

MIKKO LAASANEN

Meneillään oleva kielenmuutos ja kielellinen vaihtelu

Variationistisen sosiolingvistiikan teoriaa

Tampereen yliopiston väitöskirjat 429

MIKKO LAASANEN

Meneillään oleva kielenmuutos ja kielellinen vaihtelu
Variationistisen sosiolingvistiikan teoriaa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Esitetään Tampereen yliopiston
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnan
suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston Pinni B -rakennuksessa
luentosalissa 1096, Kanslerinrinne 1,
Tampere, 17.6.2021, klo 12

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto, Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

*Vastuuohjaaja
ja kustos*

Professori Anneli Pajunen
Tampereen yliopisto
Suomi

Esitarkastajat

Dosentti Tommi Kurki
Turun yliopisto
Suomi

Professori Marjatta Palander
Itä-Suomen yliopisto
Suomi

Vastaväittäjä

Dosentti Tommi Kurki
Turun yliopisto
Suomi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Copyright ©2021 tekijä

Kannen suunnittelu: Roihu Inc.

ISBN 978-952-03-1991-5 (painettu)

ISBN 978-952-03-1992-2 (verkkajulkaisu)

ISSN 2489-9860 (painettu)

ISSN 2490-0028 (verkkajulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1992-2>

PunaMusta Oy – Yliopistopaino

Joensuu 2021

ESIPUHE

Väitöskirjani juuret ulottuvat vuosituhatosen vaihteeseen, jolloin aloittelin akateemista taipalettani Turun yliopistossa pääaineenani englantilainen filologia. Ensikoketukseni kielentutkimukseen sain kielitieteen perusteita käsittelevällä kurssilla, jonka suorittaminen kuului tutkintovaatimuksiin. Kielentutkimuksen karpänen puri nopeasti ja tehokkaasti, sillä perusopinnot englantilaisesta filologiasta suoritettuani vaihdoin pääaineeni yleiseen kielitieteeseen. Tähän muutokseen vaikutti yhtäältä kiinnostus kielitieteellisiä kysymyksiä kohtaan ja toisaalta professori Esa Itkonen, jonka opetustyyli oli lukiomaisuuteen kypsyneelle nuorelle miehelle virkistävä poikkeus. Vuonna 2001 osallistuin yleisen kielitieteen proseminariin, jonka aikana kirjoitin ensimmäisen tutkielmani. Nimettömäksi jääneessä tutkielmassani kirjoitan seuraavasti:

Kieli on *kommunikointiväline*. Onnistunut kommunikointi yksilöiden välillä edellyttää yhteisiä pelisääntöjä ja (jokaiselle) tuttuja parametrejä. Toisaalta jokaisella yksilöllä, joka käyttää kieltä kommunikointiin onnistuneesti, on kielikyky. Voimme siis sanoa, että kieli on primääristi *sosiaalinen* phenomena (kieli perustuu yhteisössä ratifioituille konventioille) ja sekundäärisesti *individuaalinen*.

Vaikka lainauksessa onkin korjattavaa (konventioiden ratifiointi?), olen sen kahdesta pääkohdasta edelleen samaa mieltä: kieli on yhtäältä sosiaalinen ja toisaalta normatiivinen ilmiö. Nämä kaksi tekijää ovat myös väitöskirjani kantavia teemoja.

Kiitän ohjaajaani professori Anneli Pajusta asiantuntevasta ohjauksesta, joka on vaihdellut tutkimussuunnitelmien oikeaoppisesta kirjoittamisesta käsikirjoitusten kommentointiin, yhteisjulkaisuihin ja kaikkeen siihen, mikä jatko-opiskelijaa on kulloinkin sattunut askarruttamaan. Kiitän professori Pajusta myös siitä, että hän antoi minulle toisen mahdollisuuden akateemisen taipaleeni keskeydyttyä. Kiitän professori emeritus Esa Itkosta pyyteettömästä tuesta, joka on jatkunut katkeamatta, vaikka varsinaisista opiskeluvuosistani onkin jo aikaa vierähtänyt.

Kiitän työni esitarkastajia professori Marjatta Palanderia ja yliopistonlehtori, dosentti Tommi Kurkea ajattelua herättävistä kommentista ja huomioista. Lisäksi kiitän Tommi Kurkea vastaväittäjäksi lupautumisesta. Kiitän myös erikoistutkija Tuomo Häikiötä osatutkimuksen 4 tilastoanalyysistä.

Kiitän vanhempiani Maire ja Veikko Laasasta. Ilman heidän tukeaan tämä väitöskirja ei olisi koskaan ollut mahdollinen. Kiitän Ulla Laasasta tuesta jatko-opintovuosinani. Kiitän Tia Johnstonia tuesta ja avusta väitöskirjani julkaisukuntoon saattamisessa.

Kiitän tutkimuksen rahoittajia Suomen Kulttuurirahastoa ja Emil Aaltosen Säätiötä. Väitöskirjan painatukseen on saatu Tampereen kaupungin tiedeapurahatoimikunnan painatusapuraha.

Tampereella 31.3.2010

Mikko Laasanen

TIIVISTELMÄ

Tämä väitöskirja käsittelee variationistisen sosiolingvistiikan teoriaa, ja sen kohteena on meneillään oleva kielenmuutos ja sen tutkimus. Tutkimuskohdetta tarkastellaan neljästä eri näkökulmasta, jotka ovat sosiolingvistisen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksen takana oleva kielikäsitelmä, sosiolingvistisen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusmenetelmä näennäisaikametodi, meneillään olevan kielenmuutoksen eteneminen puhutusta kielestä kirjoitettuun kieleen ja kielen natiivihallinnan variaation vaikutus ja huomioiminen sosiolingvistiksessä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa. Tutkimuksen tavoitteena on kehittää variationistisen sosiolingvistiikan teoreettista viitekehystä.

Kielikäsitelmän osalta tutkimuksessa tarkastellaan Valentin Vološinovin saussurelaista kielikäsitelmää vastaan esittämää kritiikkiä. Tarkastelun tavoitteena on selvittää, onko Vološinovin esittämä kritiikki pätevää, ja toiseksi, voidaanko variationistisessa sosiolingvistikassakin laajalti hyväksytty saussurelainen kielikäsitelmä korvata Vološinovin edustamalla dialogisella kielikäsitelmällä. Tutkimuksessa esitetään, että Vološinovin kritiikki kohdistuu Saussuren *Yleisen kielitieteen kurssin* strukturalistiseen luentaan, joka ei edusta Saussuren tosiasiallista ajattelua. Lisäksi tutkimuksessa esitetään, että Vološinovin edustama dialoginen kielikäsitelmä ei voi korvata saussurelaista kielikäsitelmää, sillä edellinen rakentuu jälkimmäiselle. Kielikäsitelmän osalta tutkimuksen johtopäätös on, että Vološinov tulisi nähdä ennen kaikkea diskurssin tutkimuksen edelläkävijänä.

Näennäisaikametodin osalta tutkimuksessa tarkastellaan näennäisaikametodin kolmea taustaoletusta, joiden mukaan meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, idiolektit vakiintuvat jossain vaiheessa ennen aikuisuutta tai varhaisaikuisuudessa, ja muutoksen suunta on ennustettavissa. Tarkastelun tavoitteena on osoittaa, että näennäisaikametodin taustaoletukset käsittelevät samoja kysymyksiä, joita kielitieteessä on pohdittu jo kauan. Tästä seuraa, että sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on kielenmuutoksen tutkimuksen evoluutio, ei revoluutio. Näennäisaikametodin osalta tutkimuksen johtopäätös on, että kielentutkimus on luonteeltaan spiraalimaista.

Puhutun ja kirjoitetun kielen osalta tutkimuksessa tarkastellaan puhutun ja kirjoitetun kielen välistä suhdetta ja argumentoidaan niiden perimmäisen samuuden

puolesta. Samalla argumentoidaan sellaisia näkemyksiä vastaan, joiden mukaan kielentutkimus ei ole mahdollista ilman kirjoitettua kieltä. Empiirisenä tapaustutkimuksena tutkimuksessa tarkastellaan suomen possessiivisuffiksin variaatiota ja kehitystä kirjoitetussa kielessä. Tarkastelun tavoitteena on selvittää, näkyykö kirjoitetussa kielessä merkkejä puhutussa kielessä havaitusta liitteettömyyden leviämisestä. Tulosten perusteella liitteettömyyden leviämisestä kirjoitettuun kieleen ei näy merkkejä. Lisäksi tulokset osoittavat, että possessiivisuffiksin käyttöä ja käytön kehitystä ei voi analysoida pelkästään yhden tekstilajin perusteella, sillä suffiksin käyttö vaihtelee sekä teksti- että tyyllilajeittain. Possessiivisuffiksin kehityksen osalta tutkimuksen johtopäätös on, että puhutussa kielessä havaitun liitteettömyyden vahvistumisen leviäminen kirjoitettuun kieleen on hidasta ja on myös mahdollista, ettei muutos leviä kirjoitettuun kieleen lainkaan vaan kyse on pysyvästä erosta modaliteettien välillä.

Kielen natiivihallinnan variaation osalta tutkimuksessa tarkastellaan yhtäältä sitä, miten natiivihallinnan variaatio on sociolingvistisessä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa huomioitu ja toisaalta sitä, millaisia vaikutuksia natiivihallinnan variaatiolla voi olla tutkimustuloksiin. Empiirisenä tapaustutkimuksena tutkimuksessa tarkastellaan iän ja koulutuksen suhteen vertaistettujen nuorten kielenhallintaa etenkin derivaatiomorfologian osalta. Tulosten perusteella iän ja koulutuksen suhteen vertaistettujen nuoret puhujat varioivat kielenhallinnan ja etenkin derivaatiokykyjen suhteen. Tästä voidaan päätellä, että vertaistamattomassa ryhmässä hajontaa on vielä enemmän, mikä saattaa vaikeuttaa muutoksen luotettavaa tunnistamista. Kielen natiivihallinnan variaation osalta tutkimuksen johtopäätös on, että sociolingvistisessä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota hallinnallisiin ja kehityksellisiin tekijöihin, esimerkiksi hyödyntämällä kokeellisia menetelmiä sociolingvististen menetelmien lisäksi.

ABSTRACT

This dissertation concerns the theoretical foundations of variationist sociolinguistics with a focus on language change in progress and its study. The research topic is examined from four different points of view as follows: the concept of language adopted within sociolinguistic study of language change in progress, the apparent time method, the advancement of language change in progress from spoken language to written language and the effect of individual variation in native language proficiency to the study of language change in progress. The purpose of the study is to advance the theoretical foundations of variationist sociolinguistics.

Regarding the concept of language, the study examines Valentin Voloshinov's critique aimed at the Saussurean conception of language. The purpose of the examination is to determine first whether Voloshinov's critique is valid and second whether the Saussurean conception of language – which is widely accepted also in variationist sociolinguistics, can be replaced by the dialogical conception of language as represented by Voloshinov. It is argued in the dissertation that Voloshinov's critique is based on a structuralist reading of Saussure's *Course in General Linguistics* and does not represent Saussure's true views. Moreover, it is argued that the dialogical conception of language as represented by Voloshinov cannot replace the Saussurean conception of language as the latter presupposes the former. With respect to the concept of language, the conclusion of the study is that Voloshinov's approach should be best regarded as an early representative of discourse linguistics.

With reference to the apparent time method, the study examines three background assumptions of the method which are first, that language change in progress can be separated from linguistic variation, second, that idiolects stabilize at some point before adulthood or during early adulthood and third, that the direction of language change can be predicted. The purpose of the examination is to prove that the background assumptions of the apparent time method deal with the same questions that have been discussed in linguistics at great length. It follows that the sociolinguistic study of language change in progress is an evolution of the study of language change – not a revolution. Concerning the apparent time method, the conclusion of the study is that the study of language is spiral in nature.

On the subject of spoken and written language, the study examines the relationship between spoken and written language and argues in favor of their fundamental sameness. The study also argues against views that claim that the study of language would not be possible without written language. As an empirical case study on the subject, the variation and development of the Finnish possessive suffix in written language is examined. The purpose of the examination is to determine whether there are signs of decrease in use of the suffix in written Finnish, a development that has been observed in spoken Finnish. Based on the results of the study, there are no signs of this. Furthermore, the results indicate that the usage and changes to the usage of the suffix cannot be determined by focusing on only one genre, because the usage of the suffix varies between genres and style. Regarding the Finnish possessive suffix, the conclusion of the study is that the decrease in the use of the suffix progresses slowly from spoken to written language, and that it is also possible that the change will never progress to written language but rather is a permanent difference between the modalities.

In connection with the individual variation in native language proficiency, the study examines first, how the variation has been dealt with in sociolinguistic study of language change in progress and second, what kind of effects the variation can have on the results. As an empirical case study on the subject, the language proficiency of native, young Finnish speakers that have been equalized in reference to age and education is examined. Based on the results of the study, the speakers vary in their language proficiency and especially in their derivational skills. It can be inferred that speakers that have not been equalized in reference to age and education vary even more, which can complicate the attempts to observe true change in progress. Regarding the variation in native language proficiency, the conclusion of the study is that more attention should be paid to language proficiency and language development in sociolinguistic studies of language change in progress, for example by applying experimental methods in addition to sociolinguistic methods.

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	13
1.1	Tutkimuksen tausta.....	13
1.2	Tutkimuksen aihe, tavoitteet ja rakenne.....	15
1.3	Tutkimuksen lähtökohdat.....	18
2	Meneillään oleva kielenmuutos ja sen sosiolingvistinen tutkimus.....	20
2.1	Kielikäsite.....	21
2.1.1	Saussurelainen kielikäsite: <i>langue</i> ja <i>parole</i>	22
2.1.2	Klassinen generativismi: kelioppi.....	24
2.1.3	Saussurelaisen kielikäsitteen kritiikki.....	27
2.2	Näennäisaikametodi.....	29
2.2.1	Näennäisaikametodin tarkkuus.....	29
2.2.2	Muutoksen nopeus.....	32
2.2.3	Suomalaisen variationistisen sosiolingvistiikan kritiikki.....	34
2.3	Puhujia ja kirjoitettu kieli.....	35
2.3.1	Kieli ja kielen kanava.....	36
2.3.2	Kirjoitetun ja puhutun kielen samanlaisuus.....	37
2.3.3	Kirjoitetun ja puhutun kielen erilaisuus.....	40
2.3.4	Possessiivisuffiksin variaatio ja kehitys kirjoitetussa kielessä.....	41
2.4	Kielen natiivihallinnan variaatio.....	42
2.4.1	Mitä tarkoittaa natiivipuhuja?.....	43
2.4.2	Mitä tarkoittaa kielenhallinta?.....	44
2.4.3	Mitä tarkoittaa kielenhallinnan variaatio?.....	45
2.4.4	Derivaatiomorfologian hallinta vertaistetussa nuorten aikuisten ryhmässä.....	46
3	Osatutkimusten tulokset.....	47
3.1	Osatutkimus 1.....	47
3.2	Osatutkimus 2.....	50
3.3	Osatutkimus 3.....	51
3.4	Osatutkimus 4.....	54
4	Diskussio.....	56
4.1	Sosiaalinen normatiivinen kielikäsite.....	56
4.2	Kielen natiivihallinnan variaation huomioimisesta meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa.....	60

4.3	Mitä tarkoittaa meneillään oleva kielenmuutos?	61
4.4	Idiolektien ja kielellisten järjestelmien vakiintuminen	63
4.5	Sosiolingvistiikan kolme aaltoa	65
4.6	"Kieli heijastaa yhteiskuntaa"	67
5.	Päätäntö.....	69
	Lähteet	70
	Julkaisut	83

ALKUPERÄISJULKAISUT

- Julkaisu I Laasanen, Mikko 2019. Language as a system of norms and the Voloshinovian critique of abstract objectivism. – Aleksi Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.), *Normativity in Language and Linguistics*, 151–181. Amsterdam: John Benjamins.
- Julkaisu II Laasanen, Mikko 2016. Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua. – *Virittäjä* 120(1), 57–83.
- Julkaisu III Laasanen, Mikko – Pajunen, Anneli (tulossa). Meneillään oleva kielenmuutos puhutusta kielestä kirjoitettuun ja suomen possessiivisuffiksi. – Anneli Pajunen & Mari Honko (toim.), *Suomen kielen hallinta ja sen kehitys. Peruskoululaiset ja nuoret aikuiset*. Helsinki: SKS.
- Julkaisu IV Laasanen, Mikko – Pajunen, Anneli – Häikiö, Tuomo (arvioitavana). Kielen natiivihallinnan variaatio ja sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus.

1 JOHDANTO

It is only by carrying on a dialogue with the past that we are able to situate ourselves in the present, to ascertain that we are moving in a direction that constitutes progress and not in circles (Joseph 1989: 342).

Kieli on vaihteleva ja ajassa muuttuva sosiaalinen ilmiö. Jokainen puhuja puhuu hiukan eri tavalla. Jokainen sukupolvi puhuu vähän eri tavalla. Kieleen syntyy jatkuvasti uusia sanoja ja vanhoja poistuu käytöstä. Pitkän ajan kuluessa jopa kielen rakenne voi muuttua. Yksikään yksittäinen puhuja ei normaalioloissa voi kuitenkaan muuttaa kieltä, vaan tähän tarvitaan aina kieliyhteisöä. Nämä luonnollisen kielen kolme keskeistä piirrettä, muutos, vaihtelu ja sosiaalisuus, ovat olleet jo pitkään tiedossa. Esimerkiksi Whitney (1874 [1867]) kirjoitti, että yksilöiden puhe eroaa toisistaan (s. 46), että kieli kuuluu yhteisölle (s. 404) ja että elävä kieli muuttuu ja kasvaa alituisesti (1979 [1875]: 33). 1960-luvulla syntynyt sosiolingvistiikka otti tehtäväkseen tutkia kieltä ja sen käyttöä yhteiskunnassa ja suhteessa yhteiskuntaan. Keskeisiksi tutkimuskohteiksi nousivat kielellinen vaihtelu ja parhaillaan tapahtuva kielenmuutos. Nykyään tämän-tyyppistä sosiolingvistiikkaa kutsutaan variationistiseksi sosiolingvistiikaksi.

1.1 Tutkimuksen tausta

Sosiolingvistiikka voidaan määritellä eri tavoin riippuen siitä, millaisena yhteiskunnan ja kielen välinen suhde nähdään. Perinteisen määritelmän mukaan sosiolingvistiikka tutkii kieltä yhteiskunnassa tai suhteessa yhteiskuntaan (ks. esim. Hudson 1980: 1). Nykyään tämä määritelmä saattaa olla riittämätön, sillä ala on vuosikymmenien aikana laajentunut voimakkaasti (ks. Hazen 2007: 70 alaviite 1; Bell 2016). Uudemmassa sosiolingvistiikassa yhteiskunnan ja kielen välinen suhde onkin nähty yhä kiinteämpänä, ja Coupland ja Jaworski (2009: 1) kysyvätkin, onko yhteiskunnan ja kielen erottaminen toisistaan enää mielekäästä. Yhteiskunnan ja kielen välinen ero auttaa kuitenkin ymmärtämään sosiolingvistiikan sisäistä järjestäytymistä sosiologian ja lingvistiikan hybridinä: kyse on painotuksesta, samoin kuin sosiolingvistiikan ja kielisosiologian välisessä erossa (ks. Hudson 1980: 5). Perinteisessä variationistisessa

sosiolingvistiikassa painopiste oli selkeästi kielessä, mutta yhteys yhteiskuntaan haettiin korrelaatioiden kautta – tosin usein turvautumalla yksinkertaisiin sosiologisiin teorioihin (ks. Woolard 1985: 738, Cameron 1997 [1990]: 57). Vaikka variationistisen sosiolingvistiikan sosiologinen ulottuvuus onkin alkuajoista monipuolistunut (ks. Bell 2016: 395), on sen painopiste silti edelleen kielessä. Täten sosiolingvistiikan alalajeista variationistisen sosiolingvistiikan voidaan katsoa olevan lähimpänä yleistä kielitiedettä, minkä osoittaa myös se, että tarkasteltavat kielelliset ilmiöt ja tutkimukseen liittyvät kysymykset ovat usein samoja (ks. esim. Labov 1972).

Suomeen variationistinen sosiolingvistiikka rantautui 1970-luvun alkupuolella, minkä jälkeen variationistista tutkimusta on tehty ehkä näkyvimmin erilaisten puhekielen tutkimusten ja murteenseurauhankkeiden muodossa (ks. Paunonen 2009). 1970-luvun loppupuolella toteutettiin Suomen Akatemian rahoittama ja eri yliopistoissa työistetty Nykysuomalaisen puhekielen murros -projekti (1976–1980, ks. Paunonen, Mielikäinen & Suojanen 1976; Mielikäinen toim. 1980, 1981a, 1981b, 1986; Jonninen-Niilekselä toim. 1982; Paunonen 1995 [1982]; Suojanen toim. 1985).¹ Vuonna 1989 aloitettiin Kotimaisten kielten keskuksen organisoima suomen murteiden seuruututkimus (1989–2010), joka toteutettiin pääosin pro gradu -töinä (ks. Suomen murteiden seuruuhanke, julkaisut; ensimmäisen seuruukierroksen loppuraportti, ks. Nuolijärvi & Sorjonen 2005). Variationistisen sosiolingvistiikan teoriaa on tarkasteltu niin empiiristen tutkimusten yhteydessä (ks. esim. Kurki 2005; Palander 2005; Nuolijärvi & Sorjonen 2005; Mustanoja 2011) kuin puhtaasti teoreettisissakin tutkimuksissa. Esimerkiksi teoksien Suojanen ja Suojanen (toim. 1982) sekä Sajavaara ja Piirainen-Marsh (toim. 2000) sisältämät kirjoitukset tarkastelevat sosiolingvistiikan kenttää teoreettisesti eri näkökulmista, Hurtta (1999) tutkii variaatiotutkimuksen myyttejä, Paunonen (2005) ja Kurki (2013) pohtivat näennäisaikamettiin liittyviä kysymyksiä, Kurki (2007) ja Paunonen (2009) käyvät läpi sosiolingvistiseen tutkimukseen liittyviä näkymiä ja haasteita, Piippo (2012) tarkastelee normin käsitettä sosiolingvistisessä tutkimuksessa ja Kurki ja Mustanoja (2019) tarkastelevat suomen puhutun kielen tutkimuksen historiaa tieteellisten käänteiden näkökulmasta.

Oma tutkimukseni on jatkoa tälle tutkimusperinteelle. Tarkastelen yhtäältä jo aiemmin tutkittuja aiheita ja pyrin syventämään niiden analyysia tarkastelemalla niitä historiallisesta näkökulmasta ja tuomalla esiin aiheiden yleiskielitieteellisen luonteen. Toisaalta tarkastelen myös vähemmän käsiteltyjä aiheita ja pyrin kehittämään variationistisen sosiolingvistiikan teoreettista viitekehystä. Täten tutkimukseni ottaa osaa jo

¹ Helsingin puhekielen sosiolingvistinen tutkimus aloitettiin jo vuonna 1972, ja se liitettiin Nykysuomalaisen puhekielen murros -projektiin vuonna 1976 (ks. Paunonen 1995 [1982]: 24).

käynnissä olevaan keskusteluun, mutta samanaikaisesti etsii uusia näkökulmia ja lähestymistapoja.

1.2 Tutkimuksen aihe, tavoitteet ja rakenne

Tutkimukseni aiheena on meneillään oleva kielenmuutos ja sen tutkimus variationistisessa sosiolingvistiikassa. Tarkastelen aihetta neljän eri osatutkimuksen kautta. Osatutkimukset käsittelevät sosiolingvistisen meneillään olevan kielenmuutoksen takana olevaa kielikäsitystä, meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusmenetelmää näennäisaikametodia, meneillään olevan kielenmuutoksen etenemistä puhutusta kielestä kirjoitettuun ja kielen natiivihallinnan variaatiota suhteessa meneillään olevan muutoksen tutkimukseen.

Lähestyn tutkittavia ilmiöitä teoreettisesta näkökulmasta ja perustan tutkimukseni laajaan otokseen kielitieteellistä kirjallisuutta. Lisäksi kolmannessa ja neljännessä osatutkimuksessa on mukana empiirinen tapaustutkimus tutkittavasta aiheesta. Tutkimukseni tavoitteena on kehittää variationistisen sosiolingvistiikan teoreettista viitekehystä ja itseymmärrystä sekä löytää uusia näkökulmia, joiden avulla tutkimusta voidaan edelleen laajentaa ja monipuolistaa. Tutkimuskysymykset jakaantuvat tutkittavien aiheiden mukaan, ja vastaan niihin ensisijaisesti osatutkimuksissa mutta osin myös tässä yhteenvedossa. Esittelen seuraavaksi osatutkimukset ja niiden takana olevat tutkimuskysymykset.

Ensimmäisen osatutkimuksen (Laasanen 2019; tästä eteenpäin osatutkimus 1) aiheena on Valentin Vološinovin (1973) saussurelaista kielikäsitystä vastaan esitetty kritiikki. Nieminen (1999) on tarkastellut Labovin (1972) omaksumaa kielikäsitystä ja kritisoinut Labovia siitä, että hän ei kyseenalaista saussurelaisen *langue/parole*-jaon soveltuvuutta (variationistisen) sosiolingvistiikan kielikäsitteeksi, jonka hän näkee riittämättömäksi käsittelemään ja selittämään kielellistä vaihtelua. Tilalle Nieminen (mts. 14) ehdottaa Vološinovin edustamaa dialogista lähestymistapaa. Käytännössä Niemisen kritiikissä on kyse siitä, että ei ole mitään *a priori* syytä, miksi saussurelainen kielikäsitteys soveltuisi parhaiten variationistisen sosiolingvistiikan kielikäsitteeksi, vaan on täysin mahdollista, että Vološinovin edustama dialoginen kielikäsitteys soveltuisi tehtävään paremmin. Saussurelaisen kielikäsitteyksen oletetut puutteet eivät kuitenkaan suoraan johda siihen, että kielikäsitteys olisi epäsopiva variationistisen sosiolingvistiikan kielikäsitteeksi. Vastaavasti Vološinovin edustaman dialogisen lähestymistavan oletettu kyky paikata saussurelaisen kielikäsitteyksen oletettuja puutteita ei suoraan johda siihen, että se soveltuisi variationistisen sosiolingvistiikan

kielikäsitykseksi paremmin. Kyse on siitä, mitä ja millaisia ovat nämä oletetut puutteet, ja viime kädessä siitä, miten hyvin eri kielikäsitykset kykenevät huomioimaan kielen tosiasioita. Tämän perusteella erotan kolme eri tutkimuskysymystä:

- Mikä on variationistisen sosiolingvistiikan takana oleva kielikäsitys?
- Soveltuuko valittu kielikäsitys tehtäväänsä?
- Voidaanko valittu kielikäsitys korvata Vološinovin edustamalla dialogisella kielikäsityksellä?

Ensimmäiseen kysymykseen vastaan tämän yhteenvedon luvussa 2.1. Toiseen ja kolmanteen kysymykseen vastaan osatutkimuksessa 1 sekä tässä yhteenvedossa tutkimustulosten yhteydessä luvussa 3.1. Kielikäsitys on aiheena kuitenkin varsin laaja ja moniulotteinen, joten käsitelen kielikäsitykseen liittyviä kysymyksiä myös osatutkimuksissa 3 ja 4 sekä tämän yhteenvedon luvussa 4.1.

Toisen osatutkimuksen (Laasanen 2016; tästä eteenpäin osatutkimus 2) aiheena on meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusmenetelmä näennäisaikametodi. Näennäisaikametodi on sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusmetodi, joka perustuu ajatukselle, että eri-ikäisten puhujien kieli heijastaa yhteisössä meneillään olevaa kielenmuutosta. Oletuksena on tällöin se, että puhujien idiolektit vakiintuvat jossain vaiheessa ja pysyvät tämän jälkeen (suhteellisen) muuttumattomina läpi loppuelämän. (Ks. Chambers & Trudgill 2004 [1980]: 76; Bailey, Wikle, Tillery & Sand 1991:242; Labov 1994: 45–46; Eckert 1997: 151–152; Bailey 2002: 313, 320). Koska näennäisaikametodissa kielen kehitys luetaan synkronisesta aineistosta (ynnä mahdollisesta diakronisesta vertailuaineistosta), voidaan näennäisaikaisten tutkimusten tuloksia pitää ennusteina kielen muuttumisesta. Osatutkimus 2 laajentaa ja syventää aiempaa näennäisaikametodia käsittelevää pro gradu -tutkimustani (ks. Laasanen 2014) ja on temaattista jatkoa sekä Paunosen (2005) että Kurjen (2013) tutkimuksille sillä erotuksella, että tuon esiin näennäisaikametodin historiallisen kontekstin entistä selvemmin. Osatutkimuksessa 2 käsitelen kolmea näennäisaikametodiin liittyvää tutkimuskysymystä näennäisaikametodin taustaoletusten kautta:

- Miten meneillään oleva kielenmuutos erotetaan kielellisestä vaihtelusta?
- Mihin perustuu oletus idiolektien vakiintumisesta?
- Missä määrin kielenmuutos on ennustettavissa?

Vastaan näihin kysymyksiin osatutkimuksessa 2 sekä tässä yhteenvedossa tutkimustulosten yhteydessä luvussa 3.2. Luvussa 2.2 käyn lisäksi läpi näennäisaikametodin

tarkkuutta, muutoksen nopeutta ja suomalaista variationistista sosiolingvistiikkaa kohtaan osoitettua kritiikkiä.

Kolmannen osatutkimuksen (Laasanen & Pajunen, *tulossa*, tästä eteenpäin osatutkimus 3) aiheena on meneillään oleva kielenmuutos puhutusta kielestä kirjoitettuun ja suomen possessiivisuffiksin kehitys. Puhutun kielen tutkimuksissa on havaittu, että suomen possessiivisuffiksin käyttö on vähenemässä ja että tämä muutostendenssi saattaa olla leviämässä myös kirjoitettuun kieleen (ks. esim. Ikola 1992; Paunonen 1995; Varjonen 1996). Oletuksena on tällöin se, että muutos alkaa puhutussa kielessä, josta se saattaa jollain aikavälillä levitä myös kirjoitettuun kieleen. Osatutkimuksessa tarkastellaan esimerkkitapauksena suomen possessiivisuffiksin variaatiota ja kehitystä kirjoitetussa kielessä eri vuosikymmeninä eriaikaisten korpusten avulla. Tarkastelun taustana ovat puhutun kielen tutkimuksissa tehdyt huomiot suffiksin käytön vähenemisestä puhutussa kielessä (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1986). Meneillään olevan kielenmuutoksen eteneminen puhutusta kielestä kirjoitettuun herättää lukuisia eri kysymyksiä, joista osatutkimuksessa tarkastellaan neljää:

- Mikä on kirjoitetun ja puhutun kielen välinen suhde?
- Miten kielenmuutos etenee puhutusta kielestä kirjoitettuun kieleen?
- Miten possessiivisuffiksia käytetään kirjoitetussa kielessä?
- Onko possessiivisuffiksin käyttö vähentynyt kirjoitetussa kielessä, ja mitä johdopäätöksiä tästä voidaan tehdä?

Vastaan näihin kysymyksiin osatutkimuksessa 3 sekä tässä yhteenvedossa tutkimustulosten yhteydessä luvussa 3.3. Luvussa 2.3 tarkastelen lisäksi näkemystä kielestä ja kielen kanavasta, kirjoitetun ja puhutun kielen samanlaisuutta ja erilaisuutta sekä pohjustan osatutkimuksen 3 empiiristä tapaustutkimusta käymällä läpi tutkimuksen aiheet ja menetelmät.

Neljännän osatutkimuksen (Laasanen, Pajunen & Häikiö, *arvioitavana*, tästä eteenpäin osatutkimus 4) aiheena on kielen nativiihallinnan variaatio ja sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus. Nykykäsityksen mukaan kielenoppiminen on elinikäinen prosessi (Berman 2004, Nippold 2007), ja puhujat varioivat kielenhallinnan suhteen sekä kehityksellisestä näkökulmasta että lopputuloksen kannalta (Hulstijn 2011, 2015, 2019; Birdsong 2012; Dąbrowska 2012, 2015, 2019; Kidd, Donnelly & Christiansen 2018; Andringa & Dąbrowska 2019; Vainio, Pajunen & Häikiö 2019). Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki puhujat eivät opi kieltä samalla nopeudella tai välttämättä koskaan kaikkia kielen rakenteita yhtä hyvin. Sosiolingvistisessä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa muutos luetaan vertaamalla

ikäryhmien käyttäytymistä toisiinsa siten, että nuorten ryhmä on muutoksen tunnistamisen kannalta kriittisessä osassa. Tyypillinen nuorten ryhmä koostuu eri-ikäisistä puhujista, eikä puhujien kielenhallintaa kontrolloida. Täten voidaan olettaa, että tyypillisen nuorten ryhmän puhujat vaihtelevat kielenhallinnan suhteen. Osatutkimuksessa tarkastellaan esimerkkitapauksena lähes samanikäisten ja saman koulutuksen läpikäyneiden koehenkilöiden kielenhallintaa etenkin derivaatiomorfologian osalta. Tämän perusteella voidaan erottaa kolme eri tutkimuskysymystä:

- Missä määrin samanikäisten ja saman koulutuksen läpikäyneiden puhujien kielenhallinta vaihtelee derivaatiomorfologian osalta, ja mitä tästä voidaan päätellä?
- Miksi puhujien kielenhallintaa ei muutoksen tutkimuksissa kontrolloida?
- Mitä vaikutuksia hallinnan kontrolloimattomuudella voi olla sosiolingvistiiseen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimukseen?

Vastaan näihin kysymyksiin osatutkimuksessa 4 sekä tämän yhteenvedon luvussa 3.4. Luvussa 2.4 analysoin väitelausetta ”Natiivipuhujat varioivat kielenhallinnan suhteen” tarkastelemalla sen kolmea premissiä. Lisäksi esittelen osatutkimuksen 4 empiirisen datan ja tutkimusmenetelmät. Luvussa 4.2 pohdin vielä lyhyesti natiivihallinnan variaation huomioimista meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksissa.

1.3 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimukseni on luonteeltaan osin teoreettinen ja osin metateoreettinen, mutta sitä täydentää osatutkimusten 3 ja 4 kaksi empiiristä tapaustutkimusta. (Meta)teoreettisen tutkimuksen erityispiirteenä on se, että siinä ei hyödynnetä jonkin tietyn tutkimussuuntauksen tai lähestymistavan tutkimusmenetelmiä, kuten empiirisessä tutkimuksessa usein tehdään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tämäntyyppinen tutkimus olisi jotenkin riippumaton eri lähestymistavoista tai näkemyksistä, vaan sitä ohjaa tutkijan oma näkemys aiheesta, tässä tapauksessa kielestä.

Oman näkemykseni kielestä voi tiivistää kahteen pääkohtaan: yhtäältä näen kielen sosiaalisena ilmiönä ja toisaalta normatiivisena ilmiönä. Kielen sosiaalinen luonne voidaan osoittaa esimerkiksi siten, että oletetaan kielen x puhuja y . Eliminoidaan y . y :n eliminointi ei eliminoi kieltä x , joten x ei voi olla y :n ominaisuus, vaan sen täytyy olla y :n yläkäsite, ts. x on intersubjektiivinen suhteessa y :hyn. Sofistikoituneempi tapa

osoittaa kielen sosiaalinen luonne on Wittgensteinin yksityisen kielen argumentti² (ks. Wittgenstein 2001 [1953]: §243 ja muualla; Itkonen 1978: 109–113). Kielen intersubjektiiivisuus ei estä näkemästä kieltä myös puhujan intrasubjektiiivisena ominaisuutena, kunhan muistetaan, että intersubjektiiivisuus edeltää intrasubjektiiivisuutta. Toisin sanoen kieli on siis ensisijaisesti sosiaalinen ilmiö ja toissijaisesti psykologinen ilmiö. Kielen normatiivinen luonne tulee esiin aina, kun kieltä käytetään, esimerkiksi tässä tekstissä. Teksti seuraa suomen kielen normeja; mikäli se ei näin tekisi, olisi teksti epäymmärrettävää. On mielestäni toissijaista, miksi näitä normeja halutaan kutsua, säännöiksi, konventioiksi tai vakiintuneiksi käytännöiksi. Niiden tehtävä on sama, määrittellä korrektaa tai hyväksyttävää käytöstä (ks. Winch 2003 [1958]: 58); von Wright 1963: 1–16). Kielen kohdalla kyse on ymmärrettävyydestä ja onnistuneesta kommunikaatiosta (ks. Humboldt 1836: 42). On tärkeää ymmärtää, että mikäli kielen normatiivisuus halutaan kieltää, tulee se tehdä siten, että kielen normeja ei seurata, muutoin kyse on ristiriitaisesta argumentaatiosta (normatiivisuuden eliminoimattomuudesta laajemmin, ks. Itkonen 1978: 175–191, 2003: 136–137).³

² Wittgensteinin yksityisen kielen argumentin mukaan ei voi olla olemassa sellaista kieltä, jonka tuntee ainoastaan yksi henkilö. Tämä johtuu siitä, että tällaisesta kielestä puuttuu aito keino testata merkitysten korrektiutta, sillä ainoa testauskriteeri on puhujan oma muisti. Kyse ei ole siitä, että puhuja saattaisi muistaa väärin vaan siitä, että korrektiutensa itsessään menettää merkityksensä. On huomattava, että Wittgensteinin yksityinen kieli ei tarkoita salakieltä tai tapaa puhua (esim. idiolekti) vaan kieltä, jonka voi periaatteessakin tietää ainoastaan yksi henkilö (se ei siis ole käännettävissä).

³ Normeja on erilaisia (ks. esim. Mäkilähde, Leppänen & Itkonen 2019). Tässä tutkimuksessa normeilla viitataan kielellisiin normeihin, jotka määrittelevät korrektaa tai hyväksyttävää kielenkäyttöä eli esimerkiksi sitä, miten kielessä x muodostetaan ymmärrettäviä ilmauksia. Sosiolingvistiikassa normin käsitettä on käytetty esimerkiksi määriteltäessä kieliyhteisöä (ks. Labov 1972: 120–121), mutta itse normin käsitteeseen ei ole välttämättä kiinnitetty niin paljon huomiota kuin se vaatisi (ks. Piippo 2012).

2 MENEILLÄÄN OLEVA KIELENMUUTOS JA SEN SOSIOLINGVISTINEN TUTKIMUS

Mitä tahansa tutkimuskohdetta voidaan lähestyä eri näkökulmista käyttämällä kysymyssanoja mikä, kuka, miksi, miten jne. Kysymysten avulla monimutkaisiakin tutkimuskohteita voidaan lähestyä jäsennellysti ja hallitusti. Kielentutkimuksessa yksi eniten kysytyistä kysymyksistä on mikä-kysymys: mikä (tai mitä) on kieli? Tätä kysymystä tai jotain sen variaatiota ovat pohtineet lukuisat kielitieteilijät läpi historian (ks. Erkki Itkonen 1966: 9–16). Esimerkiksi Saussure vastasi tähän kysymykseen *Kurssissa* (= *Cours de Linguistique Générale*, 1962 [1916]) jakamalla kielen (*langage*) kahtia *langueen* ja *paroleen*, jossa *langue* edustaa kielen normatiivisuutta tai konventionalisuutta ja *parole* kielen tosiasiallista käyttöä ajassa ja paikassa. Mikä-kysymystä seuraa usein miten- ja miksi-kysymykset. Esimerkiksi kielenmuutoksen havainnointia seuraa usein kysymykset siitä, miten ja miksi kieli muuttuu. Molemmat kysymykset kuuluvat variaationistisen sosiolingvistiikan keskeisiin tutkimuskysymyksiin. Toisinaan kysymykset voivat myös sekoittua keskenään, jolloin vastaamalla yhteen vastataan toiseenkin.

Tutkimuksessani tarkastelen tutkimuskohdetta eli meneillään olevaa kielenmuutosta ja sen tutkimusta neljästä eri näkökulmasta: kielikäsitys, näennäisaikametodi, modaliteetit ja kielenhallinta. Ensimmäinen näkökulma liittyy tutkimuksen laajaan ja jatkuvaan keskusteluun kielen luonteesta (=mikä on kieli?). Toinen näkökulma liittyy tutkimuksen variationistisen sosiolingvistiikan teoreettiseen tutkimusperinteeseen (=miten meneillään olevaa kielenmuutosta tutkitaan?). Kolmas näkökulma liittyy tutkimuksen kielen modaliteettien tutkimukseen (=miten muutos etenee modaliteetistä toiseen?). Neljäs näkökulma liittyy tutkimuksen kielen natiivihallinnan tutkimukseen (=mitä vaikutuksia hallinnan variaatiolla on sosiolingvistiseen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimukseen?). Näkökulmien ja tutkimuskysymysten moninaisuus heijastaa meneillään olevan kielenmuutoksen kompleksia luonnetta.

Tässä luvussa alustan ja osittain myös laajennan osatutkimuksia 1–4. Aloitan kielikäsituksesta (luku 2.1). Tarkastelen saussurelaista kielikäsitystä ja sitä vastaan esitettyä kritiikkiä. Lisäksi tarkastelen klassista generativismia ja pyrin osoittamaan, että *Kurssin* strukturalistinen luenta synnyttää strukturalisti-Saussuren, joka on huomattavasti lähempänä generativistista ajattelua kuin Saussure itse. Seuraavaksi siirryn näennäisaikamettiin (luku 2.2) ja käyn läpi näennäisaikametodin tarkkuutta ja

kielenmuutoksen nopeutta sekä suomalaista sosiolingvistiikkaa vastaan kohdistettua kritiikkiä. Luvussa 2.3 pohdin näkemystä kielestä ja kielen kanavista, puhutun ja kirjoitetun kielen erilaisuutta ja samuutta sekä esittelen osatutkimuksen 3 empiirisen osion korpusaineistot. Luvussa 2.4 tarkastelen väitelauseen ”natiivipuhujat varioivat kielenhallinnan suhteen” kolmea premissiä ja lisäksi esittelen osatutkimuksen 4 empiirisen tapaustutkimuksen aineiston ja metodit. Tämän luvun analyysi on itsenäisesti luettavissa eikä vaadi perehtymistä osatutkimuksiin.

2.1 Kielikäsitys

Sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus kehittyi generativistisesta tutkimusperinteestä (ks. Labov 1969; Romaine 1981: 94–95; Figueroa 1994: 69–110). Mikäli generativismin katsotaan edustavan yhtä strukturalismin muotoa, kuten esimerkiksi Lepschy (1970) ja Anttila (1973) tekevät, voidaan sosiolingvistisen meneillään olevan kielenmuutoksen takana olevan kielikäsitteen katsoa jatkavan saussurelaista tutkimusperinnettä. Tätä johtopäätöstä tukee Labovin (1972: 259) näkemys, jonka mukaan uutta kieliteoriaa ei tarvita vaan uusia tapoja tutkia kieltä. Nämä uudet tavat liittyvät kaikki siihen, että kielellinen variaatio nostetaan tutkimuskohteeksi ja että sitä tutkitaan konkreettisesti sosiaalisessa kontekstissa (ks. mts. 260–270). Täten voidaan sanoa, että Labovin lähtökohta on saussurelainen mutta että hänen pyrkimyksensä on täydentää ja korjata sen puutteita:

By expanding the scientific study of language to include both *langue* and *parole*, Labov may be seen as either fulfilling the Saussurian premise that a Science of Language would eventually include the study of *langage* (both *langue* and *parole*) or, if one reads Saussure differently, as expanding Saussurian linguistics beyond the scientific study of *langue* to include the scientific study of *parole* (in relation to *langue*). (Figueroa 1994: 79.)

Kuten tunnettua, Saussure ei koskaan kehittänyt *parolen* teoriaa tai puhumisen kieli-tiedettä, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö hän olisi ymmärtänyt sen tärkeyttä, sillä jo *Kurssissa* todetaan, että ”[...] la langue est nécessaire pour que la parole soit intelligible et produise tous ses effects; mais celle-ci est nécessaire pour que la langue s'établisse; historiquement, le fait de parole précède toujours” (1962 [1916]: 37). Saman näkemyksen esitti myöhemmin mm. Trubetzkoy: ”Without concrete acts of speech, the system of language would not exist” (1971 [1969]: 1). Kyse on siis siitä, että evolutiivisesta näkökulmasta katsottuna *parole* on ensisijainen, mutta

muotouduttuaan *langue* ohjaa *parolea*, kun taas *parole* yhtäältä muuttaa ja toisaalta vaikuttaa *languea* (ks. Thibault 1997: 101).

Nieminen (1999: 3–4) kritisoi Labovin (1972) näkemystä siitä, että se ei mene tarpeeksi pitkälle ja kyseenalaista saussurelaisen *langue/parole*-jaon sopivuutta kokonaisuudessaan. Tämä olisi Niemisen (1999) mukaan tarpeellista, sillä *langue/parole*-jako on hänen mukaansa epäsojiva muutoksen ja etenkin kielellisen vaihtelun kuvaukseen. Niemisen kritiikin takana vaikuttaa dialoginen näkökulma, jossa kritisoidaan mm. saussurelaisen kielikäsitteksen järjestelmäpainottuneisuutta (mts. 14). Niemisen kritiikissä tulee esiin yhtäältä *Kurssin* vahvan strukturalistinen luenta ja toisaalta klassisen generativismin mallin mukainen näkemys puhujan sisäistämästä kieliopista. Käyn läpi näitä aiheita seuraavaksi siten, että luvussa 2.1.1 tarkastelen saussurelaista kielikäsitteystä *langue/parole* käsiteparin kautta sekä *Kurssin* vahvan strukturalistista luenta, luvussa 2.1.2 klassisen generativismin mukaista näkemystä kieliopista, ja luvussa 2.1.3 saussurelaista kielikäsitteystä kohtaan esitettyä kritiikkiä.

2.1.1 Saussurelainen kielikäsite: *langue* ja *parole*

Kurssin arvostelussaan Bloomfield (1970 [1923]: 106) toteaa, että *Kurssin* suurin anti on siinä, että se selkeyttää ja systematisoi sellaisia periaatteita, jotka ovat jo pitkään ”olleet ilmassa”. Nyman ja Suominen (2002: 55) pitävät tätä väitettä yllättävänä, sillä heidän mukaansa *Kurssia* harvoin kiitetään sen selkeydestä. Vaikka tätä arviota *Kurssin* selkeydestä on tuskin kiistäminen, sitä voidaan silti pitää ainakin yrityksenä selkeyttää ja systematisoida kielitutkimusta. Edelleen juuri *langue/parole*-jakoa voidaan pitää yrityksenä systematisoida kielitutkimuksen keskeistä periaatetta, jonka mukaan havaitun puhunnoksen takana on oltava jokin X, joka määrittelee puhunnoksen muodon (ks. Robins 1990 [1967]: 154–155). *Kurssissa* Saussure määrittelee tämän X:n puhujien välillä olevan sosiaalisen sopimuksen kautta, jonka seurauksena muuten arbitraarisista muodon ja merkityksen välisistä suhteista syntyy puhtaasti sosiaalinen tuote, jonka olemassaolo riippuu ainoastaan puhujien välillä tehdystä sopimuksesta (ks. 1962 [1916]: 27–32). Määritelmässä on kehäpäätelmän vivahteita, sillä se, miten tämä sosiaalinen tuote on ontologisesti ja epistemologisesti olemassa, jää vastaamatta (ks. Itkonen 1978: 58–59). Saussuren määritelmästä seuraa kuitenkin kaksi asiaa. Ensinnäkin, koska sosiaalinen tuote on olemassa ainoastaan sosiaalisen sopimuksen kautta, voi tuote itse muuttua ainoastaan sopimuksessa tapahtuvan muutoksen kautta. Toiseksi, koska sopimus on solmittu kollektiivisesti puhujien kesken, ei yksittäinen puhuja voi vaikuttaa sopimuksen sisältöön – tähän tarvitaan useampia puhujia.

Näistä kahdesta tekijästä seuraa se lopputulos, että kielessä Saussurelle tärkeintä on sen *sosiaalinen luonne*. ”The achievement in recent years is to have finally located everything that is *langage* and in their rightful place, that is in the speaking subject as human being and as a social being” (Saussure 2006: 86).

Mutta kielessä on myös yksilöllinen puolensa, jota Saussure tunnetusti nimitti *Kurssissa paroleksi* (ks. 1962 [1916]: 30). Ongelma on siinä, että jos *langue* kuvaa kielen sosiaalista puolta ja puhunnoksen takana olevaa X:ää ja jos vastaavasti *parole* kuvaa kielen yksilöllistä puolta ja itse puhunnosta, jää puhuminen vuorovaikutuksena tämän jaon ulkopuolelle, sillä se on myös sosiaalinen käsite. On vaikea sanoa varmasti, ymmärsikö Saussure tätä. *Kurssissa langue/parole*-jaon esitetään monessa kohdin kuvastavan juuri sosiaalinen/yksilöllinen-jakoa (ks. mts. 23–35). Toisaalla (2006) Saussure kuitenkin puhuu ihmisestä sosiaalisena olentona (mts. 86) ja kirjoittaa sanan olevan olemassa ainoastaan, jos puhujat käyttävät sitä (mts. 56). Myös *Kurssissa* todetaan, että toisten ihmisten kuunteleminen muokkaa omaa kielellistä käyttäytymistämme (1962 [1916]: 37). Mikäli nyt halutaan sanoa, että Saussure ei ymmärtänyt puhumisen olevan sosiaalista toimintaa, on jokainen puhuja nähtävä toisistaan erillään olevana yksilönä, joka kyllä puhuu ja kuuntelee toista puhujaa mutta ei jotenkin ole samalla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tämän kanssa. Tämänkaltainen luenta sopii kyllä niihin tulkintoihin, joita on tehty Saussuren puhekierrroksesta (*le circuit de la parole*, ks. mts. 27), mutta kuten olen toisaalla argumentoinut (ks. Laasanen 2020), Saussuren puhekierrros ei ole hänen teoriansa kommunikaatiosta. Joka tapauksessa, mikäli *parolella* viitataan ainoastaan kielen yksilölliseen puoleen, jää vuorovaikutus kokonaan *langue/parole*-jaon ulkopuolelle. Jos taas *parolella* viitataan sekä kielen yksilölliseen puoleen että sosiaaliseen vuorovaikutukseen, on *parole* käsitteenä kaksitulkintainen. Nähdäkseni on perusteltua olettaa, että koska *langue* kuvaa puhunnoksen takana olevaa X:ää ja *parole* itse puhunnosta, on jälkimmäinen tulkinta oikein. Tällöin voidaan sanoa, että *langue/parole* -jako kuvaa kielen duaalisuutta yhtäältä ajasta ja paikasta riippumattomana sosiaalisena instituutiona ja toisaalta ajassa ja paikassa tapahtuvana vuorovaikutuksena.

Tähän tulkintaan on vaikea päätyä, jos *Kurssia* luetaan strukturalismin lasien läpi. Tällöin *langue* näyttäytyy helposti puhujista riippumattomana, muuttumattomana, omaa elämäänsä elävänä homogeenisena järjestelmänä (ks. Pälli 2000: 141), joka ei kykene ottamaan kielen vaihtelua huomioon (ks. Nieminen 1999: 8–11), ja *parole* yksilöllisenä, toissijaisena ja vähempiarvoisena (ks. Vološinov 1973: 60–61, 77–82). Tämänkaltaisiin havaintoihin perustuva saussurelaista kielikäsitystä vastaan kohdistettu kritiikki on sinänsä oikein, mutta sen premissinä toimiva *Kurssin* vahvan strukturalistinen luenta on varsin suppea tulkinta Saussuren ajatuksista (ks. Thibault 1997: 100).

Kurssin vahvan strukturalistinen luenta ei heijastu ainoastaan saussurelaisen kielikäsitteksen kritiikissä vaan myös Saussurea seuraavien strukturalistien näkemyksissä:

To establish a true linguistics, which cannot be a mere ancillary or derivative science, something else must be done. Linguistics must attempt to grasp language, not as a conglomerate of non-linguistic (e.g., physical, physiological, psychological, logical, sociological) phenomena, but as a self-sufficient totality, a structure *sui generis*. (Hjelmslev 1969[1961]: 5–6.)

Yhteys *Kurssin* strukturalistiseen luentaan on selkeä. Osuvasti Thibault (1997: 4–5) toteaaakin Saussurea seuraavien strukturalistien ottaneen lähtökohdakseen *Kurssin* tietynlaisen luennan. Vastaavasti Nyman (1995: 335) toteaa, että perinteisesti *Kurssia* on laajemminkin luettu tavalla, joka tuo esiin ainoastaan kielen synkronisena tilana näkevän strukturalisti-Saussuren. Jos generativismin katsotaan jatkaneen strukturalistista perinnettä (ks. yllä), muodostuu kielitieteen tutkimuskentälle suhteellisen pitkä ajanjakso, jossa tutkimuksen painopiste on *langue* (tai kompetenssi), kun taas *parolen* (tai performanssin) tutkimus on jätetty vähemmälle. Tätä taustaa vasten Niemisen (2010: 32) kritiikki, jonka mukaan kielentutkimuksessa on keskitytty liikaa kielen ytimeen, minkä seurauksena kieli on nähty kiinteämpänä ja monologisempänä kuin mitä se todellisuudessa on, on ymmärrettävää. Saman kritiikin ovat aiemmin esittäneet hiukan eri muodoissa ainakin Itkonen (1974: 359), Määttä (1998: 14) ja Givón (2002: 120). Labovin pyrkimys (ks. yllä) laajentaa tutkimusta *parolen* suuntaan voidaan nähdä vastauksena tähän kritiikkiin. Tämä tulee kuitenkin ymmärtää kontekstissaan eli vastauksena nimenomaan generativismin staattisuudelle: ”Freedom from static analysis has been around for a long time (certainly since Sapir) for anyone who wanted it [...]” (Lass 1976: 219).

2.1.2 Klassinen generativismi: kielioppi

Chomskyn (1975 [1964]: 21–24) mukaan keskittyminen *languen* kuvaukseen jätti kielellisen luovuuden (*linguistic creativity*) kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle. Chomskyn kielellinen luovuus ei kuitenkaan viittaa innovointiin tai kekseliäisyyteen vaan rekursiivisuuteen ja generatiivisuuteen: “[...] the ”creative” aspect of language: [...] the system of generative rules that assign structural descriptions to arbitrary utterances and thus embody the speaker’s competence in and knowledge of his language” (mts. 23).⁴

⁴ Myöhemmässä kirjoituksessaan Chomsky sanoo olleensa väärässä liittäessään luovuuden yhteen rekursiivisuuden kanssa ja kirjoittaa kielellisen luovuuden olevan edelleen mysteeri (ks. Chomsky 1976:

Täten puhujan kompetenssi, tai kielioppi, sisältää sääntöjä, jotka tuottavat kieliopillisia lauseita: säännöt generoivat lauseita. Kyse on yksilöllisestä ja mentaalista prosessista. Tästä seuraa se, että hylätessään *languen* käsitteen ja korvatessaan sen kompetenssilla, Chomsky samalla hylkäsi kielen yhteisöllisyyden ja sosiaalisuuden ja korvasi ne yksilöllisyydellä ja mentaalisuudella.

Suoralta kädeltä tämä näyttää suurelta paradigman muutokselta. Chomsky kuitenkin käyttää kieliopin käsitettä omien sanojensa mukaan kahdessa eri merkityksessä: yhtäältä viittaamaan natiivipuhujan sisäistämään sääntöjen järjestelmään (kompetenssiin) ja toisaalta lingvistin kuvaukseen puhujan kieliopista (kompetenssin kuvaus) (ks. Chomsky 1965: 24–25). Edelleen Chomsky nimittää natiivipuhujan sisäistämää sääntöjen järjestelmää puhujan teoriaksi hänen kielestään Y ja lingvistin kuvausta idealisoidun puhujan sääntöjen järjestelmästä kielen Y teoriaksi (mp.). Täten Chomskyn teoriassa voidaan todellisuudessa erottaa ei kahta vaan kolme eri merkitystä kieliopin käsitteelle: natiivipuhujan sisäistämä kielioppi, idealisoidun puhujan sisäistämä täydellinen kielioppi ja lingvistin kirjoittama kielioppi, joka on kuvaus idealisoidun puhujan kieliopista. Teoriassa tämä avaa mahdollisuuden yksilövariaatiolle kielenhallinnan suhteen (ks. osatutkimus 4), mutta tämä mahdollisuus sivuutetaan.

Chomskyn (1965) teoria ajautuu suuriin ongelmiin, kun tarkastellaan sitä, miten kuvauksen adekvaattius tulisi määritellä. Koska Chomskyn mukaan lingvistin kirjoittama kielioppi on kuvaus idealisoidusta kompetenssista (mts. 3, 24) mutta koska idealisoitu kompetenssi ei ole sama kuin natiivipuhujan sisäistämä kielioppi (koska se ei ole idealisoitu), tulisi lingvistin kuvauksen adekvaattius määritellä vertaamalla sitä idealisoituun kompetenssiin. Mutta idealisoitu kompetenssi ei ole ontologisesti todellinen (koska se on idealisoitu) vaan lingvistin konstruktio. Tästä seuraa se, että Chomskyn teorian mukaan kuvauksen adekvaattius tulisi määritellä vertaamalla kahta lingvistin konstruktioita toisiinsa. Kyse olisi kehäpäätelmästä. Chomsky kuitenkin ratkaisee tämän ongelman samaistamalla natiivipuhujan kompetenssin ja idealisoidun kompetenssin, minkä seurauksena jokainen normaalin kielenkehityksen läpikäynyt puhuja tietää kieltänsä täydellisesti. Tämä tulee esiin eri paikoissa. Sivulla 3 Chomsky kirjoittaa kielentutkimuksen ensisijaisen tutkimuskohteen olevan idealisoidun puhujakuulijan täydellinen kielioppi. Vastaavasti sivulla 24 Chomsky toteaa lingvistin kirjoittaman kieliopin olevan ensimmäisen asteen adekvaatti, jos se on idealisoidun puhujan kompetenssin korrekti kuvaus. Sivulla 19, 21, ja 27 adekvaattiutta ei kuitenkaan määrittele idealisoitu kompetenssi vaan natiivipuhujan kompetenssi. Olisi helpoa sivuuttaa nämä kohdat huolimattomina tai epäonnistuneina muotoiluina, mutta

138, 230 alaviite 11; ks. myös Itkonen 2005: 69–70). Osatutkimuksessa 1 (s. 175) totean, että normien venyttäminen ja/tai rikkomisen on yksi mahdollinen osoitus kielellisestä luovuudesta.

tähän ei ole mahdollisuutta, sillä adekvaattius on määriteltävä teorian ulkopuolisesti eli vertaamalla lingvistin kuvausta todellisen natiivipuhujan kompetenssiin (mts. 27). Näin Chomsky välttää edellä mainitun argumenttinvirheen ja todellisesta natiivipuhujasta tulee täydellisen kompetenssin omaava idealisoitu puhuja. Samalla Chomsky luo toisen ongelman, jolla on varsin kauaskantoisia vaikutuksia (ks. Hulstijn 2011: 234; osatutkimus 4).

Palataan Saussureen. Yksi kielentutkimuksen keskeisistä periaatteista on se, että havaitun puhunnoksen takana on jokin X, joka määrittelee puhunnoksen muodon (ks. Robins 1990 [1967]: 154–155). *Kurssissa* Saussure antaa tälle X:lle nimeksi *langue* ja kirjoittaa sen olevan olemassa kokonaisuudessaan ainoastaan yhteisössä (1962 [1916]: 30). Koska Chomsky (1965) hylkää sosiaalisen *languen* käsitteen ja korvaa sen yksilöllisellä kompetenssilla, voi kieli Chomskyn teoriassa olla kokonaisuudessaan olemassa ainoastaan idealisoituna täydellisenä kompetenssina (=X). Molemmissa tapauksissa kielitieteilijän tehtäväksi jää järjestelmän rakentaminen. Tämä osoittaa, että vaikka Chomsky siirtääkin fokuksen puhujan ulkopuolelta puhujan sisälle, on tällä siirrolla metodologisesta näkökulmasta varsin vähän merkitystä: tutkimuskohteena on edelleen X. Täten Chomskyn (1965) teoria jatkaa strukturalistista perinnettä, kuten yllä on mainittu, mutta uudelleentulkitssee tutkimusdatan mentaaliseksi – ilman varsinaista perusteltua syytä. Se, mikä näyttää paradigman muutokselta, on itse asiassa ainoastaan uusiin vaatteisiin pukemista (ks. myös Itkonen 1986: 266–267). Mutta aivan kuten pukeutuminen palomieheksi ei tee minusta palomiestä, ei X:n kutsuminen mentaaliseksi tee siitä mentaalista.

Generativistiset näkemykset kielenomaksumisesta ja kielenmuutoksesta kasvoivat tästä teoreettisesta viitekehystä. Keskeinen käsite on mentaalinen kielioppi. Chomskyn (1965) teoriassa lapsi rakentaa kielioppinsa määrältään ja laadultaan riittämättömän kielellisen materiaalin perusteella (mts. 31 ja viite 14), ja tässä häntä auttaa erityinen *kielenomaksumislaitte* (mts. 32, sittemmin *universaalikielioppi*, ks. Chomsky 1986). Normaalin kielenomaksumisprosessin lopputuloksena on (aina) ”täysi kielioppi” (Davies 2003: 30). Kielenmuutos liitetään ensisijaisesti kielenomaksumisprosessiin siten, että lapsi rakentaa kielioppinsa käyttäen mallina edellisen sukupolven kielioppia mutta yksinkertaistaa ja/tai uudelleenanalysoi sitä, minkä seurauksena kieli muuttuu (ks. King 1969:74, 79–80). Täten kielenmuutos näyttäytyy eräänlaisena kielioppien epätäydellisenä kopioitumisjärjestelmänä: ”Thus, languages *themselves* are evolving, on a historical timescale, and the primary source of *linguistic* selection is the language acquisition ’bottleneck’ through which successful grammatical forms must pass repeatedly with each generation of new language learners” (Briscoe 2002: 257; ks. myös Kirby 1999, 2002; vrt. Laasanen 2004, 2008).

2.1.3 Saussurelaisen kielikäsitteen kritiikki

On tyypillistä, että saussurelaisen kielikäsitteen kritiikki perustuu *Kurssin* vahvan strukturalistiseen luentaan. Tämä pätee niin Vološinovista (1973), Harrisista (1990), Linellistä (2005) kuin Niemisestä (1999) ja Pällistäkin (2000). Sama ”tietäntyyppinen” *Kurssin* luenta on nähtävissä myös niissä näkemyksissä, joissa Saussuren puhemies (le circuit de la parole, ks. Saussure 1960 [1916]: 27) tulkitaan hänen kommunikaatiomallikseen (ks. Harris 1990; Love 1990; vrt. Laasanen 2020). *Kurssin* strukturalistinen luenta voi vaikuttaa myös siten, että Saussuren ja Chomskyn näkemykset näyttävät varsin samankaltaisilta. Esimerkiksi Dufva, Aro, Suni ja Salo (2011) esittävät, että saussurelaisessa ajattelussa kielen nähtiin olevan olemassa ”ulkona”, sosiaalisena sääntöjärjestelmänä, kun taas chomskylaisessa ajattelussa kielen nähtiin olevan olemassa ”sisällä”, yksilöllisenä sääntöjärjestelmänä. Dufvan ym. (2011) mukaan molemmissa tapauksissa kielen perustavanlaatuisen olemus nähdään kuitenkin samanaikaisesti: sääntöjen järjestelmänä. Kielen näkeminen sääntöjen järjestelmänä on myös yksi Vološinovin kritiikin aiheista: ”The speaker’s subjective consciousness does not in the least operate with language as a system of normatively identical forms” (1973: 67). Vološinov on tietenkin tässä oikeassa, mutta unohtaa, että Saussuren ratkaisu on metodologinen, ei ontologinen. Saussurelle *langue* on ontologisella tasolla olemassa sosiaalisten konventioiden joukkona (1962 [1916]: 25). Tämän joukon kuvaus on järjestelmä, mutta ei tästä seuraa se, että konventioiden joukko olisi järjestelmä. Ongelma on siinä, että *Kurssissa* *languen* käsitettä käytetään kahdessa eri merkityksessä, yhtäältä metodologisena käsitteenä ja toisaalta ontologisena tosiasiana (ks. Nyman 1995: 337; osatutkimus 1; Laasanen 2020). *Kurssin* strukturalistisessa luennassa tämä tärkeä tekijä sivuutetaan, jolloin *langue* järjestelmänä reifikoituu.

Kurssin strukturalistinen luenta synnyttää strukturalisti-Saussuren (tai Ferdinand de Coursin, ks. Nyman 1995), joka on huomattavasti lähempänä chomskylaista ajattelua kuin itse Saussure. Tämä tulee hyvin esiin esimerkiksi suhtautumisessa *paroleen* (tai performanssiin tai E-kieleen), jota Chomsky piti seurannaisilmionä (1986: 25) ja strukturalisti-Saussure epäolennaisena ja sattumanvaraisena (1962 [1916]: 30), kun taas Saussure itse ymmärsi *languen* olevan olemassa ainoastaan *parolen* kautta (1962 [1916]: 37–38, 2006: 56, 197). Kun strukturalisti-Saussuren kielikäsitteet yhdistetään chomskylaiseen käsitykseen kieliopista, päädytään tilanteeseen, jossa kielenoppiminen nähdään kielijärjestelmän sisäistämisenä (ks. Dufva 2013: 62). Tämä tulee hyvin esiin Niemisen (1999: 8–11) saussurelaista kielikäsitteistä kohtaan esitettyssä kritiikissä. Niemisen kritiikin kohteena on se, että *langue* homogeenisena ja stabiilina järjestelmänä ei kykene ottamaan huomioon kielellistä vaihtelua. Jotta vaihtelu voitaisiin

laskea osaksi kielijärjestelmää, tulee kielijärjestelmän käsitettä Niemisen mukaan täydentää. Tämä tarkoittaa Niemisen mukaan sitä, että alkuperäisen kielijärjestelmän (J) lisäksi täytyy olettaa erilaisia vaihtelun alajärjestelmiä (*J_i*). Lisäksi täytyy muistaa, että tullakseen otetuksi käyttöön, J:n on tultava kopioituksi yksilön mentaaliseksi järjestelmäksi (*j_i*). Nieminen (mts. 9–10) kysyy:

[...] millainen teoreettinen konstruktio J on, kun sen (a) täytyy sisältää jokainen relevantti J_i; (b) täytyy kopioitua kuksikin j_i:ksi; (c) täytyy välttää kopioitumasta j_i:ksi sellaisenaan, koska kukin puhuja on sosiolingvistisiltä ominaispiirteiltään erilainen.

Kunkin J-puhujayhteisön jäsenen on siis tunnistettava omansa lisäksi ainakin oman viiteryhmäänsä prestiisimpien viiteryhmien J_i:t. Jos kuitenkin jokainen J₁ on *langue*, kukin on ymmärrettävä omaksi itsenäiseksi järjestelmäkseen, joka ei ole missään tekemisissä muiden J_i:ien kanssa; sen sijaan J:hin J₁ korjatun määritelmän mukaan väistämättä olisi jossakin suhteessa. J ei voine kopioitua j_i:ksi sellaisenaankaan, koska kukin järjestelmätaso sisältää paitsi kaikki yksikkönsä myös kaikki yksiköiden käyttöä säätelevät säännöt: miten siis järjestelmä samanaikaisesti voisi tuottaa erilaisia muotoja? Kun ainoa ohjaileva järjestelmäkin, sosiolingvistiset muuttujat, sijaitsee autonomiseksi tarkoitetun *langue*[*n*] ulkopuolella, on selvää, ettei alajärjestelmäkäsitetten J₁ ottaminen mukaan auttaisi ongelman ratkaisemisessa vaan johtaisi vain loputtomiin uusiin pulmiin.

Niemisen esimerkki on sinänsä onnistunut, mutta siinä on kaksi ongelmaa. Ensin kuva *languesta* homogeenisena ja stabiilina ontologisena järjestelmänä perustuu *Kurszin* vahvan strukturalistiseen luentaan ja sivuuttaa *languen* kaksitulointaisuuden. Toiseksi kielijärjestelmän kopioituminen yksilön mentaaliseksi kielijärjestelmäksi ei ole saussurelainen ajatus. *Kursssissa* todetaan varsin selkeästi, että *langue* on kokonaisuudessaan olemassa ainoastaan yhteisössä (ks. 1962 [1916]: 30). Täten *langue* ei voi kopioitua yksilön mentaaliseksi järjestelmäksi, ei sellaisenaan eikä myöskään kunkin puhujan sosiolingvistiset ominaispiirteet huomioon ottaen. Kielijärjestelmän kopioituminen yksilön mentaaliseksi kieliopiksi perustuu generativistiseen ajatteluun, jossa kielijärjestelmä nähdään yksilön mentaalisenä ominaisuutena. Kun Dufva (2013: 62) puhuu ”valtavirtakäsityksestä”, tarkoittaa tämä juuri strukturalisti-Saussuren ja klassisen generativismin sekoitusta, joka ei tee oikeutta Saussurelle tai saussurelaiselle kielikäsitteelle.

Kun strukturalisti-Saussuren tai strukturalisti-Saussuren ja klassisen generativismin hybridin kielikäsitteys koetaan epätydyttäväksi, sille haetaan vaihtoehtoja. Ongelma on siinä, että vaihtoehtoja haetaan sellaiselle teoreettiselle konstruktiolle, jota vastaan on helppo argumentoida. Esimerkiksi koko Harrisin kielimyytti perustuu olkiukkomaiseen tulkintaan *Kursssista* (ks. Laasanen 2020). Toisinaan vaihtoehtojen hakeminen menee myös liian pitkälle. Täten Dufva (2013: 63) kirjoittaa, että kielenkuvauksessa tulee lähteä liikkeelle kielellisten ilmiöiden herkeämättömästä vaihtelusta

ja muutoksesta. Tämä on kuitenkin täysin mahdotonta, sillä kieltä ei voi kuvata ilman invarianssin käsitettä (ks. Lass 1976: 221; Thibault 1997: 85–91). On myös muistettava, että aidon vaihtoehdon tulee soveltua myös kielitypologiseen tutkimukseen, jossa tutkimuskohteena on nyt ja aina ollut kielten morfosyntaktinen rakenne eli *langue* (ks. Anttila 1989 [1972]: 310–322; Lehmann 1992: 96–113; Itkonen 2008a, 2009, 2010). Mikäli näkemys strukturalismi-Saussuresta hylätään, ja mielestäni se tulee hylätä, näen saussurelaisen kielikäsitteen olevan huomattavasti lähempänä niitä näkemyksiä, jotka suhtautuvat strukturalisti-Saussureen kriittisesti.

2.2 Näennäisaikamethodi

Näennäisaikamethodi on sociolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusmethodi, joka perustuu ajatukselle, että eri-ikäisten puhujien kieli heijastaa yhteisössä meneillään olevaa kielenmuutosta (ks. Chambers & Trudgill 2004 [1980]: 76; Bailey ym. 1991:242; Labov 1994: 45–46; Bailey 2002: 313). Kurki (2005: 33) havainnollistaa methodia seuraavasti: ”Näennäisaikahypoteesin mukaan 50-vuotiaiden kieli hetkellä \underline{x} heijastelee 70-vuotiaiden kieltä vuonna $\underline{x} + 20$ ja 30-vuotiaiden kieli 70-vuotiaiden kieltä hetkellä $\underline{x} + 40$ ”. Oletuksena on tällöin se, että puhujien idiolekit vakiintuvat jossain vaiheessa ja pysyvät tämän jälkeen (suhteellisen) muuttumattomina läpi loppuelämän (ks. Eckert 1997: 151–152). Näennäisaikamethodin pätevyyttä voidaan testata reaaliaikamethodin avulla, jolloin kielenmuutosta tarkastellaan uusimalla aiemmin tehty näennäisaikainen tutkimus jossain tiettyssä yhteisössä tai haastatteleamalla jo kertaalleen haastateltuja puhujia. Edellisessä tapauksessa kyse on trenditutkimuksesta, jälkimmäisessä paneelitutkimuksesta. (Ks. Labov 1994: 83–85; Chambers 1995: 193–206; Bailey 2002: 325–329; Kurki 2005: 34; Paunonen 2005: 16–21; Meyerhoff 2011: 138–140). Osatutkimuksessa 2 tarkastelen näennäisaikamethodin taustaoletuksia ja tuon esiin methodin historiallisen kontekstin. Tässä luvussa tarkastelen vielä erikseen näennäisaikamethodin tarkkuutta luvussa 2.2.1, kielenmuutoksen nopeutta luvussa 2.2.2 ja suomalaisen variationistisen sociolingvistiikan kritiikkiä luvussa 2.2.3.

2.2.1 Näennäisaikamethodin tarkkuus

Näennäisaikamethodin tarkkuuteen vaikuttaa yhtäältä näennäisaikamethodiin liittyvien premissien paikkansapitävyys ja toisaalta tutkimuksen luonne. Tutkimuksen luonteen

osalta tarkkuuteen vaikuttaa vertailukohtien määrä ja niiden kattama aikaväli (ks. osatutkimus 2). Esimerkiksi ilman ikäryhmittäisen jakauman tarjoamia vertailukohtia muutosta on vaikea tunnistaa (ks. Labov 1981: 178). Näennäisaikametodin tärkeimpänä premissinä pidetään sitä, että yksilön kieli ei muutu aikuisiällä (ks. Bailey ym. 1991: 242; Eckert 1997: 151–152; Bailey 2002 320–324; Paunonen 2005: 16). Tämä premissi voidaan kuitenkin jakaa kolmeen. Koska yksilön kieli ei saa muuttua aikuisiällä, tarkoittaa tämä sitä, että metodia sovellettaessa muutoksen katsotaan olevan seurausta joko lapsuuteen liittyvästä kielenoppimisprosessista, nuoruuteen liittyvästä elämänvaiheesta tai niiden jonkinlaisesta sekoituksesta. Lisäksi puhuja ei voi oppia uutta ja parantaa kielenhallintaansa. Täten premissi ”yksilön kieli ei saa muuttua aikuisiällä” pitää sisällään kolme eri väitettä:

- 1) Muutos on seurausta lapsuuteen liittyvästä kielenoppimisprosessista tai nuoruuteen liittyvästä elämänvaiheesta.
- 2) Aikuinen puhuja ei muuta spontaanisti tai muiden puhujien vaikutuksesta kieltään.
- 3) Puhuja on oppinut kielensä täydellisesti ennen aikuisuutta.

Nämä kolme väitettä muodostavat jokaisen puhujan elämään ajallisen vedenjakajan, jota ennen kaikinainen muutos on mahdollista mutta ei sen jälkeen. Kategorisina väitteinä ne ovat kaikki kuitenkin väärin. Ensin on mahdotonta kategorisesti sanoa, että aikuisilla puhujilla ei olisi mitään osuutta muutokseen. Toiseksi reaaliaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että myös aikuiset puhujat voivat muuttaa omaa kieltään (ks. Kurki 2005; Sankoff 2005; Palander 2005; Paunonen 2005; Buchstaller 2006, 2015; Sankoff & Blondeau 2007; Bowie 2011; Mustanoja 2011; Tagliamonte 2012: 53–55; Rickford & Price 2013; Bowie & Yaeger-Dror 2014; Baxter & Croft 2016). Kolmanneksi puhujat eivät opi kieltään täydellisesti lapsuudessa tai nuoruudessa, vaan puhujat varioivat kielenhallinnan suhteen ja voivat jatkaa oppimista läpi elämän (ks. Gleitman & Gleitman 1970; Coppieters 1987; Berman 2004; Ravid 2004; Tolchinsky 2004; Nippold 2007; Hulstijn 2011, 2015, 2019; Birdsong 2012; Dąbrowska 2012, 2015, 2019; Pajunen, Itkonen & Vainio 2016; Adringa & Dąbrowska 2019). Tästä huolimatta näennäisaikamethodi on osoittanut olevansa ainakin melko luotettava (ks. Bailey ym. 1991; Bailey 2002; Boberg 2004; Kurki 2005, 2013; José 2010; Meyerhoff 2011: 135–163; Baxter & Croft 2016; Fruehwald 2017). Täytyy siis olla niin, että väitteet 1–3 tulee tulkita suhteellisesti:

- 4) Muutos on ensisijaisesti seurausta lapsuuteen liittyvästä kielenoppimisprosessista tai nuoruuteen liittyvästä elämänvaiheesta, mutta myös aikuiset puhujat voivat vaikuttaa muutokseen jollain tavalla.
- 5) Aikuinen puhuja voi muuttaa kieltään mutta yleensä vähemmän kuin nuori puhuja.
- 6) Kielenoppiminen jatkuu läpi elämän, mutta suurin osa kielestä opitaan ennen aikuisuutta.

Tämä avaa oven näennäisaikametodin mahdolliselle epäluotettavuudelle riippuen siitä, kuinka paljon väitteet 4–6 eroavat väitteistä 1–3 eri tapauksissa.

Yksi mielenkiintoinen kysymys liittyy siihen, mihin ikään ajallinen vedenjakaja oikeastaan viittaa (ks. Bailey 2002: 324; Buchstaller 2006: 7). Jos kaikkinaisen muutoksen katsotaan olevan vilkkainta ennen aikuisuutta, sijoittuu ajallinen vedenjakaja jonkin nuoruuden ja aikuisuuden välimaille. Esimerkiksi Chambers (2003 [1995]: 194) kutsuu tämäntyyppisiä puhujia nuoriksi aikuisiksi ja sanoo nuoruuden muuttuvan asteittain aikuisuudeksi. Tilannetta voi vaikeuttaa entisestään orastavan aikuisuuden käsite (*emerging adulthood*), jota Arnett (2000) ehdottaa uudeksi elämänvaiheeksi nuoruuden (*adolescence*) ja nuoren aikuisuuden (*young adulthood*) väliin ja joka kattaa tyypillisimmillään ikävuodet 18–25. Bigham (2012: 533) mukaan tämä elämänvaihe kuitenkin vaihtelee puhujien välillä siten, että toisilla se kestää ainoastaan pari vuotta, kun taas toisilla se voi jatkua jopa 35:een ikävuoteen saakka. Bigham (mts. 541) myös toteaa, että orastava aikuisuus on suhteellinen käsite, sillä kaikki 18–25-vuotiaat eivät ole orastavia aikuisia, eivätkä kaikki orastavat aikuiset ole 18–25-vuotiaita. Lisäksi Arnett (2000: 477–478) kirjoittaa orastavan aikuisuuden olevan kulttuurisidonnainen käsite ja pätevän ainoastaan sellaisista kulttuureista, joissa mm. koulutukseen liittyvät tekijät siirtävät aikuisuutta ja aikuisuuteen liittyviä velvollisuuksia (esim. perhe, lapset) myöhemmäksi.⁵ On selvää, että orastava aikuisuus voi tuottaa merkittävää vaihtelua puhujien välillä: yhdellä puhujalla vedenjakaja saattaa osua ikävuoteen 18 kun taas toisella ikävuoteen 30. Tätä taustaa vasten perinteinen tapa luokitella puhujat nuoriin, keski-ikäisiin ja vanhoihin on ongelmallinen – ainakin ilman laadullista tarkastelua (ks. myös Lappalainen 2001: 75–76; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 134–135).

⁵ Ks. myös Buchstaller (2015: 483–485).

2.2.2 Muutoksen nopeus

Näennäisaikametodin on todettu soveltuvan parhaiten sellaisten kielenpiirteiden tutkimukseen, jotka ovat suhteellisen stabiileja läpi elämän. Tällaisiksi lasketaan yleensä fonologiset piirteet. Sen sijaan kielen ylempien tasojen tutkimukseen näennäisaikametri ei välttämättä sovellu yhtä hyvin, koska ne saattavat olla herkempiä muutokselle läpi elämän. (Ks. Bailey ym. 1991: 263; Labov 1994: 111–112; Bailey 2002: 319; Sankoff 2005:1003–1004, 1010–1011; Kurki 2005: 34.) Tällaisiksi Sankoff (2005: 1010–1011) laskee leksikon ja diskurssin. Fonologisten muutosten on myös ajateltu olevan suhteellisen nopeita jopa siinä määrin, että näennäisaikametri saattaa aliarvioida muutoksen nopeutta (Labov 1994: 112). Toisaalta näennäisaikametri voi myös yliarvioida muutoksen nopeutta (ks. Wagner & Sankoff 2011). Edellisessä tapauksessa elinikäinen muutos (*life-span change*, ks. Sankoff 2005; Meyerhoff 2011: 147–152; Tagliamonte 2012: 53–55; Kurki 2013: 210–211) nopeuttaa yhteisöllistä muutosta, koska vanhemmat puhujat muuttavat kieltään yhteisössä meneillään olevan muutoksen mukaisesti; jälkimmäisessä tapauksessa vetäytyvä elinikäinen muutos (*retrograde life-span change*, ks. Wagner & Sankoff 2011; Buchstaller 2015) hidastaa yhteisöllistä muutosta, koska vanhemmat puhujat muuttavat kieltään yhteisössä meneillään olevan muutoksen vastaisesti.

Elinikäinen ja vetäytyvä elinikäinen muutos liitetään tyypillisesti joitain vuosikymmeniä kestäviin nopeisiin muutoksiin tai ainoastaan muutamia vuosia kestäviin erittäin nopeisiin muutoksiin (*rapid language change phenomena*, ks. Tagliamonte & Hudson 1999; Buchstaller 2006, 2015). Spektrin toisessa päässä ovat muutokset, jotka voivat kestää useita satoja vuosia (ks. esim. Ball 1994; laajemmin Lehmann 1994; Campbell 2013). Jos tutkimuksissa keskitytään yksinomaan nopeisiin muutoksiin, vaarana on se, että muutokset alkavat näyttää yksittäisiltä ja irrallisilta, mikä taas saattaa johtaa virheellisiin tulkintoihin muutoksen todellisesta nopeudesta ja luonteesta. Esimerkiksi osatutkimuksessa 3 tarkastelimme suomen possessiivisuffiksin käytön variaatiota ja kehitystä kirjoitetussa kielessä, ja tulosten perusteella komplementaarisen distribuution synty kolmannen persoonan tunnuksen (*nsA* vs. *VVn*) on vienyt yli 200 vuotta. Tämä tarkoittaa sitä, että näennäisaikaisella tutkimuksella ei kyettäisi havaitsemaan kuin osa tästä muutoksesta, mikä puolestaan saattaisi johtaa siihen, että muutoksen luonteen ja sen nopeuden ymmärtäminen jäisi puutteelliseksi. Vastaavasti Mielikäinen (1991) on osoittanut, että monien nyky-suomen yleistyviksi puhekielen piirteiksi laskettujen piirteiden muutoksen juuret ovat nähtävissä jo murteissa (mts. 36–35; ks. myös Hurttu 1999: 67; Mantila 2004: 327). Hudson (1997) on niin ikään argumentoinut sen puolesta, että havaitut muutokset voivat olla vain osia laajemmista

muutosprosesseista. Näennäisaikametodin tarkkuutta voidaan parantaa ottamalla tutkimukseen mukaan vertailuaineistoa aiemmasta tilanteesta, ja näennäisaikametodin tuloksien luotettavuutta voidaan puolestaan tarkastella reaaliaikaisen tutkimuksen kautta. Molemmat tekijät lisäävät tutkijan tietoa tutkittavan kielenpiirteiden kehityksestä. Yksinkertaistaen voidaan siis todeta, että mitä enemmän tutkijalla on käytettävissä tietoa tutkittavasta kielenpiirteestä, sen variaatiosta ja kehityksestä sekä sen mahdollisista yhteyksistä laajempiin muutosprosesseihin, sen luotettavampia ovat myös näennäisaikametodin tulokset.

Keskittyminen nopeisiin muutoksiin tuo mukanaan myös sen vaaran, että kielen muuttuvuutta aletaan ylikorostaa. Kuten Sapir (2007 [1921]: 136) on kirjoittanut, kieli muuttuu koko ajan, mutta tämä muutos on varsin hidasta. Trask (1996: 12) ilmaisee tämän hyvin:

Every language that is spoken continues to change, not just century by century, but day by day. The language that you speak is not just different from your parents' language: it's different from the language you were speaking last year or last week, even if you don't notice changes occurring on such a small time scale. In fact, most people don't notice the language changing at all: at best, they are merely aware that young people speak a little differently from the old folks.

Kun Dufva (2013: 63) kirjoittaa kielellisten ilmiöiden herkeämättömästä vaihtelusta ja muutoksesta, on kyse kielen vaihtelua ja muutosta tarkastelevan tutkijan näkökulmasta, joka on täysin eri kuin tavallisen puhujan näkökulma. Puhujan näkökulmasta kielen ensisijainen ominaisuus on sen pysyvyys, ei sen vaihtelevuus tai sen muuttuvuus. Mutta sama pätee myös silloin, kun kieltä tarkastellaan objektiivisesti, sillä kielen päivittäinen muuttuminen on abstraktimpi ilmiö kuin sen pysyvyys (ks. Lepschy 1970: 45), koska kielen päivittäistä muuttumista ei voida havaita. Kielen pysyvyys ei ole ensisijaista ainoastaan muutokseen nähden vaan myös vaihteluun. Hurtta (1999: 83) puhuu pitkäkestoisesta variaatiosta. Mikäli kielen pysyvyys, vaihtelu ja muutos suhteutetaan toisiinsa, on pysyvyys ensisijaista, tämän jälkeen tulee vaihtelu ja jossain taka-alalla muutos. Kun muutos nostetaan kielen ensisijaiseksi ominaisuudeksi, käännetään asetelma päälälleen, ja tämä on yksinkertaisesti väärin.

Weinreich, Labov ja Herzog (1968: 188) ovat todenneet, että kaikkeen muutokseen liittyy vaihtelevuus ja heterogeenisuus. Tämä voidaan lukea siten, että muutos tavallaan hiipii vaihtelun kautta ja kumoaa pysyvyyden, mutta vain väliaikaisesti. Tätä ei kuitenkaan pidä lukea niin, että muutos olisi jonkinlainen häiriötila kahden stabiilin kielentilan välillä. Jos kieli ei muutu yht'äkkisesti, mutta se kuitenkin muuttuu, on selvää, että muutosprosessit ovat käynnissä koko ajan, niitä ei vain voida havaita päivittäisessä kielenkäytössä. Tämä tekee pysyvyydestä suhteellisen käsitteen. Se, mitä

kutsumme pysyvyydeksi, pitää todellisuudessa koko ajan sisällään pientä liikettä, josta osa etenee muutokseksi. Tämä on elävän kielen tunnusmerkki, johon Vološinov (1973: 66) viittasi kielen loppumattomalla kehkeytymisellä (*a ceaseless flow of becoming*). Toisinaan pysyvyys halutaan korvata pysyvänlaatuisella, jonka kai ajatellaan kuvaavan tilannetta paremmin. Tämä on tietenkin mahdollista, mutta itse en näe siihen mitään tarvetta.

2.2.3 Suomalaisen variationistisen sosiolingvistiikan kritiikki

Suomalaista variationistista sosiolingvistiikkaa on kritisoitu sen yksipuolisesta keskittymisestä äänne- ja muoto-opillisiin piirteisiin (ks. Lappalainen 2004: 16; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 130–132; Kurki 2007: 149–152). Tämä kritiikki on varsin aiheellinen, sillä vain harvoissa suomalaisissa variationistissa tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi syntaktisia piirteitä – Nykysuomalaisen puhekielen murros -projektin Turun osatutkimus lienee yksi harvoista (ks. Suojanen toim. 1985). On sinänsä kuvaavaa, että kun kyseistä projektia alettiin työstää, kolme neljästä tutkimukseen osallistuneista yliopistoista keskittyi äänne- ja muoto-opillisiin piirteisiin (ks. Paunonen 2009: 558). Murteenseurauhankkeessa pääpaino on ollut niin ikään äänne- ja muoto-opillisissa piirteissä (ks. Suomen murteiden seurauhanke, julkaisut). Nuolijärvi ja Sorjonen (2005: 130) toteavat, että suomalainen variationistinen sosiolingvistiikka on ollut luonnollinen murteentutkimuksen jatkaja ja että murteentutkimuksesta on saatu sopivaa vertailuaineistoa. On sinänsä mielenkiintoista, että jo Leskinen (1977) kritisoi murteentutkimusta yksipuolisesta keskittymisestä äänne- ja muoto-opillisiin piirteisiin:

Nykyisten kansanmurteiden ja sosiaalisten murteiden tutkimuksessa on toistaiseksi rajoitettu vain äänne- ja muoto-opin ilmiöiden tarkasteluun. Näin on menetelty pääasiallisesti käytännön syistä: äänne- ja muotopiirteitä voidaan niiden suuren taajuuden vuoksi poimia nopeasti tilastokäsittelyyn riittävä määrä. Tämä on tietenkin yksipuolisuutta, josta on mahdollisimman nopeasti pyrittävä siirtymään kielen muille lohkoille. (Mts. 171.)

Kärjitetysti voidaan siis sanoa, että suomalaisessa variationistisessa sosiolingvistiikassa on jatkettu jo tutkittujen kielenpiirteiden tutkimusta uusilla metodeilla.⁶ Yhtäältä tämä on jättänyt kielen muut osa-alueet vähemmälle huomiolle mutta toisaalta syventänyt tietoa äänne- ja muotopiirteiden variaatiosta ja kehityksestä. Lisäksi

⁶ Murteentutkimuksen ja sosiolingvistiikan suhteesta, ks. esim. Siitonen (1982).

tutkimuksen luonteeseen ovat vaikuttaneet näkemykset kaupungistumisesta ja muutoliikkeen aiheuttamista murteiden sekoittumisesta sekä uudentyyppisten aluepuhekielten muotoutumisesta, jotka ovat niin ikään ajaneet tarkastelemaan äänne- ja muotopiirteiden variaation kehitystä (ks. esim. Paunonen 1982: 39–52; Suojanen 1982: 10–12; Nuolijärvi 1986: 11–24; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11–15).

Kun suomalaista variationistista sociolingvistiikkaa kritisoidaan sen kapea-alaisuudesta, on aina muistettava, että tämäntyyppistä tutkimusta on tehty ensisijaisesti eri projektien alla. Jos tällaisia projekteja ei ole, tehdään tutkimusta määrällisesti vähemmän ja siitäkin suuri osa lienee maisteritason opinnäytetöitä, joiden osalta ei liene kovinkaan kohtuullista vaatia suuria tutkimuksellisia innovaatioita. Esimerkiksi Murteenseuruu-hanke loppui vuonna 2010. On kuvaavaa, että vuoden 2019 Miten Suomi puhuu -seminaarissa järjestettiin keskusteluosio siitä, miten murteita voitaisiin seurata tulevaisuudessa. Kurki (2013: 152) lisäksi huomauttaa, että keskusteluntutkimus on laajentanut puhutun kielen tutkimusta ja ottanut tarkasteltavakseen sellaisia kielipiirteitä, joita variationistisessa sociolingvistiikassa ei ole tutkittu lainkaan tai paljoa. Tämä voitaneen sanoa vuorovaikutussociolingvistiikasta laajemminkin (ks. esim. Priiki 2017).

2.3 Kirjoitettu ja puhuttu kieli

Sociolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on ensisijaisesti puhutun kielen tutkimusta, joka perustuu tutkimukseen osallistuvien puhujien kielen nauhoittamiseen ja analysointiin. Tutkimuksissa tarkastellaan ennalta valittujen kielipiirteiden variaatiota ja kehitystä tietyllä ajanjaksolla jossain tietyssä yhteisössä. Kirjoitettu kieli nähdään tämäntyyppisessä tutkimuksessa yleensä eräänlaisena kielelliseen käyttäytymiseen ja idiolektin kehitykseen vaikuttavana taustamuuttujana (ks. esim. Carrera-Sabaté 2006). Sociolingvistisiä tutkimusmetodeja voidaan käyttää myös kirjoitetun kielen tutkimuksessa, jolloin puhutaan yleensä historiallisesta sociolingvistiikasta (ks. Romaine 1982; Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2000, 2012). Perinteisellä variationistisella sociolingvistiikalla ja historiallisella sociolingvistiikalla on tietenkin eronsa riippuen jo aineiston laadusta (nauhoitettu puhe vs. kirjoitettu kieli eri lähteistä), mutta molemmissa tarkastellaan tiettyjen kielipiirteiden variaatiota ja muutosta jossain tietyssä yhteisössä jollain tietyllä ajanjaksolla. Periaatteessa ei ole siis mitään syytä, miksei meneillään olevaa kielenmuutosta voitaisi tutkia kirjoitetussa kielessä myös nykyhetkessä. Tämä kertoo myös siitä, että kirjoitettu ja puhuttu kieli eivät ole eri kommunikaatiojärjestelmiä vaan saman järjestelmän kaksi eri

ilmenemismuotoa. Käyn seuraavaksi läpi näkemystä kielestä ja kielen kanavasta, jonka jälkeen tarkastelen kirjoitetun ja puhutun kielen samanlaisuutta ja erilaisuutta. Päätän tämän luvun esittelemällä osatutkimuksen 3 empiirisen tapaustutkimuksen aineistot.

2.3.1 Kieli ja kielen kanava

Abercrombie (1967: 1–19) tekee eron kielen (*language*) ja kielen kanavan (*medium*) välille. Tämä näkemys ei redusoi kirjoitettua kieltä puhutun kielen kuvaukseksi, vaan kirjoitetulla kielellä on oma puhutusta kielestä riippumaton olemassaolonsa (ks. Abercrombie 1967: 17–19; Romaine 1982: 15; Halliday 1986: 92–101). Mikäli Abercrombien näkemys on oikein, voidaan puhutun ja kirjoitetun kielen rinnalle laskea myös viittomakieli. Esimerkiksi Bavalier, Newport ja Supalla (2003) toteavat, että viittomakieli rakentuu kielipiillisesti samanlaisista palasista (fonologia, morfologia, syntaksi) kuin puhuttu kielikin (vaikka nämä palaset eivät olisikaan aivan samanlaisia, ks. Itkonen 2002).⁷ Kielestä tulee tällöin metatason ilmiö, joka voi olla olemassa ainoastaan kanavassa: ”Language can have no existence without a medium to carry it; disembodied language is inconceivable” (Abercrombie 1967: 18). Puhuttu kieli on täten olemassa akustisena ilmiönä, jonka havaitseminen perustuu kuuloaistiin. Kirjoitettu kieli on olemassa fyysisenä ilmiönä, jonka havaitseminen perustuu näköaistiin, ja viittomakieli on olemassa visuaalisena ilmiönä, jonka havaitseminen perustuu niin ikään näköaistiin.⁸ Vaikka puhuttu, kirjoitettu ja viitottu kieli lasketaankin näin kielen eri kanaviksi tai ilmenemismuodoiksi, on oletettavaa, että puhuttu ja kirjoitettu kieli ovat lähempänä toisiaan kuin viittomakieltä. Yksi suurimmista eroista liittyy siihen, että viittomakieli on moniulotteista: se hyödyntää vertikaalista, horisontaalista, diagonaalista ja temporaalista ulottuvuutta (ks. Itkonen 2002: 56–57). Tästä seuraa se, että kielen kanavien samanlaisuus perustuu abstraktioon, joka on puhutun ja viitotun kielen välillä ylempänä kuin puhutun ja kirjoitetun kielen välillä. Tämä tarkoittaa sitä, että puhuttu ja kirjoitettu kieli ovat enemmän samanlaisia kuin puhuttu ja viitottu kieli tai kirjoitettu ja viitottu kieli.

⁷ Ks. myös Valli & Lucas (2000: 1–15).

⁸ Kuurosokeiden käyttämä taktiili viittomakieli on viittomakielen variaatio, joka perustuu tuntoaistiin.

2.3.2 Kirjoitetun ja puhutun kielen samanlaisuus

Jos puhutun ja kirjoitetun kielen ajatellaan olevan kielen eri kanavia eli ilmenemis-
muotoja, on niiden takana oltava yhteinen ydin. Tätä yhteistä ydintä voidaan kutsua
kielelliseksi järjestelmäksi, kieliopiksi tai saussurelaisittain *langueksi*. Tärkeää on ym-
märtää se, että molemmat kanavat ovat samanarvioisia ja täten legitiimejä tutkimus-
kohteita: “The two are both language; and language is more important than either”
(Halliday 1986: 92; lih. poist.). Kirjoitetun ja puhutun kielen yhteisestä ytimeistä se-
uraa se, että molempia voidaan tutkia ja kuvata samalla tavalla. Tämän osoittaa Pāninin
kielioppi *Aṣṭādhyāyī* (noin 400–500 eKr), jossa käytetyt kuvaustekniikat ovat alun pe-
rin puhutun kielen kuvaustekniikoita mutta jotka soveltuvat yhtä hyvin kirjoitetun
kielen kuvaukseen (ks. Itkonen 2010: 117). Tämä ei tietenkään poista sitä tosiseikkaa,
että kummankin tutkimuksessa ja kuvauksessa voidaan käyttää myös kanavalle itsel-
leen ominaisia tekniikoita, esimerkiksi puhutun kielen tutkimuksen kohdalla kokeel-
lisen fonetiikan tutkimusmenetelmiä ja kirjoitetun kielen kohdalla lukemisen proses-
sointiin liittyviä menetelmiä.

Aṣṭādhyāyī koostuu hieman alle 4000⁹ säännöstä ja kuvaa Pāninin ajan puhuttua
sanskritia. Kyse on synkronisesta kieliopista ja kielijärjestelmän (*langue*) kuvauksesta
– siis juuri siinä mielessä kuin Saussure (1962 [1916] myöhemmin kirjoitti. Tämä
osoittaa sen, että *langue* ei ole Saussuren tai häntä seuraavien strukturalistien keksintö
vaan kielenkuvauksen perimmäinen kohde sen alkuaajoista lähtien (ks. Robins 1990
[1967]: 154–155; Kiparsky 1994: 2917; Itkonen 2005: 4). Pāninin kieliopin tekota-
vasta on keskusteltu jo pitkään. Esimerkiksi Scharfen (1977: 113) mukaan Pāninin
kuvaus on niin monimutkainen, että sitä on mitä todennäköisemmin täytynyt korjata
ja työstää uudelleen, mikä on saattanut vaatia kirjoitettuja muistiinpanoja. Agrawal
(1963 [1953]: 312) puolestaan huomauttaa, että Pānini viittaa kirjoituksen käyttöön
eri kohdissa kielioppiaan (esimerkiksi käyttämällä termiä *lipikara*, joka tarkoittaa kir-
joittajaa; toisaalta *lipikara* tarkoittaa myös maalaria¹⁰). Täysin eri kannalle asettuu It-
konen (1991), jonka mukaan Pāninilla ei ollut kirjoitusjärjestelmää apunaan kieliop-
pia tehdessään. Kykenemättömyys ymmärtää, miten Pāninin kielioppi olisi ylipäättään
ollut mahdollista ilman kirjoitusjärjestelmää, johtuu Itkosen (1991: 12–13) mukaan
yksinkertaisesti tietämättömyydestä muiden kuin länsimaisten kulttuurien älyllisiä pe-
rinteitä kohtaan. Olisi helppoa olla Robinsin (1990 [1967]: 152) kanssa samaa mieltä
ja todeta, että emme tiedä, oliko Pāninilla käytössään kirjoitusjärjestelmää vai ei,
mutta asiaa voidaan tarkastella toisesta näkökulmasta.

⁹ Tarkka määrä vaihtelee hieman sen mukaan, mitkä säännöistä lasketaan yksittäisiksi säännöiksi.

¹⁰ Esa Itkonen sähköpostin välityksellä.

Pānini mainitsee nimeltä kymmenen muuta kieliopintekijää (Agrawala 1963 [1953]: 343–345; Cardona 1976: 146). Näistä yksi on Bharadvāja, jonka perustama kielioppikoulu oli yksi monista, jotka ajallisesti edelsivät Pāninia (Sarmah 1991: 270). Voidaan melko luotettavasti päätellä, että Pāninin kielioppi oli silloisen kielentutkimuksen kulminaatio, sillä sitä edeltävistä kieliopeista ei ole jäänyt jälkiä juuri lainkaan (Agrawala 1963 [1953]: 20, 344; Cordana 1976: 152–153; Itkonen 1991: 11–12). Merkillepantavaa on se, että kielentutkimus (kielioppi *vyākaraṇa*, fonetiikka *śikṣā*, etymologia *nirukta*) oli tuolloin yksi vedalaisen uskonnon aputieteitä¹¹ (*vedāṅga*), mikä asettaa sen täysin eri asemaan kuin mikä sillä nykyään on. Vedalaisen uskonnon tärkein tuotos oli hymni- ja rituaalitekstien kokoelma Veda-kirjat¹² (koottu n. 1500–500 eKr), joka on yksi vanhimmista tiedetyistä uskonnollisista teksteistä. Niiden välittäminen perustui puhtaasti oraaliseen perinteeseen aivan samoin kuin niitä käsittelevien aputieteidenkin. Riippumatta siitä, oliko Pāninilla apunaan kirjoitusjärjestelmä kielioppia tehdessään vai ei, itse kielioppia ei kirjoitettu talteen pitkään aikaan, vaan se opeteltiin ulkoa toistamalla (Agrawala 1963 [1953]: 25; Scharfe 1977: 91). Agrawala kirjoittaa:

This method of oral teaching and committing texts to memory has amply justified itself by the conservation and transmission of India’s sacred learning through the ages before it was stored up by writing in manuscripts. The secret of success of this oral tradition (śruti) lies in the faith that sacred words by themselves have a value and should be treasured up in memory as abiding stores of knowledge. (1963 [1953]: 294.)

Kielentutkimuksen synty ja kehittyminen ovat seurausta pyrkimyksestä säilyttää tekstien ääntäminen mahdollisimman oikeanlaisena – tästä syystä fonologia ja fonetiikka syntyivätkin ensimmäisenä (Itkonen 1991: 10). Noin 4000 säännön täydellinen ulkoa opettelu ilman kirjoitusjärjestelmän tuomaa apua on kirjoitusjärjestelmän kaikkinaiseen hallitsevuuteen tottuneen länsimaisen ihmisen mielestä joko hämmästyttävää tai mahdotonta, aivan samoin kuin noin 4000 sääntöä sisältävän kieliopin laatiminenkin ilman kirjoitusjärjestelmän tuomaa apua.¹³

Kirjoitetun kielen poissaoloon viittaa myös vahvasti kaikenlaisten kirjoitettujen artefaktien puute. Esimerkiksi Indus-kulttuurista (n. 3300–1300 eKr) on jäänyt jäljelle tuhansia eri materiaaleille tehtyjä kirjoituksia mutta Pāninin ajan veda-kulttuurista ei yhtään. Teoriassa olisi mahdollista, että kaikki Pāninin ajan kirjoitukset olisi

11 Kaikkiaan aputieteitä oli kuusi: kieliopin, fonetiikan ja etymologian lisäksi prosodia (*chandas*), rituaaliohjeet (*kalpa*) ja ajanseuranta (*jyotiṣa*).

12 Veda-kirjat koostuvat neljästä tekstistä: *Rgveda*, *Yajurveda*, *Samveda* ja *Atharvaveda*.

13 Tähän, jos mihinkään, sopisi Linellin (1982, 2005) kirjoitetun kielen vääristymä (ks. Laasanen 2020, osatutkimus 1.).

tehty häviävälle materiaaleille, mutta tämä olisi ainutlaatuista, sillä kirjoitettu kieli ei pitäydy vain yhdessä materiaalissa (ks. Masica 1991: 134).¹⁴

Pāninin kieliopin lisänä on kolme muuta tekstiä, joista *akṣarasamānāya* (tai *śiva-sūtras*) luettelee ja luokittelee puhutun kielen äänteet foneettisten ominaisuuksiensa mukaan (Cardona 1976: 209–210; Kiparsky 1994: 2922–2923). On mahdollista, että Pāninin analyysi perustuu vanhempiin Veda-tekstien foneettisiin ääntämisohjeisiin (*prātisākhya*), mutta tästä ei vallitse yksimielisyyttä, sillä näiden manuaalien ajoittaminen on hyvin vaikeaa (Cordana 1976: 273–275; Scharfe 1977: 127–134). Pāninin *śiva-sūtras* luokittelee kaikki sanskritin äänteet artikulaatiotavan ja -paikan mukaan (esim. nasaalikonsonantit, *sūtra* 7):¹⁵

- 1) a i u Ṇ
- 2) ṛ ḷ K
- 3) e o ṅ
- 4) ai au C
- 5) ha ya va ra Ṭ
- 6) la Ṇ
- 7) ña ma ṇa ṇa na M
- 8) jha bha ṅ
- 9) gha ḍha dha Ṣ
- 10) ja ba ga ḍa da Ś
- 11) kha pha cha ṭha tha ca ṭa ta V
- 12) ka pa Y
- 13) śa ṣa sa R
- 14) ha L

Pāninin kielioppi osoittaa vääräksi sellaiset näkemykset, joiden mukaan kielentutkimus ei olisi mahdollista ilman kirjoitusjärjestelmää (ks. Olson 1996 [1994]: 68, 258, 277). Se osoittaa vääräksi myös näkemyksen, että kielen (Saussuren *langue*) erottaminen puheesta (Saussuren *parole*) johtuisi kirjoitetun kielen vaikutuksesta (ks. Harris 1980: 4–6) tai että puhutulla ja kirjoitetulla kielellä ei olisi yhteistä ydintä (ks. Kravchenko 2011). Vaikka kirjoitetun kielen tutkimus olisikin vaikuttanut puhutun kielen

14 Esa Itkonen sähköpostin välityksellä.

15 *Sūtran* perässä oleva iso kirjoin on merkki (*anubandha*), jonka avulla voidaan tehdä lyhenteitä viittaamaan osaan foneemeista, esim. aC = kaikki vokaalit ja ṇaM = nasaalikonsonantit. Kieliopin alkuperäisessä oraaliosassa nämä merkit olivat kuitenkin äänteitä muiden joukossa, mistä seuraa, että kielen kuvauksen ja kielen välistä eroa ei voinut kuulla, vaan se piti oppia ja tietää (Esa Itkonen sähköpostin välityksellä).

tutkimuksen metodeihin, on kirjoitetun kielen tutkimus ottanut vaikutteita puhutun kielen tutkimuksesta *ennen* kuin puhutun kielen tutkimus on ottanut vaikutteita kirjoitetun kielen tutkimuksesta (ks. Bloomfield 1970 [1929]: 221; Scharfe 1977: 115; Kiparsky 1994: 2918). Vaikutuksen resiprookkisuus on osoitus siitä, että kirjoitetun ja puhutun kielen tutkimuksen metodologian *perusta* on sama. Tämä taas johtuu tutkimuskohteiden perimmäisestä samuudesta. Pāninin kielioppi osoittaa vääräksi myös sellaiset näkemykset, joiden mukaan jatkomoluonteisen puheen analysoiminen diskreeteiksi entiteeteiksi olisi kirjoitetun kielen vaikutusta (ks. Harris 1980: 8–11; Dufva 2000: 173–175). Jatkumoluonteisen puheen analysoiminen diskreeteiksi yksiköiksi ei vaadi kirjoitettua kieltä tai ole sen seuraus, vaan se on osoitus ihmisen taipumuksesta kategorisoida (ks. Boas 1964 [1911]: 121).

2.3.3 Kirjoitetun ja puhutun kielen erilaisuus

Jos puhutun ja kirjoitetun kielen ajatellaan olevan kielen eri kanavia eli ilmenemis-
muotoja, on järkeenkäypää, että nämä kanavat ovat jossain määrin erilaisia, sillä niiden ontologia on eri: puhuttu kieli on olemassa ääniaaltoina ja kirjoitettu kieli merkeinä esimerkiksi paperilla. Tästä seuraa se, että kirjoitettu kieli on lähtökohtaisesti pysyvämpää kuin puhuttu kieli. Anttila (1989 [1972]: 42) kutsuukin ortografian pysyvyyttä sen olemassaolon tärkeimmäksi edellytykseksi (*raison d'être*). Puhutun ja kirjoitetun kielen välisiä eroja on tutkittu ainakin 1920-luvulta lähtien (ks. Akinnaso 1982). Esimerkiksi Hallidayn (1985: 61–75) mukaan kirjoitetussa kielessä on yleensä enemmän lekseemejä kuin puhutussa kielessä. Biber (1988: 47) on tutkimuksessaan esittänyt kuusi teesiä perustuen aikaisempaan tutkimukseen, joiden mukaan kirjoitettu kieli on:

- 1) rakenteellisesti monimutkaisempaa ja täsmällisempää sekä enemmän alisteisia rakenteita käyttävä kuin puhuttu kieli;
- 2) eksplisiittisempää kuin puhuttu kieli siinä mielessä, että taustaoletukset ja loogiset suhteet ovat koodattuna tekstissä mukana;
- 3) autonomisempaa eli vähemmän riippuvainen taustatiedosta tai kontekstiin liittyvästä tiedosta kuin puhuttu kieli;
- 4) persoonattomampaa ja abstraktimpaa kuin puhuttu kieli;
- 5) uuden tiedon suhteen informaatioarvoltaan painavampaa kuin puhuttu kieli ja
- 6) tarkemmin suunniteltua ja organisoitua kuin puhuttu kieli.

Biberin mukaan mitään näistä teeseistä ei ole kuitenkaan yksimielisesti hyväksytty. Lähimmäksi pääsevät Biberin mukaan teesit i) ja ii), mutta niitäkin vastaan on esitetty eriäviä tuloksia. Biberin mukaan yksi aikaisempien tutkimusten ongelma on se, että niissä on monesti tarkastelu joko kahta täysin erilaista kommunikaatiotilannetta (esim. puhutun kielen osalta kasvotusten tapahtuva keskustelu ja kirjoitetun kielen osalta akateeminen proosa) tai vaihtoehtoisesti kahta täysin samanlaista kommunikaatiotilannetta. Edellisessä tapauksessa tutkimukset ilmentävät tekstien valintaa siten, että kirjoituksen ja puheen välillä nähdään suuria eroja, kun taas jälkimmäisessä tapauksessa ne nähdään jokseenkin samankaltaisina. (Mts. 49–55.) Biberin ratkaisuna on tarkastella kirjoitetun ja puhutun kielen välistä suhdetta genrejen kautta. Esimerkiksi akateeminen proosa on Biberin tutkimuksen mukaan aina suhteellisen abstraktia riippumatta siitä, onko kyse puhutusta vai kirjoitetusta kielestä (mts. 151–152). Tosin akateemiseen proosaan ei ole sisäisesti koherentti vaan eroaa alagenrejen (esim. matematiikka, teknologia jne.) mukaan (mts. 192–195). Biberin (1988) tutkimuksen tarkoituksena on siis osoittaa, että kirjoitetun ja puhutun kielen välisen suhteen tutkimuksessa on tärkeää ottaa huomioon tarkasteltavien tekstien laji tai tyyli, sillä tyyliltään erilaiset tekstit saattavat erota toisistaan vielä enemmän kuin kirjoitettu ja puhuttu kieli toisistaan. Tähän viittaa myös Hakulinen (2003: 5) todetessaan, että puhekieltä ei voida pitää yhtenäisenä kielimuotona. Sama pätee kirjoitetusta kielestä.

2.3.4 Possessiivisuffiksin variaatio ja kehitys kirjoitetussa kielessä

Osatutkimuksessa 3 tarkastellaan possessiivisuffiksin variaatiota ja kehitystä aikavälillä 1940–2000 eriaikaisten korpusten avulla. Tutkimuksen vertailukohtana käytetään puhutun kielen tutkimuksia, joiden mukaan possessiivisuffiksi elää puhekielessä rajua muutoskautta ja on väistymässä (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1986; Ikola 1992; Paunonen 1995). Tutkimuksen tarkoituksena on yhtäältä tarkastella possessiivisuffiksin variaatiota ja kehitystä eri vuosikymmeninä kirjoitetussa kielessä ja toisaalta testata puhutun kielen tutkimuksissa tehtyjä havaintoja ja ennusteita possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä ja tämän muutoksen leviämisestä kirjoitettuun kieleen (ks. esim. Ikola 1992; Paunonen 1995). Tutkimuksen aineistona on:

- 1) Lauseopin arkiston materiaali, joka edustaa 1970-luvun kirjoitettua yleiskieltä Oulun korpuksen jakauman mukaan (ks. Saukkonen 1982). Otoksen suuruus on 20 000 tekstisanaa.

- 2) HS2000-korpus, joka on koostettu vuosien 2000–2001 Helsingin Sanomien aineistosta (ks. Pajunen 2002). Korpuksessa on noin 23,4 miljoonaa tekstisanaa.
- 3) Miljoonan tekstisanan otos n. 8 miljoonaa tekstisanaa sisältävästä SS2000-korpuksesta (ks. Pajunen 2001).
- 4) Kirjoitelmakorpus (ks. Pajunen 2004), joka on koostettu vuosien 1948–2003 ylioppilasaineita julkaisseista kokoomateoksista. Aineiden sanamäärä on miljoona tekstisanaa ja siitä on poimittu kolme eriaikaista osiota: 1948–1958 (144752 tekstisanaa), 1968–1978 (272816) ja 1988–1998 (215850). Osaksi on käytössä koko miljoonan sanan aineisto.
- 5) Vajaan puolen miljoonan tekstisanan aineisto, josta puolet koostuu 2000-luvun ensi kymmenellä käytössä olleista alakoulun eri oppiaineiden oppikirjoista (ks. Jaakola 2004) ja puolet fiktiivisestä kirjallisuudesta (yht. 417919 tekstisanaa).
- 6) Lauseopin arkiston murreaineistot, otoksena 200 000 tekstisanaa (ks. Pajunen & Palomäki 1984).

2.4 Kielen natiivihallinnan variaatio

Kun natiivipuhujien sanotaan varioivan kielenhallinnan suhteen, on kyseessä tutkimustietoon (ks. Berman 2004; Nippold 2007; Hulstijn 2011, 2015, 2019, Dąbrowska 2012; Pajunen, Itkonen & Vainio 2015; Kidd, Donnelly & Christiansen 2018; Adringa & Dąbrowska 2019; Vainio ym. 2019) perustuva väite, joka koostuu kolmesta premissistä. Ensimmäisen premissin mukaan on olemassa natiivipuhuja, joka voidaan jollain tavalla määritellä ja näin erottaa muista eli ei-natiiveista puhujista. Toisen premissin mukaan natiivipuhuja hallitsee kielensä jossain määrin. Se, mitä ”jossain määrin” tarkoittaa, jää yleensä epäselväksi. Natiivipuhujan kielenhallintaan voidaan esimerkiksi viitata kehämäisesti toteamalla, että henkilö (siis natiivipuhuja) hallitsee kielensä natiivipuhujan tavoin. Kielenhallintaan voidaan niin ikään viitata eri tavoin, esimerkiksi niin, että natiivipuhuja osaa käyttää kieltä tietyllä tavalla, että natiivipuhuja kykenee ymmärrettävään kielelliseen kanssakäymiseen toisten kanssa tai että natiivipuhujalla on tietoa kielestään. Kolmannen premissin mukaan natiivipuhujat hallitsevat kielensä eritasoisesti eli siten, että toiset natiivipuhujat hallitsevat kielensä

paremmin ja toiset huonommin. Hallinnan varioivuutta voi periaatteessa esiintyä koko kielen alueella tai sitten vain joillain osa-alueilla. Tarkastellaan näitä aiheita lähemmin.¹⁶

2.4.1 Mitä tarkoittaa natiivipuhuja?

Natiivipuhuja on kielentutkimuksen yksi tärkeimmistä käsitteistä, mutta tästä huolimatta sille ei ole yksiselitteistä määritelmää (ks. Coulmas 1981). Yleisimmin käytössä oleva määritelmä lienee se, että ollakseen kielen x natiivipuhuja, on kielen x oltava puhujan ensimmäinen opittu kieli. Tämän määritelmän ongelmana ovat mm. monikieliset yhteisöt, joissa ensimmäinen opittu kieli ei välttämättä ole dominoiva kieli (Davies 2003: 17). Toinen kysymys liittyy siihen, ovatko kaikki natiivipuhujat samanarvoisia toimiessaan informantteina. Esimerkiksi koulutus ja etenkin lingvistinen koulutus voivat vaikuttaa siihen, millaisia kielen rakenteita puhuja pitää kieliopillisina ja millaisia ei (ks. Anttila 1989 [1972]: 349).

Yksi keino yrittää määritellä natiivipuhuja on eritellä jokin kielenhallinnan taso, joka olisi yhteinen kaikille natiivipuhujille (ks. Carroll 1979: 23). Näin tekee esimerkiksi Hulstijn (2011, 2015, 2019). Teoriassaan Hulstijn jakaa kielellisen pätevyyden (*linguistic proficiency*) perustason kielelliseen kognitioon (*basic language cognition*) ja ylemmän tason kielelliseen kognitioon (*higher language cognition*).¹⁷ Perustaso on puhuttua kieltä, ja siihen kuuluvat mm. keskeinen leksikko ja yleisesti käytössä olevat kieliopilliset rakenteet. Ylempi taso on puhuttua ja kirjoitettua kieltä, ja siihen kuuluu perustasoa harvinaisempi leksikko ja monimutkaisemmat kielelliset rakenteet. Hulstijnin teorian mukaan natiivipuhuja on sellainen puhuja, joka hallitsee perustason ja jonkin verran ylempää tasoa. Koska myös kieltä x toisena kielenään puhuva voi hallita perustason ja jonkin verran ylempää tasoa, tarvitaan lisäksi sosiaalinen määritelmä, jonka mukaan natiivipuhuja on sellainen puhuja, joka yleensä oppii kielen ennen kouluikää ja jatkaa kielen käyttämistä aikuisuuteen. (Ks. Hulstijn 2011: 230–231; 2015: 21–24, 27–28; 2019: 159–162.) Täten Hulstijnin määritelmän mukaan natiivipuhuja

16 Nämä premissit ovat tuttuja myös kieli toisena kielenä -konteksteista, joten ne voitaneen yleistää koskemaan kaikkia puhujia. Tämä näyttäisi viittaavan siihen, että ensikielen ja toisen kielen oppimisen välinen ero on laadullinen, ei kategorinen. Ensikielen oppimisesta käytetään kuitenkin usein termiä omaksuminen eikä oppiminen, mikä näyttäisi viittaavan haluun tehdä kategorinen ero ensikielen ja toisen kielen oppimisen välille (vaikka toisinaan termejä käytetään myös toistensa synonyymeina). Mutta jos myös natiivipuhujat varioivat kielenhallinnan suhteen, mikä on se tekijä, joka tekee ensikielen oppimisesta kategorisesti erilaista kuin toisen kielen oppimisesta? Sen spontaanisuus?

17 Hulstijn (2015, 2019) kutsuu ylemmän tason kielellistä kognitiota myös laajennetuksi kielelliseksi kognitioksi (*extended language cognition*).

on sellainen puhuja, joka on oppinut kielen x ennen kouluikää, jatkaa sen käyttämistä aikuisuudessa ja osaa sen perustason sekä ylempää tasoa joko vähän tai paljon. On sinänsä mielenkiintoista, että mikäli Hulstijnin määritelmän mukaisen natiivipuhujan ajateltaisiin osaavan myös kielen ylempään tason kokonaisuudessaan, päädyttäisiin Chomskyn (1965) ideaaliin puhujaan, joka osaa kielensä täydellisesti, tai ainakin lähelle sitä. Se, mitä kielen täydellinen osaaminen tarkoittaa, jää kuitenkin mysteeriksi (ks. Coulmas 1981:13–16).

2.4.2 Mitä tarkoittaa kielenhallinta?

Yksi tapa ymmärtää kieli on nähdä se tietona. Toinen tapa ymmärtää kieli on nähdä se toimintana.¹⁸ Kieli tietona ja kieli toimintana eivät ole toistensa vastakohtia, vaan kyse on eri näkökulmista. Kun kieli nähdään toimintana, korostetaan kielen toiminnallista aspektia. Vastaavasti kun kieli nähdään tietona, korostetaan kielen tiedollista aspektia. Kokonaisvaltainen kielentutkimus kattaa molemmat näkökulmat. (Ks. Coseriu 1985.) Kielenhallinnalla voidaan viitata sekä kielen tiedolliseen että toiminnalliseen aspektiin. Yhtäältä kielenhallinta tarkoittaa siis sitä, että puhuja tietää, miten ymmärrettäviä lauseita tai puhunnoksia tuotetaan. Kyse on kielen sääntöjen tietämisestä ja kielen tarjoamien mahdollisuuksien hahmottamisesta. Toisaalta kielenhallinta tarkoittaa sitä, että puhuja tietää, miten lauseita ja puhunnoksia käytetään, ts. miten diskurssi ja viime kädessä kommunikaatio muotoutuu ja rakentuu. Kyse on kielen käytämisestä. Natiivihallinnan variaation tutkimuksissa on keskitytty tiedolliseen aspektiin esimerkiksi tarkastelemalla puhujien derivaatiomorfologian hallintaa (ks. osatutkimus 4). Ainakin periaatteessa voitaisiin tutkia hallintaa myös toiminnallisesta aspektista, mutta en tiedä, onko tällaista tutkimusta tehty. Usein tiedollinen ja toiminnallinen aspekti myös nivoutuvat yhteen siten, että mikäli puhuja tietää, että x, hän myös tietää, miten x. Koska tieto myös edeltää ymmärrettävää toimintaa (ks. Coseriu 1985: xxvii), voidaan yleisellä tasolla keskittyä tietoon, kunhan muistetaan, että tieto kielestä ei rajoitu kielen sääntöihin.

Kun sanotaan, että natiivipuhujalla on tietoa kielestä, seuraa kaksi kysymystä. Ensimmäinen, mitä on tieto, ja toiseksi, millainen entiteetti kielen pitää olla, jotta siitä voi olla tietoa? Ensimmäistä kysymystä tutkii epistemologiaksi kutsuttu filosofian alaan kuuluva tiede. Tiedon klassisen määritelmän, joka on peräisin Platonin *Theaitetos*-dialogista, mukaan tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus. Tämä voidaan esittää kaavamaisesti näin: S tietää, että p, jos ja vain jos 1) p on tosi, 2) S uskoo, että p, ja 3) S on

¹⁸ Kieli voidaan nähdä myös esim. tuotteena tai taiteena.

oikeutettu uskomaan, että p. Tätä tiedon kolmetasoista määritelmää vastaan on esitetty vastaesimerkkejä (kuuluisimpana Gettier 1963), ja sitä on täydennetty ja muokattu useaan otteeseen (esim. lisäämällä neljäs ehto, jonka mukaan uskomuksen oikeutus ei saa perustua epätoteen premissiin, ks. Harman 1973). Toista kysymystä tai jotain sen variaatiota tutkii kielitieteen filosofia. Jos natiivipuhujalla on tietoa kielestä, tarkoittaa tämä sitä, että kieli ei voi olla puhujan ominaisuus, vaan sen on jossain mielessä oltava puhujan ulkopuolella eli sen on oltava intersubjektiivinen, muuten päädytään tilanteeseen, jossa kieli on kokonaisuudessaan puhujan päässä, mutta puhujalla on vain osittaista tietoa tästä kielestä. Tilanne olisi absurdi. Toiseksi kielen kuvaus on tämän puhujan ulkopuolella olevan entiteetin kuvausta. Chomskyn (1965) teoriassa nämä kaksi tekijää sotketaan siten, että kieli on puhujan mentaalinen ominaisuus, ja kielen kuvaus on tämän puhujan sisällä olevan entiteetin kuvausta. Tieto kielestä ei kuitenkaan ole sama asia kuin kieli:

It is a fallacy to set up a grammar on standard linguistic evidence and stuff it into the head of [n]ative [s]peaker as a theory of how he speaks and understands. Grammar is a theory of language, not of people”. (Yngve 1981: 40.)

Sosiolingvistiikassa on aina korostettu kielen sosiaalisuutta. Kieleen sosiaalisena ilmiönä on helppo yhdistää kielenhallinnan variaatio, mutta samaa ei voida sanoa kielestä mentaalisenä ilmiönä (ks. luku 4.1).

2.4.3 Mitä tarkoittaa kielenhallinnan variaatio?

Natiivipuhujien kielenhallinnan variaatio voidaan ymmärtää, ja sitä voidaan selittää eri tavoin (ks. Pajunen ym. 2015: 482–483). Yksi tapa on jakaa kielellinen pätevyys Hulstijnin tavoin (ks. yllä) eri tasoihin ja esittää, että kaikki natiivipuhujat hallitsevat kielen ytimen mutta eivät välttämättä sen muita osia. Näin tekevät myös Gleitman ja Gleitman (1970: 151–159, 181–183), jotka kirjoittavat kieliopin ydinominaisuuksista ja penumbraalisista ominaisuuksista. Toinen tapa ymmärtää natiivihallinnan variaatio on sanoa, että puhujilla on erilainen mentaalinen kielioppi. Näin tekee esimerkiksi Dąbrowska (2012: 220), jonka mukaan oletus siitä, että kaikki puhujat konvergoituvat samaan mentaaliseen kielioppiin on myytti. On huomattava, että hyväksyessään erilaisen mentaalisen kieliopin Dąbrowska samalla hylkää Chomskyn näkemyksen ideaalista kompetenssista ja kielen mentaalisuudesta, sillä mikäli puhujilla on eri mentaalinen kielioppi, voi kieli kokonaisuudessaan olla olemassa ainoastaan intrasubjektiivisena ilmiönä. Jäljelle jää terminologinen keskustelu siitä, millä termillä tai termeillä viitataan puhujien erilaiseen tietoon kielestä. Tällaisia ovat esim. Hulstijnin

kielellinen pätevyys (2011, 2015, 2019), Hymesin differentiaalinen kompetenssi (1974 [1972]), Ellisin (2012) vaihteleva kompetenssi ja Dąbrowskan eri mentaalinen kielioppi (2012). Näistä epäonnistuneimpana pidän mentaalista kielioppia, sillä yhtäältä kielioppi on monitulkintainen käsite, ja toisaalta se viittaa oppimiseen jonkinlaisena mekaanisena prosessina, jossa intrasubjektiiivinen kielioppi kopioituu puhujan mentaaliseksi kieliopiksi. Terminologinen keskustelu on kuitenkin toissijaista sille, että Chomskyn mentaalistama sosiaalinen *langue* palautuu kielen natiivihallinnan variaation kautta välttämättä omalle paikalleen sosiaaliseksi käsitteeksi. Mielestäni *languen* mentaalistaminen onkin yksi modernin kielitieteen suurimmista virheistä.

2.4.4 Derivaatiomorfoloian hallinta vertaistetussa nuorten aikuisten ryhmässä

Osatutkimuksessa 4 tarkastelemme empiirisenä tapaustutkimuksena mediaani-ikältään 20-vuotiaiden ylioppilastutkinnon suorittaneiden nuorten aikuisten derivaatiomorfoloian hallintaa. Tutkimuksen tarkoituksena on osoittaa, että jo iän ja koulutuksen suhteen vertaistettu ryhmä vaihtelee kielenhallinnan suhteen. Tutkimuksen aineistona on yliopiston pääsykoe, joka jakaantui kahteen osioon. Ensimmäisessä osiossa testattiin kielen eri osa-alueiden hallintaa (morfoologia, semantiikka ja syntaksi) erilaisilla muodostus-, tunnistus- ja arviointitehtävillä sanan, muodon, lauseen tai pientekstin kontekstissa. Toiseen osioon sisältyi sanasemantiikan testi, derivaatiotesti sekä kirjoitelma aiheesta Unelmieni päivä. Derivaatiotestissä piti tunnistaa joukosta *suomen kielen johdosehdokkaita* kielessä oikeasti esiintyvät. Joukko koostui mahdollisista johdoksista (=inkorrekrit johdokset), mahdollisista johdoksista (=korrekrit, mutta esiintymättömät johdokset) ja esiintyvistä johdoksista (=korrekrit ja esiintyvät johdokset). Aineistoa analysoitiin kahdella eri menetelmällä. Ensin lineaarisen regressioanalyysin avulla selvitettiin, mitkä tekijät ennustavat derivaatiotestissä suoriutumista parhaiten. Tämän jälkeen osittaisklusterointimenetelmällä selvitettiin, jakautuvatko tutkittavat koehenkilöt ryhmiin sen perusteella, miten he suoriutuivat eri tehtävistä. Yksityiskohtaisempaan tarkasteluun otettiin vielä kolmen yleisimmän aineistossa esiintyvän johtimen hallinta (*ttA*-, *U*- ja *minen* -johtimet).

3 OSATUTKIMUSTEN TULOKSET

Tässä luvussa esittelen osatutkimukset ja niiden tulokset. Osatutkimuksia yhdistäviin laajempiin teemoihin palaan luvussa 4.

3.1 Osatutkimus 1

Osatutkimuksen 1 aiheena on Valentin Vološinovin teoksessaan *Marxism and the Philosophy of Language* (1973) esittämä kielifilosofia ja saussurelaista kielikäsitystä vastaan esitetty kritiikki.¹⁹ Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko Vološinovin esittämä kritiikki pätevää, ja toiseksi, voidaanko saussurelainen kielikäsitys korvata Vološinovin dialogisella kielikäsityksellä. Tutkimuksessa käydään ensin läpi Vološinovin kielifilosofiaa ja tämän jälkeen saussurelaista kielikäsitystä vastaan esitettyä kritiikkiä. Vološinovin esittämää kritiikkiä tarkastellaan seuraavien saussurelaisten käsitteiden kautta: *langue, parole* ja synkronia. Lisäksi tarkastellaan Vološinovin näkemyksiä merkityksestä, kirjoitetun kielen vaikutuksesta kielentutkimukseen sekä kielen normatiivisuudesta.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että Vološinovin kritiikki perustuu *Kursin* strukturalistiseen luentaan. Tämä on sikäli ymmärrettävää, sillä Vološinovin *Marxism*in alkuperäinen versio ilmestyi vuonna 1929 eikä muita saussurelaista kielikäsitystä laajentavia lähteitä ollut vielä saatavilla.²⁰ Vološinovin esittämä kritiikki on täten pätevää, jos se kohdistetaan strukturalisti-Saussureen, mutta muutoin ei. Saussurelaista kielikäsitystä ei myöskään voida korvata Vološinovin edustamalla dialogisella kielikäsityksellä, sillä vološinovilainen kielikäsitys edellyttää saussurelaista kielikäsitystä. Tämä tulee hyvin selväksi, kun siirrytään pois tuttuun ja tutkittuun kielen alueelta kohti tuntemattomia ja tutkimattomia tai vähän tutkittuja kieliä. Yksi kielitieteen tehtävistä on kaikkien kielen morfosyntaktisen rakenteen tutkimus, kuvaus ja

19 Vološinov kutsuu Saussuren edustamaa kielikäsitystä abstraktiksi objektivismiksi. Yksinkertaisuuden vuoksi puhun tässä yhteydessä ainoastaan saussurelaisesta kielikäsityksestä.

20 Esimerkiksi Englerin kriittiset versiot ilmestyivät vuosina 1968 ja 1974 (ks. Saussure 1968, 1974; Nyman & Suominen 2002: 63).

vertailu. Vološinovin dialoginen kielikäsitys ei voi tässä auttaa. Tarkastellaan seuraavaksi Vološinovin esittämää kritiikkiä yksityiskohtaisemmin.

Languen osalta Vološinov (1973: 73) toteaa, että *langue* on ainoastaan lingvistin tuottama abstraktio, joka ei ole puhujalle todellinen. Vološinov on tässä puoliksi oikeassa, sillä Kurssissa *languea* käytetään kaksoismerkityksessä, yhtäältä viittaamaan ontologisesti todellisiin sosiaalisiin konventioihin ja toisaalta metodologiseen konstruktion (ks. Nyman 1995). Täytyy siis erottaa toisistaan ontologinen *langue* (*langue-1*), joka viittaa kielen sääntöihin tai normeihin, ja metodologinen *langue* (*langue-2*), joka viittaa lingvistin systematisaatioon kyseisistä säännöistä tai normeista. *Langue-2* on abstraktimpi kuin *langue-1*. *Parolen* väheksymistä Vološinov (1973: 61) pitää saussurelaisen kielikäsitteen suurimpana virheenä. Kuten yllä on todettu (ks. 2.1), Saussure varsin hyvin ymmärsi *parolen* tärkeyden, vaikka ei koskaan ehtinytkään kehittää sen teoriaa. Synkronian osalta Vološinov (1973: 67) toteaa, että kieli ei ole missään vaiheessa synkroninen järjestelmä vaan pikemminkin jatkuvassa tulemisen tai kehkeytymisen (*becoming*) tilassa. Vološinov on jälleen oikeassa mutta unohtaa, että synkroninen kielentila ei viittaa ajattomaan tilaan vaan ajalliseen tilaan, joka voi kestää jopa sata vuotta. Toiseksi puhujat ovat enemmän tietoisia kielen muuttumattomuudesta kuin sen muutoksesta (ks. Lepschy 1970: 45).

Vološinov kritisoi saussurelaista kielikäsitystä merkityksen yksilöinnistä, vaikka hänen mukaansa sanoilla on useita merkityksiä riippuen kontekstista (1973: 77–81). Perinteisesti merkityksen kontekstivapautta ja kontekstisidonnaisuutta on ilmaistu käyttämällä kahta eri termiä. Esimerkiksi Paul (1960 [1880]: 75) käyttää termejä *usuelle Bedeutung* ja *okkasionelle Bedeutung*. Vološinovin mukaan (1973: 102) tällaiset termit ovat kuitenkin riittämättömiä, sillä ne virheellisesti korostavat tavanomaista merkitystä satunnaisen sijaan, ja toiseksi, koska ne eivät ota ilmauksen teemaa huomioon, jolla Vološinov tarkoittaa ilmauksen uniikkia ja redusoimatonta tarkoitusta. Merkitys puolestaan redusoituu Vološinovin teoriassa teeman mekaaniseksi kantajaksi, joka esiintyy aina samanlaisena (mts. 100). Täten ilmaisu esiintyy samassa ilmiössä, mutta sen teema voi joka kerralla olla eri. Vološinovin teorian ongelma on siinä, että on oltava jokin abstrakti x, jonka perusteella ilmaisujen samanlaisuus voidaan todeta. Tämä x on ontologinen *langue*, jonka olemassaolon Vološinov haluaa kieltää, mikä tekee Vološinovin teoriasta sisäisesti ristiriitaisen.

Vološinovin mukaan saussurelainen kielikäsitys juontaa juurensa filologisesta kirjoitettujen artefaktien tutkimusperinteestä, jossa lause irrotettiin asiayhteydestään ja jossa sitä tutkittiin itsenäisenä yksikkönä (1973: 71). Näin kieli tutkimuskohteena redusoitui kuolleeksi, vieraaksi, monologiseksi ja valmiiksi (mts. 73) ja täten väärästi kielentutkimusta. Modernissa kielitieteessä puhutaan kirjoitetun kielen vääristymästä

(*written language bias*, ks. Linell 1982, 2005), jonka mukaan kielitieteen tutkimusmenetelmät ovat kirjoitetun kielen tutkimusmenetelmiä, joiden soveltuvuus puhutun kielen kuvaamiseen on kyseenalaista. On kuitenkin muistettava, että Pāṇinin kieliooppi *Aṣṭādhyāyī* on puhutun kielen kuvausta ja on toiminut mallina kirjoitetun kielen tutkimukselle (ks. 2.3.2). Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka kirjoitettu kieli olisikin ollut usein kielitieteen pääasiallinen tutkimuskohde ja näin vaikuttanut kielitieteen tutkimusmenetelmiin, on puhutun kielen kuvaus toiminut ajallisesti ensin mallina kirjoitetun kielen kuvaamiselle.

Vološinovin mukaan kielen normatiivisuus kahlitsee puhujan kielijärjestelmän vangiksi, jonka edessä puhuja voi vain alistua. Ainoa kielelliseen käyttäytymiseen vaikuttava kriteeri on korrektiisuus, eikä normatiivisuus jätä tilaa ideologialle. (Mts. 53.) Vološinov on kuitenkin ymmärtänyt kielen normatiivisuuden väärin. Normatiivisuus ei kahlitse puhujaa, sillä normeja voidaan venyttää ja rikkoa. Normatiivisuus tekee toisten ymmärtämisestä mahdollista ja mahdollistaa kommunikaation.

Osatutkimuksen 1 tutkimuskohteena on Vološinovin saussurelaista kielikäsitystä kohtaan esittämä kritiikki. Vaikka tutkimuksessa käydäänkin läpi Vološinovin kielifilosofiaa pääpiirteittäin, tutkimuksen tarkoituksena ei ole tarkastella Vološinovin kielifilosofian laajempaa merkitystä, Vološinovin ajattelun lähtökohtia tai Vološinovin yhteyttä Bakhtinin ajatteluun. Tässä mielessä tutkimus on tarkoituksellisesti suppea. Vološinovin kielifilosofiaa voidaan tarkastella myös laajemmasta näkökulmasta, minkä se myös ansaitsee, mutta tässä tutkimuksessa päähuomio on saussurelaista kielikäsitystä kohtaan esitetystä kritiikistä (Vološinovin kielifilosofiasta laajemmin, ks. esim. Tihanov 1998; Brandist 2002, 2004, 2015: 125–149; Alpatov 2004, 2010). Tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin ainakin jossain määrin yleistettävissä moniin uudempiin Vološinovin jalanjäljissä tehtyihin yrityksiin kritisoida saussurelaisen kielikäsitteen eri osia (ks. esim. Harris 1980, 1983, 1987, 1990; Rommetveit 1988; Linell 1988, 2012; Lähteenmäki 1998, 2000, 2004; Love 1990, 2004; Nieminen 1998, 1999; Dufva 2000, 2013; Pälli 2000; Kravchenko 2007, 2009, 2011; Dufva, Aro, Suni & Salo 2013). On syytä korostaa, että tulosten yleistäminen koskee ainoastaan osatutkimuksessa 1 käsiteltyjä asioita. Osatutkimuksen 1 johtopäätös on se, että Vološinov ja hänen kielifilosofiansa tulisi nähdä ennen kaikkea diskurssin tutkimuksen edelläkävijänä (ks. Alpatov 2004: 95–96).

3.2 Osatutkimus 2

Osatutkimuksen 2 aiheena on näennäisaikametodi. Tutkimuksen tavoitteena on osoittaa, että sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus jatkaa kielitieteen ”ikuisuuskysymysten” tarkastelua mutta soveltaa tutkimuksessa uusia metodeja ja näkökulmia. Kyse on täten tutkimuksen evoluutiosta, ei revoluutiosta, kuten joskus väitetään. Aihetta tarkastellaan näennäisaikametodin taustaoletusten kautta, joita erotetaan kolme kappaletta: i) meneillään oleva muutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) idiolekit vakiintuvat aikuisuudessa tai ennen aikuisuutta ja iii) muutoksen suunta on ennustettavissa.

Ensimmäisen taustaoletuksen mukaan meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta synkronisessa aineistossa vertaamalla eri-ikäisten puhujien puhetta toisiinsa. Tämä tarkoittaa sitä, että meneillään olevan kielenmuutoksen tunnistaminen perustuu vertailuun, aivan kuten muutoksen diakronisessa tutkimuksessakin. Vertailukohtien määrä ja vertailukohtien kokonaisaikaväli suhteessa muutoksen keston vaikuttavat siihen, miten tarkka kuva muutoksesta saadaan. Historiallisesta näkökulmasta katsottuna samaa kysymystä on tarkasteltu äänne­muutoksen yhteydessä (ks. esim. Paul 1960 [1880]: 49–73; Sapir 2007 [1921]: 118–151; Bloomfield 1933: 346–403; Martinet 1964 [1955]: 39–62; Hockett 1958: 439–445; Erkki Itkonen 1966: 187–188; Terho Itkonen 1970). Äänne­muutos syntyy, kun artikulaatiopaikan keskus siirtyy. Tämä voitaisiin todeta vertaamalla artikulaatiopaikan keskusta hetkellä x ja hetkellä y, eli käyttämällä samaa metodia kuin sosiolingvistik­ssä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa.

Toisen taustaoletuksen mukaan puhujien idiolekit muotoutuvat lapsuudessa tai nuoruudessa ja pysyvät tämän jälkeen suhteellisen stabiileina läpi loppuelämän. Tämä oletus on kriittinen näennäisaikametodin pätevyden kannalta, sillä mikäli idiolekit jatkavat muuttumistaan, eivät ikäryhmittäiset erot välttämättä heijasta yhteisössä meneillään olevaa muutosta kovinkaan tarkasti. Oletuksen taustalla on kriittinen ikä -hypoteesi (*critical period hypothesis*), jonka mukaan kielenoppimiskyky on vahvim­millaan lapsuudessa tai nuoruudessa ja tämän jälkeen heikkenee (ks. Penfield & Roberts 2014 [1959]: 239–240; Lenneberg 1967: 179; Meyerhoff 2011: 140–141). Kriittinen ikä -hypoteesi sitoo kielenmuutoksen kielenoppimisprosessiin, mutta vielä vahvem­min sen tekee epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesi (*the imperfect learning hypothesis*), jonka mukaan lapsen kielenoppiminen on aina epätäydellistä siinä mielessä, että lapsen omaksuma kielioppi ei koskaan vastaa täydellisesti edellisen sukupolven kieltä (ks. esim. Paul 1960 [1880]: 34; vrt. kuitenkin osatutkimus 2 s. 64). Generativistisessa teoriassa lapsen on ajateltu optimoivan kielioppia (ks. King 1969: 64–104).

Sosiolingvistikissa reaaliaikatuksissa on kuitenkin havaittu, että puhujien idiolektit voivat muuttua vielä aikuisiälläkin (ks. esim. Kurki 2005; Palander 2005; Buchstaller 2006, 2015; Sankoff & Blondeau 2007; Bowie 2011; Mustanoja 2011). Tämän(kin) huomion on aiemmin tehnyt Paul (1960 [1880]: 34, 38).

Kolmannen taustaoletuksen mukaan muutoksen suunta on ennustettavissa synkronisen aineiston perusteella. Kielenmuutoksen ennustaminen on kuitenkin aina epävarmaa. Yhteisötasolla voi käydä niin, että yhteiskunnassa tapahtuu vaikeasti ennustettavissa olevia asioita, jotka voivat vaikuttaa kielen kehitykseen (ks. esim. Hurttu 1999: 85–87). Yksilötasolla ihmisen käyttäytymistä rajoittaa se, mikä on mahdollista, mutta mahdollisuuksien rajoissa ihminen voi käyttäytyä ennalta-arvaamattomasti (ks. Itkonen 1984, 2011: 6–7). Koska näennäisaikametodin pätevyys perustuu ennalta-määrättyihin hypoteeseihin, on se ennustamista ainoastaan heikossa mielessä tai vaihtoehtoisesti tiettyihin hypoteeseihin perustuvaa ennustamista: jos hypoteesit ovat tosia, ovat ennusteetkin tosia.

Osatutkimuksen 2 perusteella voidaan todeta, että kielentutkimus on spiraali-maista: ”Kehitys on kuin spiraali, jota pitkin kulkien aina uudestaan ja uudestaan palataan samaan kohtaan. Yleensä tosin jokaisella kierroksella ollaan hiukan korkeammalla kuin edellisellä kierroksella.” (Wiik 1998: 423.) Bloomfield (1933: 347) ennakoii varsin tarkasti sosiolingvististä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta, ja Fischer (1964: 487) puolestaan hahmotteli vertailevaa idiolektologiaa (*comparative idiolectology*). Alkaen Labovista (1963, 1966), variationistinen sosiolingvistiikka muutti teorian käytännöksi.

3.3 Osatutkimus 3

Osatutkimuksen 3 aiheena on meneillään oleva kielenmuutos kirjoitetusta kielestä puhuttuun kieleen ja kirjoitetun ja puhutun kielen välinen suhde. Empiirisenä tapaus-tutkimuksena tutkimuksessa tarkastellaan suomen possessiivisuffiksin variaatiota ja kehitystä kirjoitetussa kielessä eri vuosikymmeninä. Tutkimuksessa argumentoidaan kirjoitetun ja puhutun kielen perimmäisen samuuden puolesta ja pyritään selvittämään, näkyykö kirjoitetussa kielessä merkkejä puhutun kielen tutkimuksissa havaitusta possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä.

Tutkimuksessa esitetään, että puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan ontologiaaltaan, minkä seurauksena niiden välillä voidaan havaita funktionaalisia eroja. Niiden ydin on kuitenkin sama, minkä todistaa se, että niitä voidaan kuvata saman käsitteistön avulla. Argumentin tueksi tutkimuksessa tarkastellaan Päninin kielioppia

(*Aṣṭādhyāyī*, noin 400–500 eKr), joka on puhutun kielen kuvausta ja jossa käytetty morfologinen analyysi on toiminut mallina länsimaiselle kielitieteelle (ks. Bloomfield 1970 [1929]: 221; Scharfe 1977: 115; Kiparsky 1994: 2918). Samalla argumentoidaan sellaisia näkemyksiä vastaan, joiden mukaan jatkomoluonteisen puheen analysoiminen diskreeteiksi yksiköiksi on kirjoitetun kielen vaikutusta (ks. Harris 1980: 8–11, 1983: 13; Linell 1982: 129–141, 2005: 59–62; Olson 1993: 169–170; Dufva 2000: 173–174). Pāninin kieliopin lisänä oleva *śiva-sūtras* luokittelee puhutun kielen äänet eri ryhmiin artikulaatiotavan ja -paikan mukaan. Jatkomoluonteiseen puheen analysoiminen diskreeteiksi yksiköiksi ei siis johdu kirjoitetun kielen vaikutuksesta tai vaadi kirjoitettua kieltä vaan ihmisen kykyä ja taipumusta kategorisointiin. Tutkimuksessa esitetään, että kokonaisvaltainen kielentutkimus kattaa sekä kirjoitetun että puhutun kielen tutkimuksen.

Tapaustutkimuksen aluksi käydään ensin läpi possessiivisuffiksin käyttöä yhtäältä kirjoitetussa kielessä ja toisaalta murteissa (ks. Setälä 1966 [1880]: 87–88; Lindén 1959; Ikola 2005 [2000]: 74–77). Tämän jälkeen tarkastellaan puhutun kielen tutkimuksia, joissa on havaittu possessiivisuffiksin käytön vähenemistä (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1986; Ikola 1992; Paunonen 1995; Varjonen 1996). Puhutun kielen tutkimusten perusteella possessiivisuffiksin käyttö on vähenemässä jopa niin vauhdikkaasti, että Paunonen (1995: 514) arvioi possessiivisuffiksin katoavan Helsingin puhekielestä 2040-luvun tienoilla. Ikola (1992: 181) puolestaan ennustaa possessiivisuffiksin käytön vähenevän myös sanomalehtikielessä. Näitä ennusteita ja tutkimustuloksia käytetään tapaustutkimuksen vertailukohtana.

Tapaustutkimuksessa possessiivisuffiksin käyttöä tarkastellaan eri-ikäisten korpusien avulla (ks. 2.3.4 yllä). Tulosten perusteella possessiivisuffiksin käyttö on varsin samanlaista eri vuosikymmeninä, eikä suuria muutoksia ole havaittavissa. Sanomalehtikielessä kolmannen persoonan suffiksi on vallitseva vuosikymmenestä toiseen, kun taas oppikirjoissa, fiktiossa ja kirjoitelmissa sen osuus on 15–20 prosenttiyksikköä pienempi. Sanaluokkajakauma paljastaa, että noin kaksi kolmasosaa kaikista suffiksillisista esiintymistä on substantiiveja, runsaat 10 prosenttia adverbejä ja noin 10 prosenttia verbejä. Sanaluokkien sisällä on havaittavissa pientä laskua substantiiveissa ja vastaavasti pientä nousua adverbeissä. Suffiksilliset verbit puolestaan liittyvät kompleksiseen kielenkäyttöön. Tekstilajien välillä voidaan havaita vaihtelua siten, että esimerkiksi oppikirjat välttävät kompleksisia verbi-ilmauksia. Sanaluokittainen tarkastelu osoittaa, että substantiiveissa monikon ensimmäisen persoonan käyttö vähenee selvästi. Yksikön toinen persoona on kauttaaltaan harvinainen lukuun ottamatta oppikirjoja. Yksikön kolmas persoona on yleisin 2000-luvun fiktiossa. Sekä verbeissä että adverbeissä yleisjakauma näyttää samantapaiselta; yksikön kolmannen

persoonan suffiksi on jälleen yleisin fiktiossa. Verbiluokkien analyysi funktion mukaan osoittaa, että suffiksi esiintyy eniten finiittiverbin kanssa samanaikaista esiintymää ilmaisevissa rakenteissa. Myös tekstilajierot ovat jälleen esillä: referentiaalirakenne on yleisin sanomalehtikielessä ja temporaalirakenne muissa. Selvää ajallista muutosta ei ole havaittavissa. Indeksisanojen analyysi osoittaa, että odotuksenmukaisesti suffiksi on yleisempi eroamattoman omistussuhteen yhteydessä kuin eroavan. Selkeää ajallista muutosta ei ole havaittavissa: suffiksin yleisyys on vuosikymmenestä toiseen melko samanlainen, sukulaissanoissa voidaan havaita jopa pientä nousua. Sen sijaan ruumiinosanimien yhteydessä käyttö on laskenut tasaisesti. Erittäin mielenkiintoisia puhutun kielen tutkimusten perusteella tehtyjen ennusteiden kannalta ovat tapaukset, joissa omistussuhteen ilmaisuun riittää pelkkä persoonapronomini: ennusteiden mukaan suffiksi jäisi tällaisissa tapauksissa pois. Täysin ennusteiden vastaisesti 321 esimerkin joukosta löytyy kuitenkin vain 5 tapausta, joissa suffiksi jää pois. Viimeiseksi analysoimme vielä yksikön kolmannen persoonan tunnuksen vaihtelua. Tuloksena on, että tunnusten täydennysjakauma on selkiytynyt; partitiivissa ja paikallissijoissa esiintyy vapaata vaihtelua. Sanamuotoesiintymien perusteella *nsA*-tunnus on yleisempi, vaikka *VVn*-tunnus esiintyykin useammassa sijassa.

Tapaustutkimuksen tulokset eivät tue puhutun kielen tutkimusten ja kirjoitetussa kielessä tehtyjen havaintojen pohjalta tehtyjä ennusteita possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä kirjoitetussa kielessä. Indeksisanoissa suffiksin käyttö on jopa täysin ennusteiden vastaista. Tulosten perusteella voidaan todeta, että muutoksen eteneminen on oletettua hitaampaa tai että kyse on yksittäisistä havainnoista, jotka eivät heijasta meneillään olevaa muutosta. Tutkimuksen tulokset osoittavat myös sen, että suffiksin käyttöä ja käytön kehitystä ei voida analysoida pelkästään yhden tekstilajin perusteella, sillä suffiksin käyttö vaihtelee sekä tekstilajeittain että tyylilajeittain. Täten tutkimuksen tulokset tukevat Biberin (1988) näkemyksiä (ks. 2.3.3. yllä) ja lienevät yleistettävissä muihin kielenpiirteisiin ainakin jossain määrin.

Osatutkimuksen 3 perusteella voidaan todeta, että meneillään olevan kielenmuutoksen eteneminen puhutusta kielestä kirjoitettuun kieleen ei välttämättä ole niin yksiselitteistä kuin yksittäisten esimerkkien perusteella voitaisiin ajatella. Perinteisesti kirjoitetun kielen on ajateltu olevan konservatiivisempää kuin puhutun kielen, minkä seurauksena sen on ajateltu muuttuvan hitaammin kuin puhuttu kieli (ks. esim. Paul 1960 [1880]: 382–383); Anttila (1989 [1972]: 42). Tämän näkemyksen mukaan on todennäköistä, että puhutussa kielessä havaitut muutostendenssit näkyvät myös kirjoitetussa kielessä, mutta viiveellä. Tutkimuksemme kuitenkin osoittaa myös päinvastaisen mahdolliseksi.

3.4 Osatutkimus 4

Osatutkimuksen 4 aiheena on kielen natiivihallinnan variaatio ja sen vaikutus sosiolingvistiseen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimukseen. Empiirisenä tapaus-tutkimuksena tutkimuksessa tarkastellaan iän ja koulutuksen suhteen vertaistettua nuorten aikuisten ryhmää. Tapaus-tutkimuksen tarkoituksena on osoittaa, että iän ja koulutuksen suhteen vertaistettu nuorten ryhmä vaihtelee kielenhallinnan suhteen. Tästä voidaan päätellä, että vertaistamattoman ryhmän sisällä on vaihtelua todennäköisesti vielä enemmän. Tämä on potentiaalisesti ongelmallista, sillä meneillään olevan kielenmuutoksen tunnistamisessa nuorten ryhmä on kriittisessä osassa, ja mikäli puhujien kielenhallintaa ei kontrolloida, voivat tulokset riippua siitä, millaisista puhujista ryhmä koostuu.

Tutkimuksessa käydään ensin läpi aiempaa natiivihallinnan variaatiota käsittelevää tutkimusta ja tämän jälkeen tarkastellaan sitä, miten natiivihallinta on huomioitu sosiolingvistikassa meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksissa ja sosiolingvistikassa yleensä. Tutkimuksessa esitetään, että sosiolingvistikassa meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksissa puhujia ei kontrolloida kielenhallinnan suhteen. Tämä voidaan todistaa yksinkertaisesti tarkastelemalla meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksia. Koska meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on yksi sosiolingvistiikan tutkimuskohteista, tarkastellaan tutkimuksessa myös sitä, miten natiivihallinnan variaatio on huomioitu sosiolingvistikassa laajemmin. Tutkimuksessa esitetään, että kielenhallinnan variaatiosta ei puhuta eksplisiittisesti mutta että se on kuitenkin mukana astetta abstraktimmalla tasolla esimerkiksi rekistereiden muodossa. Kantavana teemana on kuitenkin ollut puhuminen erilaisuudesta, ts. erilaisesta tavasta käyttää kieltä, kuin puutteesta, ts. jollain tavalla puutteellisesta tavasta käyttää kieltä. Tutkimuksessa myös esitetään, että sosiolingvistikasta kirjallisuudesta on vaikea löytää näkemyksiä, joissa todettaisiin nuorten kielenkehityksen olevan vielä kesken. Esimerkiksi Kerswill (1996: 191) kirjoittaa useimpien kielen tasojen olevan täysin kehittyneitä ikävuoteen 12 mennessä pois lukien tyylien hallinta ja mahdollisuus pieniin muutoksiin à la King (1969). Tämänkaltaiset näkemykset ovat kuitenkin ristiriidassa nykykäsityksen kanssa, sillä 12-vuotiaiden kielenkehitys on vielä selkeästi kesken (ks. esim. Vainio ym. 2019). Tällaisia lukuja voidaankin pitää vanhentuneina ja esittää, että lapsuuden jälkeinen labiili vaihe pitää sisällään sekä sosiaalisista että kehityksellisistä tekijöistä johtuvia muutoksia. Ongelmaksi nousee kuitenkin tällöin se, että mikäli kehityksellisiä tekijöitä ei eroteta sosiaalisista tekijöistä, pyritään meneillään olevaa yhteisöllistä muutosta tunnistamaan muutoskompleksista, jossa ovat

sekaisin sekä kehityksellinen, yksilöllinen (=ikäsidonnainen ja elinikäinen) että yhteisöllinen sosiaalinen muutos.

Tutkimuksessa esitetään 5 mahdollista syytä sille, miksi puhujia ei muutoksen tutkimuksissa kontrolloida hallinnan suhteen eikä natiivihallinnan variaatiosta puhuta eksplisiittisesti. Ensimmäisen mahdollinen syy on se, että natiivihallinnan variaation merkitystä ei ole huomattu tai ymmärretty. Toinen mahdollinen syy on se, että natiivihallinnan variaation ei ole katsottu vaikuttavan ääntenmuutosten tutkimukseen. Kolmas mahdollinen syy on se, että sosiolingvistisin metodein on vaikea päästä kiinni kielenhallintaan. Neljäs mahdollinen syy on aiheen yhteiskunnallinen herkkyys, sillä näkemyksiin, joissa puhutaan tai näytetään puhuttavan puutteesta eikä erilaisuudesta, saatetaan suhtautua hyvinkin kriittisesti. Viides mahdollinen syy on sosiolingvistisen meneillään olevan kielenmuutoksen historia, eli sen kehittyminen generatiivisessa kontekstissa.

Tapaustutkimuksessa tarkastellaan mediaani-ikästään 20-vuotiaiden ylioppilastutkinnon suorittaneiden nuorten aikuisten derivaatiomorfologian hallintaa (ks. 2.4.4 yllä). Tulosten perusteella puhujat jakautuivat kahteen klusteriin siten, että ensimmäisessä klusterissa mukana olevilla oli keskimääräistä heikommat suoritukset kaikissa mukana olevissa muuttujissa, toisessa puolestaan paremmat. Tästä voidaan päätellä, että meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksen tulokset voivat riippua siitä, millaisista puhujista nuorten ryhmä koostuu. Mikäli heikosti osaavaan klusteriin kuulvalta koehenkilöltä testattaisiin esimerkiksi sananjohtamisen fonotaktisia muutoksia, hän antaisi kyllä tukensa kaikkein yleisimpien sanojen osalta oikeille ilmiöille mutta muuten saattaisi viitata vaikkapa *minen*-johtamisen laajentumiseen myös substantiivikantoihin, momentaanijohtamisen laajenemiseen *u*-vartaloihin ja hyväksyisi johdoksen kantasanan muodoksi myös nominatiivin ja infinitiivin. Mikäli henkilö taas kuuluisi hyvin osaavaan klusteriin, ei hän näin todennäköisesti tekisi. Täten kokonaan heikosti osaavista koostuva ikäryhmä saattaisi viitata meneillään olevaan muutokseen, mutta kokonaan hyvin osaavista koostuva ikäryhmä ei. Sekalainen ryhmä taas ennustaisi epäselvää tilannetta, jossa muutos saattaisi olla aluillaan tai kyse olisi stabiilista vaihtelusta.

Osatutkimuksen 4 johtopäätös on se, että sosiolingvistisissä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksissa tulisi hallinnallisiin ja kehityksellisiin tekijöihin kiinnittää enemmän huomiota esimerkiksi hyödyntämällä kokeellisia menetelmiä sosiolingvististen menetelmien lisäksi. Erityisesti kielellisen kyvykkyyden (kielenhallinnan tason) kontrollointi on keskeinen puuttuva tekijä koehenkilöiden valinnassa.

4 DISKUSSIO

Tässä luvussa tarkastelen yhteenvedossa ja osatutkimuksissa esiin tulleita aiheita, jotka joko vaativat lisäkäsittelyä tai joiden käsittelyyn ei ole ollut osatutkimuksissa tilaa. Aloitan sosiaalisnormatiivisesta kielikäsitteestä, jonka jälkeen luvussa 4.2 tarkastelen kielen natiivihallinnan huomioimista sosiolingvistisessä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa. Luvussa 4.3 tutkin sitä, mitä itse asiassa tarkoittaa meneillään oleva kielenmuutos. Luvussa 4.4 tarkastelen idiolektien ja kielellisten järjestelmien vakiintumista ja luvussa 4.5 sosiolingvistiikan kolmea aaltoa. Lopuksi luvussa 4.6 käyn vielä läpi näkemystä, jonka mukaan kieli heijastaa yhteiskuntaa.

4.1 Sosiaalisnormatiivinen kielikäsitteisyys

Sosiaalisnormatiivisen kielikäsitteistyksen mukaan kieli on yhtäältä sosiaalinen ilmiö, kuten Whitney (1874 [1867]: 404) kirjoitti, ja toisaalta normatiivinen ilmiö, kuten von Humboldt (1836: 42) kirjoitti. Sosiaalisnormatiivinen kielikäsitteisyys on täten vastakkainen sellaisten käsitteysten kanssa, joissa kieli nähdään mentaalisenä tai ei-normatiivisenä ilmiönä. Koska Saussurelle tärkeintä kielessä oli sen sosiaalisuus (ks. 2.1.1 yllä) ja konventionaalisuus, voidaan ei-strukturalistinen saussurelainen kielikäsitteisyys laskea sosiaalisnormatiiviseksi kielikäsitteyksi. On huomattava, että sosiaalisnormatiivinen kielikäsitteisyys ei kiellä kielen mentaalista tai yksilöllistä puolta, eikä se kahlitse puhujaa ennaltamäärätyn sääntöjärjestelmän noudattajaksi, kuten Vološinov (1973) ajattelee. Koska kieli on olemassa kokonaisuudessaan ainoastaan yhteisössä, on kielitieteen ensisijainen tutkimuskohde kieli sosiaalisena ilmiönä, mutta tämä ei estä tutkimasta myös tämän ilmiön yksilöllistä puolta. Mentaaalisissa lähestymistavoissa tämä asetelma käännetään ympäri, mikä vääristää tosiasioita. Edelleen kielen normatiivisuus ei ole ehdotonta, sillä kielen normeja voidaan venyttää ja rikkoa, sillä kieli ei ole staattinen suljettu järjestelmä vaan adaptiivinen ja avoin enemmän tai vähemmän eheä kokonaisuus, jonka järjestelmämyyisyys on tuotava esiin (ks. Thibault 1997).

Sosiaalisnormatiivisen kielikäsitteistyksen mukaan kieli koostuu erilaisista säännöistä, mutta se ei sinänsä ota kantaa siihen, miten nämä säännöt ovat ontologisesti olemassa. Yksi tapa ymmärtää säännöt on nähdä ne yhteisen tiedon kohteena, kuten

Itkonen (1978, 2003, 2008b, 2019) tekee. Itkosen kielifilosofiassa kieli koostuu säännöistä tai sääntöjen joukosta, jotka tiedetään kollektiivisesti. Itkonen (2003: 113) on määritellyt yhteisen tiedon seuraavasti:

A tietää-1 X

A tietää-2 että B tietää-1 X

A tietää-3 että B tietää-2 että A tietää-1 X

Itkosen mukaan esimerkiksi pankissa asiointi perustuu tähän kolmen tason yhteiseen tietoon: asioidessani pankissa tiedän, miten pankissa tulee asioida; lisäksi tiedän, että pankkivirkailija tietää, miten pankissa tulee asioida; ja kolmanneksi tiedän, että pankkivirkailija tietää, että minä tiedän, miten pankissa tulee asioida. Tämä kolmen tason yhteinen tieto takaa Itkosen mukaan sen, että mennessäni pankkiin, en ensimmäisenä huuda ”Tiedän mitä teen, teidän ei tarvitse kertoa minulle!” (Mp.). Itkosen näkemyksessä kielen säännöt ovat yhteistä tietoa kielen puhujien kesken samoin kuin tieto siitä, miten pankissa tulee asioida (1978: 125; 2003: 113). Suomen kielen puhuja siis tietää, että tosimaailman tapahtuma, jossa Janne söi omenan, ilmaistaan lauseella ”Janne söi omenan” eikä lauseella ”Omena söi Jannen”. Lisäksi hän tietää, että Jukka tietää tämän saman asian ja myös sen, että Jukka tietää, että Janne tietää tämän saman asian. Zlatev ja Blomberg (2019) kuitenkin huomauttavat, että puhujien intuitiot voivat varioida sen suhteen, minkälaiset kielen rakenteet koetaan hyväksyttäväksi ja minkälaiset eivät. Ratkaisuksi he ehdottavat mallia, jossa normit ovat olemassa eivät suoraan intuition kohteena vaan epäsuoraan yksittäisten ilmausten kautta. Normit ovat olemassa tietoisuuden ”rajamailla” ohjaamassa kielenkäyttöä ja tulevat eksplisiittisiksi ainoastaan silloin, kun niitä rikotaan. Tällaisissa tapauksissa puhuja saattaa panna merkille, että ilmaisussa on jotain vialla, mutta ei välttämättä kykene selittämään mitä – tämä jää (yleensä) kielentutkijan tehtäväksi.

Zlatevin ja Blombergin (2019) mallissa tulee ilmi kielenkäyttäjän ja kielentutkijan välinen ero suhteessa kielen normeihin. Itkonen (1978: 126) on kuvannut tätä kahtiajako siten, että kielenkäyttäjän tasolla normit ovat olemassa tietynlaisena joukkona, josta kielentutkijan tehtävänä on rakentaa kyseisen kielen järjestelmä. Zlatev ja Blomberg (2019) käyttävät kolmitasoista mallia, jossa normien eksplisiittisyys kasvaa siirryttäessä kielenkäytön tasolta kielentutkimuksen tasolle.²¹ Sama kahtiajako

²¹ Zlatevin ja Blombergin (2019) näkemys perustuu kielen normien fenomenologiseen analyysiin, jossa normit ovat olemassa kielenkäytön tasolla esireflektiivisinä (*pre-reflective*) mutta voivat tulla poikkeavissa tapauksissa reflektiivisiksi kategorisen intuition (*categorical intuition*) ja eideettisen intuition (*eidetic intuition*) kautta.

voidaan nähdä myös Saussuren *langue*-käsitteessä (1962 [1916]), joka voidaan ymmärtää sekä metodologisenä että ontologisenä käsitteenä: ”Saussuren moninaisissa -luonnehdinnoissa olevat mahdolliset ristiriitaisuudet jäsenyivät varsin hyvin sen kautta, että toteamme hänen käyttävän kyseistä termiä viittaamaan sekä kielikoodiin sosiaalisena tosiona (*fait social*) että sen teoreettiseen kuvaukseen” (Nyman 1995: 337). Ontologisen *languen* ja metodologisen *languen* ero on niiden eksplisiittisyydessä ja abstraktiudessa siten, että tutkimuskohteena *languesta* tulee välttämättä abstraktimpi ja eksplisiittisempi kuin mitä se on ontologisella tasolla (ks. osatutkimus 1). Tästä seuraa, että sellaiset strukturalistiset luennat, jotka sijoittavat metodologisen *languen* takaisin todellisuuteen sellaisena kuin miltä se tutkimuskohteena näyttää, ovat auttamatta virheellisiä (ks. Thibault 1997: 100; Määttä 2000: 210–211). Kun kielitieteellisessä diskurssissa puhutaan kielen järjestelmästä, kuten esimerkiksi Ravila (1967: 19) tekee, on jo siirrytty ontologiselta tasolta kohti metodologiaa, sillä ontologisella tasolla kieli ei ole järjestelmä, ainakaan siinä mielessä kuin se on metodologisella tasolla – tässä Vološinov (1973: 67) oli ehdottomasti oikeassa.

Sosiaalisnormatiivisessa kielikäsitteessä kieli on yhdenlainen tietojärjestelmä, jota (sic!) opitaan. Oppimisen seurauksena puhujalle muodostuu *kielellinen kompetenssi*, joka kattaa ei ainoastaan kielioppiin liittyvää tietoa vaan myös kielenkäyttöön ja kommunikaatioon liittyvää tietoa (ks. osatutkimus 4). Puhuja siis tietää, miten kielessä x muodostetaan merkityksellisiä ilmauksia, miten ja missä näitä ilmauksia voi käyttää ja miten dialogi ja diskurssi rakentuu eri osapuolten välillä. Näihin kompetenssin eri osa-alueisiin on viitattu kommunikatiivisella kompetenssilla (Hymes 1974 [1972]), kieliopillisella, sociolingvistisellä ja kommunikaation strategisella kompetenssilla (Canale & Swain 1980) sekä diskurssikompetenssilla (Canale 1983). Kielellinen kompetenssi ymmärrettyinä näin laajassa mielessä on täten eräänlainen laajeneva spiraali tai kierre, joka alkaa kieliopillisesta perustiedosta (esim. suomessa sanajärjestys on yleensä tyyppiä subjekti-verbi-objekti) ja joka laajenee diskurssin eri strategioihin (esim. kysymystä seuraa usein vastaus).

Kielen natiivihallinnan variaatio on sosiaalisnormatiivisen kielikäsitteksen looginen seuraus. Täydellistä (tai ideaalia) kompetenssia ei ole olemassa, koska kieli on kokonaisuudessaan olemassa ainoastaan yhteisössä. Koska jokainen puhuja on erilainen, on heidän kompetenssinsakin erilainen: toiset hallitsevat tietyt kielen rakenteet tai käyttötavat paremmin kuin toiset. Tämä tekee Hymesin (1974 [1972]) differentiaalisesta kompetenssista ja Ellisin (2012) vaihtelevasta kompetenssista *periaatteessa* redundantteja käsitteitä, koska vaihtelevuus on kompetenssin sisäänrakennettu ominaisuus. Vaikka kaikkien puhujien kielellinen kompetenssi onkin erilainen, on kommunikaatio silti mahdollista. Tämä johtuu siitä, että suurin osa kompetenssista

on yhteneväinen kaikilla puhujilla, ts. puhujat ovat samaa mieltä kielen säännöistä useammin kuin he ovat eri mieltä. Tätä voidaan kuvata eri tavoin, esimerkiksi siten, että kaikki puhujat tuntevat perustason ilmiöt (ks. Hulstijn 2011, 2015; osatutkimus 4) tai kielen ytimen eli yleisimmin käytössä olevat merkit ja rakenteet (ks. Whitney 1979 [1875]: 25). Kompetenssien yhteneväisyyden määrä selittää myös sen, miten kieltä voidaan tutkia intuition avulla (ks. Itkonen 2003: 33). Kompetenssien asteittaisesta yhteneväisyydestä ei kuitenkaan seuraa, että ne olisivat identtisiä.

Sosiaalisnormatiivisessa kielikäsitelyssä kieli nähdään intersubjektivisena ilmiönä, josta ja jonka käyttämisestä puhujalla on erilaista tietoa. Tätä tietoa voidaan kutsua puhujan kompetenssiksi (ymmärrettynä laajassa mielessä), mutta siihen viitataan myös esim. kielitietoisuudella, kielitajulla jne. Tiedon kieliopilliseen kohteeseen puolestaan voidaan viitata Saussuren *languella*. Tämä herättää kysymyksen siitä, pitäisikö myös *languesta* johtaa laajennettu versio eli jonkinlainen kommunikatiivinen *langue*. Mikäli kieliopillinen kompetenssi on tietoa *languesta*, onko laajennettu kielellinen kompetenssi tietoa *languesta* vai *languesta* ynnä muusta? Yksi tapa lähestyä tätä monimutkaista ongelmaa on *langue/parole* käsiteparin kautta. Mikäli *parole* kuvaa kielen spatiotemporaalista puolta, ja *langue* sen ei-spatiotemporaalista puolta (ks. 2.1.1), voidaan kielellisen kompetenssin katsoa kohdistuvan juuri *langueen*. Tämä väistämättä laajentaisi *languen* alaa, sillä perinteisesti *languen* on katsottu viittaavan kielen rakenteeseen. Mutta kuten yllä on tullut ilmi, puhujan tieto ei rajoitu pelkästään kielen rakenteeseen. Täten voitaisiin ajatella, että *languen* rinnalle tarvittaisiin toinen termi. Tietyssä mielessä kyse on siitä, miten spesifisiä eroja metodologiassa halutaan tehdä.

Sosiolingvistiikassa on aina korostettu kielen sosiaalisuutta, eikä kielen normatiivisuuttakaan ole ainakaan valtavirrassa kyseenalaistettu. Tästä huolimatta natiivihallinnan variaatiota ei ole huomioitu siinä määrin kuin se edellyttäisi. Mikäli olisi, siitä kirjoitettaisiin. Sosiolingvistiikan oppikirjoissa käydään lähes järjestäen läpi kielellistä variaatiota tuottavia tekijöitä, joihin kuuluu tyypillisesti sukupuoli, ikä, maantiede, koulutus, sosiaalinen luokka, etnisyys, tyyli, identiteetti, asenne jne., mutta ei natiivien kielenhallinta. Natiivihallinnan variaatio on sosiaalisnormatiivisen kielikäsitelyksen looginen seuraus. Sen puuttuminen listalta osoittaa, että sosiaalisnormatiivisen kielikäsitelyksen kaikkia ramifikaatiota ei ole vielä ymmärretty. Tämä siitä huolimatta, että kielen sosiaalisuutta korostetaan lähes *ad nauseam*, ikään kuin osoituksena tieteenalan kehityksestä ja täydellisestä irtautumisesta historian painolastista (ks. osatutkimus 4).

4.2 Kielen natiivihallinnan variaation huomioimisesta meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa

Osatutkimuksessa 4 on esitetty, että sosiolingvistisessä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa tulisi ottaa paremmin huomioon kehitykselliset ja hallinnalliset tekijät. On syytä korostaa, että kielenhallinnassa ei ole kyse ainoastaan preskriptiivisesti normitetun kirja- tai (huolitellun) yleiskielen normien hallinnasta vaan yleisesti kielen normien hallinnasta. On totta, että preskriptiivisesti normitettu kieli eroaa jossain määrin (ks. osatutkimus 3) esimerkiksi arkikielestä tai murteista, mutta tästä ei seuraa, etteivätkö arkikieli ja murteet olisi yhtä lailla normatiivisia. Mikäli halutaan esittää, että kielenhallinta koskee ainoastaan preskriptiivisesti normitettua kieltä, palataan arkikielen osalta generativistiseen ajatteluun, jossa puhuja tietää kielen täydellisesti. Tälle näkemykselle ei ole perusteita. Puhuttu arkikieli on lapsen ensimmäinen opittu kielimuoto. Kirjoitettu kieli laajentaa oppimiskohdetta tuomalla esiin rakenteita, joita ei välttämättä tavata yhtä paljoa arkikielessä.²² Molemmat kielimuodot kuitenkin perustuvat kielellisiin normeihin, jotka voidaan oppia ja hallita, kukin kykensä mukaan. Ilmaisujen korrektaus ei siis ole sidottu preskriptiiviseen kielimuotoon (ks. esim. Karlsson 1995). Täten kielenhallinnan taso tulisi huomioida tutkittavasta kielimuodosta riippumatta.

Mielenkiintoinen kysymys on sen sijaan se, voiko esimerkiksi morfologian hallinnassa havaittu variaatio vaikuttaa fonologisen tai foneettisen tason tutkimustuloksiin. Tämä kysymys on oleellinen, sillä suurin osa sosiolingvistisestä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksesta on keskittynyt juuri näihin tasoihin. Osatutkimuksessa 4 havaittiin, että iän ja koulutuksen suhteen vertaistettu ryhmä varioi kielenhallinnan ja etenkin derivaatiomorfologian suhteen. Tästä voidaan päätellä, että iän ja koulutuksen suhteen vertaistamaton ryhmä varioi kielenhallinnan ja derivaatiomorfologian suhteen todennäköisesti vielä enemmän. Johtopäätös on, että tutkittaessa morfologista tasoa kielenhallinnan variaatio saattaa vaikuttaa muutoksen luotettavuuteen tunnistamiseen ja on täten tutkimuksissa huomioitava. Voidaan esittää, että tätä johtopäätöstä ei voida yleistää koskemaan myös fonologista tai foneettista tasoa. Lisäksi voidaan esittää, että johdokset olisivat epätyypillinen tutkimuskohde sosiolingvistiselle variaatiotutkimukselle. Tällaiset huomiot kuitenkin sivuuttavat osatutkimuksen 4 laajemman sanoman, sillä tulosten perusteella derivaatiomorfologian hallinta korreloi kieliopin hallinnan kanssa. Kyse ei täten ole ainoastaan siitä, että puhujat varioivat derivaatiokykyjen suhteen, vaan että puhujien kielellisessä tietoisuudessa

²² Päinvastainen suunta on myös mahdollinen, ks. esim. Biber (1983).

on variaatiota. Tornéuksen (1991) mukaan kielellisellä tietoisuudella tarkoitetaan puhujan metalingvististä kykyä hahmottaa kieli ajattelun kohteena, ja hän jakaa sen fonologiseen, morfologiseen, syntaktiseen ja pragmaattiseen tietoisuuteen. Osatutkimuksen 4 kielioppiosio testasi puhujien kielellistä tietoisuutta (pois lukien pragmaatiikka). Derivaatiomorfologian puolestaan testasi morfologista ja fonologista tietoisuutta, sillä mahdottomat sanat rikkoivat mm. suomen fonotaktisia sääntöjä. Täten ei voida sanoa, etteikö kielenhallinnan variaatio vaikuttaisi myös fonologisella tasolla tai että, koska johdokset olisivat sosiolingvistikseen variaatiotutkimukselle epätyypillinen tutkimuskohde, etteikö hallinnan variaatiota tarvitsisi muutoksen tutkimuksessa huomioida.

Merkillepantavaa on, että fonologinen tietoisuus (ja kielellinen tietoisuus laajemmin) ei ole homogeeninen vaan heterogeeninen ominaisuus, mikä tarkoittaa sitä, että puhujat varioivat sen suhteen sekä kehityksellisestä perspektiivistä (ks. Anthony & Francis 2005; Puolakanaho 2007) että lopputuloksen kannalta. Mikäli halutaan esittää, että kielenhallinnan variaatiota ei tarvitse huomioida jonkin kielenpiirteen tai kielentason kohdalla, tehdään implisiittinen homogeenisuusoletus, jonka mukaan puhujien hallinta kyllä varioi toisten kielenpiirteiden tai -tasojen kohdalla, mutta ei jostain syystä toisten.

Sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus vaatii haastateltavia ja on selvää, että kielenhallinnan huomioiminen ei ainakaan helpota tutkimustyötä. Kyse ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti siitä, että tutkimuksiin pyrittäisiin hakemaan ainoastaan esimerkiksi kielenhallinnaltaan ”hyvään klusteriin” sijoittuvia puhujia vaan siitä, että haastateltavien kielenhallinnan taso olisi jollain tavalla tiedossa. Mikäli se ei ole, sisältää tutkimus kysymysmerkin, joka saattaa tai ei saata vaikuttaa tuloksiin riippuen haastateltavasta ja tutkittavasta kielenpiirteestä. Ensimmäinen askel on tunnistaa ja tunnustaa, että tällainen kysymysmerkki on olemassa ja vasta tämän jälkeen voidaan selvittää, mikä on sen todellinen laajuus ja vaikutus.

4.3 Mitä tarkoittaa meneillään oleva kielenmuutos?

Historiallisessa kielitieteessä kielenmuutos on usein määritelty muutokseksi kielen järjestelmässä, jossain sen alajärjestelmässä tai kielen säännöissä riippuen tutkimussuunnasta (ks. King 1969; Anttila 1989 [1972]; Lehmann 1992: 204–205; Bynon 1977). Tämä tarkoittaa sitä, että muutos määritellään metodologisen *languen* tasolla. Toisen sanoen muutokseksi määritellään se, mikä erottaa lingvistin rakentaman (tai rekonstruoiman) järjestelmän, osajärjestelmän tai säännön hetkellä y ja hetkellä z.

Kutsutaan tätä muutostyyppiä *muutos-1*:ksi. *Muutos-1*:ssä aikaväli y:n ja z:n välillä on yleensä suhteellisen pitkä, esimerkiksi joitain vuosisatoja, ja tarkastelun kohteena on esimerkiksi kansalliskieli tai rekonstruoitu aiempi kielimuoto.

Sosiolingvistikissa meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa puolestaan tarkastellaan tutkittavien varianttien käytön frekvenssiä eri aikoina ja eri-ikäisten puhujien välillä (ks Itkonen & Pajunen 2010: 59). Tämä tarkoittaa sitä, että muutos pyritään määrittelemään *parolen* tasolla. Kutsutaan tätä muutostyyppiä *muutos-2*:ksi. *Muutos-2*:ssa aikaväli on joistain kymmenistä vuosista eteenpäin riippuen tutkimuksen tyyppistä (näennäisaika tai reaaliaika) sekä mahdollisesta taustamateriaalista (ks. osatutkimus 2), ja tarkastelun kohteena on yleensä jokin kansalliskieltä pienempi kielimuoto, esimerkiksi aluepuhekieli.

Osatutkimuksessa 2 olen esittänyt, että näennäisaikainen tutkimus on eräänlaista kielenmuutoksen ennustamista ja kirjoittanut, että reaaliaikainen tutkimus tarkentaa kuvaa muutoksesta lisäämällä vertailukohtia ja pidentämällä kokonaisaikaväliä. Kielenmuutoksen ennustamisen kannalta reaaliaikaisen tutkimuksen voidaan täten katsoa kasvattavan ennustamisen induktiivista perustaa (ks. osatutkimus 2). Reaaliaikainen tutkimus ei kuitenkaan sekään ole aina erehtymätön, sillä muutos voi pysähtyä tai kiihtyä ennakoimattomasti (ks. Kuparinen, Mustanoja, Peltonen, Santaharju & Leino 2019). Muutoksen jakaminen *muutos-1*:ksi ja *muutos-2*:ksi auttaa ymmärtämään, miksi meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on epävarmaa. Tämä johtuu siitä, että sosiolingvistikissa meneillään olevassa kielenmuutoksen tutkimuksessa *muutos-2*:n ajatellaan edustavan *muutos-1*:tä tai riittävän pitkällä aikavälillä muuttuvan *muutos-1*:ksi. Kyse on yhtäältä hyppäyksestä yhdestä kielen ulottuvuudesta (*parole* tai kielellinen käyttäytyminen) toiseen (metodologinen *langue* tai kielen järjestelmä) ja toisaalta tarkasteltavan kielimuodon laajentamisesta. Tästä seuraa, että jo termi ”meneillään oleva kielenmuutos” on eräänlaista muutoksen ennustamista, sillä se olettaa, että *muutos-2* todella heijastaa *muutos-1*:tä.

Eckert (2016) kirjoittaa, että kieli on muutosta. Olisi kuitenkin tarkempaa sanoa, että kieli on *muutos-2*:ta: varianttien frekvensseissä tapahtuvaa isompaa ja pienempää liikettä, josta osa aktualisoituu *muutos-1*:ksi. Tämä huojunta on kielen pysyvä ominaisuus *parolen* (ja mahdollisesti ontologisen *languen*) tasolla, mutta metodologisen *languen* tasolla se välttämättä katoaa, kun tilannetta tarkastellaan synkronisesti (ks. osatutkimus 1). Kun kielen sanotaan olevan muutosta, kuten Eckert tekee, sekoitetaan keskenään huojunta ja muutos, jolloin kaikesta kielessä tapahtuvasta liikkeestä tulee muutosta ja käsitteestä itsestään kaksitulkintainen. Tämä johtaa siihen, että muutos näyttäytyy kielen primäärinä piirteenä, mitä se ei kuitenkaan ole (ks. 2.2.2).

Varianttien frekvensseissä tapahtuva liike tulkitaan meneillään olevaksi muutokseksi yleensä silloin, kun liike on riittävän suurta ja/tai jatkuu riittävän kauan, esimerkiksi näennäisaikaisesta tutkimuksesta reaaliaikaiseen. Teoriassa olisi kai mahdollista pyrkiä sopimuksenvaraisesti määrittelemään kriteerit meneillään olevalle muutokselle, mutta tämä lienee mahdotonta tai ainakin vaikeaa ja potentiaalisesti myös tarpeetonta. Pikemminkin kyse on siitä, että pyritään tekemään hyvää ja huolellista tutkimusta eli ottamaan huomioon vaihtoehtoiset tulkinnot sen sijaan, että pienikin liike frekvensseissä luettaisiin aina muutokseksi (ks. esim. Labov 1981). Tästä näennäisviivahallinnan variaation huomioimisessakin on viime kädessä kyse eli muutoksen luotettavaan tunnistamiseen potentiaalisesti vaikuttavien tekijöiden eliminoimisesta. Mikäli meneillään olevalle muutokselle halutaan siis jokin määritelmä, lienee riittävän luotettavasti todettu määrällisesti ja/tai ajallisesti tietyn pisteen ylittävä liike ainakin yksi vaihtoehto.

4.4 Idiolektien ja kielellisten järjestelmien vakiintuminen

Variationistisessa sociolinguistikassa puhutaan yhtäältä idiolektien ja toisaalta fonologisten järjestelmien, kielellisten järjestelmien ja mentaalisten kielioppien vakiintumisesta (ks. esim. Labov 1994; Sankoff & Blondeau 2007; Tagliamonte & D’Arcy 2009; Mustanoja 2011; Lappalainen, Mustanoja & O’Dell 2019). Tämä herättää kysymyksen yhtäältä siitä, tarkoitetaanko näillä termeillä samoja vai eri asioita, ja toisaalta siitä, mikä itse asiassa on se entiteetti, jonka ajatellaan vakiintuvan. Lappalainen ym. (2019) määrittelevät idiolektin²³ yksittäisen puhujan henkilökohtaiseksi kieli muodoksi, joka pitää sisällään saman kielimuodon kaikille puhujille yhteiset piirteet mutta myös puhujan omat persoonalliset piirteet. Tästä voisi päätellä, että idiolektin käsite kattaa puhujan koko kielellisen järjestelmän, mistä seuraisi, että idiolektin vakiintuminen tarkoittaisi käytännössä puhujan koko kielellisen järjestelmän vakiintumista. Toisaalta Tagliamonte ja D’Arcy (2009) pohtivat tutkimuksessaan sitä, vakiintuvatko kielen muut tasot samalla tavalla kuin fonologinen taso. Tästä voitaneen päätellä, että Tagliamonte ja D’Arcy viittaavat vakiintumisella ensi sijassa fonologisiin piirteisiin ja on epäselvää, vakiintuvatko kielen muut tasot samalla tavalla. Koska sociolinguistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus sai alkunsa

23 Labov (1972: 192) väittää, että idiolektin käsite kumoaa *languen* käsitteen yhtenäisenä tiedon kohteena. Tämä(kin) näkemys perustuu *Kurssin* vahvan strukturalistiseen luentaan ja lisäksi kuvastaa generatiivista ajattelua *languen* sisäistämisestä (ks. 2.1.3 yllä).

ääntenmuutosten tutkimuksena, lienee perusteltua olettaa, että vakiintumisella viitataan ensi sijassa juuri fonologiseen tasoon.

Fonologinen taso viittaa nimensä mukaisesti puhujan fonologiseen järjestelmään. Kielellinen järjestelmä taas on toinen nimi mentaalille kieliopille tai kieliopilliselle kompetenssille. Kyse on siis kaikkia kielen osa-alueita koskevasta tiedosta, jonka puhuja on ensikieltä oppiessaan oppinut. Mikäli idiolektilla tarkoitetaan puhujan koko kielellistä järjestelmää²⁴ ja samalla puhutaan idiolektien vakiintumisesta, tehdään ääntenlausumaton oletus, jonka mukaan puhujan koko kielellinen järjestelmä vakiintuu. Tämä on varsin vahva oletus, sillä fonologisten järjestelmien vakiintumisesta ei seuraa kielellisen järjestelmän muiden osa-alueiden vakiintuminen, vaan niiden mahdollinen vakiintuminen on selvitettävä erikseen, ja tämän suhteen tilanne on epäselvempi kuin fonologisten järjestelmien kohdalla (ks. Tagliamonte & D’Arcy 2009: 70). Historiallisesta näkökulmasta katsottuna on kuin fonologisten järjestelmien vakiintumisesta (ks. Labov 1994) olisi tehty yleistys, jonka mukaan puhujan koko kielellinen järjestelmä vakiintuu.

Tilannetta monimutkaistaa vielä se, että kuten reaaliaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, idiolektit saattavat muuttua vielä aikuisiälläkin (ks. esim. Kurki 2005; Palander 2005; Buchstaller 2006, 2015; Sankoff & Blondeau 2007; Mustanoja 2011). Tutkimuksissa aikuisiällä tapahtuvaan muutokseen suhtaudutaan kuitenkin hyvin eri tavalla. Esimerkiksi sekä Tagliamonte ja D’Arcy (2009) että Baxter ja Croft (2016) näyttävät pitävän idiolektien muuttuvuutta aikuisiällä suhteellisen rajattuna ilmiönä, kun taas Lappalainen, Mustanoja ja O’Dell (2019: 551) kirjoittavat sen olevan pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Vakiintumisen ajankohtaa perustellaan kriittinen ikä -hypoteesilla (ks. Labov 2001: 415–417), jonka mukaan kielenoppimiskyky laskee iän myötä.²⁵ Esimerkiksi Lenneberg (1967: 179) kirjoitti oppimiskyvyn olevan vahvimmillaan ikävuosina 2–14, mutta Labovin (2001: 416) mukaan kriittisen iän päättymisikävuosi on vielä tuntematon. Lopputulos on kuitenkin se, että lapsen tai nuoren kielellisen järjestelmän katsotaan olevan (lähes) aikuisen tasolla ennen kriittisen iän pistettä (esim. ikävuoteen 12 mennessä, ks. Kerswill 1996: 191). Tagliamonten ja D’Arcy kirjoittavat:

24 Tätä näkemystä tukee Blochin (1948: 7) alkuperäinen määritelmä idiolektille: ”The totality of the possible utterances of one speaker at one time in using a language to interact with one other speaker is an idiolect”. On hyvä huomata, että Blochin määritelmä kattaa kaiken sen, mitä puhuja olisi voinut sanoa, ei vain sitä, mitä hän todellisuudessa sanoo.

25 Andringa (2014) on tutkinut kriittisen iän hypoteesia käsitteleviä tutkimuksia ja toteaa, että tutkimuksissa kontrolliryhmien ominaisuudessa toimivat natiivipuhujien ryhmät ovat yleensä pieniä, ja ne koostuvat hyvin koulutetuista puhujista, mikä saattaa asettaa natiivi- ja ei-natiivipuhujat erilaiseen asemaan ja vaikuttaa tutkimustuloksiin.

[...] it is incrementation, driven by social forces, and actively engaged in by individual speakers **once acquisition is more or less complete**, that is largely responsible for the advancement of innovative linguistic forms [...] (2009: 99; lih. lis.).

Tämän käsittääkseni varsin yleisesti hyväksytyyn mallin mukaan lapsi siis oppii ensikielensä, jonka jälkeen seuraa ajanjakso, jolloin lapsen (tai nuoren) kieli alkaa muuttua (*vernacular re-organization*, ks. Labov 2001: 415) ja jolloin hän samalla edistää yhteisössä meneillään olevia kielenmuutoksia (*incrementation*, ks. Labov 2001: 446–465). Malli ei kuitenkaan ole linjassa sen tiedon kanssa, mitä kielen myöhemmällä iällä tapahtuvasta oppimisesta on saatavilla (ks. Berman 2004 toim.; Ravid, 2005; Nippold 2007; Nippold, Frantz-Kaspar & Vigeland 2017; Vainio ym. 2019; osatutkimus 4). Myöhemmällä iällä tapahtuva oppiminen ei kuitenkaan ole jäänyt kokonaan huomioimatta (ks. esim. Labov 2001: 415), ja voitaisiin esimerkiksi esittää, että labiili vaihe kattaa myös kielenoppimista myöhemmällä iällä. Tämäkään ei kuitenkaan vielä riitä, sillä oppimista tapahtuu vielä kriittisen iän jälkeenkin riippumatta siitä, nostetaanko päättymisikävuotta vuodella tai parilla.

Tutkijoiden erilainen suhtautuminen idiolektien vakiintumiseen ja tieto oppimisen ajallisesta laajuudesta viittaa siihen, että vakiintuminen on hyvin suhteellinen käsite. Idiolektien on perinteisesti katsottu vakiintuvan ainakin fonologisten järjestelmien osalta, mutta uudemman tutkimuksen mukaan muutosta voi tapahtua vielä myöhemmälläkin iällä. On kuitenkin epäselvää, missä määrin tätä muutosta tapahtuu. On myös mahdollista, että idiolektit vakiintuvat myös kielen muiden tasojen osalta, mutta tässä tapauksessa tilanne lienee vieläkin epäselvempi. Tämä saattaa viitata siihen, että idiolektien mahdollinen vakiintuminen sisältää yksilövariaatiota riippuen mm. henkilön elämäntilanteesta (ks. 2.2.1 yllä). On myös hyvä huomata, että kun idiolektien vakiintumista perustellaan kriittisen iän hypoteesillä, laajenee ongelma huomattavasti, sillä kriittinen ikä on alkujaan biologinen käsite, jota voidaan tarkastella niin psykologisesta, neurologisesta kuin evolutiivisesta näkökulmastakin.

4.5 Sosiolingvistiikan kolme aaltoa

Eckert (2012, 2016) erottaa sosiolingvistiikan kehityksessä kolme aaltoa. Eckertin mukaan ensimmäisessä aallossa keskityttiin tarkastelemaan meneillään olevaa kielenmuutosta ja etsimään korrelaatioita kielellisen vaihtelun ja makrososiologisten kategorioiden välillä (esim. ikä). Toista aaltoa leimaa Eckertin mukaan etnografinen lähestymistapa: tarkastelun kohteeksi nostettiin kielellinen vaihtelu suhteessa paikallisiin arvoihin, käytäntöihin ja ideologioihin. Konkreettisesti tämä näkyi esimerkiksi

sosiaalisten verkostojen tutkimuksessa (ks. esim. Milroy 1980). Eckert myös toteaa, että toisessa aallossa puhujat alettiin nähdä enemmän aktiivisina toimijoina kuin passiivisina murteen kantajina. Kolmannessa aallossa puhujat nähdään aktiivisina toimijoina ja vaihtelu dynaamisena sosiaalisemioottisena järjestelmänä. Keskeiseksi tarkastelunkohteeksi on nostettu tyyli.

Eckertin kolmen aallon malli kuvastaa sitä, miten sosiolingvistiikassa on pureuduttu yhä syvemmälle kielelliseen vaihteluun ja sen merkitykseen. Mallia voidaan kuitenkin kritisoida. Esimerkiksi Bell (2016: 403) nostaa esiin mallin historiallisen tarkkuuden ja toteaa, että malli ei ota huomioon tyylin ja sosiaalisen merkityksen tutkimuksen edelläkävijöitä (ks. esim. Ervin-Tripp 1972; Giles & Powesland 1975; Bell 1982). Tyylin ja sosiaalisen merkityksen yhteyden huomioi tosin jo Sapir (2018 [1927]: 542):²⁶

Style is an everyday facet of speech that characterizes both the social group and the individual. We all have our individual styles in conversation and considered address, and they are never the arbitrary and casual things we think them to be.

Bellin (2016: 403) mukaan historiallisesti tarkempi malli ei jakautuisikaan samalla lailla kolmeen aaltoon. Tämän kritiikin osalta on kuitenkin muistettava, että mallit ovat aina enemmän tai vähemmän abstraktioita. Tästä huolimatta historiallisten edelläkävijöiden huomiotta jättämistä voidaan pitää puutteena.

Toinen mahdollinen kritiikin kohde on toimijuuden liiallinen korostaminen. Kuten Carter ja Sealey (2000: 11) kirjoittavat, struktuurin liiallinen korostaminen tekee toimijoista voimattomia ja jättää ihmisten vaikutusmahdollisuudet huomiotta, kun taas toimijuuden liiallinen korostaminen jättää huomiotta kaikkiin vaikuttavat ajallispäälliset rajoitteet. Ongelmana on se, että varsinkin Eckertin vuoden 2012 artikkelia voi lukea tavalla, joka ylikorostaa toimijuutta ja tekee puhujista vapaita agentteja, jotka voivat käyttää kieltä ja kielen vaihtelua miten haluavat omien tarkoituksiensä mukaan: “The emphasis on stylistic practice in the third wave places speakers not as passive and stable carriers of dialect, but as stylistic agents, tailoring linguistic styles in ongoing and lifelong projects of self-construction and differentiation” (mts. 97–98). Kuten Bell (2016: 400) kirjoittaa, puhujat eivät kuitenkaan ole täysin vapaita toimijoita, aivan kuin he eivät ole sosiaalisia automaattijakaan. Eckertin uudemmissa kirjoituksissa tämä epäkohta on korjattu: ”Language is a social practice, a dialectic between structure and agency: structure constrains action, and action in turn

26 August Schleicher (1821–1868) piti tyyliä yksilön tapana käyttää kieltä ja liitti sen vapaaseen tahtoon. Schleicherille tyyli ei kuitenkaan kuulunut kielentutkimuksen kohteisiin, vaan hän sijoitti sen filologiaan. (Ks. Schleicher 1983 [1850]: 24).

reproduces structure” (2019: 751). On tosin mielenkiintoista, että saman artikkelin viimeisellä sivulla (s. 769) Eckert kirjoittaa siitä, miten keskittyminen strukturiin on luonut joukon dikotomioita, esimerkiksi Saussuren *langue/parole*-jaon, mutta ei näytä huomaavan, että artikkelin ensimmäinen lause (yllä lainattu) toistaa samaa dikotomiaa. Seuraava johtopäätös on ilmeinen: keskittyminen strukturiin ei ole luonut kyseisiä dikotomioita, vaan ne ovat seurausta pyrkimyksestä kuvata kielen moniulotteisuutta, *languen* ja *parolen* tapauksessa havaitun ja havainnontakaisen ulottuvuuden välistä eroa (ks. Robins 1990 [1967]: 153–154).

Kurki ja Mustanoja (2019: 106) myös huomauttavat, että kronologisessa järjestyksessä nimettyjä aaltoja voidaan tulkita vinoutuneesti eli siten, että kolmas aalto mielletään jollain tavalla merkityksellisemmäksi tai tärkeämmäksi. Tähän saattavat vaikuttaa myös tieteen ulkopuoliset intressit, esimerkiksi halu profiloitua uuden lähestymistavan edustajana. Esimerkiksi Bell (2016: 402) kirjoittaa, että Eckertin malli variationismin historiasta nousi Amerikassa nopeasti oikeaoppisuuden asemaan, ja monet nuoremman polven edustajat halusivat tulla tunnetuksi nimenomaaan kolmannen aallon edustajina. Kyse ei tietenkään ole mistään uudesta ilmiöstä, vaan vastaavia esimerkkejä on (kieli)tiede pullollaan (ks. esim. Itkonen 1999).

4.6 ”Kieli heijastaa yhteiskuntaa”

Sosiolingvistiikan kritiikissään Williams (1992: 230–235) toteaa, että sosiolingvistikassa kieltä on joitain poikkeuksia lukuun ottamatta pidetty sosiaalisena lähinnä siinä mielessä, että se on yhteiskunnan peili tai että se heijastaa yhteiskuntaa. Williamsin mukaan tässä mallissa yhteiskunta otetaan annettuna, ja se edeltää kieltä ja puheaktia. Eckertin (2012) sosiolingvistiikan kolmannessa aallossa tämän asetelman katsotaan kääntyneen ympäri: ”In the move from the first to the third wave of variation studies, the entire view of the relation between language and society has been reversed” (mts. 97). Eckert (2016) puolestaan kirjoittaa, ettei kieltä ja yhteiskuntaa tulisi nähdä toisistaan erillisinä ilmiöinä. Tätä ajattelutapaa ei kuitenkaan tulisi viedä liian pitkälle. On totta, että kieli on sosiaalinen ilmiö, mutta tästä ei seuraa, että kielen ja yhteiskunnan välille tulisi laittaa yhtäläisyysmerkki.

1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alkupuolella oli vallalla käsitys, jonka mukaan primitiivisissä kulttuureissa käytetty kieli oli myös rakenteeltaan primitiivinen (ks. esim. Malinowski 1923). Tällaista ajattelua voitaneen pitää ”kieli heijastaa yhteiskuntaa” teesin radikaalina versiona. Teesin maltillisemmassa muodossa kyse on siitä, että kielen katsotaan ilmentävän yhteiskunnallisia rakenteita tai konventioita. Esimerkiksi

japanin verbimorfologiassa voidaan tehdä ero sen suhteen, onko puhujan keskustelukumppani häntä ylempi- vai alempiarvoinen (ks. Itkonen 2008a: 260), kun taas englannissa voidaan tehdä ero mies- tai naisnäyttelijän suhteen käyttämällä tilanteeseen sopivaa substantiivia (actor vs. actress). Cameronin (1997 [1990]) mukaan tällaiset tapaukset eivät kuitenkaan pelkästään passiivisesti heijasta yhteiskuntaa vaan myös vaikuttavat takaisinpäin tukemalla vallitsevia käytäntöjä. Tämä on väistämättä totta. Evolutiivisesta näkökulmasta katsottuna jokainen kieli on kyllä kehittynyt ilmentämään niitä eroja, joita yhteiskunnassa on haluttu tai on tarvittu tehdä, mutta eivät nämä erot ole välttämättä sellaisia, joita nykypäivän yhteiskunnassa halutaan tehdä. Kielen tarkoitusperäinen muuttaminen lienee normaalioloissa vaikeaa ja hidasta, sillä kyse on loppujen lopuksi ihmisten vakiintuneiden käytänteiden muuttamisesta. Se ei kuitenkaan ole mahdotonta (mp.). Vaikutuksen resiprookkisuus kuitenkin osoittaa, ettei yhteiskuntaa ja kieltä tulisi kokonaan samaistaa.

5 PÄÄTÄNTÖ

Labov aloittaa *Sociolinguistic Patterns* (1972) teoksensa toteamalla, että hän vastusti sosiolingvistiikkaa terminä vuosia, koska se viittasi siihen, että voi olla lingvistiikkaa, joka ei ole sosiaalista. Useimmille uudemman sukupolven sosiolingvisteistä kyse on itsestäänselvyydestä. Labovin sanat onkin ymmärrettävä niiden taustaa vasten, mikä tarkoittaa historiaan perehtymistä. Tämä on haasteellista, sillä julkaistujen tutkimusten määrä on vuosikymmenten aikana kasvanut huomattavasti. Tästä huolimatta se on ei vain suositeltavaa vaan myös tarpeellista. Hamunen (2012: 53) kirjoitti muutama vuosi sitten osuvasti:

Vetoan, että nopean kierron kärkitutkimuksen aallonharjaan sisältyisi ja sitä seuraisi aina vääjäämättä myös tukeva historiallinen ote. Sisältymisessä olisi kyse siitä, että uutta luovan tutkimuksen mahdollisia kiinnekohtia useamman sukupolven takaiseen, nk. ”unohdettuun lingvistiikkaan”, pyrittäisiin hanakammin avaamaan nykytutkimussakin. Tällainen koulisi käsittääkseni kielentutkimukselle alana hyödyksi koituvaan historiantuntemukseen ja ennen kaikkea se pitäisi ainakin piilevästi tarjolla ajallisesti etäisempienkin periodien tutkimusperinteitä. Humanistinen tutkimus kun tapaa usein palata vanhojen peruskysymysten äärelle, eikä kielentutkimus ole tässä suhteessa poikkeus.

Kielentutkimus ei ole poikkeus, minkä osoittaa myös tämä tutkimus. Variationistinen sosiolingvistiikka on monipuolistanut kielentutkimusta, kielellisen vaihtelun tutkimukseen on kehitetty uusia menetelmiä ja innovatiivisen kysymyksenasettelun kautta on paljastunut uusia näkökulmia. Mutta kun aletaan miettimään kielen perimmäistä luonnetta tai kielellisen vaihtelun ja kielenmuutoksen välistä suhdetta, palataan välttämättä kielitieteen ns. ikuisuuskyymysten äärelle. Tästä syystä historian tunteminen ainakin jossain määrin on tärkeää, jotta rajalliset resurssit käytettäisiin aidon edistykseen tavoittelemiseen eikä pyörän uudelleenkeksimiseen.

LÄHTEET

- Abercrombie, David 1967: *Elements of General Phonetics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Agrawala, V. S. 1963 [1953]: *India as Known to Pāṇini (A Study of the Cultural Material in the Aṣṭādhyāyī)*. Toinen painos. Varanasi: Prithvi Kumar.
- Alpatov, Vladimir 2004: The Bakhtin Circle and problems in linguistic. – Craig Brandist, David Shephard & Galin Tihanov (toim.), *The Bakhtin Circle: In the Master's Absence* s. 70–96. Manchester: Manchester University Press.
- Alpatov, Vladimir 2010: Soviet linguistics of the 1920s and 1930s and the scholarly heritage. – Craig Brandist & Katya Chown (toim.), *Politics and the Theory of Language in the USSR 1917–1938: The Birth of Sociological Linguistics* s. 17–34. London: Anthem Press.
- Andringa, Sible 2014: The use of native speaker norms in critical period hypothesis research. – *Studies in Second Language Acquisition* 36(3) s. 565–596.
- Andringa, Sible – Dąbrowska, Ewa 2019: Individual differences in first and second language ultimate attainment and their causes. – *Language Learning* 69(1) s. 5–12.
- Anthony, Jason L. – Francis, David J. 2005: Development of phonological awareness. – *Current Directions in Psychological Science* 14(5) s. 255–259.
- Anttila, Raimo 1973: Onko strukturalismin aika kielitieteessä jo ohi? – *Virittäjä* 77(2) s. 109–122.
- Anttila, Raimo 1989 [1972]: *Historical and Comparative Linguistics*. Toinen korjattu painos. Amsterdam: John Benjamins.
- Arnett, Jeffrey Jensen 2000: Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. – *American Psychologist* 55(5) s. 469–480.
- Bailey, Guy 2002: Real and apparent time. – J. K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *The Handbook of Language Variation and Change* s. 312–332. Malden: Blackwell.
- Bailey, Guy – Wikle, Tom – Tillery, Jan – Sand, Lori 1991: The apparent time construct. – *Language Variation and Change* 3 s. 241–264.
- Bavaliere, Daphne – Newport, Elissa L. – Supalla, Ted 2003: Children need natural languages, signed or spoken. – *Cerebrum: The Dana Forum on Brain Sciences* 5. <https://www.dana.org/article/children-need-natural-languages-signed-or-spoken/> (6.11.2020).
- Baxter, Gareth & William Croft 2016: Modeling language change across the lifespan: Individual trajectories in community change. – *Language Variation and Change* 28, 129–173.
- Bell, Catherine N. 1994: Relative pronouns in it-clefts: the last seven centuries. – *Language Variation and Change* 6(2) s. 179–200.
- Bell, Allan 1982: Radio: The style of news language. – *Journal of Communication* 32 s. 150–164.
- Bell, Allan 2016: Succeeding waves: seeking sociolinguistic theory for the twenty-first century. – Nikolas Coupland (toim.), *Sociolinguistics: Theoretical Debates* s. 391–416. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berman, Ruth toim 2004: *Language Development across Childhood and Adolescence*.

- Amsterdam: Benjamins.
- Berman, Ruth 2004: Between emergence and mastery: the long developmental route of language acquisition. – Ruth A. Berman (toim.), *Language Development across Childhood and Adolescence* s. 9–34. Amsterdam: Benjamins.
- Biber, Douglas 1983: Differential competence in Somali: Evidence from the acquisition of noun definization. – *Journal of Psycholinguistic Research* 12 s. 275–295.
- Biber, Douglas 1988: *Variation across Speech and Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bigham, Douglas S. 2012: Emerging adulthood in sociolinguistics – *Language and Linguistics Compass* 6(8) s. 533–544.
- Birdsong, David 2012: Three perspectives on non-uniform linguistic attainment. – *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2(3) s. 255–259.
- Bloch, Bernard 1948: A set of postulates for phonemic analysis. – *Language* 24(1) s. 3–46.
- Bloomfield, Leonard 1970 [1923]: Review of Saussure. – Charles F. Hockett (toim.), *A Leonard Bloomfield Anthology* s. 106–108. Bloomington: Indiana University Press.
- Bloomfield, Leonard 1970 [1929]: Review of Liebhich. – Charles F. Hockett (toim.), *A Leonard Bloomfield Anthology* s. 219–226. Bloomington: Indiana University Press.
- Bloomfield, Leonard 1933: *Language*. New York: Henry Hold & Company.
- Boas, Franz 1964 [1911]: On grammatical categories. – Dell Hymes (toim.), *Language in Culture and Society* s. 121–123. New York: Harper & Row Publishers.
- Boberg, Charles 2004: Real and apparent time in language change: late adoption of changes in Montreal English. – *American Speech* 79(3) s. 250–269.
- Bowie, David 2011: Aging and sociolinguistic variation. – Anna Duszak & Urszula Okulska (toim.), *Language, Culture and the Dynamics of Age* s. 29–51. Berlin: de Gruyter Mouton.
- Bowie, David – Malcah Yaeger-Dror 2014: Phonological chnge in real time. – Patrick Honeybone & Joseph Salmons (toim.), *The Oxford Handbook of Historical Phonology*. Oxford Handbooks Online. Oxford: Oxford University Press.
- Brandist, Craig 2002: *The Bakhtin Circle: Philosophy, Culture and Politics*. London: Pluto Press.
- Brandist, Craig 2004: Voloshinov’s dilemma: on the philosophical roots of the dialogic theory of the utterance. – Craig Brandist, David Shephard & Galin Tihanov (toim.), *The Bakhtin Circle: In the Master’s Absence* s. 97–124. Manchester: Manchester University Press.
- Brandist, Craig 2015: *The Dimensions of Hegemony: Language, Culture and Politics in Revolutionary Russia*. Leiden: Brill.
- Briscoe, Ted 2002: Grammatical acquisition and linguistic selection. – Ted Briscoe (toim.), *Linguistic Evolution through Language Acquisition: Formal and Computational Models* s. 255–300. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchstaller, Isabelle 2006: Diagnostics of age-graded linguistic behaviour: the case of the quotative system. – *Journal of Sociolinguistics* 10(1) s. 3–30.
- Buchstaller, Isabelle 2015: Exploring linguistic malleability across the life span: age-specific patterns in quotative use. – *Language in Society* 44(4) s. 457–496.
- Bynon, Theodora 1977: *Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cambell, Lyle 2013: *Historical Linguistics: An Introduction*. Kolmas painos. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cameron, Deborah 1997 [1990]: Demythologizing sociolinguistics. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics: A Reader and Coursebook* s. 55–76. Basingstoke: Macmillan Press Ltd.

- Canale, Michael 1983: From communicative competence to communicative language pedagogy. – Jack C. Richards & Richard W. Schmidt (toim.), *Language and Communication* s. 2–27. London: Longman.
- Canale, Michael – Swain, Merrill 1980: Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. – *Applied Linguistics* 1 s. 1–47.
- Cardona, George 1976: *Pāṇini: A Survey of Research*. The Hague: Mouton.
- Carrera-Sabaté, Josefina 2006: Some connections between linguistic change and the written language: The behaviour of speakers aged 3 to 20. – *Language Variation and Change* 18(1) s. 15–34.
- Carroll, John B. 1979: Psychometric approaches to the study of language abilities. – Charles J. Fillmore, Daniel Kemper & William S-Y Wang (toim.), *Individual Differences in Language Ability and Language Behaviour* s. 13–31. New York: Academic Press.
- Carter, Bob – Sealey, Alison 2000: Language, structure and agency: What can realist social theory offer to sociolinguistics? – *Journal of Sociolinguistics* 4(1) s. 3–20.
- Chambers, J. K. 2003 [1995]: *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and its Social Significance*. Toimen painos. Oxford: Blackwell.
- Chambers, J. K. – Trudgill, Peter 2004 [1980]: *Dialectology*. Toimen painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chomsky, Noam 1975 [1964]: *Current Issues in Linguistic Theory*. Kuudes painos. The Hague: Mouton.
- Chomsky, Noam 1965: *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press
- Chomsky, Noam 1976: *Reflections on Language*. London: Fontana/Collins.
- Chomsky, Noam 1986: *Knowledge of Language: It's Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger.
- Coppieters, René 1987: Competence differences between native and near-native speakers. – *Language* 63(3) s. 544–573.
- Coseriu, Eugenio 1985: Linguistic competence: what is it really? – *The Modern Language Review* 80(4) s. xxv–xxxv.
- Coulmas, Florian 1981: Introduction: the concept of native speaker. – Florian Coulmas (toim.), *A Festschrift for Native Speaker* s. 1–25. The Hague: Mouton.
- Coupland, Nikolas – Jaworski, Adam 2009: Social worlds through language. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *The New Sociolinguistics Reader* s. 1–21. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dąbrowska, Ewa 2012: Different speakers, different grammars: individual differences in grammatical abilities. – *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2 s. 219–253.
- Dąbrowska, Ewa 2015: Individual differences in grammatical knowledge. – Ewa Dąbrowska & Dagmar Divjak (toim.), *Handbook of Cognitive Linguistics* s. 649–667. Berlin: de Gruyter.
- Dąbrowska, Ewa 2019: Experience, aptitude, and individual differences in linguistic attainment: a comparison of native and nonnative speakers. – *Language Learning* 69(1) s. 72–100.
- Davies, Alan 2003: *The Native Speaker: Myth and Reality*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Dufva, Hannele 2000: Kirjoitettu kieli, kognitio ja emergenssi. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvat* s. 155–182. *Folia fennistica & linguistica* 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

- Dufva, Hannele 2013: Kognitio, kieli ja oppiminen: hajautettu näkökulma. – T. Keisanen, E. Kärkkäinen, M. Rauniomaa, P. Siitonen & M. Siromaa (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 5 s. 57–73. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Dufva, Hannele – Aro, Mari – Suni, Minna – Salo, Olli-Pekka 2011: Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. – E. Lehtinen, S. Aaltonen, M. Koskela, E. Nevasaari & M. Sko-Södersved (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 3 s. 22–34. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Eckert, Penelope 1997: Age as a sociolinguistic variable. – Florian Coulmas (toim.), *The Handbook of Sociolinguistics* s. 151–167. Oxford: Blackwell.
- Eckert, Penelope 2012: Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistics variation. – *Annual Review of Anthropology* 41 s. 87–100.
- Eckert, Penelope 2016: *Third Wave Variationism*. Oxford Handbooks Online. Oxford: Oxford University Press.
- Eckert, Penelope 2019: The limits of meaning: Social indexicality, variation, and the cline of interiority. – *Language* 95(4) s. 751–776.
- Ellis, Nick 2012: Variable competence. – *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2(3) s. 264–268.
- Ervin-Tripp, Susan 1972: On sociolinguistic rules: Alternation and co-occurrence. – John J. Gumperz & Dell Hymes (toim.), *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication* s. 213–250. New York: Holt, Rinehard & Winston, Inc.
- Figueroa, Esther 1994: *Sociolinguistic Metatheory*. Kent: Elsevier Science & Technology.
- Fischer, John L. 1958: Social influences on the choice of a linguistic variant. – *Word* 14(1) s. 47–56.
- Fruehwald, Josef 2017: Generations, lifespans, and the zeitgeist. – *Language Variation and Change* 29(1) s. 1–27.
- Gettier, Edmund L. 1963: Is justified true belief knowledge? – *Analysis* 23(6) s. 121–123.
- Giles, Howard – Powesland, Peter F. 1975: *Speech Style and Social Evaluation*. London: Academic Press.
- Givón, T. 2002: *Bio-linguistics: The Santa Barbara lectures*. Amsterdam: Benjamins.
- Gleitman Lila R. – Gleitman, Henry 1970: *Phrase and Paraphrase: Some Innovative Uses of Language*. New York: New York: W. W. Norton & Company Inc.
- Hakulinen, Auli 2003: Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? – *Kielikello* 1 s. 4–7.
- Halliday, M. A. K. 1985: *Spoken and Written Language*. Victoria: Deakin University.
- Hamunen, Markus 2012: Vetoomus kielentutkijoille. – *Puhe ja kieli* 32(2) s. 53.
- Harman, Gilbert 1973: *Thought*. Princeton: Princeton University Press.
- Harris, Roy 1980: *The Language-Makers*. Ithaca: Cornell University Press.
- Harris, Roy 1983: Language and speech. – Roy Harris (toim.), *Approaches to Language* s. 1–15. Oxford: Pergamon Press.
- Harris, Roy 1987: *The Language Machine*. Ithaca: Cornell University Press.
- Harris, Roy 1990: On redefining linguistics. – Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (toim.), *Redefining Language* s. 18–52. London: Routledge.
- Hazen, Kirk 2007: The study of variation in historical perspective. – Robert Bayley & Ceil Lucas (toim.), *Sociolinguistic Variation: Theories, Methods, and Applications* s. 70–89. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hjelmslev, Louis 1969 [1953]: *Prolegomena to a Theory of Language*. Kääntänyt Francis J. Whitfield. Toinen korjattu painos. Madison: The University of Wisconsin Press.

- Hockett, Charles 1958: *A Course in Modern Linguistics*. New York: The Macmillan Company.
- Hudson, R. A. 1980: *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hudson, Richard 1997: Inherent variability and linguistic theory. – *Cognitive Linguistics* 8(1) s. 73–108.
- Hulstijn, Jan H. 2011: Language proficiency in native and nonnative speakers: an agenda for research and suggestions for second-language assessment. – *Language Assessment Quarterly* 8(3) s. 229–249.
- Hulstijn, Jan H. 2015: *Language Proficiency in Native and Non-Native Speakers: Theory and Research*. Amsterdam: Benjamins.
- Hulstijn, Jan H. 2019: An individual-differences framework for comparing nonnative with native speakers: perspectives from BLC theory. – *Language Learning* 69(1) s. 157–183.
- von Humboldt, Wilhelm: 1836: *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. <https://archive.org/details/berdieverschied00humbgoog> (6.11.2020).
- Hurta, Heikki 1999: Variaationitutkimuksen myytit ja stereotypiat. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 53–101. Folia Fennistica & Linguistica 22. Tampereen yliopisto: Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Hymes, D. H. 1974 [1972]: On communicative competence. – J. B. Pride & Janet Holmes (toim.), *Sociolinguistics: Selected Readings* s. 269–293. Harmondsworth: Penguin.
- Ikola, Osmo 1992: Omistusliitteiden harvinaistuminen. – Valma Yli-Vakkuri, Maija Länsimäki & Aarre Nyman (toim.), *Yhteiskunta muuttuu, kieli muuttuu: Nykysuomen seuran 10-vuotisjuhlakirja* s. 176–196. Porvoo: WSOY.
- Ikola, Osmo 2005 [2000]: *Nykysuomen opas*. 4. painos. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Erkki 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- Itkonen, Esa 1974: Kieli, kielitiede ja tieteenteoria. *Lectio praecursoria*. – *Virittäjä* 78(1) s. 354–360.
- Itkonen, Esa 1978: *Grammatical Theory and Metascience: A Critical Investigation into the Methodological and Philosophical Foundations of 'Autonomous' Linguistics*. Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, Esa 1984: On the 'rationalist' conception of linguistic change. – *Diachronica* 1 s. 203–216.
- Itkonen, Esa 1986: Ajatuksia Chomskyn nykyvaiheesta. – *Virittäjä* 90(3) s. 263–277.
- Itkonen, Esa 1991: *Universal History of Linguistics: India, China, Arabia. Europe*. Amsterdam: John Benjamins.
- Itkonen, Esa 1999: Myytti Suomen kielitieteen 'suuresta murroksesta'. – *Kielitieteen kääntöpuoli. Kirjoituksia vuosilta 1963–1999* s. 47–61. Yleisen kielitieteen julkaisuja 2. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 2002: Concerning the analogy between oral languages and sign languages. – Anneli Pajunen (toim.), *Mimesis, Sign, and the Evolution of Language* s. 53–68. Yleisen kielitieteen julkaisuja 3. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 2003. *What is language? A Study in the Philosophy of Language*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 8. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 2005a: *Analogy as Structure and Process: Approaches in Linguistics, Cognitive Psychology and Philosophy of Science*. Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, Esa 2005b. *Ten Non-European Languages: An Aid to the Typologist*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 9. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 2008a, 2009, 2010: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus. Osat 1–3*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 12–14. Turku: Turun yliopisto.

- Itkonen, Esa 2008b: The central role of normativity in language and in linguistics. – Jordan Zlatev, Timothy P. Racine, Chris Sinha & Esa Itkonen (toim.), *The Shared Mind: Perspectives on Intersubjectivity* s. 279–306. Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, Esa 2011: On Coseriu's legacy. – *Energeia* 3 s. 1–29.
- Itkonen, Esa 2019: Concerning the scop of normativity. – Aleksi Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.), *Normativity in Language and Linguistics* s. 29–67. Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, Esa – Pajunen, Anneli 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Terho 1970: Ovatko äänteenmuutokset vähittäisiä vai harppauksellisia? – *Virittäjä* 74(4) s. 411–438.
- Jaakola, Mari 2004: *Peruskoulun 2. ja 3. luokan oppikirjojen sanasto - dynamiikasta luettavuuteen*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jonninen-Niilekselä, Kaija (toim.) 1982: *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. Folia Fennistica & Linguistica 6. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- José, Brian 2010: The apparent-time construct and stable variation: final /z/ devoicing in northwestern Indiana. – *Journal of Sociolinguistics* 14(1) s. 34–59.
- Joseph, J. E. 1989: Demythifying Saussure. – *Linguistics* 27 s. 341–352.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1986: Possessiivisuffiksin apologia. – *Sananjalka* 28 s. 7–16.
- Karlsson, Fred 1995: Normit, kielenkäyttö ja kieliopit. – Jan Rydman (toim.), *Tutkimuksen etulinjassa* s. 161–172. Helsinki: WSOY.
- Kerswill, Paul 2007: Social class. – Carmen Llamas, Louise Mullany & Peter Stockwell (toim.), *The Routledge Companion to Sociolinguistics* s. 51–61. London: Routledge.
- Kidd, Evan – Donnelly, Seamus – Christiansen, Morten H. 2018: Individual differences in language acquisition and processing. – *Trends in Cognitive Sciences* 22(2) s. 154–169.
- King, Robert D. 1969: *Historical Linguistics and Generative Grammar*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Kiparsky, Paul 1994: Pāṇinian linguistics. – R. E. Asher & J. M. Y. Simpson (toim.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics* s. 2918–2923. Oxford: Pergamon Press.
- Kirby, Simon 1999: *Function, Selection and Innateness: The Emergence of Language Universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Kirby, Simon 2002: Learning, bottlenecks and the evolution of recursive syntax. – Ted Briscoe (toim.), *Linguistic Evolution through Language Acquisition: Formal and Computational Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kravchenko, A. V. 2007: Essential properties of language, or, why language is not a code. – *Language Sciences* 29(5) s. 650–671.
- Kravchenko, A. V. 2009: Speech, writing, and cognition: the rise of communicative dysfunction. – W. Oleksy & P. Stalmaszczyk (toim.), *Cognitive Approaches to Language and Linguistic Data: Studies in Honor of Barbara Lewandowska-Tomaszczyk* s. 225–240. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- Kravchenko, A. V. 2011: The experiential basis of speech and writing as different cognitive domains. – Stephen J. Cowley (toim.), *Distributed Language* s. 33–55. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kuparinen, Olli – Mustanoja, Liisa – Peltonen, Jaakko – Santaharju, Jenni – Leino, Unni 2019: Muutosmallit Helsingin puhemielessä. – *Sananjalka* 61 s. 30–56.

- Kurki, Tommi 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen: kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kurki, Tommi 2007: Variaation tutkimuksen nykynäkymiä. – *Sananjalka* 49 s. 143–162.
- Kurki, Tommi 2013: Näennäisaikametodi ja muutosmallit. – *Sananjalka* 55 s. 202–212.
- Kurki, Tommi – Mustanoja, Liisa 2019: Käänteitä, aaltoja ja risteymiä fennistisessä variaation tutkimuksessa. – Markus Hamunen, Tommi Nieminen, Tapani Kelomäki & Hannele Dufva (toim.), *Käänteitä ja käsitteitä: näkökulmia kielitieteelliseen keskusteluun* s. 87–120. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Laasanen, Mikko 2004: *Kielitytölogian metodologiaa: kielen muutoksen evolutionäärisistä teorioista*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Laasanen, Mikko 2008: Toistuvan oppimisen malli ja kielen evoluutio. – *Virittäjä* 112(1) s. 66–83.
- Laasanen, Mikko 2014: *Näennäisaikamenetelmä ja kielenmuutoksen ennustaminen*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laasanen, Mikko 2020: Saussurelaisen kielikäsitteiden kritiikki. Muutamia näkökulmia ja vasta-argumentteja. – *Virittäjä* 124(1) s. 64–83.
- Labov, William 1963: The social motivation of sound change. – *Word* 19 s. 273–309.
- Labov, William 1966: *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D. C.: Center for Applied Linguistics
- Labov, William 1969: Contraction, deletion, and inherent variability of the English copula. – *Language* 45 s. 715–762.
- Labov, William 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William 1981: What can be learned about change in progress from synchronic descriptions? – David Sankoff & Henrietta Cedergren (toim.), *Variation Omnibus* s. 177–199. Edmonton: Linguistic Research, Inc.
- Labov, William 1994: *Principles of Linguistic Change Vol.1: Internal Factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, William 2001: *Principles of Linguistic Change. Vol. 2: Social Factors*. Oxford: Blackwell.
- Lappalainen, Hanna 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – *Virittäjä* 105(1) s. 74–101.
- Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot: erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lappalainen, Hanna – Mustanoja, Liisa – O'Dell, Michael 2019: Miten ja milloin yksilön kieli muuttuu? Helsingiläisidialektien muutos ja muutoksen tutkimuksen menetelmät. – *Virittäjä* 123(4) s. 550–581.
- Lass, Roger 1976: Variation studies and historical linguistics. – *Language in Society* 5 s. 219–229.
- Lehmann, Wilfred 1992: *Historical Linguistics*. Kolmas painos. London: Routledge.
- Lenneberg, Eric 1967: *Biological Foundations of Language*. New York: Wiley.
- Lepschy, Giulio C. 1982 [1970]: *A Survey of Structural Linguistics*. London: Deutsch.
- Leskinen, Heikki 1977: Onko murteentutkimuksella tulevaisuutta? – *Virittäjä* 81(2) s. 167–175.
- Lindén, Eeva 1959: Possessiivisuffiksien viittaussuhteista. – Pertti Virtaranta, Terho Itkonen & Paavo Pulkkinen (toim.), *Verba Docent: jublakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959* s. 294–307. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Linell, Per 1988: The impact of literacy on the conception of language: the case of linguistics. – Roger Säljö (toim.), *The Written World: Studies in Literate Thought and Action* s. 41–58. Berlin: Springer-Verlag.

- Linell, Per 2005: *The Written Language Bias in Linguistics. Its Nature, Origins and Transformations*. London: Routledge.
- Linell, Per 2012: On the nature of language: formal written-language-biased linguistics vs. dialogical language sciences. – Alexander Kravchenko (toim.), *Cognitive Dynamics in Linguistic Interactions* s. 107–124. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Love, Nigel 1990: The locus of languages in a redefined linguistics. – Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (toim.), *Redefining Linguistics* s. 53–117. London: Routledge.
- Love, Nigel 2004: Cognition and the language myth. – *Language Sciences* 26(6) s. 525–544.
- Lähteenmäki, Mika 1998: On meaning and understanding: a dialogical approach. *Dialogism* 1: 74–91.
- Lähteenmäki, Mika 2000: Dialogisuus ja emergenssi. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvot* s. 93–109. Folia Fennistica & Linguistica 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Lähteenmäki, Mika 2004: Between relativism and absolutism: towards an emergentist definition of meaning potential. – Finn Bostad, Craig Brandist, Lars Sigfred Evensen & Hege Charlotte Faber (toim.), *Bakhtinian Perspectives on Language and Culture: Meaning in Language, Art and New Media* s. 91–113. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Malinowski, Bronislaw 1923: The problem of meaning in primitive languages. – C. K. Ogden & I. A. Richards (toim.), *The Meaning of Meaning* s. 296–336. London: K. Paul, Trend, Truber.
- Mantila, Harri 2004: Murre ja indentiteetti. – *Virittäjä* 108(3) s. 322–346.
- Martinet, André 1964 [1955]: *Économie des Changements Phonétiques: Traité de Phonologie Diachronique*. Toinen painos. Berne: Francke.
- Masica, Colin P. 1991: *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meyerhoff, Miriam 2011: *Introducing Sociolinguistics*. London: Routledge.
- Mielikäinen, Aila (toim.) 1980, 1981a, 1981b, 1986: *Nyky-suomalaisen pubekielen murros: Jyväskylän osatutkimus. Raportit 1–4*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20, 24, 26, 32. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mielikäinen, Aila 1991: *Murteiden murros: levikkikarttoja nykypubekielen piirteistä*. – Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 6. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Milroy, Lesley 1980: *Language and Social Networks*. Oxford: Blackwell.
- Mustanoja, Liisa 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen: reaaliaikatuutkimus Tampereen pubekielestä*. Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mäkilähde, Alekski – Leppänen, Ville – Itkonen, Esa 2019: Norms and normativity in language and linguistics: basic concepts and contextualization. – Alekski Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.), *Normativity in Language and Linguistics* s. 1–28. Amsterdam: Benjamins.
- Määttä, Urho 1998: Suomalaisesta kenttämorfologiasta. – Urho Määttä & Klaus Laalo (toim.), *Kirjoituksia muoto- ja merkitysoipista* s. 1–24. Folia fennistica & linguistica 21. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Määttä, Urho 2000: Mistä on pienet säännöt tehty? – *Virittäjä* 104(2) s. 203–221.
- Nevalainen, Terttu – Raumolin-Brunberg, Helena 2012: Historical sociolinguistics: origins, motivations, and paradigms. – Juan Manuel Hernández-Campoy & Juan Camilo Conde-Silvestre (toim.), *The Handbook of Historical Sociolinguistics* s. 22–40. Malden: Wiley-Blackwell.

- Nieminen, Tommi 1998: Merkityksen evoluutiomallista. – Urho Määttä & Klaus Laalo (toim.), *Kirjoituksia muoto- ja merkitysoipista* s. 117–141. Folia fennistica & linguistica 21. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Nieminen, Tommi 1999: Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 1–22. Folia fennistica & linguistica 22. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Nieminen, Tommi 2010: *Lajien synty: tekstilaji kielitieteen semioottisessa metateoriassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nippold, Marilyn A. 2007: *Later Language development: School-Age Children, Adolescents, and Young Adults*. Kolmas painos. Austin, Tx.: PRO-ED.
- Nippold, Marilyn A. – Frantz-Kaspar, Megan W. – Vigeland, Laura M. 2017: Spoken language production in young adults: examining syntactic complexity. – *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 60 s. 1339–1347.
- Nuolijärvi, Pirkko 1986: *Kolmannen sukupolven kieli: Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopentuminen*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen, MArja-Leena 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohkia murteenseuruhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Nyman, Martti 1995. Saussure, ja kielitodellisuuden kaos. – *Tiede ja edistys* 4 s. 334–350.
- Nyman, Martti – Suominen, Mickael 2002: Ferdinand de Saussure: mies myytin takaa. – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 9–66. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Olson, David 1996 [1994]: *The World on Paper: The Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pajunen, Anneli 2001: SS2001-korpuss. Savon Sanomat 2001. FDG-parserilla analysoitu sanomalehtikorpus, Context-Mill-muotoinen tietokanta.
- Pajunen, Anneli 2002: HS2000-korpus. Helsingin Sanomat 2000–2001. FDG-parserilla analysoitu sanomalehtikorpus, Context-Mill-muotoinen tietokanta.
- Pajunen, Anneli 2004: Kirjoitelmat-korpus. Mm. näytteitä ylioppilasaineista vuosilta 1948–2003, oppikirjasanastosta ja fiktiosta. FDG-parserilla analysoitu korpus, Context-Mill-muotoinen tietokanta.
- Pajunen, Anneli – Palomäki, Ulla 1984. *Tilastotietoja suomen kielen rakenteesta 1*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 30. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Pajunen, Anneli – Itkonen, Esa – Vainio, Seppo 2015: Sanamerkityksen hallinta nuorilla aikuisilla. – *Virittäjä* 119(2) s. 160–187.
- Pajunen, Anneli – Itkonen, Esa – Vainio, Seppo 2016: Nuorten aikuisten kyky määritellä sanojen merkityksiä. – *Virittäjä* 120(4) s. 477–516.
- Palander, Marjatta 2005: *Lapsuudesta keski-ikään: seurauutkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Penfield, Wilder – Roberts, Lamar 2014 [1959]: *Speech and Brain-Mechanisms*. Princeton: Princeton University Press.
- Paul, Hermann 1960 [1880]: *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Kuudes painos. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- Paunonen, Heikki 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – Matti K. Suojanen & Suojanen Päivikki (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–110. Helsinki: Gaudeamus.
- Paunonen, Heikki 1995 [1982]: *Suomen kieli Helsingissä: huomioita Helsingin pubekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Paunonen, Heikki 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. – *Viritäjät* 99(4) s. 162–200.
- Paunonen, Heikki 2005: Totta vai toiveajattelua: näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto: kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 13–53. Kieli 16. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Paunonen, Heikki 2009: Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. – *Viritäjät* 113(4) s. 557–570.
- Paunonen, Heikki – Mielikäinen, Aila – Suojanen, Matti 1976: *Nyky-suomalaisen pubekielen murroksen tutkimus: esitutkimusraportti*. Helsinki: Valtion humanistinen toimikunta.
- Piippo, Irina 2012: *Viewing Norms Dialogically: An Action-Oriented Approach to Sociolinguistic Metatheory*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Priiki, Katri 2017: *Hän, se, tää vai toi? Vuorovaikutussosiolingvistinen tutkimus henkilöviittauksista Kaakkois-Satakunnan nykypubekiessä*. Annales Universitatis Turkuensis C 432. Turku: Turun yliopisto.
- Puolakanaho, Anne 2007: *Early Prediction of Reading: Early Phonological Awareness and Related Language and Cognitive Skills in Children with a Familial Risk of Dyslexia*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 317. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pälli, Pekka 2000: Diskursiivisia lähtökohtia sosiolingvistiikkaan. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvat* s. 135–154. Folia Fennistica & Linguistica 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Ravid, Dorit 2004: Derivational morphology revisited: later lexical development in Hebrew. – Ruth A. Berman (toim.), *Language Development across Childhood and Adolescence* s. 53–81. Amsterdam: Benjamins.
- Ravid, Dorit 2005: Emergence of linguistic complexity in later language development: evidence from expository text construction. – Hava, Bat-Zeev Shyldkrot & Dorit Ravid (toim.), *Perspectives on Language and Language Development: Essays in the Honor of Ruth A. Berman* s. 337–355. Cham: Springer.
- Ravila, Paavo 1967: *Totuus ja metodi: kielitieteellisiä esseitä*. Helsinki: WSOY.
- Rickford, John – Price, Mackenzie 2013: Girlz II women: age grading, language change and stylistic variation. – *Journal of Sociolinguistics* 17(2) s. 143–179.
- Robins, R. H. 1990 [1967]: *A Short History of Linguistics*. Kolmas painos. London: Longman.
- Romaine, Suzanne 1981: The status of variable rules in sociolinguistic theory. – *Journal of Linguistics* 17(1) s. 93–119.
- Romaine, Suzanne 1982: *Socio-Historical Linguistics: It's Status and Methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rommetveit, Ragnar 1988: On literacy and the myth of literal meaning. – Roger Säljö (toim.), *The Written World: Studies in Literate Thought and Action* s. 13–40. Berlin: Springer-Verlag.
- Sajavaara, Kari – Piirainen-Marsh, Arja (toim.) 2000: *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

- Sankoff, Gillian 2005: Cross-sectional and longitudinal studies. – Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Ammon Ulrich (toim.), *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society* s. 1003–1013. Berlin: de Gruyter.
- Sankoff, Gillian – Blondeau, H el ene 2007: Language change across the lifespan: /r/ in Montreal French. – *Language* 83(3) s. 560–588.
- Sapir, Edward 2007 [1921]: *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Charleston: Bibliobazaar.
- Sapir, Edward 2018 [1927]: Speech as a personality trait. – David G. Mandelbaum (toim.), *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality* s.533–543.
- Sarmah, Thaneshwar 1991: *The Bharad jas in Ancient India*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- Saukkonen, Pauli 1982: *Oulun korpus: 1960-luvun suomen yleiskielen tutkimusmateriaali*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen tutkimusraportteja 1. Oulu: Oulun yliopisto.
- Saussure, Ferdinand de 1962 [1916]: *Cours de Linguistique Générale*. Viides painos. Paris: Payot.
- Saussure, Ferdinand de 1968: *Cours de Linguistique Générale:  dition Critique par Rudolf Engler. Tome 1*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Saussure, Ferdinand de 1974: *Cours de Linguistique Générale:  dition Critique par Rudolf Engler. Tome 2: Appendice*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Saussure, Ferdinand de 2006: *Writings in General Linguistics*. – Simon Bouquet, Rudolf Engler, Carol Sanders & Matthew Pires (toim.). K aant nyt Carol Sanders ja Matthe Pires. Oxford: Oxford University Press.
- Scharfe, Hartmut 1977: *Grammatical Literature. A History of Indian Literature Volume 5, Fasc 2*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Schleicher, August 1983 [1850]: *Die Sprachen Europas in systematischer  bersicht: Linguistische Untersuchungen*. Uusittu painos. Amsterdam: Benjamins.
- Setälä, E. N. 1966 [1880]: Suomen kielen lauseoppi. Viidestoista painos. Helsinki: Otava.
- Siitonen, Kirsti 1981: Dialektologian ja sosiolingvistiikan suhteesta. – Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia pubekielest * s. 43–58. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 14. Turku: Turun yliopisto.
- Suojanen, Matti K. 1982: Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. – Matti K. Suojanen & Suojanen Päivikki (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 7–34. Helsinki: Gaudeamus.
- Suojanen, Matti K. (toim.) 1985: *Mitä Turussa puhutaan? Raportti Turun pubekielen tutkimuksesta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 23. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Suojanen, Matti K. – Suojanen, Päivikki (toim.) 1982: *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Suomen murteiden seuruuhanke, julkaisut: https://www.kotus.fi/files/2912/Suomen_murteiden_seuruuhanke_julkaisut.pdf
- Tagliamonte, Sali 2012: *Variationist Sociolinguistics: Change, Observation, Interpretation*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Tagliamonte, Sali – Hudson, Rachel 1999: *Be like et al. beyond America: The quotative system in British and Canadian Youth*. – *Journal of Sociolinguistics* 3(2) s. 147–172.
- Tagliamonte, Sali – Alexandra, D’Arcy 2009: Peaks beyond phonology: adolescence, incrementation and language change. – *Language* 85(1) s. 58–108.
- Thibault, Paul J. 1997: *Re-reading Saussure: The Dynamics of Signs in Social Life*. London: Routledge.
- Tihanov, Galin 1998: Vološinov, ideology, and language: The birth of Marxist sociology from the spirit of *Lebensphilosophie*. – *The South Atlantic Quarterly* 97(3–4): 599–621.

- Tolchinsky, Liliana 2004: The nature and scope of later language development. – Ruth A. Berman (toim.), *Language Development Across Childhood and Adolescence* s. 233–247. Amsterdam: Benjamins.
- Tornéus, Margit 1991: Löytöretki kieleen: lasten kielellisen tietoisuuden kehittyminen. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Trask, R. L. 1996: *Historical Linguistics*. London: Arnold.
- Trubetzkoy, N. S. 1971 [1969]: *Principles of Phonology*. Kääntänyt Christiane A. M. Baltaxe. Berkeley: University of California Press.
- Vainio, Seppo – Pajunen, Anneli – Häikiö, Tuomo 2019: Acquisition of Finnish derivational morphology: school-age children and young adults. – *First Language* 39(2) s. 139–157.
- Valli, Clayton – Lucas, Ceil 2000: *Linguistics of American Sign Language: An Introduction*. Kolmas painos. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Varjonen, Anne-Mari 1996: "Meidänkin kannalta paras ratkaisu" – sanomalehtikielen omistusliitteistä. – *Kielikello* 3 s. 19–22.
- Vološinov, Valentin. 1986 [1973]. *Marxism and the Philosophy of Language*. Kääntänyt Ladislav Matejka & I. R. Titunik. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wagner, Suzanne Evans – Sankoff, Gillian 2011: Age grading in the Montréal French inflected future. – *Language Variation and Change* 23 s. 275–313.
- Weinreich, Uriel – Labov, William – Herzog, Marvin I. 1968: Empirical foundations for a theory of language change. – Winfred E. Lehmann & Yakov Malkiel (toim.), *Directions for Historical Linguistics: A Symposium* s. 95–188. Austin: University of Texas Press.
- Whitney, William Dwight 1874 [1867]: *Language and the Study of language: Twelve Lectures on the Principles of Linguistic Science*. Viides painos. <https://archive.org/details/languagestudyofl00whitrich> (8.11.2020)
- Whitney, William Dwight 1979 [1875]: *The Life and Growth of Language: An Outline of Linguistic Science*. New York: Dover Publications, Inc.
- Wiik, Kalevi 1998: Vähän kontaktiteoriastani. – *Virittäjä* 102(3) s. 421–424.
- Williams, Glyn 1992: *Sociolinguistics: A Sociological Critique*. London: Routledge.
- Winch, Peter 2003 [1958]: *The Idea of Social Science*. Toinen painos. Taylor & Francis e-Library.
- Wittgenstein, Ludvig 2001 [1953]: *Philosophical Investigations: The German Text, with a Revised English Translation*. Kolmas painos. Kääntänyt G. E. M. Anscombe. Malden, MA.: Blackwell.
- Woolard, Kathryn A. 1985: Language variation and cultural hegemony: toward an integration of sociolinguistic and social theory. – *American Ethnologist* 12 s. 738–748.
- von Wright, Georg Henrik 1963: *Norm and Action: A logical Enquiry*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Yngve, Victor H. 1981: The struggle for a theory of native speaker. – Florian Coulmas (toim.), *A Festschrift for Native Speaker* s. 29–49. The Hague: Mouton.
- Zlatev, Jordan – Blomberg, Johan 2019: Norms of language: what kinds and where from? Insights from phenomenology. – Aleksi Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.), *Normativity in Language and Linguistics* s. 69–101. Amsterdam: Benjamins.

JULKAISUT

JULKAISU I

Language as a system of norms and the Voloshinovian critique of abstract objectivism

Laasanen, Mikko

Aleksi Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.) 2019, Normativity in Language and
Linguistics s. 151–181. Amsterdam: John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/slcs.209>

Artikkelin käyttöön väitöskirjan osana on saatu kustantajan lupa

Language as a system of norms and the Voloshinovian critique of abstract objectivism

Mikko Laasanen

Valentin Voloshinov's philosophy of linguistics is sometimes presented as an alternative to the Saussurean doctrine, especially in the dialogical approach to language. The purpose of this study is to review Voloshinov's philosophy of linguistics and to critically examine his critique of the Saussurean position, which he calls abstract objectivism, in order to determine whether his critique is accurate, and to ascertain whether his concept of linguistics offers a viable alternative to the Saussurean position. The analysis of Voloshinov's critique is based on the key Saussurean concepts of *langue*, *parole* and *synchrony*. In addition, the study also discusses Voloshinov's theory of meaning, the role of written language in linguistic study and the normativity of language. Based on the results of the study, Voloshinov's philosophy of linguistics does not offer a viable alternative to the Saussurean position, as it presupposes it.

Keywords: Voloshinov, Saussure, *langue*, *parole*, normativity

1. Introduction¹

At its core, any language can be considered to be a system of norms, which at the most basic level govern how words should be put together to form meaningful sentences. The concept of language as a system of norms is essentially Saussurean, because a system of norms coincides with Saussure's concept of *langue* as a social fact. As Itkonen (2005a: 358) notes, this conception of language has been widely accepted, although with some terminological differences (e.g. Bhartṛhari's theory of *sphoṭa*, Humboldt's *innere Sprachform*, Paul's *Sprachzustand*, Gabelentz's *Einzelssprache*, Trubetzkoy's *Sprachgebilde*, Hjelmslev's *system*).² However, it is sometimes claimed that an alternative to the Saussurean conception of language and linguistics can be found in *the dialogical*

¹ This study had been funded by The Finnish Cultural Foundation grant numbers 00160519 and 00170571. I would like to thank the editors of this volume for their useful comments. In addition, I would like to thank the two anonymous reviewers for their helpful commentary, especially regarding the previous research on *Marxism*.

² It is not suggested here that these terms are perfectly interchangeable. What is suggested, however, is that these terms, and possibly others, are functionally equivalent in that they describe language instead of language use. As stated by Robins (1990 [1967]: 154–155): “An inevitable problem in any serious linguistic thought is the relation between the perceived utterances, spoken and written, of a language and the language itself [...]. [...] *Langue* and *parole*, *abstraction* and *exponent*, *emic* and *etic* unit, *form* and *substance*, are all examples of recent attempts to compass and express this relation.”

approach (or *dialogism*). Most often associated with the work of Mikhail Mikhailovich Bakhtin (1895–1975), the dialogical approach argues against the Saussurean view that the true object of linguistic study is to be found in the synchronic *langue*, and instead emphasizes social interaction, social context and the role of the utterance.

Although the term *dialogic* is most often associated with the work of Bakhtin (e.g. 1986), it is in Valentin Nikolaevich Voloshinov's (1895–1936) *Marxism and the Philosophy of Language* (1986 [1973])³ that the most precise and profound criticism of the Saussurean position can be found. Examined under the heading of *abstract objectivism*, the Saussurean position is completely dissected by Voloshinov and found wanting, especially in regards to its capability to deal with the constantly changing, living language. It is no surprise then that Voloshinov's *Marxism* is a valuable source for those who would endeavor to criticize aspects of the Saussurean position.

The purpose of this study is to argue against the attempts to replace the Saussurean conception of language (understood in a wide sense) by a dialogical theory of language, by critically examining Voloshinov's critique of abstract objectivism. Specifically, I hope to find out whether the Voloshinavian theory of language offers a viable alternative to the Saussurean position, as claimed by Voloshinov and the representatives of the dialogical approach. The study itself will consist of an analysis of Voloshinov's views on the Saussurean notions of *langue*, *parole* and synchrony, Voloshinov's theory of meaning, the so-called 'written language bias' (Linell 1982, 2005) and Voloshinov's views on the normativity of language. I will start out with an examination of the dialogical approach and its relation to Voloshinov's theory of language. The third section of the study offers a run-through of Voloshinov's views with some comments. The analysis of Voloshinov's views and the bulk of the commentary, however, is saved for section four. Section five will offer the summary of the study and the conclusions. It should also be stressed that this study is concerned primarily with Voloshinov's critique of abstract objectivism. For a wider perspective on Voloshinov's conception of philosophy of linguistics, please see e.g. Tihanov (1998), Brandist (2002, 2004, 2015: 125–149) and Alpatov (2004, 2010).⁴

A word on sources is required. As the Voloshinavian critique of abstract objectivism is directed primarily against Saussure and his views, the de facto reference point is of course Saussure's *Cours*

³ Originally published in 1929 under the Russian name *Marksizm i Filosofiya Yazyka*.

⁴ In addition, there exists a body of literature on Voloshinov in Russian, including an early critical review of *Marxism* by Rozalia O. Shor (on Shor's review, see Alpatov 2004: 89–90, 2010: 30–31; Brandist 2015: 144–145).

de linguistique générale (1916). The second major reference point of this study is *Écrits de linguistique générale* (2002), the work which comprises both the notes from Engler's earlier critical editions of *Course* (1968, 1974), and Saussure's self-written unfinished manuscript found in 1996. In addition, I will utilize a wider perspective as well, using the history of linguistics as a third reference point, which also acts as the final arbitrator. To put it simply, in the grand scheme of things it is of secondary importance only whether Saussure was right or wrong. As all the references to Voloshinov are to the same edition of the English translation (1986 [1973]), I will offer only page numbers in the text. Following the same principle, all references to Saussure are marked as either *Course* or *Writings*, *Course* referring to the 2012 edition of the 1959 Wade Baskin English translation of *Course* (Saussure 2012 [1959]), and *Writings* to the 2006 Sanders and Pires English translation of *Écrits* (Saussure 2006). All other references are given in full.

2. On the dialogical approach and Voloshinov's theory of language

The dialogical approach can be understood in a wide sense as some kind of an umbrella term that covers a wide variety of approaches to interaction and discourse. For example, Linell (2006: 157) counts different varieties of conversational analysis, context-based discourse analysis, ethnography of speaking, social pragmatism and discourse psychology among others as being at least partly dialogical in orientation. Works such as Marková and Foppa (1990) and Wold (1992) exemplify this, the topics ranging over a multitude of themes, but ultimately converging on *social interaction*. Accordingly, Marková (1990: 4) defines dialogism as an epistemological approach that sees language and speech originate and develop through social interaction and communication.

Dialogism is often contrasted with *monologism* (e.g. Marková 1990; Rommetveit 1990, 1992; Linell 1998). According to Marková (1990: 5–8), monologism sees language as a normative, ready-made, static system of signs and relies on a sender-receiver model of communication, in which successful communication is achieved if the speaker's intended message is transferred intact to the listener's head. This *talking heads* model of communication⁵ was allegedly advocated by Saussure⁵,

⁵ This interpretation is based on Saussure's famous diagram of a speech circuit (see *Course*, p. 11). It is interpreted as a complete model or theory of communication, for example, by such figures as Harris (1990: 26–29) and Love (1990: 53–54). However, as pointed out by Joseph (1997: 26–27), Saussure never explicitly offers his diagram as any kind of complete model or theory of communication, and yet it is interpreted as such and then criticized by Harris and Love. It is interesting to note, that even Bakhtin (1986: 68) makes the jump from Saussure's diagram to "the actual whole of speech communication". However, Bakhtin doesn't explicitly suggest that Saussure offered his diagram as a complete model like Harris and Love do. In fact, Bakhtin could even be read as warning us against such interpretations: "But when [diagrams like these] are put forth as the actual whole of speech communication, they become a scientific fiction" (ibid.).

and is criticized by Bakhtin (1986). As argued by Bakhtin (1986: 68), the listener does not merely participate passively in communication by decoding the intended message, but rather takes an active, responsive stance towards it. Following Bakhtin, it is the central tenet of dialogism that the talking heads model is inadequate as a model of communication. Furthermore, it should be relatively easy to see how the qualities that Marková attach to monologism can also be attached to the Saussurean position (see e.g. Linell 1998: 17–33; Marková 1990). Another aspect of monologism that is criticized by the dialogical approach is the *code model* of language. As noted by Lähteenmäki (1998: 77), a code model of language portrays language as a code that is shared by the speaker and the hearer and used to transfer the speaker's intended message to the speaker (see also Harris 1981, 1987).⁶ The code model of language thus turns language into a resource, which exists before communication and is used for communication (see Linell 1998: 26).

According to the dialogical approach, the sender-receiver model of communication and the code model of language fit together (see e.g. Linell 1988) and form the core of monologism. What is missing is the source of this core. As argued by several authors (e.g. Harris 1980; Linell 1988, 1998, 2005; Rommetveit 1988) the answer is to be found in the history of linguistics and the effect of writing and written language. To put it shortly, according to the dialogical approach, the monologistic conception of language and communication is as it is, because it is based on written language (see Linell 1998, 2005). And it is here that we come across Valentin Voloshinov. As noted by Rommetveit (1988: 14), Voloshinov argued already in the first half of the 20th century that the European linguistic thought is based on the study of written artifacts (see *Marxism*, pp. 71–77). It is of no surprise then, that the dialogical approach or *the dialogical alternative* (Wold 1992) have turned (more) to the study of spoken language and especially tape-recorded data (e.g. Linell 1998).

3. Voloshinov on the philosophy of language

In this section I will present Voloshinov's conception of language and the study of language. As Voloshinov considers words to be signs, his theory of language falls under his theory of signs. To fully appreciate his philosophy of language then, I will start off with his views on signs. From there I will continue on to review Voloshinov's perspective on linguistics of his time, the notion of

⁶ See Thibault (1997: 131–130) for an argument against the view that assimilates Saussure's speech circuit with the code model of communication

abstract objectivism and the mistakes and roots of abstract objectivism. In addition, I will go through his theory of meaning and briefly his theory of the utterance.

3.1 Voloshinov's theory of signs

In Voloshinov's view (pp. 9–12, 33–34), the study of ideology⁷ is the study of *signs*, for without signs there is no ideology. Signs are everywhere; side by side with the natural world there exists the *world of signs*. For Voloshinov, signs are converted material phenomena of the external world that reflect and refract another reality, the world of ideology and the world of signs (p. 9).⁸ This means that for Voloshinov, physical objects can be turned into signs without ceasing to be a part of the natural world. Consequently, signs are not located in the consciousness like idealism and psychologism claim.⁹ Furthermore, "[...] consciousness itself can arise and become a viable fact only in the material embodiment of signs" (p. 11). This means that consciousness becomes consciousness only through ideology and social interaction. The individual psyche is not opposed to the social, because the individual itself is a purely socioideological phenomenon: "[...] the content of the "individual" psyche is by its very nature just as social as is ideology [...]" (p. 34). Therefore, an individual is only an individual in the physiological sense and not in the psychological sense.

For Voloshinov (pp. 12, 22–24, 99), signs can only arise and acquire significance interindividually, through a socially organized social unit. Signs have a *theme* (the sense of the sign, or its thematic unity) that is always socially accentuated. This means that for Voloshinov, a sign is an arena for class struggle: "The ruling class strives to impart a supraclass, eternal character to the ideological sign, to extinguish or drive inward the struggle between social value judgements which occurs in it, to make the sign uniaccentual" (p. 23). Because of the constant struggle within the sign, any sign can change its meaning, for example, a word-sign can change its meaning from a curse word to a word of praise. However, this "inner dialectic duality" (ibid.) of the sign only fully emerges in times of social crises or revolutionary changes. At this point it is worth pointing out that the aim of

⁷ The term *ideology* refers to the Marxist theory of base and superstructure. On the question of where to place Voloshinov's concept of ideology within the Marxist paradigm, see e.g. Tihanov (1998, 2000).

⁸ Voloshinov's world of signs clearly resembles Popper's *third world* (see Popper 1975 [1972]), with the exception that in Voloshinov's view, a sign may not be divorced from the material reality of the sign. Voloshinov clearly states that ideology (and signs) should not be located in consciousness "or other vague and elusive regions" (*Marxism*, p. 21). It seems then that Voloshinov would probably not have agreed with Popper's *autonomy of the third world* (see Popper 1975 [1972]: 115–119, 158–161).

⁹ Paul (1960 [1880]:6–7) makes a similar point when he says that it is inaccurate to define the sciences of culture as mental sciences.

Voloshinov's work is to describe the methodological guidelines for a Marxist theory of language, an area which he felt had been left completely unexamined (see *Marxism*, p. xiii).

As hinted at in a previous paragraph, for Voloshinov (pp. 13–21), words are paradigm examples of signs. Moreover, unlike all the other signs, words are neutral with respect to their ideological function, and can therefore carry ideological functions of any kind. The word is the primary medium of individual consciousness and as such, “[..] the problem of individual consciousness as the *inner word* (as an *inner sign* in general) becomes one of the most vital problems in philosophy of language” (p. 14). Solving this problem, however, is not possible through the concepts used in non-sociological accounts of philosophy of language: “What is needed is profound and acute analysis of the word as social sign before its function as the medium of consciousness can be understood” (p. 15). Furthermore, for Voloshinov, the word is an index of social changes that has the ability to register even the delicate nuances of social changes. The study of these social changes is the subject matter of social psychology. However, since the word only exists in the concrete utterance or *speech act*, it is the study and classification of these speech acts (or *speech genres*), that is one of the most important tasks of Marxism.

According to Voloshinov (pp. 9–10, 37, 68–73, 102–103) signs are *understood* whereas signals are merely *recognized*. A hammer serves its purpose as an instrument of production without standing for anything else. However, it can also be turned into a sign, like in the insignia of the Soviet Union. Like the hammer, a signal-word does not in itself stand for anything else, but merely indicates an object. A signal-word is recognized, but not understood. A sign-word, on the other hand, requires understanding, and this understanding is always tied in with the situation in which the sign is used. In Voloshinov's view, understanding can be either active or passive. *Passive understanding* excludes an active response in principle. *Active understanding*, on the contrary, is dialogic in nature: “Understanding strives to match the speaker's word with a counter word” (p. 102). For Voloshinov, signality and signal recognition are most easily found in the process of learning a foreign language: “The ideal of mastering a language is absorption of signality by pure semioticity and of recognition by pure understanding” (p.69). This means that according to Voloshinov, mastering a foreign language turns signals into signs and recognition into understanding. A foreign language that is not yet fully mastered is not a full language in Voloshinov's view, as signality and recognition have yet to be replaced by signs and true understanding (*ibid.*).

3.2 Two trends of thought

What is the subject matter of the philosophy of language? Like Saussure (see *Course*, pp. 6–17; *Writings*, pp. 3–14, 59), Voloshinov (pp. 45–48) attempts to solve the problem of identifying the real object of study in the philosophy of language. Sound as a mere acoustic phenomenon is not enough, nor are the physiological processes involved in the production and reception of that sound, or the psychological processes experiencing the sound. According to Voloshinov, this complex mixture of physical (sound), physiological (production and reception of the sound) and psychological (experience of the sound) lacks a soul, and this soul is to be found in the unified sphere of organized social intercourse, namely in the social milieu and the immediate social event of communication. However, taking the social factors into consideration expands rather than narrows the object of investigation. What is needed then, is to somehow bring this physico-physio-psycho-social complex into a common denominator and thereby identify and delimit language as a specific object of study.

As a precursor to his own solution to the problem, Voloshinov considers two attempts to solve the situation. The first of these he calls *individualistic subjectivism*, according to which the basis of language is the individual psyche and the individual creative act of speech (p. 48). The object of linguistic study are the laws of linguistic creativity, which are also the laws of individual psychology. According to Voloshinov, the most important representative of individualistic subjectivism is Wilhelm von Humboldt (and later, the Vosslerian school). Although we shall not examine individualistic subjectivism in closer detail, it is worth pointing out that it is precisely the individualistic view of language and of the speech act which makes this line of thinking unacceptable to Voloshinov, for in his view, the speech act is a social phenomenon *par excellence* to which there can be no individual-psychological explanations (p. 82). It is interesting to note, that the Chomskyan (or generative) paradigm can be seen as a successor to individualistic subjectivism in its attempt to establish linguistics as a part of psychology (on this attempt, see e.g. Itkonen 1996). This can be seen quite clearly in Chomsky's views regarding the Saussurean notion of *langue*, which he criticizes for being merely "an inventory of elements" (1966 [1964]: 23). Moreover, Chomsky's own notion of *competence* is modelled after Humboldt's notion of *energeia* (see Humboldt 1836: 41), stressing the creativity and the generative power of language (see Chomsky 1965: 4).

The second attempt to define the object of the philosophy of language Voloshinov calls *abstract objectivism*, the roots of which he traces back to the rationalism of the 17th and 18th centuries, represented by such characters as Descartes and Leibniz (p. 57). What interests the rationalists is not the relationship between a sign and the actual reality but the relationship between a sign and another sign within a closed system (p. 58). According to Voloshinov, this line of thinking finds its most striking expression in the works of Ferdinand de Saussure, Charles Bally and Antoine Meillet (p. 58, 61). However, it is clearly Saussure that Voloshinov is mostly concerned with. As is widely known, in his search for the true object of linguistic study, Saussure made a distinction between *langage* (language in its totality), *langue* (the language system) and *parole* (speech or the act of speaking) (*Course*, pp. 7–15). For Saussure, it is *langue* that is the true object of linguistics proper; by separating *langue* from *parole* and promoting it over all other facts of speech, "[...] we introduce a natural order into a mass that lends itself to no other classification" (*Course*, p. 9). At the same time, we separate that which is social (*langue*) from that which is individual (*parole*) and that which is essential (*langue*) from that which is accessory (*parole*) (*Course*, p. 14). In addition, Saussure made a distinction between *synchrony* and *diachrony* or synchronic and diachronic linguistics, the former dealing with language-states and the latter with the evolution or change of language (*Course*, p. 81). The Voloshinovic critique of abstract objectivism is centered around these two dichotomies presented by Saussure.

3.3 The mistakes of abstract objectivism

To start off, we can go back to the critique Voloshinov aimed at individualistic subjectivism, namely that there can be no individual-psychological explanations to the speech act. This is, in fact, the exact same critique that Voloshinov aims at abstract objectivism. In Voloshinov's view, individualistic subjectivism is correct in focusing on the creative act of speech, but incorrect in viewing the speech act as something individual (p. 82). Similarly, abstract objectivism is incorrect in bypassing the speech act as individual and accessory and focusing on a system of normatively identical forms (p. 61, 82). As we shall see later, Voloshinov's own conception of the philosophy of linguistics takes the *utterance* as a social phenomenon to be the true object of linguistic study.

Second, Voloshinov (pp. 65–71) denies the concept of *langue* on the ontological level. For Voloshinov, language as a system is merely an abstraction, constructed for practical purposes (e.g. language instruction). The speaker's focus is directed at the concrete utterance in a particular situation; at no point in time is the speaker concerned with the abstract language system, but rather

with concrete words and utterances in different contexts. Third, Voloshinov denies pure synchrony. From a truly objective point of view, says Voloshinov, "[...] language presents the picture of a ceaseless flow of becoming" (p. 66). However, Voloshinov plays with the idea that a synchronic system could possibly exist from the speaker's point of view, but ends up rejecting this idea also (pp. 66–67)¹⁰. This is because in Voloshinov's view, what is important for the speaker, is the changeability and adaptability of the sign, and not the stability and self-equivalency of the signal (p. 68; on the differences between a sign and a signal, see Voloshinov's theory of signs above). This then, is the fourth mistake of abstract objectivism. By removing language from ideology, abstract objectivism turns signs into signals and understanding to recognition (pp. 68–69). Fifth, abstract objectivism mistakenly singularizes word meaning, even though words have a multiplicity of meanings based on context (pp. 77, 79–81). And finally, normativity of language does not manifest itself except in special cases (e.g. writing or language instruction) (p. 70). Hence it is a mistake to focus on the normativity of linguistic forms like the representatives of abstract objectivism do (pp. 52–53).

These are the main mistakes of abstract objectivism as portrayed by Voloshinov. Before moving on to Voloshinov's own solution to the problem of identifying the true object of linguistic study, we must first examine Voloshinov's explanation for the mistakes of abstract objectivism.

3.4 The roots of abstract objectivism

In *Writings* (pp. 85–86), Saussure criticizes the linguistic school¹¹ started by Franz Bopp for ignoring language as a phenomenon and only concentrating on the language system through the veil of writing. Interestingly enough, Saussure's critique against Bopp corresponds exactly with Voloshinov's explanation for the mistakes of abstract objectivism – the same trend of thought that Voloshinov counts Saussure to be a paradigm example of!

According to Voloshinov (pp. 71–77), at the heart of abstract objectivism "[...] lies a practical and theoretical focus of attention on the study of defunct, alien languages preserved in written

¹⁰ There is a clear danger of a misunderstanding here, because Voloshinov accepts the soundness of this idea at a theoretical level, but rejects it on the ontological level. In other words, Voloshinov says that it is a serious mistake to posit a synchronic system from an objective point of view, but from a subjective point of view, it is at least a possibility (and one made by abstract objectivism). However, after considering this possibility, Voloshinov rejects it as well.

¹¹ Saussure is most likely referring here to the classical phase of the Indo-European comparative linguistics that can be said to have started in the first half of the 19th century, although the only other linguist he refers by name is Jacob Grimm. Saussure also uses the term "the first school of linguistics". (See *Writings*, pp. 85–86.)

documents” (p. 71). This practice is, of course, known as philology. And where there was philology, linguistics followed. Guided by philology, linguistics focused on the alien, monologic utterance as a self-contained unit, tearing it away from all context and trying to understand it passively: ”The *isolated, finished, monologic utterance*, divorced from its verbal and actual context and standing open not to any possible sort of active response but to passive understanding on the part of a philologist—that is the ultimate ”*donnée*” and the starting point of linguistic thought” (p. 73). In addition, linguistic thought served another purpose, namely language instruction. It is these two tasks of linguistics, the heuristic and the pedagogical, that created the organization of linguistics into phonetics, grammar and lexicon. The problem is that the philology-guided linguistics has been built around the alien, foreign word, without even realizing it. In Voloshinov’s view, ”[o]ne is sensible of one’s native word in a completely different way [...]” (p. 75). This then, is the reason why abstract objectivism fails in defining the true object of linguistic study and is simply inadequate as a method for studying the ever-changing, living language.

Next, we shall move on to examine Voloshinov’s own attempt to identify and exemplify the true object of philosophy of linguistics. We shall start with Voloshinov’s theory of meaning and then proceed to his theory of the utterance.

3.5 Voloshinov on meaning

To start off, let us go quickly over Voloshinov’s key points on signs. First, Voloshinov says that a signal is recognized whereas a sign is either actively or passively understood. Second, a sign has a theme which denotes the sense of the sign. And third, what is important for the speaker, is the changeability and adaptability of the sign rather than the stability and identity or sameness of the signal.

Voloshinov says (pp. 99–103) that all whole utterances possess a *theme*, which can be defined as the unitary significance of the utterance. It is concrete and consists of not only the linguistic forms that comprise the utterance but also the historical situation of the utterance. A singular word can possess a theme, but only if it is used in the form of an utterance. A theme of an utterance can only be grasped through active understanding, which is always dialogic in nature: ”Understanding is to utterance as one line of dialogue is to the next” (p. 102). However, utterances also have *meaning*, by which Voloshinov means ”[...] all those aspects of the utterance that are *reproducible* and *self-identical* in all instances of repetition” (p. 100). Whereas the theme of an utterance is indivisible,

the meaning of an utterance can be broken down into separate linguistic elements. Meaning, for Voloshinov, is the technical apparatus through which the theme is implemented. According to Voloshinov, theme can be thought of as the upper limit of linguistic significance, whereas meaning is the lower limit of linguistic significance. In Voloshinov's view, the study of meaning can proceed either towards the upper limit or the lower limit. In the latter case, it would be a study of the meaning of a word in the system of language or rather, a study of a dictionary entry. In the former case, it would be a study of "[...] the contextual meaning of a given word within the conditions of a concrete utterance [...]" (p. 102). According to Voloshinov, only a distinction between theme and meaning and a proper understanding of their relationship can help us in constructing a genuine theory of meaning: "Such discriminations as those between a word's *usual* and *occasional* meanings, between its central and lateral meanings, between its denotation and connotation, etc., are fundamentally unsatisfactory" (p. 102).

In addition, Voloshinov says (pp. 103–106) that all words used in actual speech also possess value judgement in the form of an evaluative accent. This accent can be conveyed, for example, by intonation. The same utterance can be pronounced with different intonations, with the theme of the utterance being carried by these intonations. Evaluative accent is an essential part of any concrete utterance and can only be bypassed by focusing on the abstract system of language. This method, however, mistakenly separates evaluation and meaning and therefore further distances itself from the study of living utterances.

3.6 Voloshinov's theory of the utterance

As implied in the previous section, one of the biggest problems in the linguistic practices of Voloshinov's time was, in his view (pp. 109–112), the morphologization of syntactic problems. This had led to the loss of any sense of the verbal whole and the neglect of the utterance as a whole. Rather than turning the study of syntax into the study of morphology, the study of syntax should be seen as part of the study of discourse and especially of speech acts, says Voloshinov. This, however, requires the re-examination of all the basic concepts of linguistics.

To exemplify his approach, Voloshinov dedicates a third of his book (pp. 115–159) to the study of *reported speech*, which is defined as "[...] speech within speech, utterance within utterance, and at the same time also speech about speech, utterance about utterance" (p. 115). A reported utterance is originally an independent utterance with its own theme that is assimilated within another utterance

and thus becomes the theme of that utterance. In Voloshinov's view, it is precisely this assimilation process that can tell us about the social tendencies behind speakers' speech. Furthermore, it can also tell us about differences between languages and societies in different times, because "[l]anguage reflects, not subjective, psychological vacillations, but stable social interrelationships among speakers" (p. 118).

According to Voloshinov (pp. 119–121, 127), there are two main ways for languages to handle reported speech: either to maintain its integrity and establish clear boundaries between the two utterances, or, to try to obliterate these boundaries by commentary. The former method Voloshinov calls *linear style* and the latter *pictorial style*. As examples of the former, Voloshinov gives us Old and Middle French; of the latter, Renaissance, the end of the 18th century and the entirety of the 19th century. As a special case of the pictorial style, Voloshinov mentions a *decorative style*, where the meaning of the reported utterance is sacrificed in favor of its color. This kind of writing can be found in the works of Nikolai Gogol: "Indeed, in Gogol's case, characters' speech sometimes loses almost all its referential meaning and becomes decor instead, on a par with clothing, appearance, furnishings, etc." (p. 121). Voloshinov sees the pictorial style to be characteristic of Russian language overall.

We shall leave Voloshinov's study of reported speech here, though it can be briefly mentioned that Voloshinov goes on in the remaining pages of his book to examine direct and indirect discourse in Russian literary language (pp. 126–140) and finally, in the last section, quasi-direct discourse in French, German and Russian (pp. 141–159). These studies are not pertinent for our discussion however, so we shall move on to examine Voloshinov's critique of abstract objectivism in closer detail.

4. On Voloshinov's critique of abstract objectivism

In this section I will examine and analyze the critique Voloshinov directs against abstract objectivism. I will start out with some general remarks, and then move on to discuss the notions of *langue*, *parole*, and synchrony, in order. From there I will discuss Voloshinov's concept of meaning, and the so-called 'written language bias'. Finally, I shall finish with a few notes on normativity.

4.1 General remarks

Voloshinov's philosophy of language follows naturally from his theory of signs. As signs for Voloshinov are dynamic, socially determined material things of the external world, and the word is a prime example of a sign, it follows then, that the word too is a dynamic, socially determined material thing of the external world – otherwise it couldn't be a sign. Moreover, since signs require active understanding rather than passive understanding or mere recognition, it follows that the true object of the philosophy of language is to be found in the process of active understanding, that is, verbal communication or rather, the speech act.

Language exists not in and of itself but only in conjunction with the individual structure of a concrete utterance. It is solely through the utterance that language makes contact with communication, is imbued with its vital power, and becomes a reality. The conditions of verbal communication, its forms, and its methods of differentiation are dictated by the social and economic prerequisites of a given period. (Marxism, p. 123.)

It is the whole, concrete utterance that is the true object of the philosophy of language for Voloshinov, and it is only through an examination and typology of the speech acts that an understanding of social psychology can be achieved. From this perspective it becomes perfectly understandable that Voloshinov holds the morphologization of syntactic problems to be one of the biggest downfalls of linguistic thinking of his time. Furthermore, any non-sociological account of the speech act is from this perspective inadequate, which is why the individualization of *parole* is so unacceptable of a concept for Voloshinov. And finally, the hypostatization of language as a system of normatively identical forms is simply mistaken, for no such system exists.

Those who would turn to Voloshinov's critique of abstract objectivism in order to criticize certain individual aspects of the Saussurean ideas, be it the concept of *langue* itself or the way the study of *parole* is seemingly deemed of less importance than the study of *langue*, are missing half the point. It is not Voloshinov's primary objective to criticize abstract objectivism or individualistic subjectivism, but to promote a Marxist study of language, a field which he felt had been neglected in Marxist thinking. The critique Voloshinov makes against abstract objectivism is made specifically from this point of view. If one wishes to study the nature of discourse (or speech acts) and the way discourse reflects interrelationships between speakers, it makes sense to search for

answers at the discourse level, not at the phonological or the morphological level. The morphologization of syntactic problems is a problem only in relation to Voloshinov's goals, not in itself. Furthermore, the Voloshinovan approach to language as a whole is built on and therefore presupposes the morpho-phonological analysis of language. To put it simply, one cannot study the discourse or speech acts of a language one doesn't know (or have an informant of the said language). The three branches of linguistics (phonetics, grammar, lexicon) that according to Voloshinov were created by the heuristic and the pedagogical tasks of linguistics (see above), necessarily precede any kind of study of discourse. It is only by somehow forgetting that learning a language, be it one's first, second or third language, always starts from the basics, that one can call for methodological primacy for the study of discourse. To wit, there is a reason why Voloshinov doesn't examine reported speech in the West Greenlandic language. Consequently, if one were to equate Voloshinov's three branches of linguistics with *langue*, it would also mean that at the methodological level, the study of *langue* would be primary, just like Saussure said it is (see *Course*, pp. 7–15). However, methodological primacy should not be simply equated with importance; rather, it is a question of scientific procedure and the order of steps: the question of *what* always precedes the question of *how* or *why*: "Grammatical data is a conceptual precondition of socio- and psycholinguistic data" (Itkonen 1980: 344).

It should also be noted that the Voloshinovan critique of abstract objectivism is directed mostly against *Course*. When compared with *Writings*, the critique loses some or even most of its edge. This is because the Saussurean thought that is presented in *Writings* is far less categorical. For example, whereas some of the passages in *Course* could be read in a way that downplays the importance of *parole* (e.g. on page 14), in *Writings* it is clearly stated that "[a] word only truly exists, however one views it, by being sanctioned in actual use by speakers of the language" (p. 56) and that "[l]angue is created only with a view to discourse [...]" (p. 197). Furthermore, the importance of diachrony is highlighted in several places, for example on page 105, where it is said that "[...] the ceaseless transformation of languages constitutes an absolute principle". It is only through *Course* casting its focus so heavily on certain aspects of the Saussurean thought that the Voloshinovan critique blossoms. Indeed, there are several similarities between Saussure's *Writings* and Voloshinov's *Marxism*. Although they arrive at different answers, they both attempt to define the object of linguistic inquiry: Voloshinov in order to establish a Marxist philosophy of language and Saussure in order to establish "[...] linguistics on a proper scientific footing so that he can return to doing historical work in a more satisfactory fashion" (Sanders in Introduction to *Writings*, p. xxv). In a way then, the difference in their answers is a result of their background: Saussure being

first and foremost a student of Indo-European languages and of Sanskrit, and Voloshinov a member of the Bakhtin Circle¹².

The similarities between Voloshinov's theory of the utterance and Bakhtin's views on language are striking indeed, to the extent that it has been suggested that Valentin Voloshinov was in fact one of Bakhtin's aliases (see Translator's Preface in *Marxism*, pp. vii–xii). True enough, in *Speech Genres & Other Late Essays* (1986) Bakhtin promotes both the idea of the utterance being the true object of linguistic study, and the concept of active understanding, just like Voloshinov does in *Marxism*. Furthermore, just like Voloshinov, Bakhtin calls out for an examination and typology of different speech acts (1986: 63). It is no wonder then that the editors of Bakhtin (1986) claim in a footnote (p. 61, fn. 2) that "Bakhtin discusses Saussure's teachings in *Marxism and the Philosophy of Language* as one of the two main trends in linguistic thought [...]". As a particularly revealing example, just compare Voloshinov's "[l]anguage exists not in and of itself but only in conjunction with the individual structure of a concrete utterance" (*Marxism*, p. 123) with Bakhtin's "[.] language enters life through concrete utterances (which manifest language) and life enters language through concrete utterances as well" (1986: 63). Despite the similarities, the perspective adopted in this study is the same as the one held by the translators of *Marxism*, namely that *Marxism* was written by Voloshinov until reliably proven otherwise.¹³

4.2 On the concept of *langue*

As already noted by Coseriu (1974 [1958]: 18), every synchronic grammar ever written presupposes the existence of *langue*. More specifically, "[e]very grammarian describes *langue* (and not *parole*, or actual linguistic behavior). This is true of Pānini, Tolkaappiyaṇaar, Sībawaihi, Apollonius Dyscolus, Varro, Thomas of Erfurt, Arnauld & Lancelot, and so on [...]" (Itkonen 2005b: 4). Now, according to Voloshinov, *langue* "[...] is merely an abstraction arrived with a good deal of trouble and with a definite cognitive and practical focus of attention" (p. 67). This means that Voloshinov accepts *langue* at the methodological level, but denies its existence at the ontological level. Is Voloshinov correct? Is the *langue* Coseriu and Itkonen are referring to merely an abstraction, a

¹² The Bakhtin Circle was an early 20th century Russian school of thought centered around Mikhail Bakhtin. Other members included Matvei Kagan, Valentin Voloshinov, Pavel Medvedev, Lev Pumpianskii and Ivan Sollertinskii, and possibly others. From the linguistic point of view, the key view of the Circle was the dialogical nature of language.

¹³ Lähteenmäki (2002) discusses the intellectual sources of both Bakhtin and Voloshinov and the accusation that Voloshinov might have been plagiarising Ernst Cassirer in his writings (see Poole 2001). According to Lähteenmäki, however, these accusations are grossly overstated.

construction made by the linguist for practical purposes? To answer this question, let us first separate two different readings of *langue*, namely *langue* at the ontological level and *langue* at the methodological level, and call them *langue-1* and *langue-2* respectively.

In *Course* (pp. 6–17), Saussure searches for the true object of linguistics and finds it in *langue*. This is clearly a methodological decision (*langue-2*), arrived at in order to solve the problem of identifying the true object of linguistic study (see also Thibault 1997: 5–6). However, Saussure also speaks of *langue* at the ontological level (*langue-1*), e.g. on page 9 of *Course*, where he says that “[*langue*] is both a social product of the faculty of speech and a collection of necessary conventions that have been adopted by a social body to permit individuals to exercise that faculty”. The difficulties in understanding the nature of *langue* arise from the fact that there are no clear boundaries between *langue-1* and *langue-2*. And the issue is even further complicated by the use of a neutral reading of *langue*, which bypasses the differences between *langue-2* and *langue-1*. It is important to understand that the distinction between *langue* at the ontological level (*langue-1*) and *langue* at the methodological level (*langue-2*) does not correspond with the distinction between a methodological reading of *langue* and a structuralist reading of *langue*, as discussed e.g. by Thibault (1997). Rather, the difference between *langue-1* and *langue-2* is that of a point of view between the linguist or grammarian and that of the speaker.

langue-1 refers to the normativity of language, or more specifically, to the norms of language, as argued extensively by Itkonen (see 1978, 2003, 2008; see also Introduction to this volume). Norms of language for Itkonen are objects of common knowledge, defined as a three-level knowledge system: A knows-1 that X, A knows-2 that B knows-1 that X, A knows-3 that B knows-2 that A knows-1 that X (see Itkonen 1978: 123; 2003: 113). In the clear cases the norms of language are intuitively known with certainty; in the less-than clear cases, for example in connection with variation or extraordinary use of language, intuition no longer guarantees certainty (Itkonen 2003: 33–36). Norms can be either discrete or non-discrete, in the sense that they may be more or less binding. Furthermore, discrete norms may also be prototype-like, which means that norms can have a discrete core that is surrounded by non-discreteness. (Itkonen 2008: 296–297.) In effect, this means that norms govern both the differences and similarities between language forms and their use: in the clear cases speakers know which forms belong together and which do not. This was clearly realized by Saussure: “Every language probably contains certain elements or groups which, for some reason, display *pronunciation tolerance* [...]. However, all these highly divergent sounds are accepted—are ‘legal’ –with the same *value*” (*Writings*, p. 47). It is when we move from the clear

cases to the less-than clear cases that at some point the knowledge begins to falter and ultimately fails.

langue-2 is created when *langue-1* is taken to be the object of linguistic study. As such, *langue-2* does not exist before linguistic study. Voloshinov is therefore absolutely correct when he says that *langue* is the result of deliberation on language performed by the linguist (p. 67), but with the qualification that what he is talking about is *langue-2*, not *langue-1*. It could of course be theoretically possible for there to be *langue-2* and not *langue-1*, but this line of thinking amounts to denying the normativity of language (as a counterargument, see Itkonen 1978: 175–191, 2003: 18–21, 136–137, 142–144, 2008, *this volume*). Furthermore, it could also be argued that the distinction between *langue-1* and *langue-2* is not necessary. In most cases this is probably true. However, when the question is of *langue*'s existence or non-existence, it is precisely the distinction between *langue-1* and *langue-2* that can answer this criticism. Furthermore, the distinction can also answer the criticism according to which *langue*, for being homogenous, is unable to deal with variation. If discrete norms of language are prototype-like, it means that variation, at least in the clear cases, is also part of *langue-1* (see Leppänen *this volume*).

For example, in the Tampere dialect of Finnish, one can find three variants of inessive, namely the standard language variant *-ssA*, and the dialectal variants *-sA* and *-s* (see Mustanoja 2011). Now, native speakers know with certainty that all of these variants mean the same thing in general, in that they designate something to be inside of something else. To say it differently, speakers know that all three variants belong to the same group. In addition, speakers also know that variants of other case suffixes, like the adessive suffix *-lla*, do not belong to the same group as variants of inessive. This exemplifies the fact that norms govern not only differences but also similarities. When the *langue* of the Finnish language is examined, it is in most cases only *-ssA* that is taken to represent inessive, as it is the standard language variant, and all other variants are dropped. This exemplifies the relationship between *langue-1* and *langue-2*, in that when we move from *langue-1* to *langue-2*, certain aspects of *langue-1* are necessarily simplified or dropped. This results in *langue-2* being necessarily more abstract in nature than *langue-1*. This is rather a simple example of course, and one which bypasses many important problems and questions (e.g. how to define a speech community in itself and in relation to the concept of *langue*), but it's main function is simply to demonstrate the more abstract nature of *langue-2*. One might also argue that it is not possible to separate *langue-2* from *langue-1*, since as soon as we start to study *langue-1*, we move on to methodology and to *langue-2*. This is true, of course. In a way, *langue-1* and *langue-2* coincide. But

this is also precisely the point. Variation is a part of *langue-1*, but the study of *langue-1* is necessarily based on invariance, e.g. the concept of phoneme (see Hymes & Fought 1981: 175; Thibault 1997: 85–91).

But let us look at the relationship between *langue-1* and *langue-2* from the other direction. For example, it can be pointed out that it is a mistake to postulate the nature of *langue-1* based on *langue-2*. In other words, one should not define ontology based on methodology (*transitus ab intellectu ad rem*; see Coseriu 1974 [1958]: 9–11). But this is a simple mistake. It has already been said that *langue-1* and *langue-2* are not the same or strictly similar, but this does not make them completely different either. If speakers know that different variants belong to the same group, or are part of the same prototype, then even *langue-1* contains certain amounts of abstractness.¹⁴ This was clearly realized by Sapir: "Every typical human reaction has a certain range of variation and, properly speaking, no such reaction can be understood except as a series of variants distributed about a norm or type" (1925: 38). In a way then the linguist mimics the behavior of the speaker, it is just that he moves at a more abstract and precise level. The transition from *langue-1* to *langue-2* lies in the practice of making explicit that which is intuitively known with certainty. It should go without saying that the intuition-based study of certainty is the starting point and should be supported with other methods where available (see Pajunen & Itkonen *this volume*).

Although Voloshinov claims that *langue* is merely an abstraction and a result of deliberation on language, in the end he also has to accept *langue* at the ontological level as well, otherwise he would not be able to criticize the representatives of abstract objectivism for concentrating on morphological issues, or to use our terminology, making explicit the morphological structure of a language. This is the exact same point made by Givón, when he speaks of the "grammar denial syndrome" (1995: 175–176). Those who would follow Voloshinov and deny *langue* at the ontological level simultaneously end up denying both the morphological structure and the norms of language, for they coincide. This is a strange and certainly untenable position to be in, especially since even Voloshinov himself has to accept *langue* at the ontological level as well. Like Givón suggests (1995: 175), this position can perhaps be understood as an overreaction against the

¹⁴ What is at issue here is *categorization*: "Since the total range of personal experience which language serves to express is infinitely varied, and its whole scope must be expressed by a limited number of phonetic groups, it is obvious that an extended classification of experiences must underlie all articulate speech. This coincides with a fundamental trait of human thought. In our actual experience no two sense-impressions or emotional states are identical. Nevertheless we classify them, according to their similarities, in wider or narrower groups the limits of which may be determined from a variety of points of view." (Boas 1964 [1911]: 121.) And the concept of *similarity* is based on *analogy* (see Anttila 1977; Itkonen 2005c).

Saussurean position, but "[o]verreaction to one reductionist dogma has seldom got anyone much beyond another – converse but equally reductionist – dogma" (p. 176).

4.3 On the concept of *parole*

According to Voloshinov, the biggest mistake (or *proton pseudos* as he calls it) of abstract objectivism is the individualization and neglect of *parole*. Indeed, as has already been noted above, *Course* can be read in a way that downplays the importance of *parole*: "In separating language from speaking we are at the same time separating: (1) what is social from what is individual; and (2) what is essential from what is accessory and more or less accidental" (p. 14). The disregard of *parole* finds its extreme form in Hjelmslev (1969 [1953]), where it is claimed that a system can exist even without a process (p. 39). In *Writings*, however, *langue* is clearly said to come into existence only through the use of language (e.g. on pages 56, 80–81, 197), or to use Hjelmslev's terminology, only through process (see also Coseriu 1974 [1958]: 47, fn. 64).

There seems to be at least three reasons for the confusion regarding the concept of *parole* and the dichotomy between *langue* and *parole*. The first reason is a result of *parole* being equivocal as a concept. For example, with *parole* we can refer to the individual act of speaking, to the utterance, to the social speech act, to discourse and more generally to the spatio-temporal use of language, among others. As can be seen from Voloshinov's critique of abstract objectivism, the individual act of speaking and the social speech act do not coincide. In addition, Saussure himself further separates *actual parole* and *potential parole* (*Writings*, p. 39), but unfortunately both concepts are left underdeveloped. This leads to the second reason, namely that Saussure never really managed to develop a science of *parole*, and instead focused on a science of *langue*. It is understandable how this could even further promote the idea of the importance of *langue* over *parole*. As stated by Sanders (Introduction to *Writings*, p. xxiii), *Writings* does correct this balance, but not completely. Finally, it should not be forgotten that *langue* and *parole* are not Saussure's inventions per se, but rather a systematic expression of linguistic practice that has always existed (see Itkonen 2005b: 4). Where Saussure uses *parole*, Gabelentz uses *Rede* and Trubetzkoy *Sprechakt*; where Saussure uses *langue*, Hjelmslev uses *system* and Chomsky *competence*.¹⁵

¹⁵ As explained in section 1 fn. 2, it is not suggested that these concepts are interchangeable, i.e. that they mean the same.

In *The State of the Art* (1970 [1968]) Hockett performs a critical analysis of the Chomskyan paradigm. In his discussion of Chomsky's notions of competence and performance, Hockett (p. 65) notes that it is in fact erroneous to think of competence (or *langue*) and performance (or *parole*) as independent objects of study:

The linguist is led to posit that the observable regularities of actual speech are a matter of habits, resident in the users of language—rather than, say, a matter of automatic chemical response to impinging sunlight. He calls those habits 'language'. This proposal is part of our theorizing about speech. It makes no sense to pretend that there can be a separate and distinct theory of language. (Hockett 1970 [1968]: 65–66.)

As the above quote suggests, it is the habits, or rather norms, that constitute the core of speech, or *langue* to use Saussurean terminology. As such, *langue* and *parole* should not be seen as opposites, for *langue* is a prerequisite for *parole*, both from the speaker's point of view as well as the linguists (see also Thibault 1997: 98–102). However, it is *parole* that creates, maintains, and changes *langue*. As noted by Itkonen (2011: 5), the two points of view, whether they are called *langue* and *parole* or system and process, have to be integrated. Or as Thibault (1997: 102) puts it: “Both perspectives are necessary in the overall conceptualization of the phenomenon of language.”

4.4 On synchrony

Voloshinov denies the existence of a synchronic language system both from the objective and subjective points of view. It should be relatively easy to see that Voloshinov is right, but that it is of no consequence.

A purely synchronic system from an objective point of view would literally amount to the use of a stopwatch, which is of course an impossibility. However, this matters little. Even in sociolinguistic real time studies, where change is observed both at the synchronic and diachronic level, the speed of change is usually relatively slow. It should perhaps be mentioned that even though the observation of change in progress was anticipated by both Bloomfield and Hockett (see Laasanen 2016: 59), for a period of time the general opinion was that in practice it was still unfeasible (see e.g. Chambers 1995: 186). It was only after the work of William Labov (e.g. Labov 1972), that the study of change in progress got started in earnest, first as apparent time studies and later as real time studies (for an

overview, see e.g. Bailey, Wikle, Tillery & Sand 1991; Labov 1994: 85–98; Chambers 1995: 193–206; Bailey 2002; Sankoff 2005; Bowie & Yaeger-Dror 2014). Now the point is that sociolinguistic studies of change in progress are most likely the closest that we have gotten to a change in progress, and even there, the time intervals are measured in tens of years. This means that a synchronic system can be called a synchronic system despite the fact that there is no pure synchrony. A synchronic grammar is necessarily an abstraction from real time, because there is no stopwatch.

The subjective point of view is a question of the epistemological nature of speaker's knowledge of language. According to Voloshinov (pp. 67–68), what matters to the speaker is the new and concrete meaning a linguistic form acquires in a particular context, not the stability and identicalness of the form. Voloshinov's view here is so tightly intertwined with his theory of meaning and his views regarding understanding and recognition, that it is not easy to focus merely on the concept of synchrony. However, Voloshinov clearly states that "[t]he speaker's subjective consciousness does not in the least operate with language as a system of normatively identical forms" (p. 67). It should perhaps be noted that what Voloshinov is talking about here is precisely language as a synchronic system, and he is correct of course. In most cases speakers are not aware of their native language as a synchronic system, but they are definitely aware of the fact that words mean roughly the same today and tomorrow as they did yesterday – that is, they are aware of the primarily synchronic nature of their language. They can also be aware of the diachronic nature of their language, as in the case of "google it!" nowadays having the meaning of "search it over the internet!", but this is of secondary nature only. Synchrony is therefore epistemologically primary to diachrony (and also methodologically, see Itkonen 2010b: 821).

It has already been stated that the importance of diachrony is highlighted in several places in *Writings* (e.g. p. 98, 105, 145). This essentially contradicts the somewhat popular view of Saussure being only interested in synchrony or having a static conception of language. Interestingly, a similar but opposite situation can be found in Hermann Paul, who is mainly regarded as a proponent of diachronical linguistics (on Paul's views on synchronical linguistics, see Koerner 1972; Itkonen 1991: 288–292).

4.5 On Voloshinov's theory of meaning

For Voloshinov (pp. 67–68, 99–100), meaning is the technical apparatus through which the theme is implemented. More specifically, meaning is reproducible and self-identical, whereas the theme is

unreproducible and unique. And finally, Voloshinov says that what is important for the speaker, is precisely the theme of the utterance, not the meaning.

The distinction between Voloshinov's theme and meaning is reminiscent of the distinction between the usual and the occasional meaning of the word, as already expounded by Paul (1960 [1880]: 74–105). However, Voloshinov states (p. 102) that the distinction between the usual and occasional meaning of the word is ultimately unsatisfactory for two reasons: first, it mistakenly places greater value on the usual meaning of the word rather than the occasional meaning, and second, it leaves theme unaccounted for as theme cannot be reduced to occasional meaning. The reason for the latter is, of course, that theme can be grasped only through active understanding, which is dialogic in nature. Meaning, on the other hand, whether usual or occasional, is understood passively, which is not dialogic in nature.

The distinction between the usual and occasional meaning of a word can be understood as the distinction between context-independent meaning and context-dependent meaning (see Itkonen 2008: 284). Context-independent meaning can also be understood as the *literal* or *fixed* meaning of a word, the idea here being that "[...] a linguistic expression has an invariant linguistic meaning or a semantic representation independent of actual situated language use" (Lähteenmäki 2004: 91). Instead of the literal meaning of the word, and following in the footsteps of Bakhtin and Voloshinov, the members of the dialogical approach to language promote the idea of meaning potentiality, which refers to words having "[...] relatively open *meaning potentials* that are activated, negotiated and enriched, when words are used in situated communicative practices [...]" (Linell 2005: 81), instead of literal or fixed meanings. Rommetveit (1988) dubs literal meaning a myth, and finds its roots in abstract objectivism, or more specifically, in the philological study of written texts of dead languages, as described by Voloshinov above.

According to Itkonen (1991: 151–155) the first attempts to get rid of literal or context-independent meaning were already done by Sībawaihi, and following him, Jurjānī. In Itkonen's view, not only did both of these attempts fail, but so have later attempts as well (see Itkonen 1983: 166–169). The reason for this is relatively simple:

In brief, every speaker, when intending to say something, is confronted with pre-existing semantic rules which impose limits upon what he can intend to say by uttering which sentence. To be sure, he may occasionally push these limits a little farther, but

he can do so only by (knowingly) deviating from the norm of literal meaning, which thus remains the ineluctable basis of his intentions. (Itkonen 1983: 168–169; footnote removed.)

That is, you cannot say "What time is it?", and mean "There is a dog over there" without pre-existing rules – you will simply not be understood. Although Voloshinov says (p. 99) that the utterance "What time is it?" has a different meaning each time it is used, there must also be a corresponding, pre-existing semantic rule (or norm) which designates what this sentence usually means – usual corresponding with literal or context-independent meaning. Voloshinov of course realizes this, which is why he separates meaning from theme and says that there can be no theme without meaning (p. 100). Although Voloshinov doesn't put much value on meaning, it is important to note that his notion of meaning is context-independent, and therefore corresponds with literal or usual meaning – otherwise it couldn't work as the technical apparatus through which the theme is implemented. The point here is that it is impossible to replace context-independent meaning with context-dependent meaning (see also Möttonen *this volume*).¹⁶ Voloshinov might be right about the theme of the utterance being more important for the speaker than the meaning, but this doesn't matter, for there would be no theme without the meaning.

Moreover, Voloshinov's conception of meaning as a reproducible and self-identical entity means that he must accept a more abstract version of the said meaning as well, which is then used to identify the *sameness* of meanings. To put it more clearly, let us quote Voloshinov himself:

*The meaning of the utterance "What time is it?" taken in its indissoluble connection with the concrete historical situation, cannot be divided into elements. The meaning of the utterance "What time is it?"—**a meaning that, of course, remains the same in all historical instances of its enunciation**—is made up of the meanings of the words, forms of morphological and syntactic union, interrogative intonations, etc., that form the construction of the utterance. (Marxism, p. 100; bold added.)*

¹⁶ It should go without saying that all linguistic expressions have the potentiality to mean a multitude of things in different contexts and situations. However, this does not mean that there is no context-independent meaning. Rather, the potentiality is an expression or manifestation of the adaptability and creativity inherent in language (see section 4.7 below). To wit, attempts to replace context-independent meaning with context-dependent meaning are fruitless; language is perfectly capable to handle both.

The question is this: How can we identify different enunciations of “What time is it?” as having the same meaning, if there is nothing to guide us to do it? The answer is: we cannot. Identification of *sameness* requires there to be something abstract that tells us that X-1 and X-2 are the same, or have the same meaning. This is the basic principle of analogy (see Itkonen 2005c). And this something abstract is, of course, ontological *langue*, the existence of which Voloshinov wants to deny (see 4.2 above). This is a massive contradiction in Voloshinov’s thinking. On one hand Voloshinov claims that *langue* is merely a product of the linguist, but on the other hand his whole theory of meaning is based on its existence. This grave contradiction is also a demonstration of the difficulties that can face those who wish to deny the existence of *langue*.¹⁷

4.6 On ‘written language bias’

Voloshinov’s account of the history of linguistics is convincing enough that it is easy to see how some have come to overemphasize the effect the study of written texts has had upon linguistics as a whole. The general argument is that the methods and categories used in linguistics are based on writing and written texts, just like Voloshinov stated, and are therefore ill-suited for the study of spoken discourse. For example, Linell, who was the origin of the term *written language bias*, speculates that structuralism might have been completely different had it studied the continuum-like speech instead of written texts (1982: 51). More radical stances can be found in both Coulmas (1989: iix) and Olson (1994: 68, 258, 277), where it is claimed that linguistics and the study of the language system itself became a possibility only after the advent of the writing system. An interesting side point is that while Linell (1982: 31) claims that modern linguistics has mainly focused on the study of written texts, Coulmas (1989: iix) claims the exact opposite.

The claims made by Linell, Olson and Coulmas are easily dismissed with even a precursory knowledge of Pāṇinian linguistics. Pāṇini’s grammar (*Aṣṭādhyāyī*), which Bloomfield (1970 [1929]: 219) called “one of the greatest monuments of human intelligence”, described the spoken language of Pāṇini’s time, not the written language, for no such thing existed during the time. More specifically, it describes the *langue* of Sanskrit of the time from a purely synchronic perspective, using methods and categories, which are later used also in the description of written languages (see

¹⁷ The problems with Voloshinov’s theory of meaning has also been discussed by Brandist: “However, [Voloshinov] slides between pragmatic and linguistic meaning, *smysl* and *znachenie*, so freely that the very linguistic meaning of a word is seen to derive from its context of meaning, and the very character of a language as an institution is effaced” (2004: 107).

Kiparsky 1994). According to Kiparsky (1994: 2918), western grammatical theory has always been influenced by Pāṇini's grammar, to the extent that the morphological analysis used in the 19th century comparative studies was learned from it. In fact, Bloomfield (1970 [1929]: 221) says that "[...] the comparative grammar of the Indo-European languages got its start only when the Pāṇinean analysis of an Indo-European language became known in Europe".

Now the point here is that a description of a continuum-like speech was used as a model in describing languages portrayed in written texts.¹⁸ There are two things to be learned from this. First, the written and the spoken languages are not separate and independent entities, but merely different media (see Romaine 1982: 14) of the same phenomenon: there may be differences on the surface, but their core, or *langue*, is the same. To wit, it is not required nor is it in anyway beneficial to split the concept of *langue* "[...] into two distinct but largely overlapping systems, 'la langue de la parole' and 'la langue de l'écriture'", as Linell (1982: 44) suggests, following Goody (1977). Moreover, the differences between written and spoken language can often be the result of different registers (see e.g. Biber 1988). Second, the written language bias as portrayed by Linell (1982, 2005) is a non-phenomenon, at least in its strong form¹⁹. Instead, one should realize that either spoken language or written language has always been at the focus of linguistic research, depending on the time period and the goals of specific research paradigms. As such, it was perfectly legitimate for Romaine to write in 1982 that sociolinguistic methods and techniques had yet to be applied to the study of written language. The point here is of course that sociolinguistics during that time was de facto a study of spoken language. Pioneered by Romaine, the application of sociolinguistic methods to written texts gave birth to a whole new discipline, namely historical sociolinguistics (see e.g. Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2012).

4.7 On normativity

At the heart of the Voloshinovian approach to language lies a complete misunderstanding about the role of normativity in language. According to Voloshinov (p. 53), abstract objectivism's conception

¹⁸ Compare this with Harris (1980: 15): "Without the transition from syllabic to alphabetic writing, the development of phonemic analysis in modern linguistics would be inconceivable".

¹⁹ It is possible to understand the written language bias in a weaker form as well, since there are phenomena that written language cannot express in the way that spoken language can, e.g. intonation (see Itkonen 2010a: 116). However, claiming that linguistics could not be possible without the aid of a writing system and written language is an argument that is on a whole other level than an argument that states that those phenomena that are not expressible in written language have not been studied enough due to the influence of written language. It is the stronger version of the written language bias that is scrutinized and criticized here.

of language as a system of normatively identical forms chains the user of language into blind obedience:

From the point of view of [abstract objectivism], meaningful language creativity on the speaker's part is simply out of the question. Language stands before the individual as an inviolable, incontestable norm which the individual, for his part, can only accept. [...]. The individual must accept and assimilate this system entirely as is; there is no place in it for evaluative, ideological discriminations—such as whether something is better, worse, beautiful, ugly, or the like. In fact, there is only one linguistic criterion: correct versus incorrect [...]. (Marxism, pp. 53–54; footnote removed.)

Voloshinov sees normativity as a purely prescriptive notion, and in direct opposition with the notion of creativity. This is a special view of looking at normativity. Normativity as a prescriptive concept is mostly concerned with establishing and maintaining a standard language. As such, some kind of authority is usually involved. A non-prescriptive notion of normativity, on the other hand, has no such authority, apart from the social control provided by the society itself (see Itkonen 1984). Now what is missing from the picture painted by Voloshinov is that although norms, or rather rules of language, do dictate as to what counts as a correct sentence of the said language, they not only *can*, but *are* constantly broken. What is the issue here is *Hume's law*, i.e. the doctrine that one cannot reduce *ought* to *is* (or to derive *ought* from *is*). As Itkonen (1978: 143) puts it, “[t]he normative force of a genuine rule resides precisely in the fact that one *knows* what one ought to do”. However, knowing what one ought to do does not necessarily mean one is going to do what one ought to do. Furthermore, not doing what one ought to do does not mean that there is no rule dictating what one ought to do. In simpler terms, rules of language can be broken, but breaking them does not mean that there are no rules. Rules of language that are broken give rise to true creativity and ultimately change. Normativity and creativity are therefore in no way opposite notions, as Voloshinov thinks.²⁰

²⁰ Somewhat similar position as Voloshinov's can be found in Hirschkop (1999), where it is claimed that the Saussurean theory “[...] reduces the practical tasks of speaking subjects to the precise reproduction of a given system” and that “[...] the most important task for the speaker is to speak correctly” (p. 218). As argued already by Humboldt, what lies at the heart of speaking correctly, or the normativity of language, is *comprehension*: “Es darf also Niemand auf andere Weise zum Anderen reden, als dieser, unter gleichen Umständen, zu ihm gesprochen haben würde” (1836: 42). Like Voloshinov before him, Hirschkop (1999: 218) fails to understand the concept of normativity in language.

In addition, Voloshinov's claim (pp. 67–68) that what is important for the speaker is the concrete utterance in a specific and new situation and the adaptability and changeability of the sign, is essentially built upon the concept of normativity, for new usage and change in general requires a starting point. To put it differently, there cannot be a new way of use, unless there is an old way of use, from which the new way of use deviates.

5. Conclusion: language as a system of norms

The purpose of this study has been to critically examine Voloshinov's theory of language and linguistics and especially the critique he makes against abstract objectivism. More specifically, I set out to find out whether the Voloshinavian theory of language offers a viable alternative to the Saussurean doctrine. To these ends, I have first presented a run-through of Voloshinov's view on language and linguistics, and then analyzed the key concepts.

Regarding the first objective of the study, it is clear that the critique Voloshinov aims at abstract objectivism is directed mostly against Saussure's *Course*. When compared with *Writings* instead of *Course*, abstract objectivism fails to find the same kind of support in the words of Saussure. The reason for this is two-fold. First, *Course*, at its core, is an interpretation of the teachings of Saussure. As such, it underlines issues in a way that Saussure himself would not have done.²¹ Second, the final arbiter of the Voloshinavian critique of abstract objectivism is not *Course* or *Writings*, but the history of linguistics. And it is history that teaches us that there indeed is a *langue*, and that it is *langue* that is the central object of linguistics, and has been ever since its conception. However, Voloshinov's critique hits its mark when showing us the shortcomings of the Saussurean theory of *parole*, but the reason for this is equally clear: such a theory was never developed. Furthermore, as *Writings* teaches us, Saussure well understood the social nature of the speech act, even though *Course* highlights the individuality of *parole*.

Regarding the second objective of the study, the Voloshinavian theory does not offer a viable alternative to the Saussurean position, because it is built on it. If one of the purposes of linguistic study is to find out and describe the morphological structures of languages, and perhaps compare them to each other and see what makes them different and what makes them the same, there is no

²¹ Just consider Saussure's thoughts on *langue*: "Should we reveal our true thoughts? It may be feared that a precise view of what *langue* is will lead to doubts about the future of linguistics. It is a science in which the difficulty of obtaining a rationally defined object, and the importance of the object, are disproportionate. (*Writings*, p. 59.)

other choice but to examine their morphology – the Voloshinovian approach does not, and cannot, help in this. The morphologization of syntactic matters is a problem only in relation to Voloshinov's own theory. Based on this study then, the Voloshinovian theory of language should be read first and foremost as a precursor to the study of discourse, not as an alternative to the Saussurean position. Like Alpatov (2004: 95–96) says, Voloshinov's *Marxism* anticipated various aspects of discourse linguistics.

During his discussion of abstract objectivism, Voloshinov (p. 67) says that to date, no representative of abstract objectivism had yet to give an adequate explanation as to what kind of reality would language under abstract objectivism have. Itkonen's notion of common knowledge solves this problem. Moreover, the notion of common knowledge can be further expanded when attached to the notion of *intersubjectivity* (Sinha & Rodríguez 2008; however, see also Zlatev & Blomberg, this volume).

According to Itkonen (1978: 126), at the level of common knowledge rules of language do not exist as a system, but as a set of rules – it is the grammarian's task to work out the system in question. This means that the notion of language as a system of rules exemplifies the double nature of *langue*. On the one hand, *langue-1* refers to the commonly known rules of language as a set of rules. On the other hand, *langue-2* refers to the system of rules, as described by the grammarian.

The main problem of the dialogical approach is that some representatives of it seem to want to replace invariance and abstractness with variation and concreteness without realizing that this is inevitably impossible. Just as one can not study variation without the notion of invariance (see Thibault 1997: 87), one can not study meaning without the notion of context-independence. The right answer is therefore to be found in a combination of approaches, which is also the point of view adopted by Marková (1990).

References

- Alpatov, Vladimir. 2004. The Bakhtin Circle and problems in linguistics. In *The Bakhtin Circle: In the Master's Absence*, Craig Brandist, David Shephard & Galin Tihanov (eds.), 70–96. Manchester: Manchester University Press.
- Alpatov, Vladimir. 2010. Soviet linguistics of the 1920s and 1930s and the scholarly heritage. In *Politics and the Theory of Language in the USSR 1917–1938: The Birth of Sociological Linguistics*, Craig Brandist & Katya Chown (eds.), 17–34. London: Anthem Press.
- Anttila, Raimo. 1977. *Analogy*. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Bakhtin, M. M. 1986. *Speech Genres and other Late Essays*. Translated by Vern Mcgee. Austin: University of Texas Press.
- Bailey, Guy & Tom Wikle & Jan Tillery & Lori Sand. 1991. The apparent time construct. *Language Variation and Change* 3: 241–264.
- Bailey, Guy. 2002. Real and apparent Time. In *The Handbook of Language Variation and Change*, J. K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (eds), 312–332. Malden: Blackwell.
- Biber, Douglas. 1988. *Variation Across Speech and Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloomfield, Leonard. 1970 [1929]. Review of Liebich. In *A Leonard Bloomfield Anthology*, Charles F. Hockett (ed.), 219–226. Bloomington: Indiana University Press.
- Boas, Franz. 1964 [1911]. On grammatical categories. In *Language in Culture and Society*, Dell Hymes (ed), 121–123. New York: Harper & Row Publishers.
- Bowie, David & Malcah, Yaeger-Dror. 2014. Phonological change in real time. In *The Oxford Handbook of Historical Phonology*, Patrick Honeybone & Joseph Salmons (eds). Oxford: Oxford University Press.
- Brandist, Craig. 2002. *The Bakhtin Circle: Philosophy, Culture and Politics*. London: Pluto Press.
- Brandist, Craig. 2004. Voloshinov's dilemma: on the philosophical roots of the dialogic theory of the utterance. In *The Bakhtin Circle: In the Master's Absence*, Craig Brandist, David Shephard & Galin Tihanov (eds.), 97–124. Manchester: Manchester University Press.
- Brandist, Craig. 2015. *The Dimensions of Hegemony: Language, Culture and Politics in Revolutionary Russia*. Leiden: Brill.

- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and its Social Significance*. Oxford: Blackwell.
- Chomsky, Noam. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press.
- Chomsky, Noam. 1966 [1964]. *Current Issues in Linguistic Theory*. The Hague: Mouton & Co.
- Coseriu, Eugenio. 1974 [1958]. *Synchronie, Diachronie und Geschichte*. München: Wilhem Finck Verlag.
- Coulmas, Florian. 1989. *The Writing Systems of the World*. Oxford: Blackwell.
- Givón, T. 1995. *Functionalism and Grammar*. Amsterdam: Benjamins.
- Goody, Jack. 1977. *The Domestication of the Savage Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harris, Roy. 1980. *The Language Makers*. London: Duckworth.
- Harris, Roy. 1981. *The Language Myth*. London: Duckworth.
- Harris, Roy. 1987. *The Language Machine*. Ithica, New York: Cornell University Press.
- Harris, Roy. 1990. On redefining linguistics. In *Redefining Linguistics*, Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (eds.), 18–52. London: Routledge.
- Hirschkop, Ken. 1999. *Mikhael Bakhtin: An Aesthetic for Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Hjelmslev, Louis. 1969 [1953]. *Prolegomena to a Theory of Language*. Revised Edition. Translated by Francis J. Whitfield. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Hockett, Charles. 1970 [1968]. *The State of the Art*. The Hague: Mouton.
- von Humboldt, Wilhelm 1836. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. The Internet Archive, 28 August 2008, <<https://archive.org/details/berdieverschied00humbgoog>> (5 May 2019).
- Hymes, Dell & John Fought. 1981. *American Structuralism*. The Hague: Mouton.
- Itkonen, Esa. 1978. *Grammatical Theory and Metascience. A Critical Investigation into the Methodological and Philosophical Foundations of 'Autonomous' Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Itkonen, Esa. 1980. Qualitative vs. quantitative analysis in linguistics. In *Evidence and Argumentation in Linguistics*, Thomas A. Perry (ed), 334–366. Berlin: de Gruyter.
- Itkonen, Esa. 1983. *Causality in Linguistic Theory. A Critical Investigation into the Philosophical and Methodological Foundations of 'Non-Autonomous' Linguistics*. London: Croom Helm.
- Itkonen, Esa. 1984. On the 'rationalist' conception of linguistic change. *Diachronica* 1(2): 203–216.

- Itkonen, Esa 1991. *Universal History of Linguistics: India, China, Arabia, Europe*. Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, Esa. 1996. Concerning the generative paradigm. *Journal of Pragmatics* 25(4): 471–501.
- Itkonen, Esa. 2003. *What is Language? A Study in the Philosophy of Language*. Publications in General Linguistics 8. Turku: University of Turku.
- Itkonen, Esa. 2005a. Concerning the synthesis between intuition-based study of norms and observation-based study of corpora. *SKY Journal of Linguistics* 18: 357–377.
- Itkonen, Esa. 2005b. *Ten Non-European Languages. An Aid to the Typologist*. Publications in General Linguistics 9. Turku: University of Turku.
- Itkonen, Esa. 2005c. *Analogy as Structure and Process: Approaches in Linguistics, Cognitive Psychology and Philosophy of Science*. Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, Esa. 2008. The central role of normativity in language and in linguistics. In *The Shared Mind: Perspectives on Intersubjectivity*, Jordan Zlatev, Timothy P. Racine, Chris Sinha & Esa Itkonen (eds), 279–306. Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, Esa. 2010a. Maaailman kielten erilaisuus ja samuus. Osa III [‘The Difference and Sameness of World’s Languages. Part III’]. Turku: University of Turku.
- Itkonen, Esa. 2010b. Synchrony and diachrony. In *The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences*, P. Hogan (ed), 821. Cambridge: Cambridge University Press.
- Itkonen, Esa. 2011. On Coseriu's legacy. *Energeia* 3: 1–29.
- Joseph, John E. 1997. The “language myth” myth: or, Roy Harris’s red herrings. In *Linguistics Inside Out: Roy Harris and His Critics*, George Wolf & Nigel Love (eds.), 9–41. Amsterdam: John Benjamins.
- Kiparsky, Paul. 1994. Pāṇinian linguistics. In *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, R. E. Asher & J. M. Y. Simpson (eds), 2918–2923. Oxford: Pergamon Press.
- Koerner, E. F. K. 1972. Hermann Paul and synchronic linguistics. *Lingua* 29: 274–307.
- Laasanen, Mikko. 2016. Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua [‘On the background hypotheses of the apparent time method. A theoretical study’]. *Virittäjä* 120 (1): 57–83.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. 1994. *Principles of Linguistic Change. Vol. 1: Internal Factors*. Oxford: Blackwell.
- Linell, Per. 1982. *The Written Language Bias in Linguistics*. Linköping: The University of Linköping.
- Linell, Per. 1988. The impact of literacy on the conception of language: the case of linguistics. In

- The Written World: Studies in Literate Thought and Action*, Roger Säljö (ed), 41–58. Berlin: Springer-Verlag.
- Linell, Per. 1998. *Approaching Dialogue: Talk, Interaction and Contexts in Dialogical Perspectives*. Amsterdam: Benjamins.
- Linell, Per. 2005. *The Written Language Bias in Linguistics. Its Nature, Origins and Transformations*. London: Routledge.
- Linell, Per. 2006. Towards a dialogical linguistics. In *Proceedings of the XII International Bakhtin Conference. Jyväskylä, Finland, 18–22 July, 2005*, Mika Lähteenmäki, Hannele Dufva, Sirpa Leppänen & Piia Varis (eds), 157–172. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Love, Nigel. 1990. The locus of languages in a redefined linguistics. In *Redefining Linguistics*, Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (eds.), 53–117. London: Routledge.
- Lähteenmäki, Mika. 1998. On meaning and understanding: A dialogical approach. *Dialogism* 1: 74–91.
- Lähteenmäki, Mika. 2002. Vološinov and Cassirer: A case of plagiarism? *Historiographia Linguistica* 29(1/2): 121–144.
- Lähteenmäki, Mika. 2004. Between relativism and absolutism: towards an emergentist definition of meaning potential. In *Bakhtinian Perspectives on Language and Culture: Meaning in Language, Art and New Media*, Finn Bostad, Craig Brandist, Lars Sigfred Evensen & Hege Charlotte Faber (eds), 91–113. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Marková, Ivana. 1990. Introduction. In *The Dynamics of Dialogue*, Ivana Marková & Klaus Foppa (eds.), 1–22. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Marková, Ivana & Klaus Foppa. 1990. *The Dynamics of Dialogue*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Mustanoja, Liisa. 2011. *Idiolekti ja sen Muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä* [‘Idiolect and its Change. A Real Time Study of the Tampere Spoken Language’]. Tampere: University of Tampere.
- Nevalainen, Terttu & Helena, Raumolin-Brunberg. 2012. Historical sociolinguistics: origins, motivations, and paradigms. In *The Handbook of Historical Sociolinguistics*, Juan Manuel Hernández-Campoy & Juan Camilo Conde-Silvestre (eds), 22–40. Malden: Wiley-Blackwell.
- Olson, David. 1994. *The World on Paper: The Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Paul, Hermann. 1960 [1880]. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Sixth edition. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Poole, Brian. 2001. From phenomenology to dialogue: Max Scheler's phenomenological tradition and Mikhail Bakhtin's development from 'Towards the philosophy of the act' to his study of Dostoevsky. In *Bakhtin and Cultural Theory*, Ken Hirschkop & David Shepherd (eds), 109–135. Revised and expanded second edition. Manchester: Manchester University Press.
- Popper, Karl R. 1975 [1972]. *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Robins, R. H. 1990 [1967]. *A Short History of Linguistics*. Third Edition. London: Longman.
- Romaine, Suzanne. 1982. *Socio-Historical Linguistics: Its Status and Methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rommetveit, Ragnar. 1988. On literacy and the myth of literal meaning. In *The Written World: Studies in Literate Thought and Action*, Roger Säljö (ed), 13–40. Berlin: Springer-Verlag.
- Rommetveit, Ragnar. 1990. On axiomatic features of a dialogical approach to language and mind. In *The Dynamics of Dialogue*, Ivana Marková & Klaus Foppa (eds.), 83–104. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Rommetveit, Ragnar. 1992. Outlines of a dialogically based social-cognitive approach to human cognition and communication. In *The Dialogical Alternative: Towards a Theory of Language and Mind*, Astri Heen Wold (ed.), 19–44. Oslo: Scandinavian University Press.
- Sanders, Carol. 2006. Introduction. In *Writings in General Linguistics*, Simon Bouquet, Rudolf Engler, Carol Sanders & Matthew Pires (eds), xviii–xxx). Oxford: Oxford University Press.
- Sankoff, Gillian. 2005: Cross-sectional and longitudinal studies. In *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Ammon Ulrich (eds), 1003–1013. Berlin: de Gruyter.
- Saussure, Ferdinand de. 1916. *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot.
- Saussure, Ferdinand de. 1968. *Cours de linguistique générale. Édition critique par Rudolf Engler. Tome 1*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Saussure, Ferdinand de. 1974. *Cours de linguistique générale. Édition critique par Rudolf Engler. Tome 2: Appendice*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Saussure, Ferdinand de. 2002. *Écrits de linguistique générale*, Simon Bouquet & Rudolf Engler

- (eds). Paris: Gallimard.
- Saussure, Ferdinand de. 2006. *Writings in General Linguistics*, Simon Bouquet, Rudolf Engler, Carol Sanders & Matthew Pires (eds). Translated by Carol Sanders and Matthew Pires. Oxford: Oxford University Press.
- Saussure, Ferdinand de. 2012 [1959]. *Course in General Linguistics*. Translated by Wade Baskin. London: Forgotten Books.
- Sapir, Edward. 1925. Sound Patterns in Language. *Language* 1(2): 37–51.
- Sinha, Chris & Cintia Rodríguez. 2008. Language and the signifying object: from convention to imagination. In *The Shared Mind: Perspectives in Intersubjectivity*, Jordan Zlatev, Timothy P. Racine, Chris Sinha & Esa Itkonen (eds), 357–378. Amsterdam: John Benjamins.
- Thibault, Paul J. 1997. *Re-reading Saussure: The Dynamics of Signs in Social Life*. London: Routledge.
- Tihanov, Galin. 1998. Vološinov, ideology, and language: The birth of Marxist sociology from the spirit of *Lebensphilosophie*. *The South Atlantic Quarterly* 97(3–4): 599–621.
- Tihanov, Galin. 2000. *The Master and the Slave. Lukács, Bakhtin, and the Ideas of Their Time*. Oxford: Calendon Press.
- Voloshinov, Valentin. 1929. *Marksizm i Filosofiya Yazyka*. Leningrad: Priboy.
- Voloshinov, Valentin. 1986 [1973]. *Marxism and the Philosophy of Language*. Translated by Ladislav Matejka & I. R. Titunik. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wold, Astri Heen (ed.). 1992. *The Dialogical Alternative: Towards a Theory of Language and Mind*. Oslo: Scandinavian University Press.

JULKAISU II

Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua

Laasanen, Mikko

Virittäjä 2016, 120(1) s. 57–83.

Artikkelin käyttöön väitöskirjan osana on saatu kustantajan lupa

Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua

Mikko Laasanen

1. Johdanto

Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella variationistisessa sosiolingvistiikassa käytetyn näennäisaikametodin taustaoletuksia teoreettisesta näkökulmasta.¹ Käsittelen kolmea eri taustaoletusta, jotka ovat i) oletus, että meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) oletus idiolektien vakiintumisesta ja iii) oletus, että muutoksen suunta on ennustettavissa. Tavoitteeni on avata näitä taustaoletuksia ja osoittaa, että näennäisaikametodissa yhdistyvät uusi ja vanha länsimainen tutkimusperinne, koska siihen liittyviä kysymyksiä on käsitelty eri yhteyksissä aina länsimaisen kielitieteen alkuajoista lähtien. Tämä tekee näistä kysymyksistä yleiskielitieteellisiä kysymyksiä, ei pelkästään sosiolingvistisiä – ja samalla näennäisaikametodista itsestään erittäin mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö edistystä olisi tapahtunut, vaan sitä, että kielitiede on ennen kaikkea sosiaalinen tiede (ks. Labov 1972: xiii). Toisaalta haluan myös herättää uusia tutkimuskysymyksiä ja osoittaa, että myös sosiolingvistisen variaation tutkimuksen perusmetodeissa riittää tutkittavaa (ks. Kurki 2007: 149).

Suurinta osaa tarkastelmistani kysymyksistä ja ongelmista on käsitelty jo aiemminkin, mutta yleensä tarkasteltavana on ollut vain jokin kolmesta taustaoletuksesta eikä kysymysten historiallista kontekstia ole tuotu riittävästi esiin. Esimerkiksi oletus idiolektien vakiintumisesta on herättänyt runsaasti keskustelua nykysosiolingvistiikassa sen jälkeen, kun huomattiin, että idiolektit voivat muuttua vielä aikuisiälläkin. Mutta jo nuorgrammaatikkojen ehkä maineikkain edustaja Hermann Paul totesi, että aikuistenkaan puhujien kieli ei ole muuttumaton (1960 [1880]: luvut 1 ja 2). Samoin Meyerhoff (2011: 141) kirjoittaa aivan oikein, että oletus idiolektien vakiintumisesta perustuu

¹ Artikkelini on kirjoitettu Suomen Kulttuurirahaston apurahalla. Kiitän seuraavia henkilöitä arvokkaista kommentteista ja parannusehdotuksista: Esa Itkonen, Anneli Pajunen, Kaija Kuiri, Mikko Heikkilä. Artikkelin aiempi versio luettiin Langnetin Kielen vaihtelu ja muutos -ohjelman seminaarissa 2014. Kiitän artikkelin lukijoita Juhani Klemolaa ja Lotta Jalavaa. Lisäksi kiitän yhteisesti kaikkia muita kirjoitusta tai sen aiheita eri seminaareissa kommentoineita henkilöitä. Lopuksi kiitän vielä käsikirjoituksen anonyymejä arvioijia, joiden kommentit ovat parantaneet tekstin laatua ja luettavuutta huomattavasti.

Lennebergin (1967: 178–179) popularisoimaan kriittisen iän hypoteesiin², mutta ei näytä huomaavan, että kriittisen iän hypoteesi puolestaan palautuu epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin³ (ks. Aitchison 2003: 737). Oletusta idiolektien muuttumattomuudesta aikuisiällä voidaankin pitää lapsikeskeisten kielenmuutosten teorioiden kääntöpuolena.

Aloitan taustoittamalla lyhyesti meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta, minkä jälkeen luvussa 3 esittelen tarkemmin näennäisaikametodin sekä siihen liittyvän reaaliaikametodin. Tästä siirryn näennäisaikametodin taustaoletusten tarkasteluun, ja lopuksi luvussa 5 pohdin joitain esiin tulleita kysymyksiä. Luvussa 5 tarkasteltavat kysymykset koskevat kielenmuutoksen merkitystä käsitteenä, ikäsidonnan muutoksen merkitystä, kielenoppimisen ajallisen laajuuden ja yksilövariaation huomioimista meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa sekä edistystä kielitieteessä.

2. Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksen taustaa

Sosiolingvistiksi kirjallisuudessa esiintyy kaksi teesiä, jotka liittyvät meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimukseen⁴. Näistä ensimmäisen mukaan synkronian ja diakronian synteesi tapahtui vasta sosiolingvistiikan synnyn myötä (ks. Aitchison 2012). Toisen teesin mukaan meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta pidettiin yleisesti mahdottomana ennen sosiolingvistiikkaa (ks. esim. Bailey, Wikle, Tillery ja Sand 1991: 242; Chambers 1995: 186; Bailey 2002: 312; Aitchinson 2013 [1991]: 37–38). Molemmat teesit vaativat lähempää tarkastelua.

Kuten tunnettua, Saussure (2012 [1959]: 81–91) jakoi kielentutkimuksen diakroniseen ja synkroniseen näkökulmaan. Hänen mukaansa diakroninen tutkimus tarkastelee kieltä ajallisena ilmiönä ja selvittää sen historiallista kehitystä. Tutkimuskohteena ovat ajallisesti toisiaan seuraavat kielen yksiköt. Synkroninen tutkimus taas tarkastelee kieltä tietyllä hetkellä ja selvittää kielen järjestelmää. Tutkimuskohteena ovat kielen yksiköiden väliset suhteet. Saussurelle näkökulmien välinen ero oli ehdoton. Aitchison (2013 [1991]: 37–43) toteaa, että Saussuren dikotomia heijastui 1900-luvun diakroniseen tutkimukseen. Muutosta tarkasteltiin vertailemalla synkronisia kielentiloja toisiinsa, mutta tämä jätti variaation ja samalla parhaillaan tapahtuvan muutoksen tutkimuksen ulkopuolelle. Aitchisonin mukaan tämä korjaantui vasta sosiolingvistiikan synnyttyä 1960-luvulla

² Ajatuksen ovat alkujaan esittäneet Penfield ja Roberts (2014 [1959]: 239–242; ks. myös alalukua 4.2).

³ Ks. alalukua 4.2.

⁴ Palaan käsitteeseen kielenmuutos alaluvussa 5.1.

(2012: 11–13, 19). Synkronian ja diakronian välisen synteessin oli kuitenkin esittänyt jo Paul (1960 [1880]). Paulille synkroniset kielentilat ovat abstraktioita: vertaamalla synkronisia kielentiloja toisiinsa vertaamme toisiinsa abstraktioita, minkä seurauksena muutos jää piiloon.⁵ Hänen mukaansa kielentutkijan todellinen tutkimuskohde onkin yhteisössä tapahtuva kielellinen käyttäytyminen – siis myös variaatio! (Mts. 24–25.) Aitchisonin esittämä kritiikki 1900-luvun diakronista kielentutkimusta kohtaan on täysin sama kuin Paulin aiemmin esittämä kanta.

Väite siitä, että meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta pidettiin mahdottomana ennen sosiolingvistiikan syntyä, pitää osittain paikkansa. Bloomfield (1951 [1933]: 347) toteaa kirjoituksessaan, jota on usein lainattu, että meneillään olevaa kielenmuutosta ei ole koskaan havaittu. Toisaalla hän kuitenkin varsin tarkasti ennakoii nykyistä sosiolingvististä muutoksen tutkimusta. Bloomfieldin mukaan kielellisten muotojen käytössä tapahtuvaa huojuntaa olisi mahdollista tarkastella, mikäli voisimme jotenkin tallentaa kaikki yhteisössä käytetyt kielelliset muodot ja verrata eriaikaisia otoksia toisiinsa. Hänen mukaansa tällainen tutkimus toisi esiin sen, mitä yhteisössä todella tapahtuu. (Mts. 394.) Bloomfieldin ajatus muistuttaa melkoisesti nykyistä sosiolingvististä muutoksen tutkimusta, vaikka hän suhtautuukin tämäntyyppisen tutkimuksen mahdollisuuteen pessimistisesti (mp.). Sosiolingvistiikassa ei ole kuitenkaan lähdetty tarkastelemaan kokonaista puheyhteisöä, vaan valittu tietty otos puhujia, joiden ajatellaan edustavan koko yhteisöä. Tätä mahdollisuutta Bloomfield ei näytä huomanneen. Myös Hockett (1958: 439) on todennut, ettei kukaan ole koskaan havainnut meneillään olevaa muutosta. Hän piti tätä kuitenkin teoreettisesti mahdollisena ja esitti paljon Bloomfieldin ajatusta vastaavan mallin (mts. 444–445), johon esimerkiksi Chamberskin on viitannut (1995: 186–187). Kuten Bloomfield, Hockett siis ennakoii nykysosiolingvististä muutoksen tutkimusta varsin hyvin teoreettisella tasolla. Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksen muuttuminen teoriasta konkretiaksi vaati kuitenkin Labovin.

3. Näennäisaika- ja reaaliaikametodi

1960-luvulla Labov julkaisi kaksi empiiristä variaationtutkimusta (1963, 1966), jotka ovat näyttäneet suuntaa korrelationistiselle sosiolingvistiikalle. Hänen menetelmänään oli verrata eri-ikäisten puhujien puhetta toisiinsa ja olettaa, että havaitut erot puheessa heijastavat meneillään olevaa kielenmuutosta (G. Bailey ym. 1991: 242). Tätä menetelmää kutsutaan nykyään näennäisaikametodiksi. Kurki (2005: 33) havainnollistaa menetelmää seuraavasti:

⁵ Laajemmin ks. Esa Itkonen (1991: 288–290; 2013a: 765–766).

”Näennäisaikahypoteesin mukaan 50-vuotiaiden kieli hetkellä x heijastelee 70-vuotiaiden kieltä vuonna $x + 20$ ja 30-vuotiaiden kieli 70-vuotiaiden kieltä hetkellä $x + 40$ ”. Oletuksena on tällöin se, että puhujien idiolektit pysyvät muotouduttuaan suhteellisen muuttumattomina (Eckert 1997: 151–152). Näennäisaikametodin pahimpana ongelmana on perinteisesti pidetty sitä, ettei se kykene erottamaan kielen sukupolvittaista muutosta ikäsidonmaisesta muutoksesta, jolla tarkoitetaan jollekin iälle ominaista, mutta ohimenevää, kielenkäyttöä (Labov 1994: 84; Kurki 2013: 204).⁶ Ikäsidonmaisat muutokset saattavat siis luoda illuusion yhteisössä meneillään olevasta kielenmuutoksesta, mikä saattaa heikentää näennäisaikaisen muutoksen kuvan luotettavuutta. Tätä ongelmaa ei kuitenkaan ole pidetty ylitsepääsemättömänä, sillä ikäsidonmaisat muutokset voidaan tunnistaa, mikäli ne ovat säännöllisiä ja ennustettavissa olevia (Eckert 1997: 151-152) tai muuten erotettavissa kielen sukupolvittaisesta muutoksesta (Kurki 2005: 35). Lisäksi ikäsidonmaisten muutosten on perinteisesti arveltu olevan suhteellisen harvinaisia (Chambers 1995: 188).

Näennäisaikametodin pätevyyttä voidaan testata reaaliaikametodin avulla. Kyse on tällöin pitkittäistutkimuksesta (*longitudinal study*, ks. Sankoff 2005: 1003), sillä tarkasteltavana on jokin tietty puhujayhteisö tai tietyt puhujat jonain ajanjaksona. Tyypillinen reaaliaikatutkimus on aiemman näennäisaikametodia hyödyntävän tutkimuksen uusinta, jolloin kyseessä on trenditutkimus (esim. Trudgill 1988). Toinen mahdollisuus on haastatella uudelleen jo kertaalleen haastateltuja puhujia, jolloin kyseessä on paneelitutkimus (esim. Mustanoja 2011). Kummallakin tutkimustyyppillä on omat etunsa ja ongelmansa. Trenditutkimus osoittaa, miten kieli on muuttunut yhteisössä tutkittavalla aikavälillä, mutta se ei kerro mitään yksilöiden kielessä tapahtuneista muutoksista. Paneelitutkimus puolestaan osoittaa, miten yksilöiden kieli on muuttunut tutkittavalla aikavälillä, mutta sen antama kuva yhteisötason muutoksesta saattaa olla puutteellinen. (Labov 1994: 84–85; Paunonen 2005a: 17–21.) Kolmas mahdollisuus on trendi- ja paneelitutkimuksen yhdistelmä, joka mahdollistaa sekä yhteisö- että yksilötason tarkastelun (esim. Kurki 2005).

Varhaisimpana reaaliaikatutkimuksena pidetään Eduard Hermannin vuonna 1929 toteuttamaa uusintatutkimusta sveitsiläisen Charmeyn kylän kielestä (ks. Labov 1994: 85–86; Paunonen 2005a: 25–26). Toden teolla reaaliaikatutkimus käynnistyi kuitenkin vasta 1980- ja 1990-luvuilla. Suomessa reaaliaikatutkimusta on tehty 1990-luvulta lähtien. Nykyään reaaliaikametodia

⁶ Termit kielen sukupolvittainen muutos (*generational change*) ja ikäsidonmainen muutos (*age-grading*) ovat alkujaan Labovin (1994: 83), jälkimmäisen suomennos Kurjen (2013: 204). Ikäsidonmaisen muutoksen suomennokseen liittyy epäselvyyttä, sillä sitä on kutsuttu myös ikäkausivaihteluksi (Paunonen 2005a: 15) sekä muuttumiseksi iän myötä (Kurki 2005: 37). Uudemmassa kirjoituksessaan Kurki (2013: 205, alaviite 4) ehdottaa ikäkausivaihtelua ikäsidonmaisen muutoksen ja elinikäisen muutoksen yläkäsitteeksi.

hyödyntäviä tutkimuksia on valmistunut jo lukuisia. Hyviä lähteitä ovat esimerkiksi G. Sankoff (2005) ja Bowie ja Yaeger-Dror (2014), 2000-luvun tutkimuksista mainittakoon erikseen Sundgren (2002), Boberg (2004), Buchstaller (2006, 2015), José (2010), Wagner ja Sankoff (2011), Wagner (2012a), Rickford ja Price (2013) ja Kataoka ja Yoshiyuki (2015). Suomessa reaaliaikaista tutkimusta kielenmuutoksesta ovat tehneet mm. Paunonen (1995, 2005a, 2005b), Nahkola ja Saanilahti (2001), Kurki (2005), Palander (2005), Kunnas (2007) ja Mustanoja (2011).

4. Näennäisaikametodin taustaoletukset

Käsittelen kolmea eri taustaoletusta, jotka ovat i) oletus, että meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) oletus idiolektien vakiintumisesta ja iii) oletus, että muutoksen suunta on ennustettavissa. Näistä keskimmäisen eli oletuksen idiolektien vakiintumisesta katsotaan yleisesti olevan näennäisaikametodin perustava taustaoletus. Oma näkökulmani on kuitenkin hiukan laajempi. Valitut kolme taustaoletusta liittyvät kaikki olennaisesti näennäisaikamettiin ja meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimukseen. Näennäisaikametodin tarkastelu eri taustaoletusten kautta mahdollistaa näennäisaikametodin tarkastelun eri perspektiiveistä, mikä tuo esiin metodin kompleksisuuden. Yleensä näennäisaikametodia käsittelevässä kirjallisuudessa on keskitytty tarkastelemaan näennäisaikametodin pätevyyttä eli sitä, miten hyvin näennäisaikainen muutoksen kuva vastaa reaaliaikaista muutosta (ks. esim. G. Bailey ym. 1991; Paunonen 2005a). Tämä on ehdottomasti tärkeää tutkimustietoa, mutta se jättää samalla näennäisaikamettiin liittyvien kysymysten historiallisen kontekstin tutkimuksen ulkopuolelle. Tätä puutetta pyrin kirjoituksellani paikkaamaan.

4.1 Oletus: meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta

On jo pitkään tiedetty, että kieli on pohjimmiltaan sosiaalinen, alati muuttuva ilmiö. Whitney korosti kielen sosiaalisuutta ja sen muuttuvutta – hänelle mikään yksittäinen innovaatio ei voi olla osa kieltä ennen kuin se levinnyt yhteisössä (1884 [1867]: 404; 1979 [1875]: 33.) Paul puolestaan puhui kielen äärettömästä varioivuudesta (*die unendliche Veränderlichkeit der Sprache*, Paul 1960 [1880]: 28). Weinreich, Labov ja Herzog (1968: 188) toteavat, että vaihtelu on muutoksen edellytys, mutta kaikki vaihtelu ei johda muutokseen. Miten meneillään oleva kielenmuutos sitten voidaan tunnistaa ja erottaa kielellisestä vaihtelusta? Yksinkertainen vastaus on vertaamalla vähintään kahta eriaikaista aineistoa (tai tutkimuspistettä) toisiinsa, mutta tilannetta on syytä tarkastella tarkemmin ja aloittaa äänne­muutoksen synnystä.

Ääntenmuutoksen syntyä on käsitelty varsin paljon kielitieteen historiassa (ks. esim. Paul 1960 [1880]: 49–73; Sapir 2007 [1921]: 118–151; Bloomfield 1951 [1933]: 346–403; Martinet 1964 [1955]: 39–62 sekä Hockett 1958: 439–445). Suomessa aihetta on käsitelty ainakin Terho Itkonen artikkelissaan ”Ovatko ääntenmuutokset vähittäisiä vai harppauksellisia?” (1970)⁷ ja tiivistetympin Erkki Itkonen kirjassaan *Kieli ja sen tutkimus* (1966). Tässä yhteydessä riittää Erkki Itkosen tiivistetty versio. Hän kirjoittaa, että ääntöelinten toiminta on epätasaisesti, minkä vuoksi äännöliikkeet eivät joka kerta ole täysin samanlaisia, vaan tapahtuvat tietyn huojunta-alueen sisällä. Jos ääntöelinten liike siirtyy pysyvästi osoittamaan jotakin huojunta-alueen rajalla olevaa kohtaa, siirtyy artikulaatiopaikan keskus toiseen asemaan. (Mts. 187–188.) Huojunta-alueen keskus on täten kuin maalitaulun napakymppi (Hockett 1958: 440), jonka ympärille puhujien tuotokset osuvat.

Kysymystä ääntenmuutosten synnystä voidaan pitää ontologisena ongelmana, johon on vastattu selvittämällä ääntenmuutosten syntyä. Ontologista ongelmaa seuraa kuitenkin välittömästi metodologinen ongelma: miten artikulaatiopaikan keskuksen siirtyminen voidaan todeta? Tähän on nähdäkseni vain yksi vastaus: vertaamalla keskuksen sijaintia hetkellä x ja hetkellä y. Oletetaan, että olisi jotenkin mahdollista piirtää kaikkien eri äänteiden artikulaatiokeskukset kartalle. Tällöin kartasta voisi ottaa kuvan hetkellä x ja toisen kuvan myöhemmin hetkellä y, jolloin keskusten liike näkyisi. Synkroniset pysäytyskuvat eri hetkillä ja niiden vertailu toisiinsa siis paljastavat liikkeen – aivan kuten reaaliaikametodia hyödyntävissä sosiolingvistisissä tutkimuksissa.

Näennäisaikametodin nerokkuus piilee kuitenkin siinä, että se tarjoaa synkronisen pysäytyskuvan sisäisiä vertailukohtia, jotka perustuvat puhujien ikään. Esimerkiksi tutkittavien varianttien edustusta keski-ikäisten puheessa voidaan verrata varianttien edustukseen vanhempien ja nuorempien puheessa. Mikäli tarkasteltavana olisi vain yksi ikäryhmä, olisi muutoksen tunnistaminen huomattavasti vaikeampaa tai jopa mahdotonta.⁸ Näennäisaikainen pysäytyskuva on kuitenkin vasta ensimmäinen askel. Usein synkroninen ikäryhmittäinen jakauma ei riitä muutoksen tunnistamiseksi vaan tilanne jää epäselväksi. Tällöin on eduksi, jos tutkimuksessa on mukana

⁷ Terho Itkosen artikkelia seurasi Wiikin puheenvuoro (1971), johon Terho Itkonen vastasi *Virittäjän* seuraavassa vihkossa (1971).

⁸ Labovin mukaan ikä on tärkein, mutta ei kuitenkaan ainoa tekijä meneillään olevan muutoksen tunnistamisen kannalta. Muita tekijöitä ovat mm. puhujien sosioekonominen status ja sukupuoli. (Ks. Labov 1981: 177–186.) Täten meneillään olevan kielenmuutoksen tunnistaminen tarkastelemalla vain yhtä ikäryhmää olisi kai periaatteessa mahdollista, mutta ei varmaankaan todennäköistä.

vertailuaineistoa aiemmasta tilanteesta. Esimerkiksi jo Labovin varhaisessa Martha's Vineyard - tutkimuksessa (1963) tausta-aineistona oli käytössä *Linguistic atlas of New England*.

Vertailuaineiston käyttö lisää alkuperäisen synkronisen pysäytyskuvan ulkopuolisen diakronisen vertailukohtien ja tarkentaa kuvaa muutoksesta. Samalla vertailuaineisto kasvattaa tutkimuksen kattamaa kokonaisaikaväliä, mikä saattaa olla muutoksen nopeudesta riippuen kriittinen tekijä muutoksen tunnistamisen kannalta (ks. Palander 1987: 333). Reaaliaikainen trenditutkimus puolestaan kaksinkertaistaa alkuperäisen näennäisaikatutkimuksen tarjoamat vertailukohtien, ja vertailuaineiston käyttö reaaliaikaisessa trenditutkimuksessa lisää vertailukohtien määrää entisestään samalla kasvattaen tutkimuksen kattamaa kokonaisaikaväliä. Meneillään olevan muutoksen tunnistamisen kannalta tärkeäksi tekijäksi nousee siis muutoksen nopeus suhteessa tutkimuksen vertailukohtien määrään ja niiden kattamaan kokonaisaikaväliin.

Vertailukohtien käyttö yhdistää muutoksen synkronista ja diakronista tutkimusta. Erottavana tekijänä on puolestaan vertailukohtien ajallinen etäisyys toisistaan. Muutoksen diakronisessa tutkimuksessa vertailukohtien aikaväli on yleensä suhteellisen pitkä, kun taas synkronisessa tutkimuksessa aikaväli on huomattavasti lyhyempi, esimerkiksi yksi sukupolvi. Ero vertailukohtien aikavälissä selittää, miksi ajallinen etäisyys muutokseen selventää pidemmän aikavälin muutoksia (ks. Määttä 1994: 107). Oletetaan esimerkiksi muutos, jonka kokonaiskesto on 300 vuotta. Kolmeen vertailukohtaan perustuva diakroninen tutkimus, joka tarkastelee muutosta 150 vuoden välein sen alussa, keskellä ja lopussa, kattaa koko muutoksen keston. Vastaavasti kolmeen ikäryhmään perustuva synkroninen tutkimus, joka tarkastelee muutosta esimerkiksi 20 ikävuoden välein, kattaa ainoastaan 20 prosenttia muutoksen kestoista. 20 vuoden päästä tehty reaaliaikatutkimus nostaa osuuden vajaaseen 50 prosenttiin.

Tässä suhteessa reaaliaikatutkimuksen voidaankin katsoa kaventavan synkronisen ja diakronisen tutkimuksen välistä eroa. Juuri muutoksen kesto on ratkaiseva tekijä meneillään olevan muutoksen tunnistamisen kannalta. Mitä suurempi osuus muutoksen kestoista sisältyy tutkimuksen vertailukohtien kokonaisaikaväliin, sen tarkempi on kuva muutoksesta.⁹ Mikäli muutoksen kokonaiskesto on esimerkiksi 100 vuotta, antaa näennäisaikainen aineisto todennäköisesti

⁹ Lisäksi tilanteeseen voi vaikuttaa se, missä vaiheessa muutos on. Muutoksen etenemistä tavataan kuvata S-käyrällä (ks. Wang & Cheng 1977 [1970]; C. Bailey 1973: 77), jonka mukaan muutos etenee aluksi hitaasti, sitten yleistyy nopeasti ja lopuksi taas taantuu hitaasti. Mikäli tutkimus tarkastelee muutosta sen nopeassa yleistymisvaiheessa, kattaa se luonnollisesti suuremman osan muutoksesta kuin tutkimus, joka tarkastelee muutosta sen hitaassa alku- tai loppuvaiheessa.

luotettavan kuvan muutoksesta. Vastaavasti mikäli muutoksen kesto on 500 vuotta, on yksittäinen näennäisaikainen aineisto todennäköisesti riittämätön. Lähietäisyyden tarkastelussa selkeimmin erottuvat nopeammat muutokset, esimerkiksi kahden tai kolmen sukupolven aikana tapahtuvat muutokset (ks. Palander 1987: 333). Tästä näkökulmasta katsottuna onkin ymmärrettävää, että sosiolingvistinen variaationtutkimus alkoi äännetutkimuksena, sillä syntaktinen muutos on monesti hitaampaa kuin äänne­muutos (ks. Tagliamonte 2012: 207).

Vertailukohtien käyttö tekee muutoksen diakronisesta tutkimuksesta (=historiallinen kielitiede) ja muutoksen synkronisesta tutkimuksesta (=sosiolingvistiikka) tieteinä samankaltaisia.¹⁰ Yhdistävänä tekijänä on vertikaalinen, kielensisäinen vertailu (ks. Häkkinen 2013: 180–181). Diakronisessa tutkimuksessa tarkastellaan yleensä päätyneitä muutoksia ajallisesti kaukaa, jolloin kuva muutoksesta on usein jokseenkin selvä. Mikäli muutoksen suuntaa halutaan ennustaa, ulotetaan ennuste usein pitkälle tulevaisuuteen, esimerkiksi muutaman sadan vuoden päähän. Tällainen on esimerkiksi Paunosen (2003: 201–207) ennuste suomen konsonantivartaloiden vähittäisestä väistymisestä yksikön partitiivissa ja yksikön essiivissä. Synkronisessa tutkimuksessa tarkastellaan meneillään olevaa muutosta ajallisesti läheltä, jolloin kuva muutoksesta saattaa olla toisinaan epäselvä. Mikäli muutoksen suuntaa ennustetaan, tehdään se yleensä muutaman sukupolven päähän tai tavallaan seuraavaa reaaliaikaturkimusta varten toteamalla, että tilanne näyttää muutokselta, mutta varmuus tästä on saavutettavissa vasta uudella tutkimuksella (ks. esim. Kurki 2005: 159). Muutoksen diakronisen ja synkronisen tutkimuksen tarkastelu rinnakkain asettaa ne ajalliselle jatkomolle, joka lähtee liikkeelle menneisyydestä ja kulkee nykyhetken kautta kohti tulevaisuutta. Kulkiessamme jatkomoa pitkin kohti nykyhetkeä muuttuu myös kuva muutoksesta, selvästä kohti epäselvää ja ajallisesta kaukaisuudesta kohti ajallista läheisyyttä. Kun otamme vielä mukaan historiallisen sosiolingvistiikan (ks. esim. Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2012), joka ottaa käyttöönsä meneillään olevan muutoksen tutkimusmenetelmät ja soveltaa niitä menneisyyden tutkimukseen, on jatkumo valmis. Ja aivan kuten Ravila (1966: 11) totesi, vertailu on kielitieteen perusmetodi.

Olen tässä luvussa tarkastellut näennäisaikametodin taustaoletusta, jonka mukaan meneillään oleva kieltenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta. Olen esittänyt, että meneillään olevan muutoksen tunnistaminen perustuu vertailuun, mikä tekee muutoksen synkronisesta ja diakronisesta tutkimuksesta tältä osin samankaltaista. Olen lisäksi esittänyt, että muutoksen kesto suhteessa

¹⁰ Myös kieliopillistumisen tutkimus voidaan lukea muutoksen synkroniseksi tutkimukseksi.

tutkimuksen kattamaan kokonaisuusajaväliin on ensisijainen tekijä sen suhteen, miten tarkan kuvan näennäisaikametodi voi muutoksesta antaa.

4.2 Oletus: idiolektit vakiintuvat

Oletus idiolektien vakiintumisesta¹¹ ja tämänjälkeisestä stabiiliudesta on näennäisaikametodin perusta. Mikäli idiolektit eivät vakiinnu ja pysy tämän jälkeen suhteellisen muuttumattomina vaan jatkavat kehitystään, eivät ikäryhmittäiset erot välttämättä heijasta kovinkaan tarkasti mahdollista meneillään olevaa muutosta. Vielä vuosituhannen alussa Sankoff, Blondeau ja Charity (2001: 141) saattoivat todeta, että sosiolingvistiset tutkimukset tukevat oletusta idiolektien muuttumattomuudesta, mutta uudempien tutkimusten mukaan idiolektit voivat muuttua vielä aikuisiälläkin (ks. esim. Kurki 2005; Palander 2005; Buchstaller 2006, 2015; Sankoff & Blondeau 2007; Bowie 2011; Mustanoja 2011). Oletuksessa idiolektien vakiintumisesta ei kuitenkaan ole kyse ainoastaan idiolektien stabiiliudesta aikuisiällä vaan myös siitä, mitä tapahtuu kielenmuutoksen kannalta ajalla, jolloin idiolektit ovat oletetusti labiileja. Mikäli idiolektit todella ovat stabiileja aikuisiällä, on selvää, että aikuiset eivät voi olla kielenmuutoksen aiheuttajia, vaan syytä on etsittävä muualta eli ajalta, jolloin idiolektit ovat vielä labiileja. Yksi tunnetuimmista aiheeseen liittyvistä hypoteeseista on epätäydellinen kielenoppiminen, jonka mukaan lapsen kielenoppiminen on aina epätäydellistä siinä mielessä, että lapsen omaksuma kielioppi ei koskaan vastaa täydellisesti edellisen sukupolven kielioppia. Toisin sanoen yhteisön aikuisten käyttämä kieli ei välity täysin samanlaisena uudelle sukupolvelle, vaan muuttuu kielen oppimisprosessin seurauksena.

Epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesin varhaisimpiin edustajiin lasketaan yleensä Hermann Paul (1960 [1880]) ja Henry Sweet (1899). Tämä pitää osittain paikkansa. Esimerkiksi Sweet (1899: 75) toteaa, että mikäli lapset oppisivat kielen täydellisesti, kieli ei muuttuisi. Samoin Paul, vaikka näkikin idiolektien jatkavan kehitystään vielä aikuisiällä, korosti kielenoppimisen olevan tärkein muutokseen vaikuttava tekijä (1960 [1880]: 34). Jespersen (1968 [1922]: 161–162) kuitenkin kirjoittaa, että sekä Sweet että Paul muuttivat mieltään rajusti ajan kuluessa. Paulin *Prinzipien der Sprachgeschichte* -teoksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1880. Kaksi vuotta myöhemmin vuonna 1882 Sweet kritisoi Paulia siitä, ettei tämä ottanut teoksessaan huomioon kielenoppimisen vaikutusta kielenmuutokseen. 1899 ilmestyneessä teoksessaan *The practical study of languages*

¹¹ Käsitettä idiolektien vakiintuminen käytetään tässä alaluvussa yleisessä merkityksessä. En siis erittele sitä, mihin kielen tasoihin vakiintumisella viitataan. Palaan aiheeseen kuitenkin tarkemmin alaluvuissa 5.1 ja 5.3.

Sweet toistaa kantansa ja korostaa kielenoppimisen vaikutusta muutoksen syynä. Vuotta myöhemmin Sweet oli kuitenkin muuttanut mieltään ja totesi lapsen imitaation olevan käytännössä täydellistä ja kehotti etsimään ääntenmuutoksen syytä muualta. Paul puolestaan kääntyi kannattamaan kielenoppimisen vaikutusta kielenmuutokseen ja lisäsi tästä maininnan *Prinzipien*-teoksensa toiseen painokseen. Sweet siis muutti mieltään epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesin kannattajasta sen vastustajaksi, kun taas Paul muutti mieltään täysin vastakkaiseen suuntaan. (Jespersen 1968 [1922]: 161–162, ks. myös s. 162 alaviite 1.)

Sweetin ja Paulin mielenmuutokset kertovat yhtäältä siitä, kuinka vaikeasta asiasta on kysymys, ja toisaalta empiirisen tutkimuksen tärkeydestä (ks. alla). Jespersen itse ei suostunut ottamaan kysymykseen kantaa, vaan katsoi lasten kielenoppimisen vaikutuksen kielenmuutokseen olevan joillain kielen osa-alueilla suurempi ja toisilla taas pienempi. Hänen mukaansa esimerkiksi assimilaation kohdalla on sekä mahdotonta että irrelevanttia yrittää erottaa toisistaan lasten ja aikuisten vaikutusta. Toisaalta erilaiset hyppäykselliset muutokset esimerkiksi merkityksessä johtuvat kokonaan tai pääosin lasten kielenoppimisen vaikutuksesta. Kaiken kaikkiaan Jespersen ei pitänyt kielenkäyttäjien ikää kovinkaan tärkeänä, vaan korosti eroa ensimmäisen oppimiskerran ja oppimisen jälkeisen käytön välillä. (Mts. 172–178.)

Saussure (2012 [1959]) ja Bloomfield (1951 [1933]) kuuluvat epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesin vastustajiin. Saussuren (mts. 149) näkemyksen mukaan epätäydellinen kielenoppiminen ei ratkaise ongelmaa, sillä se ei selitä sitä, miksi vain jotkut lasten tekemät virheet saavat aikaan muutoksen eikä myöskään sitä, miksi muutokset tapahtuvat juuri silloin, kun ne tapahtuvat. Sama miksi nyt -kysymys esiintyy myös Bloomfieldillä, jonka mukaan mikään yksittäinen tekijä ei voi selittää sitä, miksi jokin tietty muutos tapahtui silloin, kun se tapahtui (1951 [1933]: 386). Myös Croft (2000) kritisoi lapsikeskeisiä kielenmuutoksen teorioita. Hänen mukaansa epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesistä tulisi seurata, että i) kielenmuutos heijastelee kielenoppimisessa tapahtuneita muutoksia, ii) kielenoppimisessa tapahtuneet muutokset säilyvät lasten aikuistuesssa, iii) kielenmuutos on äkkinäistä ja tapahtuu yhden sukupolven sisällä ja iv) puhujalla on joko uusi tai vanha kielioppi. Croftin mukaan empiirinen näyttö ei tue mitään näistä väittämistä. (Mts. 44–53.) Luraghi (2010: 359) puolestaan toteaa, ettei epätäydellisen oppimisen hypoteesi kykene myöskään selittämään sitä, miksi kielet saattavat olla pitkiäkin aikoja muuttumatta. Ehkä pisimmälle menee

kuitenkin Aitchison, joka toteaa ytimekkäästi, että vauvat eivät käynnistä muutoksia vaan puhujat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa (2003: 739).¹²

Kritiikistä huolimatta epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesi esitetään kielenmuutoksen ensisijaisena aiheuttajana myös uudemmissa kirjoituksissa (ks. esim. Fromkin, Rodman & Hyams 2011 [2003]: 528). Foulkes ja Vihman (2013) toteavat, että kielenoppimisen ja kielenmuutoksen välisestä suhteesta on käytännössä kiistelty koko modernin kielitieteen olemassaolon ajan, eikä konsensusta ole vielääkään saavutettu. Yksi syy tälle on heidän mukaansa se, että kysymystä on tarkasteltu empiirisesti varsin vähän. (Mts. 2.)

Epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesi saa uuden muodon, kun Penfield ja Roberts (2014 [1959]: 239–240) esittävät, että lapsen ensikielen oppiminen eroaa ratkaisevasti koulussa tapahtuvasta toisen kielen oppimisesta ja myös aikuisen maahanmuuttajan kyvystä oppia uusi kieli. Tämän sittemmin kriittisen iän hypoteesinä tunnetun ajatuksen mukaan kielenoppimiskyky on sidoksissa ikään siten, että se on vahvimmillaan ikävuosina 2–14, jonka jälkeen se heikkenee voimakkaasti (ks. Lenneberg 1967: 179). Kriittisen iän hypoteesi on mukana mm. generatiivisessa kielenteoriassa (ks. Romaine 1989: 213; Aitchison 2003: 737–738). Kingin (1969) mukaan aikuisen kieliopissa tapahtuvat muutokset ovat suhteellisen pieniä, esimerkiksi puhujan kieliopin sääntöjen modifikaatioita tai yksittäisten sääntöjen lisäyksiä. Tämän kirjoituksen kannalta tärkeää on huomata se, että kielenmuutoksen ajatellaan yhä johtuvan pääasiassa kielenoppimisprosessista. King kirjoittaa kieliopin yksinkertaistumisesta (*simplification*) ja toteaa, että lapsien rakentama kielioppi on harvoin monimutkaisempi kuin edellisen sukupolven. (Mts. 66–79.) Kuten Meyerhoff (2011: 141) toteaa, näennäisaikametodi perustuu juuri kriittisen iän hypoteesille, vaikka sitä ei aina tuodakaan selvästi esiin. Sankoffin ja Blondeaun (2007: 562) mukaan kyse on ääneen lausumattomasta oletuksesta.

Labov on useasti siteeratusta taulukossaan (1994: 83) jakanut muutoksen neljään eri tyyppiin, joita Paunonen (2005a: 15) kutsuu muutosmalleiksi: stabiilius (*stability*), ikäsidonnainen muutos (*age-grading*), sukupolvittainen muutos (*generational change*) sekä yhteisöllinen muutos (*communal change*).¹³ Näennäisaikametodin kannalta tärkein on sukupolvittainen muutos, jonka mukaan kieli

¹² Aitchisonin kriittinen kanta näkyy myös hänen *Language change: progress or decay?* -teoksensa uusimmassa painoksessa (2013 [1991]), josta hän on poistanut lasten kieltä käsittelevän luvun (ks. mts. viii).

¹³ Suomentokset Kurjelta (2013: 204).

muuttuu uusien sukupolvien myötä.¹⁴ Historialliselta kannalta sukupolvittaisen muutoksen juuret palautuvat kriittisen iän hypoteesin kautta aina epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin sillä erotuksella, että fokus on siirtynyt lapsen ensikielen oppimisesta idiolektien vakiintumiseen. 1980-luvulla Labov liitti meneillään olevan kielenmuutoksen ensisijaisesti kielenomaksumiseen (1981: 177), ja vielä ennen vuosituhannen vaihdetta Downes (1998 [1984]: 239–240) totesi sukupolvittaisen muutoksen olevan kategorisesti erilaista kuin aikuisen yksilön kielessä tapahtuvat muutokset. Yhtäläisyys Kingin (1969: 66–79) näkemyksen kanssa on ilmeinen. Vasta reaaliaikatuutkimuksen katsotaan osoittaneen, että puhujien idiolektit voivat muuttua vielä aikuisiälläkin. Sankoff (2005: 1011) on viitannut tällaisiin aikuisiällä tapahtuviin muutoksiin kutsumalla niitä elinikäiseksi muutokseksi¹⁵ (*lifespan change*), joilla hän tarkoittaa tapauksia, joissa aikuiset puhujat muuttavat kieltään yhteisössä meneillään olevan muutoksen mukaisesti (ks. myös Sankoff & Blondeau 2007). Meyerhoff (2011: 162) toteaa elinikäisen muutoksen koskevan vain osaa puhujista ja lisäksi korostaa muutoksen suunnan olevan aina yhteneväinen yhteisössä meneillään olevan muutoksen kanssa. Toisaalla Sankoff kuitenkin mainitsee vetäytyvän elinikäisen muutoksen (*retrograde lifespan change*), jolla hän tarkoittaa yhteisössä havaitun muutoksen kanssa vastakkaiseen suuntaan etenevän elinikäistä muutosta (Wagner & Sankoff 2011: 303–306; ks. myös Buchstaller 2015; Kataoka & Yoshiyuki 2015).

Ajatus idiolektin muuttuvuudesta aikuisiällä ei ole kuitenkaan uusi, sillä se esiintyy jo Paulilla (1960 [1880]). Vaikka Paulille lapsen kielenoppiminen olikin tärkein muutoksen aiheuttaja, totesi hän puhujan kielen olevan aina altis muuttumaan toisten puhujien vaikutuksesta. Niin ikään hän näki kielenoppimisen jatkuvan vielä aikuisiällä ja kirjoitti, että ei ole mahdollista erottaa sellaista hetkeä puhujan elämässä, jonka jälkeen kielenoppiminen lakkaisi. (Mts. 34, 38.) Toisaalla (mts. 54) Paul kuitenkin toteaa, että lapsen kielenoppimista seuraa hiljaisempi yhtenäisyyden vaihe, joka ei kuitenkaan ole koskaan absoluuttinen. Yhteneväisyys idiolektien suhteellisen stabiiliuden kanssa on ilmeinen. Onko siis liioittelua todeta, että nykyinen keskustelu idiolektien muuttuvuudesta tai muuttumattomuudesta palautuu aina Paulin näkemyksiin ja osittain jopa kertaa niitä? Riippumatta vastauksesta oletuksen tarkastelu herättää kysymyksen siitä, miksi sosiolingvistit olivat sitten niin yksimielisiä siitä, että idiolektit pysyvät muuttumattomina aikuisiällä. Yksi vastaus on sosiolingvistinen empiirinen tutkimus, joka vielä vuosituhannen vaihteessa näytti tukevan oletusta idiolektien muuttumattomuudesta (ks. Sankoff, Blondeau ja Charity 2001: 141). Koska uudemman tutkimuksen myötä tätä oletusta on jouduttu korjaamaan, saattaa toinen vastaus löytyä

¹⁴ Näennäisaikametodi soveltuu myös stabiilien tilanteiden tarkasteluun (ks. José 2010: 53).

¹⁵ Suomenos Kurjelta (2013: 204).

tarkastelemalla sosiolingvistiikan alkuaikoja ja etenkin sen suhdetta generatiiviseen kielentutkimukseen.¹⁶ Tämä on kuitenkin niin laaja aihe, että siihen tulee palata myöhemmin.

Olen tässä luvussa tarkastellut näennäisaikametodin taustaoletusta, jonka mukaan puhujien idiolektit vakiintuvat muotouduttuaan. Olen esittänyt, että oletus idiolektien vakiintumisesta perustuu kriittisen iän hypoteesiin, joka puolestaan palautuu epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin. Lisäksi olen esittänyt, että kysymys idiolektien muuttuvuudesta aikuisiällä esiintyy jo Paulilla.

4.3 Oletus: muutoksen suunta on ennustettavissa

Kielenmuutoksen ennustettavuus on askarruttanut tutkijoita varsin paljon eri aikoina. Täsmällistä vastausta siihen, missä määrin muutos on ennustettavissa, ei ole kuitenkaan saatavilla. Tämä ei ole yllättävää, sillä täsmällisen vastauksen antaminen on käytännössä mahdotonta. Kielenmuutos on luonteeltaan indeterministinen, joten sitä koskevat ennusteet ovat aina epävarmoja niiden paikkansapitävyyden todennäköisyyden sijoittuessa aina välille 0–1 (jossa 0 tarkoittaa mahdotonta ja 1 varmaa). Juuri epävarmuus hallitsee kielenmuutoksen ennustamista. Varmaltakin näyttävät tilanteet saattavat aiheuttaa pettymyksiä ennusteiden osuvuuden suhteen: muutos voi esimerkiksi pysähtyä tai kääntää suuntaa. Ennusteiden paikkansapitävyys on myös tapauskohtaista ja kontekstisidonnaista. Esimerkiksi havaitun yleiskielistymistendenssin pohjalta tehty ennuste saattaa yhdessä tarkastellussa puhujayhteisössä toteutua, mutta toisessa jäädä toteutumatta. Toisaalta juuri erityyppisten tendenssien ennustaminen on mahdollista, koska rationaalisesti käyttäytyvät ihmiset tapaavat käyttäytyä samalla tavalla samanlaisissa tilanteissa (Esa Itkonen 1984: 212).

Kielenmuutoksen ennustamiseen liittyvää epävarmuutta voidaan tarkastella sekä yhteisön että yksilön näkökulmasta. Yhteisön näkökulmasta katsottuna keskeiseksi tekijäksi nousee yhteiskunnan kehitys. Esimerkiksi Hurtan (1999) mukaan sata vuotta sitten olisi tuskin kyetty ennustamaan Suomen itsenäistymistä, ensimmäistä maailmansotaa tai kansalaissotaa. Niin ikään ennustamatta olisivat jääneet siirtoväen asuttaminen, maaltamuutto, angloamerikkalaisen kulttuurin vahvistuminen sekä tietotekniikan raju kehitys. Suomen kielen kehityksen kannalta nämä ovat kuitenkin olennaisia tekijöitä. (Mts. 86–86.) Hurtan näkemykseen on helppo yhtyä.

¹⁶ Esimerkiksi Romaine (1981a: 95) huomauttaa 1980-luvun alussa julkaistussa kirjoituksessaan Labovin harjoittavan tutkimusta generatiivisessa viitekehyksessä. Selkeimmin tämä näkyy kuitenkin muuttujasäännöissä (*variable rules*, ks. Labov 1969; Cedergren & Sankoff 1974),

Näennäisaikamettiin on oikeastaan sisäänrakennettuna oletus siitä, että elämä jatkuu samalla tavalla eikä suuria yhteiskunnallisia muutoksia ole odotettavissa. Toisaalta tämä koskee käytännössä kaikentyyppistä kielenmuutoksen ennustamista ja olisi kai vähintäänkin asian vierestä vaatia täydentämään muutoksen ennusteita jonkinlaisella yhteiskunnan kehitykseen liittyvällä varoituksella. Hurtan kirjoitus kertoo kuitenkin hyvin siitä, että etenkin koko (esim. suomen) kieltä kattavissa ennusteissa tulisi olla varovainen (ks. myös Hurta 1999: 87–91). Yksilön näkökulmasta katsottuna keskeiseksi tekijäksi nousee puolestaan ihmisen ennustamattomissa oleva käyttäytyminen, jota myös vapaaksi tahdoksi kutsutaan. On tosin huomattava, että vapaa tahto ei ole koskaan täysin vapaata, vaan toimii aina tietyissä rajoissa. Esimerkiksi historiallinen konteksti voi määrätä, mikä on ja mikä ei ole mahdollista. Mahdollisten vaihtoehtojen välillä ihmisen käyttäytymistä ei kuitenkaan voida etukäteen varmuudella tietää. (Ks. Esa Itkonen 1984: 211; 2011a: 6–7.)

Reaaliaikaisissa paneelitutkimuksissa ihmisen ennustamattomissa oleva käyttäytyminen voi näyttäytyä joidenkin puhujien idiolekteissa tapahtuneina epäodotuksenmukaisina muutoksina tai yksittäisten puhujien tapana suosia vuosikymmenestä toiseen puhujatyypille harvinaista varianttia. Jälkimmäisestä hyvä esimerkki on Mustanojan (2011) tutkimuksen Kyllikki, joka on iäkäs, akateeminen naispuhujia. Taustamuuttujien perusteella Kyllikin voisi olettaa kuuluvan yleiskielisen *d:n* suosijoihin, mutta epäodotuksenmukaisesti näin ei kuitenkaan ole (mts. 323 ja yleisemmin luku 4.9.)

Mikäli kielenmuutoksen ennustamisen vertailukohdaksi otetaan ennustaminen siinä mielessä kuin se ymmärretään peittävän lain mallissa¹⁷ saattaa tilanne kielenmuutoksen tutkimuksen kohdalla näyttää jossain määrin epätoivoiselta. Tällöin on syytä muistaa, että tieteet ovat erilaisia, minkä seurauksena ennustamisenkin asema saattaa tieteissä olla erilainen (ks. Esa Itkonen 1999: 159–176; 2013b). Anttila (1989 [1972]: 399–401) ilmaisee tämän selkeästi korostaessaan ymmärtämistä ja hermeneuttista eksplikaatiota kielitieteen selitysmetodinä. Tästä huolimatta ihmisen käyttäytymistä pidetään toisinaan niin monimutkaisena ja selittämistä vaikeuttavana tekijänä, että puhujan rooli muutoksessa pyritään joko ohittamaan tai eliminoimaan turvautumalla evoluutioteoriaan (ks. esim.

¹⁷ Peittävän lain mallin (tai selittämisen subsumptioteorian) mukaan yksittäiset ilmiöt selitetään johtamalla ne yleisistä laeista (ja alkuehdoista) joko deduktiivisesti (deduktiivis-nomologinen selitys) tai induktiivisesti (induktiivis-probabilistinen selitys). Mallin mukaan selittäminen ja ennustaminen ovat loogiselta rakenteeltaan samanlaisia, mutta eroavat toisistaan pragmaattisten tekijöiden osalta. Selittämisessä lähdetään liikkeelle selitettävästä ilmiöstä ja edetään kohti sopivaa lakia (ja alkuehdoja), kun taas ennustamisessa lähdetään liikkeelle laista (ja alkuehdoista) ja edetään kohti ennustettavaa ilmiötä. (Ks. von Wright 1971: 1–2, 10–15; Niiniluoto 1983: 271–289, 300–302.)

Lass 1997: 376–383; Haspelmath 1999; Kirby 2002; Ritt 2004; vrt. Esa Itkonen 2005a: 279–281; 2013b: 16–18; Laasanen 2006, 2008). Tämänäyttöisissä kielenmuutoksen evolutiivisissa teorioissa ajatuksena on yleensä se, että evoluutioteorian selitysmetodien avulla kyetään selittämään kielen monimuotoisuus turvautumatta puhujaan, kuten toimitaan silloin, kun niiden avulla selitetään biologinen monimuotoisuus turvautumatta sellaiseen entiteettiin, jota ei kyetä selittämään.

Ongelmana on kuitenkin se, että muutosta ei ole olemassa ilman puhujaa; puhujan eliminoiminen ei ratkaise oletettuja ongelmia vaan vääristää tutkimuskohdetta. Lisäksi biologinen evoluutio ja kielenmuutos ovat jo lähtökohtaisesti erilaisia, sillä kielenmuutokseen ja kielelliseen käyttäytymiseen liittyy aina älyn käyttö (Cohen 1986: 125; Esa Itkonen 2005a: 279; 2013b: 17). Kielenmuutos voidaan kuitenkin nähdä osana yleistä tai universaalia valintateoriaa, jota on kielitieteessä soveltanut näkyvimmin Croft (2000) ja muualla esim. Hull (1988), Cziko (1995) ja Plotkin (2010). Teorian mukaan valinnan kautta voidaan luoda eräänlainen kattoteoria, joka kattaa niin kielenmuutoksen, tieteen kehityksen kuin biologisen evoluutionkin. Teoriaan liittyy abstraktiotason nosto, jolloin esimerkiksi kielenmuutosta ja biologista evoluutiota ei nähdä enää suoraan analogisina vaan epäsuorasti analogisina variaation ja valinnan kautta. On kuitenkin vaikea sanoa, mitä tällä saavutetaan, ainakin jos asiaa tarkastellaan kielentutkimuksen kannalta (ks. myös Esa Itkonen 2013b: 17).

Palataan kuitenkin takaisin näennäisaikamettiin. Koska näennäisaikainen kuva muutoksesta on epävarma, saatetaan näennäisaikametodin avulla saatuja havaintoja kutsua toisinaan ennusteiksi, joiden pätevyyttä voidaan testata reaaliaikametodin avulla (ks. G. Sankoff 2006).

Näennäisaikamettiin perustuva muutoksen ennustaminen eroaa kuitenkin muutoksen diakronisesta ennustamisesta. Muutoksen diakronisessa ennustamisessa on kyse induktiivisestä päättelystä, jossa havaitusta empiirisestä tutkimustiedosta tehdään erivahvuisia päätelmiä. Päätelmien vahvuuteen vaikuttaa mm. havaintomateriaalin määrä ja laatu. Tämä voidaan ilmaista yksinkertaisesti siten, että mitä enemmän tiedämme tutkittavasta kielen piirteestä, piirteen nykytilanteesta ja mahdollisesti sen historiasta, sen vahvempia ennusteita voimme tehdä (ks. Heine & Kuteva 2005: 30). Esimerkiksi tämänäyttöisestä muutoksen ennustamisesta sopii jo edellä mainittu Paunosen (2003: 201–207) esittämä ennuste suomen konsonantivartaloiden vähittäisestä väistymisestä yksikön partitiivissa ja yksikön essiivissä tai Sapirin (2007 [1921]: 124–125) esittämä ennuste englannin *whom*-pronominin katoamisesta muutaman sadan vuoden sisällä. Diakroniset ennusteet koskevat yleensä tulevaisuutta, minkä vuoksi niiden paikkansapitävyys on todettavissa vasta pitkän ajan kuluttua.

Mikäli näennäisaikamettiin perustuvan ennustamisen lähtökohdaksi otetaan empiirisessä tutkimuksessa tehty havainto siitä, että eri-ikäiset puhujat puhuvat hieman eri tavalla, voidaan ajatusta siitä, että ikäryhmittäiset erot heijastavat meneillään olevaa kielenmuutosta, pitää induktiivisena yleistyksenä tai hypoteesinä. Havaintoa seuraavissa näennäisaikatutkimuksissa on tällöin kyse yksinkertaisimmillaan hypoteesin soveltamisesta ja reaaliaikatutkimuksissa hypoteesin testaamisesta. Toisaalta mikäli ei lähdetäkään liikkeelle havainnosta vaan meneillään olevan kielenmuutoksen havaitsemisen ongelmasta, voidaan esitettyä hypoteesiä pitää ratkaisuna ongelmaan, eli seuraavasti:

Ongelma: Miten meneillään oleva kielenmuutos voidaan havaita?

Hypoteesi: Vertaamalla eri-ikäisten puhujien puhetta toisiinsa.

Hypoteesin testaus: Reaaliaikametsodi.

Tilanne muistuttaa hypoteettis-deduktiivistä menetelmää, jossa ongelman ratkaisemiseksi ehdotettua hypoteesiä testataan empiirisesti (ks. Laudan 1981: 127–135; Niiniluoto 1983: 125–137).¹⁸ Ikäsidonnaisen ja elinikäisen muutoksen huomioimista voidaan pitää apuhypoteeseinä (ks. Niiniluoto 1983: 185–194), jotka tukevat ja jossain määrin myös suojelevat päähypoteesiä. Apuhypoteesit määrittelevät ehdot, joiden täytyy täytyä, jotta päähypoteesiä voidaan soveltaa. Koska reaaliaikatutkimus perustuu vähintään kahden eriaikaisen aineiston tarkasteluun, on apuhypoteesit huomioitava sekä vanhemman että uudemman aineiston kohdalla (ks. Laasanen 2014).

Muutoksen diakronisen ennustamisen ja näennäisaikamettiin perustuvan ennustamisen välinen ero on täten hypoteesin olemassaolo, sillä lukuun ottamatta oletusta uniformitarianismista (ks. Labov 1994: 21–23) muutoksen diakroninen ennustaminen ei perustu minkään yksittäisen hypoteesin soveltamiseen. Tämä tekee näennäisaikamettiin perustuvasta muutoksen ennustamisesta kielenmuutoksen ennustamista vain sen heikossa merkityksessä. Toisaalta näennäisaikametsodia

¹⁸ Tämä näkemys poikkeaa hieman hypoteettis-deduktiivisen mallin oppikirjaesimerkistä. Esimerkiksi Niiniluoto (1983: 128) toteaa hypoteesin testauksen tapahtuvan dedusoimalla siitä havaintoväittämiä, joiden todeksi tai epätodeksi toteaminen joko konfirmoi tai falsifioi hypoteesiä. Edelleen voidaan sanoa, että kirjaimellisessa hypoteettis-deduktiivisessa mallissa hypoteesistä tulee voida johtaa alkuperäisen datan lisäksi uusia, itsenäisiä havaintoväittämiä (*independent support*, ks. Laudan 1983: 129–135). Reaaliaikatutkimukset kyllä tarjoavat itsenäistä tukea hypoteesille, mutta tämä tuki on aina samantyyppistä, eli mallista puuttuu tietty yllättävyys (*surprising prediction of unknown effects*, ks. mts. 130) Esa Itkonen (1978: 4–12) on viitannut tähän kahtiajakoon termeillä ennustava testaaminen (*predictive testing*) ja selittävä testaaminen (*explanatory testing*).

voidaan pitää myös yhtenä keinona ennustaa muutosta. Tässä mallissa hypoteesi siitä, että ikäryhmittäiset erot heijastavat meneillään olevaa kielenmuutosta, on yksi osa ennusteen induktiivista perustaa. Yksinään hypoteesin induktiivisen perustan vahvuus on kuitenkin hyvin rajallinen.

Lopuksi on vielä nostettava esiin kysymys kielenmuutoksen ennustamisen hyödyllisyydestä. Yhtäältä voidaan kai ajatella, että mitä tarkemmin muutos voidaan ennustaa, sen paremmin muutos on ymmärretty. Toisaalta muutoksen ymmärtäminen ei takaa ennusteiden paikkansapitävyyttä, vaan parhaimmassakin tapauksessa ainoastaan lisää niiden osuvuuden todennäköisyyttä. Ongelmana on juuri se, että epämääräisestä *jossain määrin* on mahdotonta päästä eroon. Mitä hyötyä on siis siitä, että ennusteen paikkansapitävyyden todennäköisyys on 70 % eikä 60 %? Ehkä tärkeämpi kysymys on kuitenkin se, synnyttävätkö ennusteet uutta tutkimusta. Paunonen (1995: 514–515) on ennustanut suffiksillisen omistusmuodon katoavan Helsingin puhekielestä 2040-luvulla. Ehkä tuolloin nähdään myös tutkimus, joka osoittaa ennusteen kohtalon.

Olen tässä luvussa käsitellyt näennäisaikametodin taustaoletusta, jonka mukaan muutoksen suunta on ennustettavissa. Olen esittänyt, että kielenmuutoksen ennustaminen on sen luonteesta johtuen aina epävarmaa. Olen tarkastellut epävarmuutta sekä yhteisön että yksilön näkökulmasta. Lisäksi olen verrannut toisiinsa muutoksen diakronista ja synkronista ennustamista ja esittänyt, että erottavana tekijänä on ennaltamäärätyn hypoteesin soveltaminen.

5. Pohdintaa

Näennäisaikametodin taustaoletusten käsittely on nostanut esiin useita mielenkiintoisia kysymyksiä. Tässä viimeisessä luvussa tarkastelen neljää tällaista kysymystä, jotka koskevat kielenmuutoksen ja idiolektien vakiintumisen merkitystä, yksilövariaatiota ja kielenoppimista sekä edistystä kielitieteessä. Tämä lista ei ole mitenkään kattava, vaan jättää useita tärkeitä aiheita käsittelemättä ulkopuolelle. Näistä yksi on kieliopillistumisen tutkimus, jolla on selkeitä liittymäkohtia morfosyntaktisen tason sosiolingvistiseen variaatiotutkimukseen (ks. Tagliamonte 2012: 207). Tästä hyvä esimerkki on Hopperin (1991) esittämät viisi periaatetta alkavan kieliopillistumisen tunnistamiseen. Kyse on siis alkavasta tai meneillään olevasta muutoksesta, aivan samoin kuin sosiolingvistisessä variaatiotutkimuksessa. Toinen laajempaa käsittelyä vaativa aihe on muutoksen nopeus. Sekä Labov (1994: 112) että Sankoff (2006; Sankoff & Blondeau 2007: 582) ovat todenneet, että näennäisaikainen muutoksen kuva saattaa aliarvioida muutoksen nopeutta. Wagnerin

ja Sankoffin (2011) tutkimus puolestaan viittaa siihen, että näennäisaikainen muutoksen kuva voi myös yliarvioida muutoksen nopeutta. Paunonen (2005a: 16) ilmaisee tämän jaon selkeästi toteamalla muutoksen olevan sitä nopeampaa, mitä enemmän yksilöt muuttavat puhettaan meneillään olevan muutoksen suuntaan ja vastaavasti sitä hitaampaa, mitä enemmän yksilöt muuttavat puhettaan meneillään olevan muutoksen vastaisesti. Uudemman terminologian mukaan elinikäinen muutos siis nopeuttaisi muutosta, kun taas vetäytyvä elinikäinen muutos hidastuttaisi sitä (ks. Buchstaller 2015).

5.1 Mitä tarkoitetaan kielenmuutoksella?

Tämän artikkelin käsikirjoitusvaiheessa törmäsin toistuvasti näkemykseen, jonka mukaan sosiolingvistiikassa kielenmuutoksella tarkoitetaan eri asioita, minkä takia olisi syytä tuoda aina selkeästi esiin käsiteltävissä oleva kielen taso. Olen kuitenkin tietoisesti käyttänyt termiä kielenmuutos, koska mielestäni kielenmuutoksesta tulee voida puhua myös yleisellä tasolla ainakin silloin, kun tarkempi erittely ei ole tarpeen. Samaa periaatetta seuraten olen yllä puhunut yleisesti idiolektien vakiintumisesta, vaikka tämä käsite kätkeekin sisälleen kysymyksen siitä, mihin kielen tasoon vakiintumisella oikeastaan viitataan. Kysymys on toisin sanoen siitä, ovatko jotkin kielen tasot stabiilimpia aikuisiällä kuin toiset (ks. G. Sankoff 2005: 1004, 1010). Tähän vastaaminen edellyttää kuitenkin empiiristä tutkimusta, joten sivuutan se tässä yhteydessä. Koska sosiolingvistinen variaatiotutkimus alkoi äänne- ja muoto-opillisten muutosten tutkimisena, viitattaneen vakiintumisella ensisijaisesti juuri fonologiseen tasoon (ks. Downes 1998 [1984]: 239; Labov 1994: 111–112). Näennäisaikametodin pätevyyden kannalta muuttumattomuus aikuisiällä parantaa näennäisaikaisen muutoksen kuvan tarkkuutta, joten tässä mielessä näennäisaikainen muutoksen kuva on todennäköisesti luotettavampi ja tarkempi stabiilimpien kielen tasojen kohdalla. Esimerkiksi sanasto kehittyy ja kasvaa koko eliniän (G. Sankoff 2005: 1004), joten se soveltuu varsin huonosti näennäisaikaiseen tarkasteluun.

Kvantitatiivisen tutkimuksen ulottaminen kielen ylemmille tasoille on kuitenkin herättänyt laajaa keskustelua. Suomessa aiheeseen on viitannut mm. Lappalainen (2004: 16), jonka mukaan suomalainen variaationtutkimus on verrattain kapea-alaista siinä mielessä, että se on keskittynyt enimmäkseen äänne- ja muoto-opillisten piirteiden tarkasteluun (ks. myös Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 130–132; Kurki 2007: 149–152). Saman kommentin on murteentutkimuksen osalta esittänyt aiemmin Leskinen (1977: 171). Vaikka kritiikki on nähtävästi aiheellinen, on suomalaisen variaationtutkimuksen kapea-alaisuus myös ymmärrettävissä, kun huomioidaan

murteentutkimuksen perinteen, kaupungistumisen aiheuttaman puhekielen murroksen ja labovilaisen tutkimusmallin yhteisvaikutus. Tästä näkökulmasta katsottuna on rationaalista, että suomalainen variaationtutkimus on keskittynyt juuri äänne- ja muoto-opillisten piirteiden tarkasteluun – tutkimuksen laajentaminen on seuraava vaihe. Lisäksi on todettava, että suomalaisen sociolingvistisen variaationtutkimuksen alkuaikoina tehtiin jonkin verran myös syntaksin tutkimusta (ks. Suojanen 1985). Kuten Lappalainen (2004: 16) toteaa, kielen ylempien tasojen kvantitatiivinen tutkimus ei ole kuitenkaan yksiselitteistä.

G. Sankoff (1973) oli ensimmäinen, joka ehdotti tutkimuksen ulottamista kielen ylempiin tasoihin. Ehdotusta pidettiin kuitenkin haasteellisena, ja se aiheutti laajaa keskustelua etenkin 1970- ja 1980-luvuilla (ks. G. Sankoff 1973; Lavandera 1978; Labov 1978; Romaine 1981b; Cheshire 1987; D. Sankoff 1988; Lefebvre 1989). Keskeisenä ongelmana pidettiin sitä, etteivät esimerkiksi syntaktiset piirteet ole samalla tavalla merkityksestä vapaita kuin fonologiset piirteet, mikä saattaa tehdä kielellisen muuttujan tunnistamisesta vaikeaa (ks. Lavandera 1978: 174–176). Labovin alkuperäisen määritelmän mukaan soveltuvimpia kielen piirteitä kielellisiksi muuttujiksi ovat juuri fonologiset piirteet, koska ne toistuvat aineistossa tiheään, ovat jossain määrin immuuneja tietoiselle tukahduttamiselle, ovat laajempien rakenteiden olennaisia osia ja lisäksi helposti kvantifioitavissa (1966: 49). Ajatuksena on siis se, että kielelliset muuttujat voidaan korreloida sosiaalisten tai tyylillisten tekijöiden kanssa siten, että variantit eroavat toisistaan sosiaaliselta tai tyylilliseltä merkitykseltään, mutta eivät referentiaaliselta merkitykseltään tai totuusarvoltaan (ks. Labov 1972: 237 ja 271, 1978: 7; Weiner & Labov 1983: 31–34). Toisin kuin fonologisilla piirteillä, syntaktisilla piirteillä on yleensä referentiaalinen merkitys (Lavandera 1978:175). Toinen keskeinen ongelma liittyy riittävän suuren aineiston keruuseen, sillä esimerkiksi syntaktisten piirteiden esiintymistiheys ei ole yhtä suuri kuin fonologisten piirteiden (Rickford 1999: 15–18). Nämä ongelmat eivät ole kuitenkaan estäneet tutkimuksen etenemistä (ks. esim. D. Sankoff & Cedergren toim. 1981; Milroy & Gordon 2003: 169–197; Tagliamonte 2012: 17, 206–348).

5.2 Mitä tarkoitetaan ikäsidonnaisella muutoksella?

Labovin alkuperäisessä esityksessä (1994: 83) muutosmalleja on neljä: stabiilius, sukupolvittainen muutos, yhteisöllinen muutos ja ikäsidonnainen muutos. G. Sankoffin (2005: 1011) esittämä elinikäinen muutos nostaa määrän viiteen – vetäytyvä elinikäinen muutos laskettaneen joko elinikäisen muutoksen kääntöpuoleksi tai mahdollisesti omaksi ryhmäkseen, mikä nostaisi muutosmallien määrän jo kuuteen. Ikäsidonnaisen ja elinikäisen muutoksen välinen suhde on

kuitenkin epäselvä. Wagner (2012b: 378) huomauttaa, että puhujat voivat muuttaa kieltään meneillään olevan kielenmuutoksen mukaisesti myös sukupolvi sukupolvelta, ja kysyy, kuinka monta kertaa tämän tulee toistua, että kyse on ikäsidonnoisesta muutoksesta eikä elinikäisestä muutoksesta. Varsinaista konsensusta ei näytä olevan saavutettu, ja Tagliamonte (2012: 55, 247) pitääkin kielen sukupolvittaisen muutoksen erottamista ikäsidonnoisesta ja elinikäisestä muutoksesta yhtenä nykysosiolingvistiikan suurista haasteista.

Yksi ikäsidonnoisen muutoksen määrittelyä hankaloittavista tekijöistä on se, että sitä on käytetty hieman eri merkityksissä. Esimerkiksi Chambers (1995: 188) näkee ikäsidonnoisen muutoksen harvinaisena ja ensi sijassa nuoruuteen liittyvänä sukupolvittain toistuvana ilmiönä. Downes (1998 [1984]: 223–227, 237–240) näyttäisi tarkoittavan sillä iän ja muutoksen välistä korrelaatiota, joka ilmenee useimmiten siten, että nuoret puhujat ovat muutoksen kärjessä. Eckert (1997: 151) puolestaan viittaa termillä yksilön kielen muuttumiseen hänen elinaikanaan. Varhaisimmissa kirjoituksissaan Labov (1972: 163) yksinkertaisesti erotti ikäsidonnoisen muutoksen kielen sukupolvittaisesta muutoksesta, mutta täsmänsi kantaansa myöhemmin siten, että ikäsidonnoisella muutoksella viitataan tilanteeseen, jossa yksilön kieli muuttuu hänen elinaikanaan, mutta yhteisön ei (1994: 83–84). Toisaalta myös Labov viittaa ikäsidonnoisella muutoksella sukupolvittain uusiutuvaan, säännölliseen ilmiöön (1994: 46). G. Sankoffin (2005: 1011) ehdotus jakaa ikäkausivaihtelu¹⁹ elinikäiseen muutokseen ja ikäsidonnoiseen muutokseen vastaa juuri tähän tilanteeseen.

Alkujaan tarkoituksena oli siis erottaa ikäsidonnoinen muutos kielen sukupolvittaisesta muutoksesta, mutta myöhemmin havaittiin, että ikäkausivaihtelu on laajempi ilmiö kuin oli ajateltu. Mielenkiintoista tässä on se, että ikäkausivaihtelu ikäsidonnoisen muutoksen ja elinikäisen muutoksen yläkäsitteenä vastaa paremmin Hockettin (1950) alkuperäistä määritelmää. Kirjoituksessaan Hockett viittaa ikäkausivaihtelulla ihmisten universaaliin piirteeseen muodostaa erilaisia ryhmiä samanikäisten kanssa ja toteaa sekä käsitteen että yleisen ajatuksen olevan kohtuullisen vanhoja (mts. 453 ja alaviite 7). Kyse on ihmisen käyttäytymisestä ja siitä, että kieli seuraa ihmisen käyttäytymistä. Kurki (2013: 210) laskee ikäsidonnoiselle muutokselle otollisiksi vaiheiksi teini-iän ja nuoruuden lisäksi työelämään siirtymisen ja eläköitymisen. Vastaavasti Tagliamonte (2012: 47) toteaa keski-ikäisten työelämässä olevien puhujien olevan konservatiivisempia kuin vanhempien jo työelämästä poistuneiden puhujien. Nämä ovat juuri

¹⁹ Ikäkausivaihtelulla tarkoitetaan tässä ikäsidonnoisen ja elinikäisen muutoksen yläkäsitettä (ks. Kurki 2013: 205, alaviite 4).

sellaisia vaiheita ihmisten elämässä, joihin ikäkausivaihtelu Hockettin käyttämässä merkityksessä soveltuu. Ikäsidonnainen muutos Chambersin käyttämässä muodossa on eräänlainen anomalia, jossa jokin saa puhujat käyttäytymään samalla tavalla sukupolvi toisensa jälkeen. Mikäli työelämään siirtyminen muuttaa kielenkäyttöä konservatiivisemmaksi, onko kyseessä samanlainen ilmiö kuin se, että lapset ja nuoret tapaavat käyttää *x*-grafeemia *ks*-yhtymän tilalla (ks. Kurki 2013: 210)?

5.3 Kielenoppiminen ja yksilövariaatio

Edellä on esitetty, että sosiolingvistisen variaatiotutkimuksen ulottaminen kielen ylemmille tasoille ei ole välttämättä ongelmatonta. Lisäongelmia saattavat tuottaa kielenoppimisen ajallinen laajuus sekä yksilövariaatio. Roberts (2002: 336) mukaan yksi lapsen kielen variaatiotutkimusta hankaloittava tekijä on se, että sosiaalisesti motivoitun variaation erottaminen kehityksellisistä tekijöistä ei ole yksinkertaista. Nähdäkseni tämä koskee myös meneillään olevan kielenmuutoksen tunnistamista. Fonologisen tason tutkimuksessa tarkasteltavana ovat monesti alle 10-vuotiaat puhujat. Esimerkiksi Kurjen (2005) tutkimuksen nuorin puhuja on 9-vuotias, kun taas Labov (1994: 49) kehottaa huomioimaan jopa 8-vuotiaat puhujat. Joidenkin morfologisten ja syntaktisten rakenteiden kohdalla 8-vuotiaan kielenkehitys on kuitenkin vielä kesken. Esimerkiksi Nippold (2007 [1988]: 50, 55–65) toteaa derivatiivisen morfologian kehityksen olevan monimutkainen asteittainen prosessi, joka alkaa lapsuudessa ja jatkuu aina aikuisiälle saakka. Vastaavasti Pajunen ja Vainion (2015) tutkimus osoittaa, että derivaatiomorfologian hallinta kehittyy lineaarisesti koko kouluiän siten, että 12-vuotiailla hallinta on heikointa, 15-vuotiailla parempaa ja edelleen n. 20-vuotiailla vielä parempaa. Tutkimuksen vanhimmat koehenkilöt olivat testissä nopeampia kuin nuoremmat ja tekivät vähemmän virheitä mm. tunnistaessaan johdospareja *hypähtää* > *hypätä*, **hypästyä* > *hypätä* ja *hyödyntää* > *hypätä*.

Yksilövariaation osalta Dąbrowska (2012) esittää, että puhujat voivat erota toisistaan esimerkiksi sen suhteen, miten hyvin he oppivat ja hallitsevat tietyt taivutus kategoriat. Kyse ei ole kuitenkaan vain pelkästään eriaikaisesta oppimisesta, vaan lopputulos on nimenomaan laadullinen: kaikki puhujat eivät opi kaikkia kielen rakenteita yhtä hyvin, minkä seurauksena puhujien välillä on variaatiota. Pajunen, Itkonen ja Vainio (2015) puolestaan tutkivat sanamerkityksen hallintaa nuorilla aikuisilla; tulosten perusteella nuorten aikuisten kielenhallinta näyttäisi olevan vielä kesken ja yksilöiden välinen variaatio suurta. Mielenkiintoista on myös se, että ulkoisista tekijöistä

tuloksiin vaikuttivat eniten ylioppilastutkintotodistuksen perusteella arvioitu yleinen lahjakkuus ja muissa pääsykokeen tehtävätyypeissä menestyminen. (Mts. 181–183.)

Roberts (2002) toteaa, että kielenoppimisessa havaitun variaation ajatellaan monesti heijastavan erilaisia kielenoppimistyyplejä. Oppimisen lopputulos on kuitenkin aina sama: aikuisen kielenkäyttäjän kielellisen järjestelmän omaksuminen (Mts. 336.) Pajunen, Itkonen ja Vainio (2015: 183) tekevät saman huomion generativismin osalta, jossa kieliyhteisön jäsenten kompetenssi oletetaan yhdenmukaiseksi. Kysymys siitä, onko kielenoppimisen lopputulos kaikilla sama, näyttäisi olevan ajankohtainen, mutta aihe vaatii selkeästi lisää empiiristä tutkimusta. Alustavasti näyttäisi kuitenkin siltä, että puhujat varioivat kielenhallinnan suhteen (ks. Pajunen ym. 2015; ks. myös Coppieters 1987; Ellis 2012).

5.4 Onko edistystä tapahtunut?

Olen tässä artikkelissa pyrkinyt korostamaan historiallista näkökulmaa nykysosiolingvistiikan ongelmien tarkastelussa. Näin lopuksi on vielä syytä tarkastella kysymystä edistyksestä. Tämä saattaa tuntua redundantilta, sillä olisi irrationaalista väittää, etteikö edistystä olisi tapahtunut. Kysymyksen tarkastelu on kuitenkin hyödyllistä, sillä niin voidaan asettaa kielitieteen kehitys oikeaan valoon.

Esa Itkonen (1991) toteaa, että kielioppiteorian tutkimuskohde ei ole muuttunut lainkaan viimeisen kahdentuhannen vuoden aikana. Kielioppiteorian ajaton luonne takaa sen, että samat tutkimuslöydöt tehdään kerta toisensa jälkeen.²⁰ Itkonen sanoo, että vaikka tietty määrä toistoa on väistämätöntä, olisi hyvä, jos kielitiede voisi laajentua uusille alueille. (Mts. 329, 347.) Vaikka Itkonen puhuukin ensi sijassa kielioppiteoriasta, kielenmuutoksen tutkimuksen näkökulmasta tälläistä laajentumista on tapahtunut. Kuten Romaine (1982: 9–10) toteaa, kielitieteilijät eivät ole koskaan olleet tietämättömiä kielen variaatiosta, mutta sosiolingviikka on nostanut tietyn tyyppisen variaation yksityiskohtaisemman tarkastelun kohteeksi. Pieneltä vaikuttavalla muutoksella näyttäisi olevan kauaskantoisia vaikutuksia. Olisi kuitenkin virhe tehdä kategorista eroa menneen ja nykyisen tutkimuksen välille. Sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on perinteisen diakronisen muutoksen tutkimuksen laajennus. Historiallinen perspektiivi auttaa näkemään ongelmat oikeassa valossa. Kehitys kielitieteessä ei tutkimuskohteen ajattoman luonteen vuoksi ole

²⁰ Tästä hyvä esimerkki on analogian käsite (ks. Esper 1973; Anttila 1977; Esa Itkonen 2005b; Laasanen 2008; ks. myös Esa Itkonen 2011b; Hamunen 2015).

lineaarista. Aitchison (2013 [1991]: 245) luonnehtii kielen olevan jatkuvasti kieltä rikkovien ja kieltä hoitavien voimien ristitulessa. Aivan vastaavasti Whitney (1979 [1875]: luku 3) totesi kielessä vaikuttavan kahdenlaisia voimia, kieltä säilyttäviä ja kieltä muuttavia.

6. Yhteenveto

Olen tässä artikkelissa tarkastellut variationistisessa sosiolingvistiikassa käytettyä näennäisaikametodia yleiskielitieteellisestä näkökulmasta ja korostanut käsiteltävien kysymysten historiallista kontekstia. Tarkoitukseni on ollut avata näennäisaikametodia tutkimalla sen kolmea taustaoletusta, jotka ovat i) oletus, että meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) oletus idiolektien vakiintumisesta ja iii) oletus, että muutoksen suunta on ennustettavissa. Tutkimuksen keskeiset johtopäätökset ovat seuraavat:

- 1) Meneillään olevan muutoksen tunnistaminen perustuu vertailuun, mikä tekee muutoksen synkronisesta ja diakronisesta tutkimuksesta tältä osin samankaltaista.
- 2) Muutoksen kesto suhteessa tutkimuksen kattamaan kokonaisuikaväliin on ensisijainen tekijä sen suhteen, miten tarkan kuvan näennäisaikametodi voi muutoksesta antaa.
- 3) Oletus idiolektien vakiintumisesta perustuu kriittisen iän hypoteesiin, joka puolestaan palautuu epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin.
- 4) Kielenmuutoksen ennustaminen on sen luonteen vuoksi aina epävarmaa.
- 5) Muutoksen diakronista ja synkronista ennustamista erottaa hypoteesin soveltaminen.

Lisäksi olen käynyt läpi kielen ylempien tasojen tutkimuksen haasteellisuutta luvussa 5.1 ja esittänyt luvussa 5.3, että lisähaastetta voivat aiheuttaa kielenoppimisen ajallinen laajuus ja yksilövariaatio. Luvussa 5.2 olen tarkastellut ikäsidonnaisen ja elinikäisen muutoksen välistä suhdetta ja niiden määrittelyä. Lopuksi luvussa 5.4 olen vielä lyhyesti tarkastellut edistystä kielitieteessä.

Näennäisaikamettiin liittyviä kysymyksiä voidaan tutkia eri näkökulmista. Tutkimuksen näkökulma ja abstraktiotaso vaikuttavat käsiteltäviin kysymyksiin ja ohjaavat kysymyksenasettelua. Tutkittavan ilmiön kompleksisuuden ymmärtämiseen ja selvittämiseen tarvitaan monitasoista tutkimusta. Empiria ei yksinään riitä, mutta niin ei riitä teoriakaan. Tulen jatkossa palaamaan aiheeseen liittyviin kysymyksiin ja tarkastelemaan niitä niin empiirisestä kuin metateoreettisesta näkökulmastakin

Lähteet

- Aitchison, Jean 2003: Psycholinguistic perspectives on language change. – Brian D. Joseph & Richard D. Janda (toim.), *The handbook of historical linguistics* s. 736–743. Malden: Blackwell Publishing Ltd.
- Aitchison, Jean 2012: Diachrony vs. synchrony: the complementary evolution of two (ir)reconcilable dimensions. – Juan Manuel Hernández-Campoy & Juan Camilo Conde-Silvestre (toim.), *The handbook of historical sociolinguistics* s. 11–21. Malden: Wiley-Blackwell.
- Aitchison, Jean 2013 [1991]: *Language change: progress or decay?* Neljäs painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anttila, Raimo 1977: *Analogy*. The Hague: Mouton, cop.
- Anttila, Raimo 1989 [1972]: *Historical and comparative linguistics*. Toinen korjattu painos. Amsterdam: John Benjamins.
- Bailey, Charles-James 1973: *Variation and linguistic theory*. Arlington: Center for Applied Linguistics.
- Bailey, Guy 2002: Real and apparent time. – J. K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *The handbook of language variation and change* s. 312–332. Malden: Blackwell.
- Bailey, Guy – Tom Wikle – Jan Tillery – Lori Sand 1991: The apparent time construct. – *Language variation and change* 3 s. 241–264.
- Bloomfield, Leonard 1951 [1933]: *Language*. New York: Henry Hold & Company.
- Boberg, Charles 2004: Real and apparent time in language change: late adoption of changes in Montreal English. – *American Speech* 79(3) s. 250–269.
- Bowie, David 2011: Aging and sociolinguistic variation. – Anna Duszak & Urszula Okulska (toim.), *Language, culture and the dynamics of age* s. 29–51. Berlin: de Gruyter Mouton.
- Bowie, David – Malcah Yaeger-Dror 2014: Phonological change in real time. – Patrick Honeybone & Joseph Salmons (toim.), *The Oxford handbook of historical phonology*. Oxford Handbooks Online. Oxford: Oxford University Press.
- Buchstaller, Isabelle 2006: Diagnostics of age-graded linguistic behaviour: the case of the quotative system. – *Journal of Sociolinguistics* 10(1) s. 3–30.
- Buchstaller, Isabelle 2015: Exploring linguistic malleability across the life span: age-specific patterns in quotative use. – *Language in Society* 44(4) s. 457–496.

- Cedergren, Henrietta J. – David Sankoff 1974: Variable rules: performance as a statistical reflection of competence. – *Language* 50(2) s. 333–355.
- Chambers, J. K. 1995: *Sociolinguistic theory. Linguistic variation and its social significance*. Oxford: Blackwell.
- Cheshire, Jenny 1987: Syntactic variation, the linguistic variable, and sociolinguistic theory. – *Linguistics* 25 s. 267–282 .
- Cohen, Jonathan L. 1986: *The dialogue of reason. An analysis of analytical philosophy*. Oxford: Clarendon Press.
- Coppieters, René 1987: Competence differences between native and near-native speakers. – *Language* 63(3) s. 544–573.
- Croft, William 2000: *Explaining language change. An evolutionary approach*. Harlow: Pearson Education.
- Cziko, Gary 1995: *Without miracles. Universal selection theory and the second darwinian revolution*. Cambridge: The MIT Press.
- Dąbrowska, Ewa 2012: Different speakers, different grammars. Individual differences in grammatical abilities. – *Linguistic approaches to bilingualism* 2(3) s. 219–253.
- Downes, William 1998 [1984]: *Language and society*. Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, Penelope 1997: Age as a sociolinguistic variable. – Florian Coulmas (toim.), *The handbook of sociolinguistics* s. 151–167. Oxford: Blackwell.
- Ellis, Nick 2012: Variable competence. – *Linguistic approaches to bilingualism* 2(3) s. 264–268.
- Esper, Erwin A. 1973: *Analogy and association in linguistics and psychology*. Athens: The University of Georgia Press.
- Foulkes, Paul – Marilyn Vihman 2013: First language acquisition and phonological change. – Patrick Honeybone & Joseph Salmons (toim.), *The Oxford handbook of historical phonology*. Oxford Handbooks Online. Oxford: Oxford University Press.
- Fromkin, Victoria – Robert Rodman – Nina Hyams 2011 [2003]: *An introduction to language*. Yhdeksäs painos. Boston: Wadsworth.
- Hamunen, Markus 2015: Analogian käsitteestä konstruktiokieliopissa. – *Virittäjä* 119(2) s. 278–286.
- Haspelmath, Martin 1999: Optimality and diachronic adaptation. – *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 18 s. 180–205.
- Heine, Bernd – Tania Kuteva 2005: *Language contact and grammatical change*. New York: Cambridge University Press.

- Hockett, Charles 1950: Age-grading and linguistic continuity. – *Language* 26 (4) s. 449–457.
- Hockett, Charles 1958: *A course in modern linguistics*. New York: The Macmillan Company.
- Hopper, Paul J. 1991: On some principles of grammaticization. – Elizabeth Cross Traugott & Bernd Heine (toim.), *Approaches to grammaticalization. Volume 1. Focus on theoretical and methodological issues* s. 17–36. Amsterdam: John Benjamins.
- Hull, David 1988: *Science as a process. An evolutionary account of the social and conceptual development of science*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hurtta, Heikki 1999: Variaationitutkimuksen myytit ja stereotypiat. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 53–101. Tampereen yliopisto: Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Häkkinen, Jaakko 2013: Historiallisen kielitieteen vertailevat menetelmät. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielten vertailun metodiikka* s. 171–218. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Erkki 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- Itkonen, Esa 1978: *Grammatical theory and metascience. A critical investigation into the methodological and philosophical foundations of 'autonomous' linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Itkonen, Esa 1984: On the 'rationalist' conception of linguistic change. – *Diachronica* 1 s. 203–216.
- Itkonen, Esa 1991: *Universal history of linguistics: India, China, Arabia. Europe*. Amsterdam: John Benjamins.
- Itkonen, Esa 1999: *Kielitieteen kääntöpuoli. Kirjoituksia vuosilta 1963–1999*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 2. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 2005a: *Ten non-European languages. An aid to the typologist*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 9. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 2005b: *Analogy as structure and process. Approaches in linguistics, cognitive psychology and philosophy of science*. Amsterdam: John Benjamins.
- Itkonen, Esa 2011a: On Coseriu's legacy. – *Energeia* 3 s. 1–29.
- Itkonen, Esa 2011b: Konstruktiokielioppi ja analogia. – *Virittäjä* 115(4) s. 600–605.
- Itkonen, Esa 2013a: Philosophy of linguistics. – Keith Allan (toim.), *The Oxford handbook of the history of linguistics* s. 747–774. Oxford: Oxford University Press.
- Itkonen, Esa 2013b: On explanation in linguistics. – *Energeia* 5 s. 10–40.
- Itkonen, Terho 1970: Ovatto äänne­muutokset vähittäisiä vai harppauksellisia? – *Virittäjä* 74(4) s. 411–438.

- Itkonen, Terho 1971: Lisää ääntenmuutoksista ja generativismista. – *Virittäjä* 75(2) s. 199–206.
- Jespersen, Otto 1968 [1922]: *Language. Its nature, development and origin*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- José, Brian 2010: The apparent-time construct and stable variation: final /z/ devoicing in northwestern Indiana. – *Journal of Sociolinguistics* 14(1) s. 34–59.
- Kataoka, Kuniyoshi – Asahi Yoshiyuki 2015: Synchronic and diachronic variation in the use of spatial frames of reference: an analysis of Japanese route instruction. – *Journal of sociolinguistics* 19(2) s. 133–160.
- King, Robert D. 1969: *Historical linguistics and generative grammar*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc.
- Kirby, Simon 2002: Learning, bottlenecks and the evolution of recursive syntax. – Ted Briscoe (toim.), *Linguistic evolution through language acquisition: formal and computational models* s. 173–204. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kunnas, Niina 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli. Reaaliaikatuutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kurki, Tommi 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kurki, Tommi 2007: Variaationtutkimuksen nykynäkymiä. – *Sananjalka* 49 s. 143–162.
- Kurki, Tommi 2013: Näennäisaikametodi ja muutosmallit. – *Sananjalka* 55 s. 202–212.
- Laasanen, Mikko 2006: Kielen muutoksen evolutionäärisistä teorioista. – Anneli Pajunen & Hannu Tommola (toim.), *XXXII Kielitieteen päivät Tampereella 19.–20.5.2005. Valikoima pidettyihin esitelmiin pohjautuvista artikkeleista* s. 85–97. Tampere: Tampere University Press.
- Laasanen, Mikko 2008: Toistuvan oppimisen malli ja kielen evoluutio. *Virittäjä* 112(1) s. 66–83.
- Laasanen, Mikko 2014: *Näennäisaikamenetelmä ja kielenmuutoksen ennustaminen*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Labov, William 1963: The social motivation of sound change. – *Word* 19: 273–309.
- Labov, William 1966: *The social stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William 1969: Contraction, deletion, and inherent variability of the English copula. – *Language* 45(4) s. 715–762.
- Labov, William 1972: *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William 1978: *Where does the linguistic variable stop? A response to Beatriz Lavandera*.

- Working papers in sociolinguistics 44. Austin: The University of Texas.
- Labov, William 1981: What can be learned about change in progress from synchronic descriptions? – David Sankoff & Henrietta Cedergren (toim.), *Variation Omnibus* s. 177–199. Edmonton: Linguistic Research, Inc.
- Labov, William 1994: *Principles of linguistic change vol.1. Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lass, Roger 1976: Variation studies and historical linguistics. – *Language in society* 5 s. 219–229.
- Lass, Roger 1997: *Historical linguistics and language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Laudan, Larry 1981: *Science and hypothesis. Historical essays on scientific methodology*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Lavandera, B. R. 1978: Where does the sociolinguistic variable stop? – *Language in Society* 7(2) s. 171–183.
- Lefebvre, Claire 1989: Some problems in defining syntactic variables: the case of wh-questions in Montreal French. – Ralph W. Fasold & Deborah Schiffin (toim.), *Language change and variation* s. 351–366. Amsterdam: Benjamins.
- Lenneberg, Eric 1967: *Biological foundations of language*. New York: Wiley.
- Leskinen, Heikki 1977: Onko murteentutkimuksella tulevaisuutta? – *Virittäjä* 81(2) s. 167–175.
- Luraghi, Silvia 2010: Causes of language change. – Silvia Luraghi & Vit Bubenik (toim.), *The continuum companion to historical linguistics* s. 358–370. London: Continuum International Publishing Group.
- Martinet, André 1964 [1955]: *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*. Toinen painos. Berne: Éditions A. Francke S. A.
- Meyerhoff, Miriam 2011: *Introducing sociolinguistics*. London: Routledge.
- Milroy, Lesley – Matthew Gordon 2003: *Sociolinguistics. Method and interpretation*. Oxford: Blackwell.
- Mustanoja, Liisa 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Realiaikaututkimus Tampereen puhekielestä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Määttä, Urho 1994: *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Nahkola, Kari – Marja Saanilahti 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruututkimus*

kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68.

- Nevalainen, Terttu – Helena Raumolin-Brunberg 2012: Historical sociolinguistics: origins, motivations, and paradigms. – Juan Manuel Hernández-Campoy & Juan Camilo Conde-Silvestre (toim.), *The handbook of historical sociolinguistics* s. 22–40. Malden: Wiley-Blackwell.
- Niiniluoto, Ilkka 1983: *Tieteellinen päättely ja selittäminen*. Helsinki: Otava.
- Nippold, Marilyn 2007 [1988]: *Later language development. School-Age children, adolescents, and young adults*. Kolmas painos. Austin: PRO-ED, Inc.
- Nuolijärvi, Pirkko – Marja-Leena Sorjonen 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseurauhankkeen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Pajunen, Anneli – Esa Itkonen – Seppo Vainio 2015: Sanamerkityksen hallinta nuorilla aikuisilla. – *Virittäjä* 119(2) s. 160–187.
- Pajunen, Anneli – Seppo Vainio 2015: Lexical-morphological knowledge of the inner structure of words: development of derivational skills in Finnish. Esitelmä konferenssissa SALC V. Trondheim, 19.–21.8.2015. Abstrakti saatavilla osoitteesta <https://www.ntnu.edu/web/salc5/abstract>.
- Palander, Marjatta 1987: Meneillään olevan äänne muutoksen tutkimisesta. – *Virittäjä* 91 (3) s. 329–339.
- Palander, Marjatta 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Paul, Hermann 1960 [1880]: *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Kuudes painos. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Paunonen, Heikki 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. – *Virittäjä* 99(4) s. 162–200.
- Paunonen, Heikki 2003: Suomen kielen morfologisista muutosmekanismeista. – Lea Laitinen, Hanna Lappalainen, Päivi Markkola & Johanna Vaattovaara (toim.), *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta* s. 187–248. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Paunonen, Heikki 2005a: Totta vai toiveajattelua: näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 13–53. Kieli 16. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Paunonen, Heikki 2005b: Helsinkiläisiä puhujaprofiileja. – *Virittäjä* 109(2) s. 162–200.

- Penfield, Wilder – Lamar Roberts 2014 [1959]: *Speech and brain-mechanisms*. Princeton: Princeton University Press.
- Plotkin, Henry 2010: *Evolutionary worlds without end*. Oxford: Oxford University Press.
- Ravila, Paavo 1966: *Johdatus kielihistoriaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rickford, John R. 1999: *African American vernacular english. Features, evolution, educational implications*. Malden: Blackwell.
- Rickford, John – Mackenzie Price 2013: Girlz II women: age grading, language change and stylistic variation. – *Journal of Sociolinguistics* 17(2) s. 143–179.
- Ritt, Nikolaus 2004: *Selfish sounds and linguistic evolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roberts, Julie 2002: Child language variation. – J. K Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *The handbook of language variation and change* s. 333–348. Malden: Blackwell.
- Romaine, Suzanne 1981a: The status of variable rules in sociolinguistic theory. – *Journal of Linguistics* 17(1) s. 93–119.
- Romaine, Suzanne 1981b: *On the problem of syntactic variation: a reply to Beatriz Lavandera and William Labov*. Sociolinguistic working paper 82. Austin: The University of Texas.
- Romaine, Suzanne 1982: *Socio-historical linguistics: its status and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Romaine, Suzanne 1989: The role of children in linguistic change. – Leiv Egil Breivik & Ernst Håkon Jahr (toim.), *Language change. Contribution to the study of its causes* s. 199–226. Berlin: de Gruyter.
- Sankoff, David 1988: Sociolinguistics and syntactic variation. – Frederik J. Newmeyer (toim.), *Linguistics: the Cambridge survey 4. Language: the socio-cultural context* s. 140–161. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sankoff, David – Henrietta Cedergren (toim.) 1981: *Variation Omnibus*. Edmonton: Linguistic Research, Inc.
- Sankoff, Gillian 1973: Above and beyond phonology in variable rules. – Charles-James N. Bailey & Roger W. Shuy (toim.), *New ways of analyzing variation in english* s. 44–61. Washington: Georgetown University Press.
- Sankoff, Gillian 2005: Cross-sectional and longitudinal studies. – Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Ammon Ulrich (toim.), *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society* s. 1003–1013. Berlin: de Gruyter.
- Sankoff, Gillian 2006: Age: apparent time and real time. – Keith Brown (toim.), *The encyclopedia*

- of language and linguistics vol.1*. Toinen painos s. 110–116. Oxford: Elsevier.
- Sankoff, Gillian – Hélène Blondeau 2007: Language change across the lifespan: /r/ in Montreal French. – *Language* 83(3) s. 560–588.
- Sankoff, Gillian – Hélène Blondeau – Anne Charity 2001: Individual roles in a real-time change. Montreal (r->R) 1947–1995. – Hans Van de Velde & Roeland van Hout (toim.), *r-atics. Sociolinguistic, phonetic and phonological characteristics of /r/* s. 141–157. Etudes & Travaux n^o4. Bruxelles: Institut des Langues Vivantes et de Phon  tique.
- Sapir, Edward 2007 [1921]: *Language. An introduction to the study of speech*. Charleston: Bibliobazaar.
- Saussure, Ferdinand De 2012 [1959]: *Course in general linguistics*. Kääntänyt Wade Baskin. London: Forgotten Books.
- Sundgren, Eva 2002: *  terbes  k i Eskilstuna. En unders  kning av morfologisk variation och forandring i nutida talspr  k*. Institutionen f  r nordiska spr  k vid Uppsala universitet.
- Suojanen, M. K. 1985: *Mit   turussa puhutaan? Raportti Turun puhekielen tutkimuksesta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 23.
- Sweet, Henry 1899: *The practical study of languages. A guide for teachers and learners*. New York: Henry Holt and Company.
- Tagliamonte, Sali 2012: *Variationist sociolinguistics. Change, observation, interpretation*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Trudgill, Peter 1988: Norwich revisited: recent linguistic changes in an English urban dialect. – *English World-Wide* 9 s. 33–49.
- von Wright, Georg Henrik 1971: *Explanation and understanding*. Ithaca: Cornell University Press.
- Wagner, Suzanne Evans 2012a: Real-time evidence for age grad(ing) in late adolescence. – *Language variation and change* 24 s. 179–202.
- Wagner, Suzanne 2012b: Age grading in sociolinguistic theory. – *Language and linguistics compass* 6 s. 371–382.
- Wagner, Suzanne Evans – Gillian Sankoff 2011: Age grading in the Montréal French inflected future. – *Language variation and change* 23 s. 275–313.
- Wang, William S-Y. – Chin-Chuan Cheng 1977 [1970]: Implementation of phonological change: the Sh  ang-F  ng case. – William S-Y. Wang (toim.), *Monographs on linguistic analysis 5. The lexicon in phonological change* s. 148–158. The Hague: Mouton.
- Weiner, Judith E. – William Labov 1983: Constraints on the agentless passive. – *Journal of Linguistics* 19 s. 29–58.
- Weinreich, Uriel – William Labov – Marvin I. Herzog 1968: Empirical foundations for a theory of

language change. – Winfred E. Lehmann & Yakov Malkiel (toim.), *Directions for historical linguistics: a symposium* s. 95–188. Austin: University of Texas Press.

Whitney, William Dwight 1884 [1867]: *Language and the study of language. Twelve lectures on the principles of linguistic science*. Neljäs painos. London: N. Trüber & Co., Ludgate hill.

Whitney, William Dwight 1979 [1875]: *The life and growth of language. An outline of linguistic science*. New York: Dover Publications, Inc.

Wiik, Kalevi 1971: Ääntenmuutoksista ja generativismista. – *Virittäjä* 75(1) s. 59–74.

JULKAISU III

Meneillään oleva kielenmuutos puhutusta kielestä kirjoitettuun ja suomen possessiivisuffiksi

Laasanen, Mikko – Pajunen, Anneli

Anneli Pajunen & Mari Honko (toim.) (tulossa), Suomen kielen hallinta ja sen kehitys.
Peruskoululaiset ja nuoret aikuiset. Helsinki: SKS.
<https://doi.org/10.21435/skst.1472>

Artikkelin käyttöön väitöskirjan osana on saatu kustantajan lupa

Meneillään oleva kielenmuutos puhutusta kielestä kirjoitettuun ja suomen possessiivisuffiksi

Mikko Laasanen

 <https://orcid.org/0000-0003-2654-7146>

Anneli Pajunen

 <https://orcid.org/0000-0001-8597-7491>

Johdanto

Puhuttu ja kirjoitettu kieli ovat kielen eri modaliteetteja eli ilmenemis-
muotoja. Puhuttu kieli on akustinen ilmiö, jonka havaitseminen perus-
tuu useimmiten kuuloaistiin. Kirjoitettu kieli on puolestaan fyysinen
ilmiö, jonka havaitseminen perustuu useimmiten näköaistiin. Tästä on-
tologisesta erosta seuraa modaliteettien ominaisuuksiin liittyviä eroja,
joista puolestaan voi seurata funktionaalisia eroja. Esimerkiksi kirjoitettu
kieli on yleensä pysyvämpää kuin puhuttu kieli, joten kirjoitettua kieltä
käytetään enemmän tiedon tallentamiseen. Eroista huolimatta puhuttu
ja kirjoitettu kieli ovat kuitenkin saman ilmiön kaksi ilmentymää, minkä
todistaa se, että samat kuvausmenetelmät sopivat kumpaankin (ks. Itkonen
2010, 117). Puhutun ja kirjoitetun kielen perimmäinen samuus on to-
dennäköisesti helpommin havaittavissa kielen ylemmillä kuin alemmilla
tasoilla. Esimerkiksi normaalipainotteinen suora sanajärjestys on suo-
messa puhutussa ja kirjoitetussa kielessä molemmissa tyyppiä *subjekti*

– *verbi – objekti*. Täten voi sanoa, että puhutun ja kirjoitetun kielen *peruskielioppi* on sama (ks. Hakulinen 2003, 5). Yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa puhutun ja kirjoitetun kielen välillä voi havaita eroja, joiden perusteella voi puhua puhutun ja kirjoitetun kielen malleista. Lapsen ensimmäinen opittu modaliteetti on puhuttu kieli ja kirjoitettu kieli opitaan yleensä hieman myöhemmässä vaiheessa. Tästä seuraa se, että kielenoppiminen jatkuu vielä alkuvaiheen jälkeenkin (*myöhempi kielenkehitys*, ks. tarkemmin Pajusen ja Hongon esittelyä johdantoluvussa).

Puhutun kielen tutkimuksissa on havaittu, että suomen possessiivisuffiksin käyttö on vähentynyt (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1986; Ikola 1992; Paunonen 1995; Korhonen 2006). Toisinaan possessiivisuffiksin käytön vähenemisen arvellaan olevan leviämässä myös kirjoitettuun kieleen (ks. esim. Ikola 1992; Paunonen 1995; Varjonen 1996; Niemi 2018). Tällöin oletuksena on siis se, että muutos alkaa puhutussa kielessä ja etenee jollain aikavälillä kirjoitettuun kieleen uuden puhutun kielen mallin vallatessa alaa aiemmalta kirjoitetulta mallilta. Kirjoitetun kielen osalta tilannetta ei ole kuitenkaan tutkittu, vaan havainnot perustuvat yksittäisiin esimerkkeihin. Koska puhekielen tutkimuksissa liitteettömyys on vahvistunut varsin nopeasti, voivat yksittäiset esimerkit antaa sen kuvan, että muutos on todellakin leviämässä kirjoitettuun kieleen. Kyse on kuitenkin subjektiivisista arvioista, ei tutkitusta tiedosta.

Sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on ensisijaisesti puhutun kielen tutkimusta, jossa nuorten ryhmä on usein avainasemassa muutoksen nopeuden ja suunnan tunnistamisen suhteen, sillä nuoret puhujat ovat usein muutoksen kärjessä (ks. esim. Labov 2001; Aitchison 2003, 739; Tagliamonte & D’Arcy 2009). Tästä huolimatta kehityksellisiä tekijöitä ei ole näissä tutkimuksissa juurikaan huomioitu (ks. Laasanen, Pajunen & Häikiö, arvioitavana). On täysin mahdollista, että nuorten ryhmään kuuluvat puhujat eivät (vielä) hallitse kirjoitetun kielen mukaista possessiivisuffiksin käyttöä, mikä saattaa vaikuttaa tutkimustuloksiin esimerkiksi hidastamalla muutoksen nopeutta. Toisaalta on myös mahdollista, että kirjoitetussa kielessä havaittu variaatio suffiksin käytön suhteen ei ole merkki muutoksesta vaan ainoastaan pidempiaikaisesta vaihtelusta ja kirjoittamisen muutoksista (ks. Weinreich, Labov & Herzog 1968, 188).

Tämän luvun tarkoituksena on selvittää, näkyykö kirjoitetussa kielessä merkkejä possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä. Luku jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa esitellään sosiolingvististä meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta ja argumentoidaan puhutun ja kirjoitetun kielen perimmäisen samanlaisuuden puolesta. Tutkimuksen toisessa osassa esitellään ensin suomen possessiivisuffiksia ja sen tutkimusta puhutussa kielessä ja tämän jälkeen tarkastellaan possessiivisuffiksin käyttöä ja kehitystä kirjoitetussa kielessä aikavälillä 1940–2010 eriaikaisten korpusten avulla. Tämän tarkastelun vertailukohtana käytetään puhutussa kielessä tehtyjä havaintoja ja ennusteita suffiksin käytön nopeasta vähenemisestä. Tutkimuksen taustalla on oletus, että lapsen myöhempi kielenkehitys rakentuu aluksi puhutun kielen malliin yleiseen ja yksinkertaiseen perustuen mutta irtautuu ja laajenee siitä myöhemmin, kuten possessiivisuffiksien käytöllä pyrimme osoittamaan.

Kielimuotojen terminologiasta on kirjoitettu varsin paljon (ks. esimerkiksi Ikola 1972; 1986; Hiidenmaa 2005; Nuolijärvi & Sorjonen 2010, 15–18; Viinikka & Voutilainen 2013). Ensinnäkin tulee erottaa puhuttu ja kirjoitettu kieli omaksi kategoriakseen, kuten tekee myös Ikola (1972, 16). Siinä missä puhutun ja kirjoitetun kielen välinen ero on ontologinen modaliteettiero, varsinaisten kielimuotojen, mm. kirjakieli, yleiskieli, puhekieli ja murre välinen ero ei ole. Tämä tarkoittaa sitä, että ainakin teoriassa jokainen näistä kielimuodoista voi ottaa puhutun tai kirjoitetun kielen määritteekseen eli voimme puhua esimerkiksi kirjoitetusta puhekielestä tai puhutusta kirjakielestä. Ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua käsite *kirjakieli* historiallisen painolastinsa vuoksi (so. alkujaan *kirjakieli* viittasi nimenomaan preskriptiiviseen kirjoitettuun kieleen). Esimerkiksi Ikola (1986, 5) pitää kirjakieltä ainoastaan yhtenä kirjoitetun kielen muotona. Preskription määrä on kuitenkin yksi tapa ymmärtää käsitteet: tietyssä mielessä käsitteet voidaan asettaa jatkumolle siten, että esimerkiksi kirjakieli tai kirjoitettu yleiskieli on jatkumon yhdessä päässä riippuen siitä, ymmärretäänkö kirjakieli yksinomaan kirjoitetun kielen muodoksi, yleiskielen synonyymiksi vai yleiskieltä vielä preskriptiivisemmäksi kielimuodoksi. Jatkumon toiseen päähän sijoittuvat murteet tai mahdollisesti erityyppiset aluepuhekielten muodot ja sosiaalisten ryhmien varieteetit. Tässä tutkimuksessa käytämme käsi-

tettä *kirjakieli* yhdessä *kirjoitetun kielen* kanssa siitä syystä, että monissa lähteissä lähes järjestään puhutaan *kirjakielestä*. Siten tuntuu turhalta korvata käsite *kirjakieli* esimerkiksi *kirjoitetulla yleiskielellä*, varsinkin kun määritelmistä ei vallitse yksimielisyyttä. Aivan vastaavasti käytämme käsitettä *murre* (pro *aluepuhekieli* tms.). Emme ota kantaa siihen, miten kielimuotojen käsitteet tulisi määritellä tai ymmärtää. Tärkeää on käsitteiden välinen suhde tai ero, joka on ymmärrettävissä, vaikka käsitteet itsessään eivät välttämättä olisi yksiselitteisiä.

Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus

Meneillään oleva kielenmuutos on monimutkainen tutkimuskohde, jossa yhdistyvät mm. kielenmuutoksen synkroninen ja diakroninen näkökulma sekä vakaa ja epävakaa kielellinen vaihtelu. Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on tyypillisimmillään ollut sosiolingvististä puhutun kielen tutkimusta. Historiallinen sosiolingvistiikka siirsi painopisteen takaisin historiaan ja alkoi tarkastella kirjoitettua kieltä. Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus uudemmassa kirjoitetussa kielessä on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle, samoin kuin meneillään olevan muutoksen etenemisen tutkimus puhutusta kielestä kirjoitettuun kieleen. Tutkimuksemme paikkaa puutetta analysoimalla possessiivisuffiksin käyttöä ja kehitystä kirjoitetussa kielessä eri vuosikymmeninä sekä selvittämällä, näkyykö kirjoitetussa kielessä merkkejä oletetusta possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä. Possessiivisuffiksin käyttöä on tarkasteltu aiemmin yllättävän vähän kirjoitetun kielen kontekstissa (ks. Varjonen 1996). Lisäksi muutamassa opinnäytetutkimuksessa tarkastellaan suffiksien käyttöä S₁- ja S₂-oppijoiden kielessä (ks. esimerkiksi Tiainen 2008; Turunen 2012), mutta koululaisten possessiivisuffiksien käytöstä ei ole tehty pitkittäistutkimusta, vaikka omistus- ja viitesuhteiden ilmaisukeinot ansaitisivat tulla tutkituiksi.

Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus kirjoitetussa kielessä leikkaa kahden metateoreettisen dimension lävitse, joista toinen koskee tutkimuksen ajallista etäisyyttä muutokseen ja toinen kielen ilmenemismuotoja. Näistä ensimmäistä on käsitelty laajemmin muualla (ks. Laasa-

nen 2016), joten pääpaino tässä yhteydessä on kielen ilmenemismuotojen tarkastelussa.

Historiallinen kielitiede tarkastelee kielen kehittymistä pitkällä aikavälillä vertaamalla synkronisia kielentiloja toisiinsa. Tarkasteltavana ovat yleensä tällöin jo päättyneet muutokset, ja koska tarkastelu toteutetaan ajallisesti kaukaa, on kuva muutoksesta usein ainakin kohtuullisen selkeä. Historiallinen kielitiede perustuu vertailuun ja rekonstruktioon, joi- ta tukee erilaisten kirjoitettujen dokumenttien tutkimus (ks. Campbell 2013). Leonard Bloomfield ennakoiki meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta varsin tarkkaan (ks. Bloomfield 1951 [1933], 347; Laasanen 2016), mutta varsinainen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus sai alkunsa vasta muutama vuosikymmen myöhemmin Labovin 1960-luvun sosiolingvististen tutkimusten myötä (ks. Labov 1963; 1966). Keskeiseksi tutkimusmetodiksi nousi näennäisaikametodi, jonka mukaan ” – 50-vuotiaiden kieli hetkellä x heijastelee 70-vuotiaiden kieltä vuonna $x + 20$ ja 30-vuotiaiden kieli 70-vuotiaiden kieltä hetkellä $x + 40$ ” (Kurki 2005, 33). Myöhemmin näennäisaikaa hyödyntävien näennäisaikatutkimusten rinnalle nousi vielä reaaliaikainen tutkimus, jossa muutoksen etenemistä voidaan seurata reaaliajassa esimerkiksi uusimalla aiemmin tehty näennäisaikatutkimus. Sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on ensisijaisesti synkronista kielentutkimusta, sillä eri ikäryhmiin perustuva vertailu tapahtuu yhden kielentilan sisällä. Ajallinen etäisyys muutokseen on huomattavasti pienempi kuin historiallisessa kielitieteessä yleensä, minkä takia kuva muutoksesta voi ajoittain olla epäselvä. Tästä seuraa se, että toisinaan voi olla hyvinkin vaikeaa erottaa muutosta kielellisestä variaatiosta.

Hiukan yksinkertaistaen voi todeta, että siinä missä historiallisen kielitieteen aineistona toimii (pääasiallisesti) kirjoitettu kieli erilaisten kielenmuistomerkkien muodossa, on tilanne päinvastainen sosiolingvistisen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksen kohdalla, jossa aineistona toimii puhuttu kieli erilaisten nauhoitteiden muodossa. Näitä kahta tutkimustyyppiä täydentää historiallinen sosiolingvistiikka, joka sai alkunsa Romainen (1982) sovellettua sosiolingvistiikan tutkimusmetodeja historiallisen syntaksin tutkimukseen. Historiallinen sosiolingvistiikka on muutoksen ja variaation tutkimusta, jossa aineistona

toimii jälleen kirjoitettu kieli, esimerkiksi kirjeet ja päiväkirjat (ks. Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2012). Muutoksen tutkimuksen näkökulmasta ainoa mikä tästä kuvasta puuttuu, on meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus kirjoitetussa kielessä.

Näennäisaikaisissa tutkimuksissa muutoksen suunta ja nopeus lue-
taan vertaamalla vanhempien puhujien puhetta nuorempien puhujien
puheeseen, mikä asettaa nuoret puhujat kriittiseen asemaan muutoksen
suunnan ja nopeuden tunnistamisen kannalta. Perinteisesti näennäis-
aikametodin suurimmaksi ongelmaksi on nostettu ikäsidonnaisuus
(*age-grading*), joka tarkoittaa tietyille iälle tyypillistä mutta ohimenevää
vaihetta (ks. Chambers 1995, 188). Yleensä kyse on nuorille puhujille
tyypillisestä ilmiöstä, esimerkiksi suomessa *x*-grafeemin käyttö *ks*-yh-
tymän paikalla 1980-luvulla (ks. Kurki 2013, 210). On huomattava, että
ikäsidonnaisuus ei viittaa suoraan kehityksellisiin tekijöihin, vaikka tä-
mäkin olisi ainakin periaatteessa mahdollista. U-käyrässä sosiaalistu-
minen erilaisten (ikä)ryhmien tyypillisiin kielenkäyttökoventioihin voisi
selittää esimerkiksi sitä, että vältellään hyperkorrektiksi tulkittavia muo-
toja, jollainen possessiivisuffiksikin voi olla ainakin tietyissä medioissa
ja tekstilajeissa tai tuttavallisiksi oletetuissa vuorovaikutussuhteissa tai
tilanteissa. Kehityksellisten tekijöiden huomiotta jättäminen saattaa
kuitenkin vähentää näennäisaikaisten tutkimusten luotettavuutta, sillä
riippuen tutkittavista kielenpiirteistä, nuorten puhujien kielellinen käyt-
täytyminen saattaa heijastaa myös kehityksellisiä tekijöitä yhteisöllisen
muutoksen (ks. Labov 1994, 84) lisäksi tai sijaan. Reaaliaikainen tutki-
mus on näennäisaikaista tutkimusta huomattavasti luotettavampi muu-
toksen tunnistamisessa, sillä siinä muutoksen tunnistaminen perustuu
useampaan (yleensä kahteen, mutta ks. kuitenkin Lappalainen, Mustan-
oja & O'Dell 2019; reaaliaikaisen tutkimuksen luotettavuudesta ks.
myös Kuparinen, Mustanoja, Peltonen, Santaharju & Leino 2019) syn-
kroniseen tilannekuvaan. Reaaliaikaisen tutkimuksen myötä on havait-
tu, että yksilöiden kieli voi muuttua vielä aikuisiälläkin, jolloin puhutaan
elinikäisestä muutoksesta (*lifespan change*, ks. Sankoff 2006; 2018). Kä-
sitteenä elinikäinen muutos liittyy myös kielenoppimiseen ja -hallintaan
myöhemmällä iällä (ks. esimerkiksi Ramscar, Hendrix, Love & Baayen
2013).

Puhutun ja kirjoitetun kielen samuus ja erilaisuus

Ontologisesta näkökulmasta katsottuna puhuttu kieli on ensisijainen, kun taas kirjoitettu kieli on suhteellisen uusi keksintö (ks. Bloomfield 1951 [1933], 282; Hockett 1958, 4). Esimerkiksi suomen kielen kirjoitetun kielen katsotaan alkaneen kehittyä 1500-luvulla, jota ennen kieli oli ollut olemassa ainoastaan puhuttuina murteina.⁶⁰ Kirjoitettu kieli käsitteenä ei myöskään ota kantaa siihen, minkä tyyppisestä kielestä on kyse. Täten kirjoitettu kieli voi olla yhtä hyvin yleiskieltä kuin aluemurretta, mistä hyvänä esimerkkinä ovat Aku Ankka -sarjakuvien murreversiot. Kirjoitetun puhekielen voidaan myös katsoa hälventävän puhutun ja kirjoitetun kielen rajaa (ks. Viinikka ja Voutilainen 2013, 18).

Perinteisen näkemyksen mukaan kirjoitettu kieli on puhuttua kieltä kuvaava merkkien järjestelmä. Tämän Aristoteleeseen asti palautuvan näkemyksen edustajiin kuuluvat niin Saussure (1962 [1916]), Bloomfield (1951 [1933]) kuin Hockettkin (1958). Näkemyksen edustajat korostavat puhutun kielen olevan lingvistiikan ensisijainen tutkimuskohde ja sallivat kirjoitetulle kielelle lähinnä metodologisen aseman kielen säilyttäjänä ja historiallisen lingvistiikan mahdollistajana. Näin ajattelee esimerkiksi Sturtevant (1917, 10). Vastakkaisen näkemyksen mukaan kirjoitettu kieli on kuitenkin huomattavasti itsenäisempi symbolisysteemi kuin perinteisen näkemyksen edustajat ajattelevat. Näin taas kirjoitti jo Penttilä (1932, 17–19), jonka mukaan varhaisin kirjoitus eli kuvakirjoitus ei vastannut puhutun kielen aineksia käytännössä lainkaan. Penttilä ei kuitenkaan pitänyt puhuttua ja kirjoitettua kieltä täysin itsenäisinä järjestelminä vaan näki niiden välillä varsin pitkällekin menevää vastavuutusta. Huomattavasti radikaalimman ajatuksen esittää Linell (1982, 44), jonka mukaan puhuttua ja kirjoitettua kieltä ei välttämättä hallitse yksi ja sama kielijärjestelmä (Saussuren *langue*) vaan kaksi osittain päällekkäistä järjestelmää (*la langue de la parole* ja *la langue de l'écriture*; ks. myös Goody 1977, 76–77; Kravchenko 2011). Sekä perinteinen että Linellin esittämä näkemys vaativat korjaamista. Kirjoitettu kieli ei redu-

60 Heikkilän (2017) tutkimuksen mukaan suomenkielisiä kirjoitettuja sanoja löytyy kuitenkin jo tätä varhaisemmista teksteistä.

soidu puhutun kielen kuvaukseksi, mutta se ei ole myöskään itsenäinen järjestelmä. Coulmas (1989) kirjoittaa, että luonnollinen kieli on yksityiskohtaisin ja täsmällisin symbolijärjestelmä, joka ihmisillä on käytössään. Olisi teoreettisesti mahdollista, että puhutun kielen rinnalle voitaisiin kehittää uusi, puhutusta kielestä täysin irrallinen ja itsenäinen kirjoitusjärjestelmä, joka kuitenkin vastaisi monimutkaisuudeltaan ja ilmaisuvoimaltaan puhuttua kieltä. Tämä olisi kuitenkin harvinaisen epäekonomista, sillä se käytännössä tarkoittaisi kielen rakentamista uudelleen. (Mts. 27.)

Puhutun ja kirjoitetun kielen takana oleva yhteinen ydin mahdollistaa sen, että kieliä, joita ainoastaan puhutaan, voidaan kuvata saman käsitteistön avulla kuin kieliä, joita myös kirjoitetaan (Itkonen 2004, 268). Tämän osoittaa todeksi Pāṇinin kielioppi (*Aṣṭādhyāyī*, noin 400–500 eKr), jota Bloomfield (1970 [1929], 219) kutsui yhdeksi ihmisällyn suurimmista monumenteista. *Aṣṭādhyāyī* koostuu hieman alle 4000⁶¹ säännöstä ja kuvaa Pāṇinin ajan puhuttua sanskritia (ks. Agrawala 1963 [1953], 353–354; Cardona 1976, 238–239; Scharfe 1977, 106). Kyse on synkronisesta kieliopista ja kielijärjestelmän (*langue*) kuvauksesta – siis juuri siinä mielessä kuin Saussure (1962 [1916]) myöhemmin kirjoitti. Tämä osoittaa sen, että *langue* ei ole Saussuren tai häntä seuraavien strukturalistien keksintö vaan kielenkuvauksen perimmäinen kohde sen alkuajoista lähtien (ks. Robins 1990 [1967], 154–155; Kiparsky 1994, 2917; Itkonen 2005, 4). Pāṇinin kielioppia ei kirjoitettu talteen noin 200 vuoteen vaan sen olemassaolo perustui puhtaasti oraaliseen perinteeseen (ks. Agrawala 1963 [1953], 294). Tästä huolimatta länsimainen kielitiede on Kiparskyn (1994, 2918) mukaan ottanut vaikutteita Pāṇinin kieliopista alusta lähtien ja tämä jatkuu vieläkin. Esimerkiksi 1800-luvun historiallisten kielitieteilijöiden käyttämä morfologinen analyysi perustuu Pāṇinin kielioppiin (mp.; ks. myös Bloomfield 1970 [1929], 221; Scharfe 1977, 115).

Pāṇinin kielioppi osoittaa vääräksi sellaiset näkemykset, joiden mukaan kielentutkimus ei olisi mahdollista ilman kirjoitusjärjestelmää (ks. Olson 1996 [1994], 68, 258, 277) tai että kielen (Saussuren *langue*) erot-

61 Tarkka määrä vaihtelee sen mukaan, mitkä säännöistä lasketaan yksittäisiksi säännöiksi.

taminen puheesta (Saussuren *parole*) johtuisi kirjoitetun kielen vaikutuksesta (ks. Harris 1980, 4–6). Vaikka kirjoitetun kielen tutkimus olisi-kin vaikuttanut puhutun kielen tutkimuksen metodeihin, on kirjoitetun kielen tutkimus ottanut vaikutteita puhutun kielen tutkimuksesta ja ennen kuin puhutun kielen tutkimus on ottanut vaikutteita kirjoitetun kielen tutkimuksesta. Vaikutuksen resiprookkisuus on osoitus siitä, että kirjoitetun ja puhutun kielen tutkimuksen metodologialla on sama perusta. Tämä taas johtuu tutkimuskohteiden perimmäisestä samuudesta. Pāṇinin kielioppi osoittaa vääriksi myös sellaiset näkemykset, joiden mukaan jatkumoluonteisen puheen analysoiminen diskreeteiksi entiteeteiksi olisi kirjoitetun kielen vaikutusta (ks. Harris 1980, 8–11; Dufva 2000, 173–175), sillä kieliopin lisänä on kolme muuta tekstiä, joista *akṣarasamāmnāya* (tai *śiva-sūtras*) luettelee ja luokittelee puhutun kielen foneemit niiden ominaisuuksien mukaan (Cardona 1976, 209–210; Kiparsky 1994, 2922–2923). Jatkumoluonteisen puheen analysoiminen diskreeteiksi yksiköiksi ei siis vaadi kirjoitettua kieltä tai ole sen seuraus vaan osoitus ihmisen taipumuksesta kategorisoida (ks. Boas 1964 [1911], 121) – tässä tulee hyvin esiin kielentutkimuksen ja kielenoppimisen välinen yhteys.

Abercrombie (1967, 1–3) tekee eron kielen (*language*) ja kielen ilmenemismuodon (*medium*) välille. Kielen ilmenemismuoto ei Abercrombien näkemyksen mukaan ole kieltä vaan ainoastaan väline kielelle. Kielitiede on tiede, joka tutkii ensisijaisesti kieltä, mutta tähän on laskettava mukaan myös kielen ilmenemismuoto itsessään. Kuten Romaine (1982, 18) toteaa, kirjoitetun kielen tutkimus tuottaa tietoa ei ainoastaan kielestä itsestään vaan myös kirjoitetusta kielestä ilmenemismuotona. Puhutun ja kirjoitetun kielen takana on yhteinen ydin, mutta ne ovat riittävän erilaisia ollakseen itsenäisiä tutkimuskohteita, minkä todistaa jo kirjoitetun ja puhutun kielen välisen suhteen suhteellisen pitkä tutkimushistoria. Esimerkiksi Akinnason (1982) mukaan kirjoitetun ja puhutun kielen välistä suhdetta on tutkittu ainakin 1920-luvulta lähtien, alussa ensisijaisesti vertailemalla eroja sanamäärissä. Syntaksin ja semantiikan tutkimus kehittyi kuitenkin suurin piirtein samanaikaisesti sanamäärien tarkastelun kanssa, vaikka ajallinen pääpaino tutkimuksella lieneekin vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla (mts. 99–104.). Viimeistään

1980-luvulla tutkimus alkoi laajentua diskurssin (tai tekstien) tutkimukseen (ks. esimerkiksi Tannen toim. 1982).

Kokonaisvaltainen kielentutkimus kattaa sekä puhutun että kirjoitetun kielen tutkimuksen. Toisinaan näkee vielä väitettävän, että kielitiede on keskittynyt tutkimaan vain joko kirjoitettua tai puhuttua kieltä ja että se tästä syystä on rajoittunutta. Linell (1982, 31) väittää, että nykyaikainen kielitiede on keskittynyt tutkimaan ainoastaan kirjoitettua kieltä, kun taas Coulmas (1989, iix) esittää aivan päinvastaista ja puhuu kirjoituksen tutkimuksen laiminlyömisestä. Tällaisiin julistuksiin tulisi todennäköisesti suhtautua vähintäänkin varauksella, koska ne on aina tehty tietystä perspektiivistä tietyt intressit mielessä. Mikäli kielitieteen historiaa tarkastellaan kokonaisuutena, jakaantuu puhutun ja kirjoitetun kielen tutkimus siten, että toinen esiintyy lähes aina ensisijaisena tutkimuskohteena aikakaudesta ja tutkimussuunnasta riippuen. Näin Romaine (1982, 20) saattoi täysin perustellusti kirjoittaa, että sosiolinguistisiä metodeja ei vielä 1980-luvulla ollut juurikaan sovellettu kirjoitetun kielen tutkimukseen. Kun näin sitten tapahtui, syntyi kokonainen tieteenala eli historiallinen sosiolinguistiikka (ks. Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2012).

Tämän luvun näkökulmasta katsottuna puhutun ja kirjoitetun kielen vuorovaikutuksen perusteella voidaan olettaa, että puhutussa kielessä meneillään oleva muutos heijastuu viipeellä myös kirjoitettuun kieleen, sillä kirjoitettu kieli on yleensä konservatiivisempaa kuin puhuttu kieli. Samalla se kuitenkin antaa myös mahdollisuuden olettaa, että muutos ei toteudu sellaisenaan.

Suomen possessiivisuffiksi

Omistusliite eli possessiivisuffiksi on suomen kielelle tyypillinen ilmiö (Karlsson 1998, 164–165; Miestamo 2006, 49; WALS 58A), jonka juuret ulottuvat todennäköisesti aina kantauraliin saakka (Mark 1925; Itkonen 1955; Ikola 1992, 176). Suomen kirjakielen isänä pidetty Mikael Agricola rakensi suomen kirjakielen Turun ja Viipurin seudun murteiden varaan, mutta hänen seuraajansa siirsivät painopisteen hämäläismurtei-

siin (Tuomi 1986, 22). Ehkä juuri tästä syystä omistusmuotojen käyttö hämäläismurteissa on lähimpänä kirjakielen kantaa (Ikola 1992, 193).⁶² Vastaavasti kauimpana kirjakielen kannasta lienevät itämurteet. Yhdeksi syyksi possessiivisuffiksin käytön vähenemiselle onkin esitetty juuri itämurteiden vaikutuksen vahvistuminen (Ikola 1992, 193; Yli-Vakkuri 1993, 85). Toisaalta etenkin Helsingin puhekielen osalta yhdeksi tekijäksi on nostettu myös ruotsin kielen analyttinen vaikutus (Karlsson 1975, 62; Paunonen 1995, 526).

POSSESSIIVISUFFIKSI KIRJAKIELESSÄ JA MURTEISSA

Kirjacielessä omistussuhdetta ilmaistaan possessiivisuffiksisilla omistusmuodoilla, joihin saattaa liittyä persoonapronominin genetiivimuoto (Setälä 1966 [1880], 87–88; Ikola 2001, 74–77). Lindénin (1959, 294–295) mukaan niissä tapauksissa, joissa suffiksi viittaa lauseen subjektiin tai subjektiin verrattavaan lauseenjäseneseen (= refleksiivinen käyttö), jää persoonapronomini pois (esimerkiksi *rikoin mukini*). Mikäli suffiksi taas viittaa muuhun kuin lauseen subjektiin (= ei-refleksiivinen käyttö), voidaan 1. ja 2. persoonan pronomini jättää pois, ellei sillä ole painoa (esimerkiksi *sait kirjani*). Kolmannen persoonan pronomini on sitä vastoin aina liitettävä omistusmuodon oheen (esimerkiksi *Teppo rikkoi hänen* [ei siis Tepon] *mukinsa*). Lindén toteaa, että kirjacielessä 3. persoonan possessiivisuffiksi ei ole merkitystehtävältään yhtä itsenäinen kuin 1. ja 2. persoonan possessiivisuffiksi, sillä se kykenee ilmaisemaan omistajan ainoastaan viitatessaan lauseen subjektiin, kun taas 1. ja 2. persoonan possessiivisuffiksi kykenee tähän kaikissa tapauksissa. Lindénin mukaan tätä piirrettä ei niinkään tavata murteissa, vaan hän laskee sen kuuluvaksi ensijaisesti kirjakieleen. Paunonen (1995, 505) toteaa Helsingin puhekielen omistusmuotoja käsittelevässä artikkelissaan, että koska 1. ja 2. persoonan persoonapronomininit eivät ole välttämättömiä merkityksen kannalta, ovat kieliopit ja kielioppaat suositelleet jo pitkään pelkän suffiksin käyttöä. Murteissa tilanne näyttäisi kuitenkin toisenlaiselta, sillä myös 1. ja 2. persoonan omistusmuoto saa usein vahvikkeekseen persoo-

62 Kiurun (1996) tutkimuksen mukaan possessiivisuffiksin käyttö on ollut kaikkein yleisintä ylä- ja alasatakuntalaismurteissa sekä Porin seudun murteissa.

napronominin niissä tapauksissa, missä omistusliite ei viittaa lauseen subjektiin (mp.; myös Lindén 1959, 299; Nuolijärvi 1986, 160). Lindén (1959, 299) päättelee, että tällaisissa tapauksissa saattaa olla kyse siitä, ettei pelkkää possessiivisuffiksia koeta riittävän ilmaisuvoimaiseksi. Näiden tapausten lisäksi on vielä mainittava se seikka, että possessiivisuffiksia ei käytetä silloin, kun omistusmuoto ilmaisee perhettä, yhteisöä tai asuinpaikkaa vaan tällöin riittää pelkkä persoonapronominin genetiivimuoto (esim. *meidän äiti*, Setälä 1966 [1880], 88; Hakanen 2000; Ikola 2001, 75). Tämä sääntö näyttää olevan sama sekä kirjakielissä että murteissa.

Murteet eivät tietenkään ole yhtenäisiä. Yllä on todettu, että todennäköisesti kauimpana kirjakielen kannasta ovat itämurteet. Esimerkiksi Latvalan (1899, 40–41) mukaan Pohjois-Savon murteessa suffiksin poisjättö on huomattavasti yleisempää kuin kirjakielissä (esimerkiksi *Onko tämä minun harava?*). Ikolan (1992, 187) katsauksessa suffiksin poisjättö on ylipäätään moninkertaisesti yleisempää itämurteissa kuin länsimurteissa. Toisaalta Järvisen (2011) tutkimuksen mukaan liitteettömyys ei ole tuntematon ilmiö länsimurteissakaan ainakaan hämäläismurteiden osalta. Markin (1925, 241) mukaan ilmiö tunnetaan mm. Satakunnan, Etelä-Hämeen, Pohjois-Savon ja Kaakkois-Suomen alueilla puhutuista murteista.

POSSESSIIVISUFFIKSIN KEHITYS PUHUTUSSA KIELESSÄ

Possessiivisuffiksin kehitystä on tutkittu etenkin sosiolingvistisessä kontekstissa (mm. Turunen 1982; Nuolijärvi 1986; Paunonen 1995; Mitrunen 2005; Järvinen 2011). Yleinen mielipide tuntuu olevan, että possessiivisuffiksi elää puhekielessä rajua muutuskautta ja on väistymässä (esimerkiksi Kangasmaa-Minn 1986; Ikola 1992; Paunonen 1995). Esimerkiksi Paunonen (1995, 514) arvioi – kuten jo todettiin –, että possessiivisuffiksi katoaisi Helsingin puhekielestä 2040-luvun tienoilla. Toisaalta vastakkaisiakin näkemyksiä on esitetty. Yli-Vakkuri (1993, 83–84) ei usko, että omistusliitteiden produktiivinen käyttö tulisi suomen kielestä katoamaan, vaan näkee niiden vaihtelevassa käytössä erityyppisiä tekstistrategioita. Hurtta (1999, 88–91) puolestaan kritisoi Paunosen (1995) omistusmuotojärjestelmää koskevaa artikkelia siitä,

että aineistosta on rajattu pois juuri ne tapaukset, joissa possessiivisuffiksin asema on vahva, eli lauseenvastikkeet, nominaalirakenteet, adverbis ja toisen persoonan omistusmuodot. Yhtä kaikki, possessiivisuffiksin kirjakielen mukaisessa hallinnassa on havaittu puutteita myös ylioppilailailla ja lukioikäisillä (Leino 1992; Tiainen 2008). Enteilevästi Kangasmaa-Minn (1986) toteaaakin, että possessiivisuffiksi edustaa uhanalaista kielellistä ainesta, ja Ikola (1992, 176) kirjoittaa yleiskielen normijärjestelmän rappeutumisesta. Ennuste possessiivisuffiksin katoamisesta myös kirjoitetusta kielestä perustuu mm. näihin tutkimuksiin sen asemasta puhekielessä.

Helsingin puhekielessä possessiivisuffiksia ovat tarkastelleet ainakin Paunonen (1995 [1982]; 2005) ja Nuolijärvi (1986). Näistä Paunosen (1995 [1982]) tutkimus on näennäisaikainen tutkimus Helsingin puhekielestä ja sen kehittymisestä. Omistusmuotojen osalta tutkimuksessa esitetään, että suffiksiton *mun kirja* -tyyppi on valtaamassa alaa varsinkin nuorilla puhujilla ja leviämässä ei-refleksiivisestä asemasta refleksiiviseen asemaan. Paunonen (mts. 215) kuitenkin toteaa, ettei kyse ole uudesta ilmiöstä, sillä myös vanhemmilla puhujilla esiintyy sekä *minun kirja*- että *mun kirja* -tyyppejä, ja että liitteettömyys on täten kuulunut jo vuosisadan vaihteessa hahmottuvaan puhekieleen. *Mun kirja* -tyypin yleistymisen saa tukea myös Nuolijärven (1986) tutkimuksesta, jossa tarkastellaan Helsinkiin muuttaneiden eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kieltä heidän asuttuaan Helsingissä 10–20 vuotta. Tutkimuksen perusteella *mun kirja* -tyyppi on tunkeutunut muuttajien kieleen ja myös refleksiiviseen asemaan, jossa molemmissa murteissa tavataan ainoastaan *kirjani*-tyyppejä (mts. 166). Nuolijärvi (1986, 161–162, 166–168) kuitenkin huomauttaa, että itse tyyppi ei ole muuttajien murteelle vieras, sillä pohjalaismurteissa *mun kirja*- tyyppiä tavataan ei-refleksiivisessä asemassa, ja savolaismurteissa ei-refleksiivisessä asemassa käytössä on *minun kirja* -tyyppi. Paunosen (1995) reaaliaikainen tutkimus osoittaa, että aikaisemmat havainnot *mun kirja* -tyypin vahvenemisesta pitävät paikkansa. Esimerkiksi 1. persoonassa *mun kirja* -tyyppi on vahvistunut molemmissa asemassa noin 20 prosenttiyksikköä kaikki ikäluokat mukaan laskettuna (mts. 508). Nuorilla *mun kirja* -tyyppi on jo hallitseva molemmissa asemassa (mts. 511).

Tampereen puhekielessä possessiivisuffiksia ovat tarkastelleet ainakin Turunen (1982), Mitrunen (2005) ja Järvinen (2011). Lähempään tarkasteluun otamme tässä Järvisen reaaliaikaisen tutkimuksen Vaskiveden murteesta (2011). Tutkimuksen perusteella Helsingin puhekielestä tehdyt havainnot saavat ainakin jossain määrin tukea, sillä 1990-luvun vaskiveteläisten koululaisten ryhmässä liitteetön *mun kirja* -variantti on edennyt refleksiiviseen asemaan 1. persoonassa.⁶³ Toisaalta kokonaisuudessaan koululaisilla on vähemmän liitteettömiä muotoja kuin hiukan vanhemmilla nuorilla, joten Järvinen päättelee liitteettömien muotojen lisääntymisen taittuneen. Tätä tukee myös se havainto, että keski-ikäisillä liitteellisten muotojen määrä on lisääntynyt (mts. 94–96, 105–106, 113). Järvinen tarkastelee tutkimuksessaan myös muita omistusliitteellisiä muotoja kuten verbien nominaalimuotoja (esimerkiksi *juostessani*) sekä omistusliitteellisiä adverbeja (esimerkiksi *tahallani*). Näissä tapauksissa omistusliitettä ei siis voi jättää pois eikä vaihtelua täten havaita. Järvisen (2011, 107) mukaan tällaisia muotoja oli vanhassa Vaskiveden aineistossa vanhoilla ja nuorilla 18 prosenttia kaikista omistusmuodoista ja keski-ikäisillä peräti 45 prosenttia. Uudessa Vaskiveden aineistossa nuorilla vaihteluttomia muotoja on 39 prosenttia, keski-ikäisillä 35 prosenttia ja koululaisilla noin 18 prosenttia kaikista omistusmuodoista. Mistään vähäisistä määristä ei siis ole kysymys, vaikkakin ikäryhmittäinen vaihtelu näyttäytyykin melko suurena.

Näistä tutkimuksista on syytä esittää joitakin huomioita. Hurtta (1999, 88–91) on kritisoinut Paunosen (1995) tutkimusta siitä, että aineisto on rajattu siten, että jo rajauksen perusteella on odotuksenmukaista, että possessiivisuffiksit näyttäisivät olevan katoamassa. Hurtta (mts. 91) viittaa Makkonen-Craigin (1996) tutkimukseen, joka ei tukisi sitä ajatusta, että possessiivisuffiksi olisi katoamassa kokonaan. Yllä on nähty, kuinka Järvisen tutkimuksessa vaihteluttomien omistusliitteellisten muotojen määrä on varsin suuri. On selvä, että hypoteettinen possessiivisuffiksin katoaminen suomen kielestä (ks. Karlsson 1975) voi tapahtua vasta sitten, kun suffiksi katoaa kaikista asemista – myös vaihteluttomista asemista. Tähän ei riitä liitteettömien muotojen leviäminen

63 Järvinen (2011, 105) tosin huomauttaa, että refleksiivisiä muotoja on kaikkiaan melko vähän.

refleksiiviseen asemaan 1. persoonassa.⁶⁴ On kuitenkin huomattava, että Paunosen (1995) tutkimus käsittelee ainoastaan Helsingin puhekieltä, ei suomen puhekieltä kokonaisuudessaan. Tässä mielessä on vähintäänkin hämäävää, että Paunonen silti puhuu koko puhe-suomen kattavasta muutoksesta – mistä Hurttu Paunosen tutkimusta osuvasti kritisoikin (1999, 88). Toisaalta on muistettava, että vaihtelun tutkiminen on täysin mahdotonta, ellei ole vaihtelua, mitä tutkia. On kuitenkin syytä pitää erillään aluepuhekielen tutkimus ja koko suomen kieltä ja sen erilaisia käyttäjiä kattavat ennusteet (muutoksen ennustamisesta tarkemmin, ks. Laasanen 2016).

Sekä Paunosen (1995 [1982]; 1995) että Nuolijärven (1986) tutkimuksissa Helsingin puhekielen tietynlaiseksi kuriositeetiksi esitetään *mun kirja* -tyypin esiintyminen refleksiivisessä asemassa. *Mun* ei kuitenkaan ole erillinen possessiivipronomini vaan pronominin *minun* hyvin yleinen pikapuhemuoto, jolle on monia vastineita myös murteissa, aivan samoin kuin *mua* on partitiivimuotoisen *minua*-sanan pikapuhemuoto. Järvinen (2011) puhuukin omassa tutkimuksessaan yleisesti *minun kirja* -tyypistä mutta mainitsee erikseen (mts. 73) koululaisten käyttävän yksinomaan pronominin *mun*-varianttia. Mikäli tyypit *minun kirja* ja *mun kirja* asetetaan rinnakkain, kyse ei siis ole siitä, että *minun kirja* -tyypin rinnalle on tullut uusi tyyppi, vaan siitä, että possessiivipronomini on redusoitunut muotoon *mun*. Tällä on loppujen lopuksi vain vähän tekemistä possessiivisuffiksin kehityksen kanssa.

Yllä on todettu, että possessiivisuffiksin kirjakielen mukaisessa hallinnassa on havaittu puutteita mm. ylioppilaskirjoituksissa (esimerkiksi Leino 1992). Yli-Vakkuri (1993, 78) toteaa, että virheitä tulee sitä enemmän, mitä vähemmän kielenkäyttäjää on joutunut tekemisiin kirjakielen kanssa. Paunonen (1995, 527) arvelee, että omistusliitteiden kirjakielen mukaista oikeaoppista käyttöä saattaa olla jopa vaikeata opettaa oppilaille, joiden omaan kieleen omistusliitteet eivät yksinkertaisesti kuulu. Oppilaille opetetaan kuitenkin aika paljon sellaisia asioita, jotka eivät

64 Vrt. Yli-Vakkuri (1992, 84–85): ”Jos omistusmuotojen vaihtelulla on jonkinasteinen vakiintunut tekstuaalis-pragmaattinen funktio, jos se toisin sanoen palvelee tekstistrategiaa, minusta on vaikea uskoa, että omistusliitteiden produktiivinen käyttö tulisi katoamaan suomen kielestä –”.

(vielä) kuulu heidän elämäänsä; ei ole mitään syytä olettaa, että possessiivisuffiksi olisi tässä joukossa poikkeus (ks. myös Hurttu 1995, 89–91).

Kyse ei ole kuitenkaan ainoastaan omistusjärjestelmän hallinnasta, vaan yleisemmin kielen sääntöjen tai normien natiivihallinnasta, jota ainakin suomen kielen osalta on tähän mennessä tutkittu auttamattoman vähän (ks. esimerkiksi Pajunen, Itkonen & Vainio 2015). Kuten Pajunen ja muut (mts. 160) toteavat, yleinen mielipide lienee se, että kaikki hallitsevat äidinkieltänsä riittävästi. Tämä oletus kumpuaa kuin huomaamatta näkemyksestä, jossa jokaiselle kielenkäyttäjälle oletetaan yhtenäinen, homogeeninen kielioppi tai kompetenssi, jota tutkii psykologian alaan kuuluva kielioppiteoria. Hypoteettinen, kaikkia puhujia yhdistävä homogeeninen kompetenssi on tässä näkemyksessä teoreettinen välttämättömyys, joka mahdollistaa psykologisen ulottuvuuden saavuttamisen. Ongelmana on se, ettei tälle oletukselle ole perusteita. Tämä käy ilmi, kun kielen ajatellaan olevan yhdentyyppistä tietoa. Puhuja esimerkiksi tietää, että suomen kirjakielessä lauseen subjektiin viittaavan suffiksin yhteyteen ei liitetä possessiivipronominia, tai ei tiedä.⁶⁵ Mikäli puhuja tietää tämän, hän ei tee virhettä. Mikäli puhuja ei tiedä tai muista tätä, hän tekee virheen (mikäli ei arvaa oikein). Mikäli toinen puhuja tietää tämän, mutta toinen puhuja ei, eroavat nämä kaksi puhujaa toisistaan kirjakielen hallinnan suhteen. Toinen puhuja kuuluu siihen joukkoon, joka tekee ylioppilaskirjoituksissa virheen ja joka saa aikaan huolen yleiskielen normijärjestelmän rappeutumisesta, toinen puhuja taas ei.

Kirjakielen säännöt ovat kielen sääntöjä aivan samoin kuin murteidenkin säännöt. Se, että murteet eivät tunne pronominien liikakäytön välttämisperiaatetta (ks. Paunonen 1995, 505), ei tee niistä jollakin olennaisella tavalla erilaisia kuin kirjakieli. Molemmat sisältävät sääntöjä, mutta sääntöjen sisältö saattaa olla hiukan erilainen. Tässä onkin asian ydin: kaikki puhe virheistä ja puutteista ja normijärjestelmien rapautumisesta kertoo siitä, että kieli todellakin on yhdentyyppistä tietoa, jonka hallinnan suhteen puhujat varioivat. Variaation ulkoistaminen perfor-

65 Jackendoff (2002, 28) väittää täysin ristiriitaisesti, että puhujilla ei ole mitään tällaista tietoa, vaikka hänen oma esityksensä perustuu kokonaisuudessaan tällaisen tiedon olemassaololle ja käytölle (ks. Itkonen 2008, 16).

manssiin on teoreettisista lähtökohdista tehty *ad hoc* -ratkaisu, jonka avulla tutkimuskohteesta saadaan halutunlainen (vrt. vaihteleva kompetenssi, Ellis 2012).

Vaikka possessiivisuffiksin käytössä onkin havaittu selvää muutosta eri tutkimuksissa, näyttäisi näkemys ”dramaattisesta” ja ”rajusta” muutosvaiheesta sittenkin perustuvan yksittäisiin esimerkkeihin. ”Minä tahdon minun pillerit!”, kirjoittaa Kangasmaa-Minn (1986, 7); Paunonen (1995, 501) puolestaan viittaa ”– – erään kaupanalan keskusjärjestön *meidän merkki* -iskulause[eseen]”. On kuitenkin kysyttävä, kuinka dramaattisesta muutoksesta voi olla kyse, jos liitteettömyys on kuulunut jo vuosisadan vaihteessa hahmottuvaan Helsingin puhekieleen (Paunonen 1995 [1982], 215), jos liitteettömyydestä on merkkejä jo vanhoissa murreaineistoissa (Järvinen 2011) tai jos jo vuonna 1966 Y. Lumio on ollut huolissaan omistusliitteiden poisjätöstä (Paunonen 1995, 501). Yksittäiset esimerkit voivat olla tietoinen tai tiedostamaton keino korostaa jonkin asian merkitystä, mutta loppujen lopuksi ne ovat ainoastaan yksittäisiä esimerkkejä.

Kangasmaa-Minn (1986, 7) toteaa kirjoituksessaan, että possessiivisuffiksi on taipuvainen katoamaan, koska se sijaitsee sanassa viimeisenä ja on toisinaan redundantti, kuten ilmauksessa *minun kalani*. Redundanttisen, sanassa viimeisenä esiintyvän aineksen poisjätto on kielen ekonomisuuden kannalta täysin rationaalista. Redundantit esiintymät ovat juuri niitä vaihtelevia tapauksia, joissa possessiivisuffiksin käytön katsotaan vähentyneen. Puhtaasti ekonomisuuden näkökulmasta on siis odotuksenmukaista, että suffiksin käyttö vähenee. Toisaalta kokeellinen tutkimus osoittaa, että possessiivijärjestelmän kaltaiset kongruenssisysteemit⁶⁶ eivät edusta täysin redundanttia tietoa vaan niillä on selvä funktio: ne nopeuttavat kielen prosessointia sitomalla yhteenkuuluvat ainekset yhteen (ks. Vainio, Hyönä & Pajunen 2008). Kuten yllä on jo todettu, suffiksi ei voi kuitenkaan kadota suomen kielestä, ennen kuin se katoaa myös ei-redundanteista asemista.

66 Kongruenssisysteemejä ovat mm. subjekti- ja objektikonjugaatio sekä omistus- ja pääsana – attribuuttikonjugaatio (kongruenssi).

POSSESSIIVISUFFIKSIN KÄYTÖN KEHITYS MODALITEETISTA TOISEEN

Havainnot possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä perustuvat ensisijaisesti puhuttuun kieleen. Kirjoitetusta kielestä on tarjolla pääsääntöisesti yksittäisiä esimerkkejä (ks. esimerkiksi Ikola 1992; Paunonen 1995), kuten jo todettiin. Yleinen mielipide lieneekin se, että kyse on puhutussa kielessä alkaneesta muutoksesta, joka hiljalleen levittäytyy kirjoitettuun kieleen (vrt. Tiainen 2008). Tämä on kuitenkin vain yksi mahdollinen vaihtoehto yhteensä neljästä teoreettisesti mahdollisesta vaihtoehdosta.

Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan muutos on siis alkanut puhutussa kielessä, josta se on hiljalleen levinnyt kirjoitettuun kieleen. Liitteettömyys kirjoitetussa kielessä voi liittyä puhekielen tavoitteluun, huolimattomuuteen tai puutteelliseen sääntöjen hallintaan (ks. Varjonen 1996). Koska kirjoitettu kieli muuttuu yleensä hitaammin kuin puhuttu kieli, voisi ajatella, että kirjoitetun kielen tutkimus paljastaisi jonkin verran puhutun kielen tilannetta varhaisemmassa vaiheessa olevan muutoksen. Toisin sanoen myös kirjoitetussa kielessä tulisi havaita liitteettömyyden vahvistumista mutta ei välttämättä niin paljon kuin puhutussa kielessä.

Toisen vaihtoehdon mukaan muutos on alkanut kirjoitetussa kielessä, josta se on siirtynyt puhuttuun kieleen varsin nopeasti tai siten, että muutos on puhutussa kielessä äkillisesti kiihtynyt. Se, ettei liitteettömyyttä ole havaittu kirjoitetussa kielessä johtuisi tässä vaihtoehdossa siitä, ettei aihetta ole tutkittu riittävän tarkasti.

Kolmannen vaihtoehdon mukaan muutos on alkanut jokseenkin yhtäaikaaisesti sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä. Tässä vaihtoehdossa molemmissa kielen ilmenemistavoissa tulisi näkyä merkkejä liitteettömyyden vahvistumisesta, mutta tutkimuksen painopisteen ollessa puhutussa kielessä tilanne näyttää siltä, kuin muutos olisi alkanut puhutussa kielessä. Tämän vaihtoehdon erottaminen ensimmäisestä vaihtoehdosta lienee hyvin hankalaa, mutta voisi ajatella, että tässä tapauksessa kirjoitetussa kielessä esiintyisi jonkin verran ensimmäistä tapausta enemmän merkkejä liitteettömyydestä.

Ensimmäinen vaihtoehto lienee todennäköisin jo siitä syystä, että kyse on puhekielille varsin tyypillisestä ilmiöstä ja tässäkin kirjoituk-

nessa on viitattu *mun*-muotoon persoonapronominin *minun* pikapuheumuotona. Kaksi muuta ovat kuitenkin teoreettisesti mahdollisia. Se, ettei niitä yleensä edes tuoda esiin, kertoo siitä, miten vahvasti ensisijaiseksi puhuttu kieli mielletään – aivan kuin huomaamatta. Mukaan on kuitenkin otettava myös neljäs vaihtoehto, jonka mukaan muutos ei ulottuisikaan kirjoitettuun kieleen, ja siinä ei odotuksenvastaisesti näkyisikään merkkejä possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä verrattaessa eri aikaisia aineistoja. Kirjoitetussa kielessä havaittavat yksittäiset merkit suffiksin poisjätöstä olisivat tällöin osoitus (pitkäkestoisesta) variaatiosta.

Possessiivisuffiksi kirjoitetussa kielessä

Possessiivisuffiksin käytön kehitys kirjoitetussa kielessä on käytännössä tutkimaton aihe. Kirjoitetun kielen osalta on esitetty vain yksittäisiä esimerkkejä ja huomioita, joiden mukaan puhutussa kielessä etenevä muutos on todennäköisesti leviämässä myös kirjoitettuun kieleen. Esimerkiksi Ikolan (1992, 181) ennusteen mukaan possessiivisuffiksien käyttö vähentyy sanomalehtikielessä. Koska tutkimuksessamme on mukana 2000-luvun sanomalehtikorpuksia ja kirjoitelmia, voidaan Ikolan asettama ennuste testata. Mikäli esitetyt havainnot ja tehdyt ennusteet possessiivisuffiksin käytön vähenemisestä kirjoitetussa kielessä pitävät paikkansa, tulisi kirjoitetussa kielessä näkyä tästä selviä merkkejä. Mikäli tällaisia merkkejä ei löydy, voidaan ennusteet laskea epäonnistuneiksi, missä tapauksessa on pohdittava epäonnistumisen syitä. Tutkimuksemme taustana on siis yhtäältä puhutussa kielessä todettu muutos suffiksien käytön vähentymisen suuntaan ja toisaalta huomiot ja ennusteet suffiksien käytön vähenemisestä kirjoitetussa kielessä.

Koska tutkimuksemme käyttää massakorpuksia, eroavat tarkasteltavat yksityiskohdat ja kielenpiirteet tietyiltä osin aiemmista tutkimuksista. Esimerkiksi suffiksien käytön tarkastelu refleksiivisessä ja ei-refleksiivisessä asemassa, joka on tärkeässä asemassa useissa puhutun kielen tutkimuksissa, ei ole mahdollinen aineiston koon vuoksi. Toisaalta tutkimuksessa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin mm. suffiksien käytön kehitystä sanaluokittain ja verbimuodoittain.

Aloitamme esittelemällä aineistot ja tutkimusmenetelmät, minkä jälkeen luomme yleiskatsauksen possessiivisuffiksien esiintymiin ja vaihteluun eri vuosikymmeninä. Tämän jälkeen tarkastelemme possessiivisuffiksien käyttöä ja kehitystä sanaluokittain; verbejä analysoimme myös niiden funktioiden kautta. Lisäksi tarkastelemme suffiksien kehitystä sellaisten niin sanottujen indeksisanojen yhteydessä, jotka ilmaisevat luontaisesti tai juridisesti omistettavia käsitteitä. Viimeiseksi katsomme vielä erikseen kolmannen persoonan tunnuksen vaihtelua ja muutosta. Lopuksi kokoamme tulokset ja pohdimme ennusteiden paikkansapitävyyttä.

AINEISTO JA SEN KOODAUS

Tutkimuksen aineistona on sähköisiä, eri vuosikymmeniä edustavia korpuksia, joista on poimittu kaikki possessiivisuffiksilliset muodot seuraavan jaottelun mukaan: 1) yksikön 1. persoonan suffiksi, 2) monikon 1. persoonan suffiksi, 3) yksikön 2. persoonan suffiksi, 4) monikon 2. persoonan suffiksi sekä 5) kolmannen persoonan suffiksit tunnuksen tyyppin mukaan jaotellen (*nsa*, *nsä*, vokaalin pidentymä+n). Kolmannen persoonan alaluokittelun syynä on pyrkimys tutkia erikseen, a) ovatko variantit (*Vn/nsV*) vapaassa vaihtelussa vai eivät kaikissa niissä tapauksissa, joissa molemmat periaatteessa ovat mahdollisia (kuten *talooan* tai *taloansa*), ja toisaalta, b) onko varianteissa produktiivisuuseroja. Ajallisesti aineistoa on viimeiseltä 70 vuodelta ja se edustaa sekä sanomalehtikieltä että noin 18–20-vuotiaiden nuorten kieltä (ylioppilasainekirjoitelmia). Lisäksi 2000-luvun kieltä on sekä alakoulun oppikirjoista, peruskoululaisten ja nuorten aikuisten Unelmakirjoitelmista sekä fiktiosta. Pyrimme siten arvioimaan possessiivisuffikseja sekä ajallisesti että eri tekstilajeista ja -tyypeistä. Aineisto esitellään yksityiskohtaisesti tämän teoksen johdannossa.

Sanomalehtiaineistona on: a) Lauseopin arkiston (LA) materiaali, joka edustaa 1970-luvun sanomalehtikieltä mutta lisäksi kirjoitettua yleiskieltä Oulun korpuksen jakauman mukaan (ks. Saukkonen 1982). Otoksena on 20 000 tekstisanaa (sanomalehdet, aikakauslehdet sekä ei-fiktiivinen kirjallisuus). b) Helsingin Sanomien vuosien 2001–2002 aineisto eli HS2000-korpus (Pajunen & Virtanen 2002a). Korpuksessa on noin 23,4 miljoonaa tekstisanaa. Lisäksi on c) miljoonan tekstisanan

otos Savon Sanomien vuoden 2001 aineistosta eli SS2000-korpuksesta (n. 8 miljoonaa tekstisanaa, Pajunen & Virtanen 2002b). Kirjoitelmakorpus (Pajunen 2004) on koostettu vuosina 1948–2003 ilmestyneistä valikoitujen ylioppilasaineiden kokoomateoksista ja sen sanamäärä on yhteensä miljoona tekstisanaa. Kirjoitelmakorpuksista on poimittu kolme eriaikaista otosta: 1948–1958 (144 752 tekstisanaa), 1968–1978 (272 816) ja 1988–1998 (215 850). Otoksiin viitataan taulukoissa useimmiten lyhenteillä 1950-luku, 1970-luku ja 1990-luku. Paikoin on käytössä koko miljoonan sanan kirjoitelma-aineisto. Kirjoitelmakorpus on koostettu ajallisin kriteerein ja se on sisällöllisesti samantapaista, vastaavasti 1970-luvun ja 2000-luvun lehtikieli ovat vertailtavissa. Lisäksi on vajaan puolen miljoonan tekstisanan aineisto, josta puolet koostuu 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä käytössä olleista alakoulun eri oppiaineiden oppikirjoista (ks. Jaakola 2004)⁶⁷ ja puolet fiktiivisestä kirjallisuudesta (yht. 417 919 tekstisanaa). Joitain viittauksia tehdään Lauseopin arkiston murreaineistoihin, joista otoksena on 200 000 tekstisanaa (ks. Pajunen & Palomäki 1984). Kaikki aineiston osiot Lauseopin arkiston materiaalia lukuun ottamatta on koodattu samalla jäsentimellä (funktionaaliseen dependenssikielioppiin perustuva FDG-jäsentin, ks. Voutilainen 2002), ja aineiston joka osiosta on poimittu kaikki possessiivisuffiksilliset esiintymät samalla ContextMill-ohjelmalla (ks. Virtanen & Pajunen 2001). LA:n aineisto on koodattu manuaalisesti mutta se on moneen kertaan ja monella tapaa tarkistettuna luotettava. Kehityksellinen aineisto 2010-luvulta – eli peruskoululaisten ja nuorten aikuisten kirjoitelmista koostuva Unelma-aineisto – on mukana vertailussa vain suppeasti, koska sitä ei ole koodattu FDG-jäsentimellä muun aineiston tapaan. Unelma-aineistossa ei ylipäätään ole morfologista koodausta ja lisäksi sanamäärä ei ole kaikkien ikäryhmien osalta riittävä (aineisto esitellään tarkemmin tämän teoksen johdantoluvussa).

Automaattiset poimintaohjelmat sekä ali- että yligeneroivat jossain määrin. Puuttuvia muotoja ei pysty löytämään mutta kaikki yligeneroituneet on pyritty poistamaan tai niiden koodaus korjaamaan. Ohjelma

67 Oppikirja-aineiston on koonnut Mari Jaakola (2004) pro gradu -tutkielmaansa ja se on liitetty Kirjoitelma-korpukseen FDG-analysoituna. Kiitämme Mari Honkoa aineiston käyttöluvasta.

esimerkiksi poimii jonkin verran illatiivimuotoisia sanoja possessiivisuffiksillisina. Lisäksi on ollut tarpeen oikaista paikoin sanaluokitusta ja esimerkiksi selvästi kiteytyneet substantiivi- ja pronomini- muodot on korjattu adverbeiksi (*tavallaan, mielellään, kohdallaan; sinänsä, yksinään*). Jonkin verran löytyy satunnaisia muita sanaluokkavirheitä. Esimerkiksi muoto *elämäni* on korjattu verbimuodosta substantiivimuodoksi, koska konteksti paljastaa, että kyseessä ei ole tyyppi *elämäni elämää* vaan *elämäni kuuluu*. Aineistoon on voinut jäädä virheitä, mutta ne eivät todennäköisesti vähennä tilastollista luotettavuutta.

YLEISKATSAUS POSSESSIIVISUFFIKSIEN ESIINTYMIIN JA VAIHTELUUN ERI VUOSIKYMMENINÄ

Possessiivisuffiksien sisäinen jakauma eri persooniin osoittaa, että sanomalehtikieli on samantapaista vuosikymmenestä riippumatta: neutraalissa ja asiakeskeisessä tekstissä 3. persoonan suffiksi on täysin valitseva (ks. taulukko 32). Nykykielen lehtinäytteistä *Savon Sanomissa* 1. persoonaa käytetään selvästi vähemmän kuin *Helsingin Sanomissa*. Tämä voi heijastaa savon murteen oletuksen mukaan vähäisempää suffiksin käyttöä (vrt. Latvala 1899) tai sitten lehden rennompaa tyyliä. Sen sijaan kirjoitelma-aineisto ja LA:n koko otos eroavat selvästi lehtikielestä, koska 3. persoonan muotoja on 15–20 prosenttiyksikköä vähemmän kuin lehtikielessä. Ero on 1. persoonan hyväksi. Kun LA:n aineistosta erotetaan ei-fiktiivinen tietokirjallisuus, jossa on mm. muistelmia, lehtikielen aineistojen ero häviää. Muistelmateksteissä on ymmärrettävästi paljon *elämäni, kotimme* jne. ilmauksia. Oppikirjoissa ja fiktiossa tilanne on lehtikielen kaltainen mutta oppikirjoissa 2. persoonan jakauma eroaa runsaiden tehtävänantojen takia (*vihkosi* jne.).

Suffiksien jakauma näyttää 1970-luvun sanomalehtityypisessä kirjoitetussa kielessä samantapaiselta kuin 2000-luvun sanomalehtimassakorpuksissa, eikä ole havaittavissa siirtymää 3. persoonan suffikseihin, mikä voisi viitata esimerkiksi suffiksin jonkin asteiseen kiteytymistendenssiin. Sen sijaan aineisto osoittaa, että 1. ja 3. persoonan suffiksien välillä on tekstilajiero (vrt. taulukot 32 ja 33). Tulkintaa vahvistaa myös se, että LA:n pääkirjoituksissa on puolet vähemmän 1. persoonan suffikseja kuin uutis- ja reportaasiteksteissä. Toisin sanoen hyvin muodolli-

nen ja abstrakti tekstilaji vieroo 1. persoonan suffikseja. Tulos on odotettava, koska pääkirjoituksia ei muutenkaan kirjoiteta minä-näkökulmasta (vaikka näkökulma sinänsä voi olla subjektiivinen). Kun sitten lehtikieltä verrataan muuhun aineistoon (kirjoitelmat, oppikirjat ja fiktio), sama korostuu. Etenkin kirjoitelmissa omakohtaisuus (*minun mielestäni*) ja muut valinnat (*kotimaamme luonto*) nostavat 1. persoonan käyttöä ja laskevat kolmannen.

Taulukko 32. Possessiivisuffiksien jakauma otoksissa persoonan mukaan.

Korpus / Possessiivisuffiksi %	1. p. ps <i>kirjani, kirjamme</i>	2. p. ps <i>kirjasi, kirjanne</i>	3. p. ps <i>kirjansa</i>
LA 1970	37,1	1,1	61,7
LA lehdet 1970	16,4	1,7	81,9
Helsingin Sanomat	15,9	1,4	82,7
Savon Sanomat	12,6	1,4	86
Kirjoitelmat 1940–2000	30	2,6	67,3
Oppikirjat ja fiktio	16,8	14,6	68,5
Keskiarvo %	21,5	3,8	74,6

Taulukko 33. Possessiivisuffiksien jakauma otoksissa persoonan ja luvun mukaan.

Korpus / Possessiivisuffiksi %	Sg. 1. p <i>kirjani</i>	Sg. 2. p <i>kirjasi</i>	Pl. 1. p <i>kirjamme</i>	Pl. 2. p <i>kirjanne</i>	3. p <i>kirjansa</i>
LA 1970	19,6	0,1	17,5	1	61,7
LA lehdet 1970	2,5	0,3	13,8	1,4	81,7
Helsingin Sanomat	10,7	1,1	5,2	0,3	82,7
Savon Sanomat	7,2	1,1	5,4	0,3	86
Kirjoitelmat 1940–2000	16,2	2,1	13,8	0,5	67,3
Oppikirjat ja fiktio	14,2	12,8	2,6	1,8	68,5
Keskiarvo %	11,7	2,9	9,7	0,9	74,6

Aineistot eivät ole täysin verrannollisia mutta osoittavat sen, että possessiivisuffiksien käyttöä ja käytön muutoksia ei voi analysoida pelkästään yhdestä näytteestä, vaikka ajalliset erotkin olisivat näkyvissä, koska käyttö vaihtelee tekstilajeittain ja oletettavasti myös tekstityypeittäin. Aineisto osoittaa suffiksien käytön vaihtelevan myös tyylillisesti. Vanhimmissa teksteissä vilisee ilmaisuja kuten *kotimaamme* ja *taloutemme*, jotka 2000-luvulla ovat vähemmän käytettyjä (ks. taulukko 33). Aineisto nostaa esiin myös tendenssin teitittelystä sinutteluun: monikon 2. persoonan

muodot menettävät asemaansa yksikön 2. persoonan muodoille. Määrällisesti ero on pieni, mutta niin on 2. persoonan yleisyyskin vähäinen.

Sanaluokka tai sana, joka taipuu maksimaalisesti niissä taivutuskategorioissa, jotka sille ovat ominaisia, on yleensä paitsi prototyypinen myös produktiivinen (ks. Pajunen 2010). Esimerkiksi substantiivi voi suomessa taipua sijan, luvun, possessiivisuffiksin sekä sävy- ja kysymysliitepartikkelin mukaan, esimerkiksi *kirjoissasikohan*. Nominisanaluokat voi suomessa erottaa paitsi taipumisen määrän mukaan myös taivutuskategorioiden mukaan. Esimerkiksi adjektiivit taipuvat enemmän kieliopillisissa kuin lokaalisissa sijoissa ja adjektiivit tai pronominit eivät yleensä salli possessiivitaivutusta. Kun possessiivitaivutuksen eri persoonien muodot nyt arvioidaan sen mukaan, monessako eri sanojen taivutustyypeissä ne keskimäärin esiintyvät, pystytään arvioimaan, onko tietyn suffiksin käyttö enemmän produktiivista (mikä tahansa vaihtoehto, esimerkiksi sija tai luku) kuin kiteytyntä (vaihtoehdot kasautuvat harvempiin). *Helsingin Sanomien* aineistosta löytyy esimerkiksi lekseemistä *aivot* kaikkiaan yhteensä 17 eri suffiksin taivutusmuotoa (Sg1P: *aivoni, aivoissani, aivojeni*; Pl1P: *aivoissamme, aivojamme, aivojemme, aivomme*; Sg2P: *aivosi, aivoissasi, aivoistasi*; Pl2P: –; 3P: *aivoihinsa, aivojensa, aivonsa, aivoillaan, aivoissaan, aivoistaan, aivojaan*), mikä osoittaa, että sanaa käytetään monenlaisissa konteksteissa. Taivutusmuotoanalyysi on tehty HS2000-korpukselle (ks. taulukko 34) ja kirjoitelma-aineistolle.

Taulukko 34. Possessiivisuffiksilliset taivutusmuototyytit ja -esiintymät HS2000-korpuk- sessa.

Taivutusmuototyytit	Tyyppejä	Esiintymiä	Suhdeluku
Ensimmäinen	10 382	32 207	3,1
sg	5 720	21 742	3,8
pl	4 662	10 465	2,2
Toinen	1 467	2 791	1,9
sg	1 000	2 159	2,2
pl	467	632	1,4
Kolmas	35 130	167 902	4,8
an	14 767	63 137	4,3
än	4 740	27 151	5,7
nsa	11 739	54 807	4,7
nsä	3 884	22 807	5,9
Yhteensä	46 979	202 900	

Koko HS2000-aineistossa on suffiksillisia eri sanojen tyyppejä perusmuodossa tai jossain taivutetussa muodossa 46 979 kpl; suurin osa on kolmannen persoonan taivutusmuotoja (ks. taulukko 34). Kun näiden esiintymien kokonaismäärä (202 900) jaetaan taivutusmuototyyppien määrällä, saadaan tulokseksi, että keskimäärin possessiivisuffiksillisia sanoja taivutetaan 4,3 eri muodossa. Kun sama suhdeluku lasketaan possessiivisuffiksin alatyypeistä, nähdään, että kolmannen persoonan suffiksit keskittyvät enemmän tiettyihin samoihin muotoihin – eli suhdeluku on korkeampi – kuin toisen ja ensimmäisen persoonan suffiksit. Suurin vaihtelevuus on monikollisissa suffikseissa ja suurin vaihtelemattomuus kolmannen persoonan *nsA*-tunnuksella merkityissä esiintymissä ja ääkkösmuodoissa (*-än* ja *-nsä*). Tämä luonnollisesti viittaa 3. persoonan muotojen kiteytymistendenssiin (funktio ei olisi enää läpinäkyvästi muodosta pääteltävissä).

Laskelmaa ei kannata tehdä aineiston kaikista osioista, koska ne ovat niin paljon pienempiä, että etenkin 1. ja 2. persoonan muotoja ei ole laskelmiin riittävästi. Persoonien välinen suhde on kuitenkin samanlainen sekä lehtikielessä että esimerkiksi kirjoitelmissa. Kirjoitelmissa 3. persoonan suhdeluku nousee ajan myötä mutta ei täysin lineaarisesti. Taivutusmuototyyppien ja esiintymien suhdeluku on eräänlainen diversiteetilaskelma, toisin sanottuna saatuihin arvioihin vaikuttaa voimakkaasti tekstimassan määrä (ks. esimerkiksi McCarthy & Jarvis 2007). Siksi ei ole itsestään selvä, että 3. persoonan tunnusten kiteytymistendenssi toimisi yleisemmin myös muutosennusteena, mutta se osoittaa silti, että tietyillä tunnuksilla merkittyjen sanojen toistuvuus on korkeampi kuin toisilla tunnuksilla merkittyjen.

Kehityksellisessä aineistossa eli Koulu- ja Unelmakorpuksessa possessiivisuffiksien käyttö keskittyy yksikön 1. persoonaan, mikä on kirjoitelmien teeman (”Unelmieni päivä”) perusteella odotuksenmukaista. Silti kaikkien persoonien muodot ovat käytössä, nuorimmilla on jopa monikon 2. persoonan suffiksit hallinnassaan. Kehityksellisesti possessiivisuffiksien määrä lisääntyy. Alakoulun luokkien 1.–5. kirjoitelmissa suffiksi on 2,6 prosentissa sanaesiintymistä, kuudesluokkalaisilla ja yläkoululaisilla noin 4 prosentissa mutta nuorilla aikuisilla jo 5,8 prosenttia

sanaesiintymistä on suffiksillisia.⁶⁸ Vuoden 2006 kuudesluokkalaisilla suffikseja on hieman vähemmän kuin vuoden 2014 kuudesluokkalaisilla; tämä ero selittynee alueellisilla eroilla. Varhemmassa aineistossa kirjoittajat tulevat pohjalais- ja hämäläismurteiden alueelta, myöhemmässä puolet kirjoittajista on lounaismurteiden alueelta, ja erityisesti heidän teksteissään on paljon suffiksillisiä muotoja. Aineisto kuitenkin osoittaa, että 2010-luvunkin lapset ja nuoret käyttävät ja osaavat käyttää possessiivitaivutusta.

POSSESSIIVISUFFIKSIT JA SANALUOKKAJAKAUMAT

Possessiivisuffiksin kanssa esiintyvät sanat ovat aineistossa substantiiveja, verbejä, adverbeja ja lisäksi on muutamia luokkaan muu kerättyjä harvinaisempia tapauksia. Alustava sanaluokitus on FDG-jäsentimen tekemä ja se perustuu kontekstuaaliseen luokitukseen (ks. Voutilainen 2002). Luokituksessa esimerkiksi muoto *haastateltavia* on tulkittu substantiiviksi eikä adjektiiviksi tai verbiksi, koska sana kontekstissaan toimii subjektin tai objektin funktiossa. Tähän luokitukseen on tehty joitain korjauksia aineistoa analysoitaessa. Esimerkiksi kiteytyneet substantiivien tai adjektiivien muodot on tulkittu adverbeiksi, kuten jo mainittiin edellä. Siten HS2000-korpuksessa melko yleinen olotilaa ilmaiseva tyyppi *-immillAAn* on sanaluokaltaan adverbi (*hauskimmillaan, aktiivisimmillaan, äärimmillään*) eikä adjektiivi, vastaavasti tyyppi *ahneuksissaan* on adverbi eikä substantiivi. Erottelukriteerinä on useimmiten, että sana ei taivu kyseisen olotilanilmauksen merkityksessä maksimaalisesti eli kaikissa nominitaivutuksen muodoissa. *Mieli*-sanat monet sijamuodot ovat useimmiten adverbeja (*mielestään, mielelläni*). Spatiaalista tai topologista merkitystä ilmaisevat sarjat *alleni, altani* jne. on niin ikään tulkittu adverbeiksi.

Pronominiksi on luokiteltu lähinnä indefiniittisiä *kaikkinensa, toisiaan* ja *itseensä*-tyyppisiä muotoja mutta satunnaiset *minäni, minänsä* tyyppit on tulkittu substantiiveiksi, koska niitä on käytetty *minuus*-tyyppisten lekseemien sijaan tai tapaan. Lukusanat aineistossa esiintyvät pääasiassa nominikannan yhteydessä (*45-sarjassa*) ja lähinnä itsenäisinä

68 Poiminnat Unelmakirjoitelmista on tehty sanaesiintymän muodon perusteella ja tarkistettu manuaalisesti.

lukusanoina esiintyvät ovat ordinaalilukusanoja (*neljänteenään*). Pronominit ja lukusanat ovat suffiksillisina marginaalisia ja vastaavasti adjektiiveista possessiivisuffiksin kanssa esiintyy vain osa (esimerkiksi *entisensä, kaltaisensa*).

Substantiivien ja verbien rajanveto on koskenut lähinnä partisiippeja. Kaksi kolmannesta aineiston sanamuodoista ja niiden esiintymistä on substantiiveja, runsaat kymmenen prosenttia adverbija ja kymmenisen prosenttia verbejä (ks. taulukko 35). Ryhmään Muu kuuluvat pronominit, adjektiivit ja lukusanat. Verbimuodot ovat erilaisten rakenteiden, kuten lauseenvastikkeiden predikaattiosana. Niihin lukeutuvat seuraavat muodot: *tehdäkseni, kulkiessani* sekä partisiipit luvun ja sijamuodon mukaan eriteltynä ja lisäksi erilaiset *ma*-partisiipit. Substantiivin luokitus on annettu sanalle, jota ei ole ollut mitään syytä luokitella muihin sanaluokkiin.

Sanaesiintymät, joissa on possessiivisuffiksi, jakautuvat aineiston eri korpuksissa sanaluokkiin samantapaisesti (ks. taulukko 35). Substantiiveissa on ajallisessa vertailussa 1950-, 1970- ja 1990-lukujen kirjoitelmissa pientä laskua mutta 2000-luvun aineistoissa lähinnä vaihtelua. Adverbeissa on pientä nousevaa trendiä. Possessiivisuffiksilliset verbit liittyvät kompleksiseen kielenkäyttöön ja aineiston perusteella näiden määrässä ei ole (ajallista) muutosta vaan vaihtelua. Oppikirja-aineisto välttelee kompleksisia verbi-ilmauksia. Muissa suffiksimuodoissa näkyy erityisesti kirjoitelma-aineiston omakohtainen kirjoitustyyli, joka nostaa mm. *itse* ja *oma* -sanojen frekvenssejä (ks. luokka Muu). Vertailun perusteella voi todeta, että vaikka possessiivisuffiksien käytössä voi nähdä muutosta, kyse on ennemmin variaatiosta.

Taulukko 35. Possessiivisuffiksisen sanan esiintymien sanaluokkajakauma korpusaineistoissa.

Aineisto / Sanaluokka %	Adverbi	Substantiivi	Verbi	Muu
1950-luku	11,2	72	11,4	5,3
1970-luku	11,3	71,1	10,0	7,6
1990-luku	11,5	67,9	11,6	8,9
Oppikirjat	13,9	70,5	9	6,4
Fiktio	15,5	66,6	12,3	5,6
Savon Sanomat	16,8	66,2	11,6	5,1
Helsingin Sanomat	17	66,6	11,5	4,8

Lauseopin arkiston 1970-luvun yleiskielen teksteissä possessiivisuffiksit ovat olleet verbimuodoissa yleisempiä (16,3 % esiintymistä) kuin nyky-lehtikielessä, adverbeissa määrät ovat nykyisentapaisia (13,0 %) mutta substantiiveissa vähäisempiä (64,1 %). Ainoa puhutun kielen korpus, josta vastaavia laskelmia voi tehdä, on Lauseopin arkiston murrealueittain koottu korpus, jonka koehenkilöt ovat keskimäärin 1880-luvulla syntyneitä ja useimmiten 1960-luvulla haastateltuja. He siis edustavat aineiston vanhinta kerrostumaa, joskin aineisto on puhuttua kieltä. Suffiksiesiintymät eivät jakaudu sanaluokkiin murrealueittain samalla tavoin: substantiiveja taivutetaan suffiksillisina eniten hämäläismurteissa (67,6 % esiintymistä) ja vähiten savolaismurteissa (48,2 %) aiemmin esitettyjen oletuksien mukaan. Sen sijaan possessiivisuffiksillisia adverbeja ja ei-finiittisiä muotoja on huomattavasti enemmän savolaismurteissa (31,6 % ja 11,8 %) kuin hämäläismurteissa (16,1 % ja 4,9 %). Kokonaissanamäärään suhteutettuna (40 000 murrealueittain) possessiivisuffikseja on eniten juuri hämäläismurteissa (1,05 % sanaesiintymistä) mutta vähiten pohjalais- (0,55 %) ei savolaismurteissa (0,68 %).

Kuvaa saa tarkennettua analysoimalla kirjoitetun aineistoa sanaluokittain ja suffiksittain suhteessa kokonaissanamääriin (ks. taulukot 36–37).⁶⁹ Substantiiveissa monikon 1. persoonan käyttö vähenee nuorilla aikuisilla selvästi (eli *meidän maamme* -tyyppinen käyttö vähenee), ja toisen persoonan suffiksi on ylipäätään harvinainen missä tahansa korpuksessa (ks. taulukko 36). Oppikirjateksteissä yksikön 2. persoonan käyttö on paljon yleisempää kuin muissa osa-aineistoissa ja selittyy runsaalla oppilaan puhuttelulla muun muassa tehtävänannoissa (*kirjoita vastaus vihkoosi*). Oppikirja-aineisto poikkeaa muusta aineistosta myös sekä substantiiveihin että verbeihin liitettävän 3. persoonan suffiksin osalta ja tämäkin selittyy tekstilajieroista käsin. Kirjoitelmien substantiiveissa kolmannen persoonan suffiksi on yleinen vaikka laskeekin hieman ajan myötä, mutta kaikkein yleisin se on 2000-luvun fiktiossa. Tämä on alkuoletuksen vastaista, koska fiktio yleensä on lähempänä pu-

69 Taulukoiden 36–37 laskelmia ei ole tehty HS2000-korpuksesta, koska sen kokonaissanamääriä ei voi laskea samalla tarkkuudella kuin muiden korpusten, eli korpusta vastaavasta tekstiaineistosta.

huttua kieltä kuin sanomalehtikieli. Sanomalehtikielessä substantiivien 3. persoonan possessiivisuffiksin käyttö näyttää kirjoitelmiin verrattuna selvästi vähäisemmältä. Muiden persoonien osalta tilanne on vaihtelevampi ja taustalla on taas kerran sekä tekstilaji- että tyylieroja.

Taulukko 36. Substantiivien possessiivisuffiksisten esiintymien määrä kokonaissanamäärästä.

Aineisto / Possessiivisuffiksi %	- <i>mme</i> <i>kirjamme</i>	- <i>nne</i> <i>kirjanne</i>	- <i>ni</i> <i>kirjani</i>	- <i>si</i> <i>kirjasi</i>	- <i>nsV/-Vn</i> <i>kirjansa</i>
1950-luku	0,48	0,01	0,39	0,06	1,23
1970-luku	0,37	0,01	0,12	0,05	1,20
1990-luku	0,19	0,02	0,54	0,04	1,17
Oppikirjat	0,03	0,02	0,15	0,32	0,46
Fiktio	0,08	0,05	0,32	0,08	1,68
Lehtikieli	0,09	0,00	0,09	0,02	1,04

Verbien ei-finiittisissä muodoissa possessiivisuffiksit ovat selvästi harvinaisempia kuin substantiiveissa (ks. taulukko 37), vaikka yleisjakauma näyttää samantapaiselta. Erityisesti voi kiinnittää huomiota fiktion: sekä substantiivi- että verbiesiintymissä 3. persoonan suffiksi on yleisin juuri 2000-luvun fiktiossa. Monikon 1. persoonan käyttö vähenee ajallisesti ja yksikön 1. persoonassa on vaihtelua. Oppikirjojen tehtävänannot nostavat myös tiettyjä verbimuotoja (*luettuasi*). Kolmannen persoonan verbimuodoissa suffiksin käyttö vaihtelee.

Taulukko 37. Verbien possessiivisuffiksisten esiintymien määrä kokonaissanamäärästä.

Aineisto / Possessiivisuffiksi %	- <i>mme</i> <i>luettuamme</i>	- <i>nne</i> <i>luettuanne</i>	- <i>ni</i> <i>luettuani</i>	- <i>si</i> <i>luettuasi</i>	- <i>nsV/-Vn</i> <i>luettuaan</i>
1950-luku	0,05	0,00	0,07	0,00	0,26
1970-luku	0,02	0,00	0,02	0,01	0,22
1990-luku	0,03	0,00	0,09	0,00	0,24
Oppikirjat	0,00	0,00	0,01	0,04	0,09
Fiktio	0,00	0,00	0,06	0,01	0,35
Lehtikieli	0,01	0,00	0,02	0,00	0,19

Adverbeissa käytössä on lähinnä yksikön 1. ja 3. persoonan muotoja (ks. taulukko 38). Aineistokohtaiset erot näyttävät hyvin samanlaisilta kuin substantiivien ja verbienkin kohdalla. Ainoa poikkeus on sanomalehti-

aineisto (*Savon Sanomat*), jossa 3. persoonan possessiivisuffiksillisia ad-
verbeja on käytössä suhteessa enemmän kuin substantiivien ja verbien
kohdalla. Johtuuko tämä sitten vanhasta murre-edustuksesta, tekstin
luonteesta vai mistä, jää selvittämättä. 1970-luvun kirjoitelmien tilanne
ei kuitenkaan paljoa poikkea sanomalehtikielestä.

Taulukko 38. Adverbien possessiivisuffiksisten esiintymien määrä kokonaissanamäärästä.

Aineisto / Possessiivisuffiksi %	- <i>mme</i> <i>mukaamme</i>	- <i>nne</i> <i>mukaanne</i>	- <i>ni</i> <i>mukaani</i>	- <i>si</i> <i>mukaasi</i>	- <i>nsV/-Vn</i> <i>mukaansa</i>
1950-luku	0,02	0,00	0,08	0,01	0,32
1970-luku	0,01	0,00	0,02	0,00	0,29
1990-luku	0,02	0,00	0,09	0,01	0,32
Oppikirjat	0,00	0,00	0,04	0,04	0,18
Fiktio	0,01	0,01	0,09	0,01	0,40
Lehtikieli	0,00	0,00	0,02	0,00	0,31

Possessiivisuffiksien käytön mahdollinen muutos voi tulla esiin myös
sanaluokkien sisäisenä. Substantiivien osalta pitäisi tehdä laadullista
analyysiä, ja se ei ole aineiston koon vuoksi mahdollista. Verbiluokkaa
voi sen sijaan analysoida sekä verbimuotojen että niiden funktioiden
perusteella melko helposti (ks. taulukot 39 ja 40). Tarkastellut raken-
teet ovat agenttirakenne (*tekemästäni työstä*), *jotta*-rakenne (*saadakseni*
aikaan), samanaikaista (= SA) tai eriaikaista (= EA) referointia ilmaiseva
rakenne (*tiesin kuulevani* tai *kuulleeni*) ja vastaavasti temporaalirakenne
(*nähdessäni* tai *nähtyäni*). Mukana ovat luonnollisesti vain ne rakentei-
den muodot, joissa possessiivisuffiksi on mahdollinen eli samasubjek-
tilliset muodot; samasubjektiivisuus oikeastaan tarkoittaa refleksiivistä
käyttöä. Varhemmin yleiskielessä ja kansanrunoudessa on esiintynyt
myös erisubjektisia suffiksillisia muotoja (*sano sanoneeni, luulin tunte-*
vanne asian), mutta näistä ei aineistossa ole jälkeäkään (ks. esimerkik-
si Hakulinen 1979, 566). Tarkastelussa on lisäksi *tekevinään*-rakenne,
ja kategoriaan Muu on luettu muutama muukin harvinaisempi tyyppi
(kuten *tekemäisillään*). Käsittelemme erikseen taivutusmuotojen esiinty-
mien sisäistä jakaumaa (ks. taulukko 39) ja osuutta kokonaissanamää-
ristä (ks. taulukko 40).

Taulukko 39. Possessiivisuffiksillisten verbiesiintymien aineistokohtaiset jakaumat funktion mukaan.

Aineisto / Verbimuoto %	<i>kuulemani</i>	<i>kuullakseni</i>	<i>kuulevani</i> SA	<i>kuulleeni</i> EA	<i>kuullessani</i> SA	<i>kuultuani</i> EA	Muu
1950-luku	11,7	18,3	14,3	4,1	37,0	10,3	4,3
1970-luku	16,3	18,8	15,5	3,4	30,7	12,0	3,2
1990-luku	14,7	16,9	18,6	4,1	33,9	9,9	1,9
Oppikirjat	31,6	11,5	12,0	2,8	31,6	7,6	3,4
Fiktio	10,5	15,8	22,07	8,9	26,3	12,91	3,5
Lehtikieli (SS)	15,1	11,4	23,8	11,8	23,4	12,4	2,1

Verbiesiintymien jakauma kirjoitelmissa ja fiktiossa (ks. taulukko 39) poikkeaa jonkin verran lehtikielestä. Selvin ero on referentiaalista ja temporaalista samanaikaista tekemistä ilmaisevissa rakenteissa: lehtikielessä referentiaallinen on yleisin, muissa tekstilajeissa temporaalinen. Ero on luonnollinen, koska lehtitekstissä on keskeistä tarve referoida haastateltuja, mutta kertovissa tekstilajeissa suhteutetaan tapahtumia myös ajallisesti. *Jotta*-rakenne on vähäkäyttöisin oppikirjoissa ja lehtikielessä. Agenttipartisiipeja käytetään erityisesti oppikirjateksteissä. Kirjoitelma-aineistosta ei tule esiin selvää ajallista muutosta. Referentiaallinen samanaikaista tekemistä ilmaiseva rakenne lisääntyy ajan myötä, vastaava temporaalinen on lievästi laskusuuntainen, *jotta*-rakenne niin ikään vähenee mutta agenttipartisiipit lisääntyvät. Kun suffiksillisten verbiesiintymien määrä suhteutetaan otoksen sanamäärän (ks. taulukko 40), tilanne on edelleen varioiva. 1950-luvun aineistossa esiintymiä on enemmän kuin 1970-luvun aineistossa mutta 1990-luvun aineisto muistuttaa taas 1950-luvun osuuksia. Vähiten suffiksillisiä verbiesiintymiä on suhteessa sanamäärään lehtikielessä ja etenkin oppikirjoissa.

Taulukko 40. Possessiivisuffiksillisten verbiesiintymien määrä kokonaissanamäärästä.

Aineisto / Ps-verbimuoto %	<i>kuulemani</i>	<i>kuullakseni</i>	<i>kuulevani</i>	<i>kuulleeni</i>	<i>kuullessani</i>	<i>kuultuani</i>
1950-luku	0,05	0,08	0,06	0,02	0,16	0,04
1970-luku	0,05	0,05	0,05	0,01	0,09	0,03
1990-luku	0,06	0,07	0,08	0,02	0,15	0,04
Oppikirjat	0,05	0,02	0,02	0,00	0,05	0,01
Fiktio	0,04	0,06	0,09	0,04	0,11	0,05
Lehtikieli (SS)	0,03	0,02	0,05	0,03	0,05	0,03

Yleistyksenä voi todeta, että mitä henkilökohtaisempi näkökulma kirjoittajalla on tapahtumiin, sitä korkeammalle nousevat samasubjektiset rakenteet. Ero heijastuu suoraan oppikirjateksteihin, joissa lauseenvastikkeita on paitsi vähemmän, myös niiden jakauma poikkeaa muista aineistoista. Tapahtumien saman- tai eriaikaisuus ei sen sijaan niinkään liity näkökulman henkilökohtaisuuteen.

EROAVA JA EROAMATON OMISTUS

Possessiivisuffiksien käytön mahdollista muutosta voi tarkastella myös sellaisten sanojen avulla, joiden yhteydessä omistaminen on luonnollista (*inalienable*; eroamaton omistussuhde) tai perustuu juridiseen oikeuteen (*alienable*; eroava omistussuhde). Toinen mahdollisuus olisi ottaa tarkasteluun adverbeja ja olotilanilmauksia, joissa possessiivisuffiksit ovat kietytyssä vaihtelemattomaan muotoon ainakin joissain puhutun kielien varianteissa (*tein tahallani* > *tahallaan*; *olin raivoissani* > *raivoissaan*). Keskitymme tässä edelliseen ryhmään, koska omistussuhdetta ilmaisevia sanoja on koko aineistossa edustavammin kuin kyseisiä adverbeja. Lisäksi monissa lähteissä todetaan, että adverbeissa kongruoimattomia tapauksia on ollut vanhastaan.⁷⁰

Vertaamme eroamatonta omistusta ilmaisevia, ruumiinosia tai sukulaisuhteita nimeäviä sanoja (*käsi*, *veli*) sanoihin, joiden yhteydessä ilmaistava omistussuhde on eroava (kuten *kirja*, *talo*), joko juridinen omistussuhde tai hallintasuhde (Heine 1997). Nimitämme näitä sanoja indeksisanoiksi, ja niiden avulla voi esittää hypoteesin, että eroamattoman (luonnollisen) omistuksen yhteydessä possessiivisuffiksi on odotuksenmukaisempi ja yleisempi kuin eroavan (juridisen). Lisäksi jälkimmäisistä on useammin syytä kirjoittaa myös muusta kuin omistamisen tai yhteenkuuluvuuden näkökulmasta. Kontekstissa voi tietysti aina olla kysymys omistussuhteen ilmaisemisesta, jota merkitään tai ollaan merkitsemättä possessiivisuffiksilla, tai sitten muusta käytöstä. Esimerkiksi sanalla *äiti* voidaan viitata omaan äitiin (*äitini*) tai voidaan puhua yleensä äideistä (*äidit ja lapset*).

70 Mark (1925, 242) antaa esimerkkejä vanhasta kirjasuomesta, murteista ja yleiskielestä (esimerkiksi Satakunta: *olin vain muuten vaitonaan*; Agr. *mine se yxinens olen*).

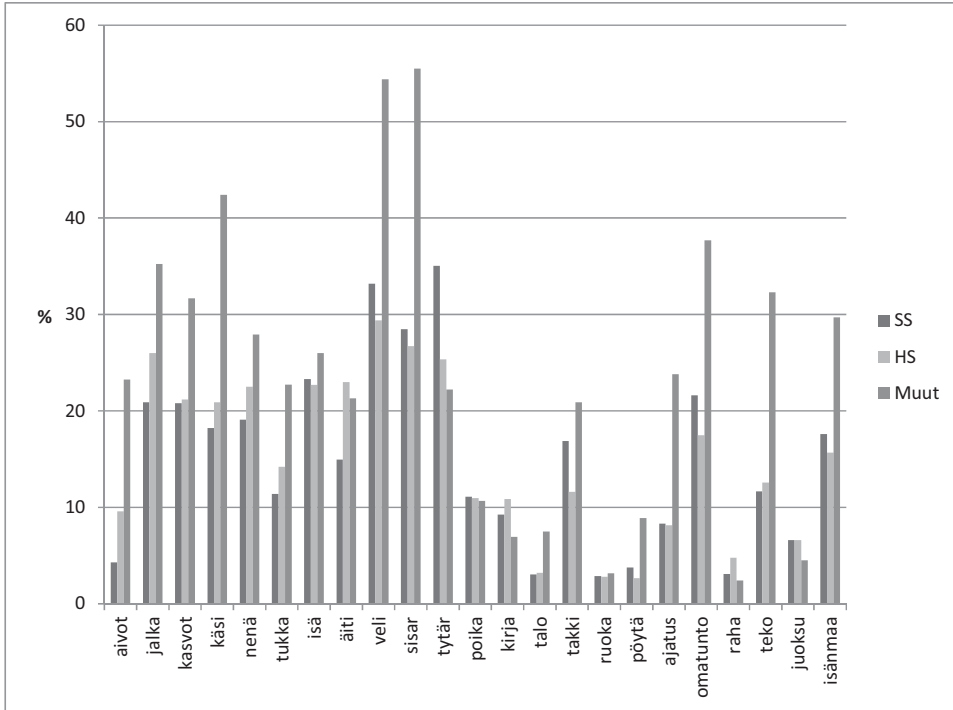
Olemme valinneet indeksisanoiksi etenkin sellaisia sanoja, joita aineiston eri osissa on tilastollisesti riittävästi. Indeksisanat on jaettu omistussuhteen luonteen mukaan neljään ryhmään eli ruumiinosia nimeäviin sanoihin (*aivot, jalka, kasvot, käsi, nenä, tukka*), sukulaissanoihin (*isä, poika, sisar, tytär, veli, äiti*), elottomia olioita nimeäviin sanoihin (*kirja, pöytä, ruoka, takki, talo*) sekä abstrakteihin sanoihin, jotka edustavat sekä eroavaa (*raha, teko, juoksu, isänmaa*) että eroamatonta (*ajatus, omatunto*) omistussuhdetta. Valituilla indeksisanoilla on koko aineistossa yhteensä 118 164 esiintymää, joista possessiivisuffiksillisia on 13 653 kpl (eli 11,5 %). Kun lehtikielessä (HS2000- ja SS2000-korpuksset) substantiivien suffiksiprosentti on keskimäärin 2–3 prosenttia, indeksisanojen valintaa voi pitää onnistuneena. Jaottelemme aineiston ensin lehtikieleen (HS ja SS) ja muihin teksteihin (kirjoitelmat, oppikirjat ja fiktio) ja käsittelemme sitten kirjoitelma-aineistoa myös ajallisesta näkökulmasta. Kirjoitelma-aineisto on indeksisanojen analyysissä mukana kokonaan (kaikki miljoona sanaesiintymää), jotta esiintymiä löytyisi riittävästi. Lopuksi kommentoimme lyhyesti kehityksellistä aineistoa.

Yleisero omistussuhteen laadun mukaan on kummassakin ryhmässä oletuksen mukainen (taulukko 41): possessiivisuffiksi merkitään eroamattoman omistussuhteen yhteydessä merkitsevästi useammin kuin eroavan. 2000-luvun lehtikielessä ei ole eri aineistojen välillä suurta eroa. Sekä *Savon Sanomissa* että *Helsingin Sanomissa* suffiksi on suunnilleen yhtä yleinen toisaalta eroamattoman omistussuhteen (18–21 %) kuin toisaalta eroavan omistussuhteen ilmaisuissa (5–7 % esiintymistä). *Helsingin Sanomien* hienoinen yleisempiys johtunee toimituksen tietoisesta oikeakielisyyden vaalinnasta.⁷¹ Fiktiossa, oppikirjateksteissä ja kirjoitelmissa (luokka Muut) tilanne poikkeaa lehtikielestä merkitsevästi: sekä ruumiinosasanoissa (ero yli 15 prosenttiyksikköä) että abstraktisanoissa (ero yli 10 prosenttiyksikköä) possessiivisuffikseja on merkitsevästi enemmän. Eroamattoman omistuksen osalta erot ovat pienet.

71 Huomautus perustuu 2000-luvun alussa HS:n toimituspäällikön antamaan tietoon, jonka mukaan toimituksen aamupalavereissa käsiteltiin päivittäin myös oikeakielisyyttä.

Taulukko 41. Indeksisanojen possessiivimuotojen määrä esiintymäluokittain.

Aineisto / Ps-indeksisanat %	Ruumiinosa <i>kätteni</i>	Sukulaisuus <i>isäni</i>	Eloton <i>kirjani</i>	Abstrakti <i>mieleni</i>
Savon Sanomat	18,2	18,8	5,7	6,8
Helsingin Sanomat	21,6	19,8	6,3	7,0
Muut	35,6	21,4	7,5	17,9

Kaavio 11. Indeksisanan possessiivimuotojen osuus sanan esiintymistä korpuksittain.

Jos käyttöä katsotaan indeksisanoittain (kaavio 11), nähdään, että erot eivät synny aivan tasaisesti, vaan joidenkin sanojen käyttökonteksti suosii possessiivisuffiksia yli omistussuhteen luonteen tai semanttisen luokan vaikutuksen. Esimerkiksi sanasta *takki* omistussuhde ilmaistaan useammin kuin muista elottoman luokan indeksisanoista. Sanoista *veli*, *sisar* ja *tytär* omistussuhde ilmaistaan useammin kuin sanoista *isä* ja *äiti*, *poika*-sanasta puhumattakaan. Kuten jo edellä nähtiin, muissa teksteissä omistussuhteen ilmaiseminen on yleisempää kuin lehtitekstissä mutta indeksisanoittainen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että tämä ei päde kai-

kista yksittäisistä sanoista. Erot ovat hyvin pienet sanoissa *kirja*, *ruoka*, *juoksu*, *raha* ja *poika*, sanoissa *ruoka* ja *raha* omistussuhde ilmaistaan kaikissa osakorpuksissa harvoin. Abstraktisanoissa lehtikielen ja muiden tekstien suurimmat erot syntyvät sanoista *ajatus*, *omatunto*, *teko* ja *isänmaa*, mistä voi päätellä, että muissa teksteissä tyyllilaji on lehtikieltä henkilökohtaisempi ja yksilöivämpi. Kaikissa ruumiinosasanoissa omistussuhde ilmaistaan muissa teksteissä yleisesti, ja ero lehtikieleen on hyvin selvä. Sukulaissanoista *veli* esiintyy muissa teksteissä useammin suffiksillisenä kuin ilman, sanan *sisar* kokonaisfrekvenssi on oikeastaan liian matala johtopäätöksiin.

Mahdollista ajallista muutosta tarkastelemme luokasta Muu, jota edellä käsiteltiin kokonaisuutena. Nyt erottelemme ne aiempaan tapaan nuorten aikuisten kirjoitelmiin sekä oppikirjateksteihin ja fiktion. Kirjoitelmat on jaettu kolmista siten, että vanhimmassa osiossa on vuosien 1940–1960 kirjoitelmia, toisessa vuosien 1970–1980 ja uusien aineisto koostuu vuosien 1990–2003 kirjoitelmista. Indeksisanojen frekvenssi vaihtelee näissä osiossa 2 000–3 000 välillä. Fiktio- ja oppikirjateksteissä frekvenssi on 1 500–2 000.

Taulukko 42. Indeksisanojen possessiivimuotojen määrä eri aineistoissa.

Aineisto / Ps-indeksisanat %	Ruumiinosa <i>kätteni</i>	Sukulaisuus <i>isäni</i>	Eloton <i>kirjani</i>	Abstrakti <i>mieleni</i>
Kirjoitelmat 1940–1960	38,0	24,1	8,7	21,6
Kirjoitelmat 1970–1980	32,7	24,4	8,8	21,9
Kirjoitelmat 1990–2003	29,9	26,1	3,8	21,1
Oppikirjat	29,3	8,9	5,5	1,2
Fiktio	46,3	28,4	11,5	14,7

Kirjoitelmissa indeksisanojen suffiksimmäät eivät vaihtelee odotuksen mukaisesti, toisin sanoen suffiksien käyttö ei laske suoraviivaisesti 1940-luvulta 2000-luvulle, kuten puhutun kielen ennusteet antaisivat odottaa (ks. taulukko 42): yleisyys pysyy vuosikymmenestä toiseen aika samanlaisena sukulaissanoissa ja abstraktisanoissa, sukulaissanoissa on hienokseltaan jopa nousua ajan myötä. Eroavan omistussuhteen yhteydessä suffiksin käyttö on vähentynyt uusimmissa kirjoitelmissa, mutta esiintymiä ei ole riittävästi luotettavien päätelmien tekemiseksi. Ruumi-

miinosanimien yhteydessä käyttö on laskenut tasaisesti. Kun kirjoitelmia verrataan fiktion, käy ilmi, että suffikseja käytetään juuri fiktiossa eniten kaikissa muissa ryhmissä paitsi abstraktisanoissa. Myös oppikirjatekstit toistavat jo aiemmin esiin tulleita eroja: suffikseja käytetään vähiten oppikirjateksteissä 2. persoonaa lukuun ottamatta, oli tarkastelunäkökulma mikä tahansa.

Jos possessiivisuffikseja arvioidaan kehityksellisestä aineistosta eli lasten ja nuorten aikuisten 2000-luvun Unelmakirjoitelmista (ks. Pajunen, Puranen & Yli-Paavola 2010; Pajunen 2016), tilanne näyttäytyy entisenlaisena sikäli, että suffiksien käyttö ei ole ennusteiden mukaisesti loppunut. Käyttö on edelleen runsaampaa eroamattoman kuin eroavan omistussuhteen yhteydessä (ks. taulukko 43) ja se lisääntyy kehityksellisesti. Unelma-aineistossa indeksisanojen esiintymiä on yhteensä 3 239 ja näistä possessiivisuffiksillisia on noin 20,2 prosenttia eli enemmän kuin kirjoitelmissa. Luvut ovat kuitenkin hieman harhauttavia, koska indeksisanoja on koko aineistossa suhteellisen vähän ajalliseen aineistoon verrattuna. Suffiksilliset sanat jakautuvat Unelma-aineistossa taulukon 41 indeksisanoihin hieman eri tavalla ja eroavuutta on myös indeksisanojen luokittaisissa frekvensseissä. Abstraktisanojen esiintymämäärä ei riitä arvioitavaksi: esimerkiksi *isänmaa* tai *omatunto* eivät liity lainkaan 2000-luvun unelmakontekstiin. Myös ruumiinosasanojen frekvenssit ovat vähän liian matalat, jotta tulos olisi aikuisia lukuun ottamatta luotettava. Pääasiassa sanat *käsi* ja *jalka* taipuvat suffiksillisina. Sen sijaan sukulaissanastoa on paljon (esiintymiä yht. 1 600) ja eniten niitä on nuorimmilla alakouluikäisillä. Tämä johtuu siitä, että lapsilla unelmat keskittyvät perhepiiriin, ja unelmia toteutetaan yhdessä isän, äidin ja sisarusten kanssa. Aikuisilla sukulaissanasto hajaantuu ja mainintoja on paljon vähemmän.

Taulukko 43. Indeksisanojen possessiivimuotojen määrä kehityksellisessä aineistossa eli Unelmakirjoitelmissa.

Unelma-aineisto / Ps-indeksisanat %	Ruumiinosa <i>kätteni</i> %	Sukulaisuus <i>isäni</i> %	Eloton <i>kirjani</i> %
Alakoulu 1.–5.	18,8	11,4	2,7
Alakoulu 6.	52,6	29,7	8,4
Aikuiset	58,1	61,1	10,3

Unelma-aineistoa analysoitaessa täytyy ottaa huomioon, että se on tuotettu jossain määrin muodollisessa kontekstissa joko oppitunnilla tai jossain oppilaitoksessa. Kielenhallinnan kannalta muodollisuus ei haittaa, vaan aineisto osoittaa paremmin, että nykylapset, nuoret ja nuoret aikuiset vielä hallitsevat possessiivisuffiksien käytön käyttöön pyrkiesään.⁷² Suffiksin tuottaminen voi olla tavoitteena silloinkin, kun sanan taivutus ei onnistu (ks. esimerkki 1). Suffiksimuotojen käytön runsaus Unelmakirjoitelmissa liittyyne referentiaalisten määräisten ilmauksien käyttöön ja tämän käytön kehittymiseen, kuten Kouvon ja muiden analyysistä tässä teoksessa käy ilmi. Kun nuorimmilla niin sanottu tuttu tieto esitellään ensimaininnan kautta (*äiti*), vanhemmilla se tehdään lisääntyvästi uudelleen maininnan kautta ja tarkenteellisena (*äitini*). Aineistosta näkyy kuitenkin hyvin, että suffikseja ei käytetä mekaanisesti. Jos esimerkiksi kirjoittajan äiti on jo esitelty lukijalle, häneen ei jatkuvasti viitata possessiivisuffiksilla. Sana *äiti* on perhepiirissä myös äidin nimi, mikä näkyy muun muassa taivutuksen – ja suffiksin – puuttumisesta (esimerkiksi *äitini*). Kirjoittaja, jonka isä tekstissä paljastuu isäpuoleksi, viittaa jatkossa oikeaan isäänsä aina possessiivisuffiksillisena. Samanlaista informaatiota välitetään lukijalle myös, kun puhutaan vaikkapa yleensä ruoasta ja toisaalta omasta lempiruokasta (*lempiruokani*), omasta työpöydästä (*työpöytäni*) jne. Kun esineeseen on omistussuhde tai sen tarkoitteeseen viittaussuhde ja suhdetta halutaan korostaa, sana taipuu suffiksillisena.

Kirjoittamiskonteksti ja kirjoittamistehtävä vaikuttavat possessiivisuffiksien käyttöön ja käyttötapaan paljon. Myös kehityksellinen aineisto viittaa suffiksien käytön kontekstuaaliseen variaatioon.

1) *Mukana oli kaverini Miina ja isovelini Pete. (3F15)*⁷³

72 Vastaava yleiskieleen pyrkiminen näkyy puhekielisen aineksen suhteellisena vähytenä Unelma-aineistossa (ks. Salonen 2012). Ne nuorimmat alakouluikäiset, jotka jo saavat tuotettua kertovaa tekstiä, käyttävät mm. subjekti–predikaattikongruenssia runsaasti, myös monikon 1. persoonassa. Murrosikä muuttaa tilannetta joksikin aikaa.

73 Tunniste luetaan seuraavasti: 3 = luokka-aste, F = tyttö, 15 = kirjoitelman tunniste korpuksessa.

Indeksisana voi kontekstissa liittyä omistussuhteen ilmaisuun myös ilman suffiksia. Oppikirjateksteissä ruumiinosia tarkastellaan useimmin elollisen ja inhimillisen rakenteeseen kuuluvina ja silloin kielenös on enemmän osa–kokonaisuussuhteisena (*ihmisellä on neljä raajaa, ihmisen aivot*) kuin possessiivisuffiksillisena omistussuhteena (*hänen aivonsa*). Muissa aineiston osissa omistussuhde ilmaistaan hyvin usein erisnimen tms. genetiivillä (*X:n käsi*). Aineistossa on myös sanontoja (*kengät jalassa, tallustella kahdella jalalla*) ja idiomeja (*jääda jalkoihin*), joita käytetään ilman suffiksia. Omistussuhteen ilmaisuun riittää useimmiten pelkkä possessiivisuffiksi, mutta viittaussuhteesta riippuen kyseen tulee myös persoonanpronominin ja suffiksilla merkityn pääsanan yhdistelmä (*minun kirjani*). Tämä yhdistelmä on puhutun kielen varassa tehtyjen muutosennusteiden perusteella erityisen mielenkiintoinen, ja ennuste on, että suffiksi jää pois.

Kirjoitelma-aineistosta löytyy kaikkiaan 321 esimerkkiä persoonapronominin (*minun/meidän, sinun/teidän, hänen/heidän*) ja indeksisanan yhdistelmästä, ja näistä viidestä odotuksenmukainen suffiksi puuttuu puhutun kielen ennusteen mukaan (ks. 2a–e). Kolme ensimmäistä esimerkkiä on tyyppiä *meidän x* (2a–c) eli edustaa käyttötapaa, joka tunnetaan jo vanhastaan suffiksittomana. Vanhimmissa aineiston osissa tosin on käytössä *meidän x:mme* -tyyppi. Esimerkiksi *maa*-sanant esiintymistä on suffiksillisia vanhimmissa kirjoitelmissa 44,6 prosenttia ja uusimmissa enää vain 13,6 prosenttia (vrt. taulukot 32 ja 33). Esimerkki 2d) vaikuttaa heikosti muodostetulta ja voi olla, että *oma*-sana on hankaloittanut rakenteen tuottoa. Lähinnä esimerkki 2e) edustaa puhutun kielen *mun tukka* -tyyppiä. Oireellisesti esimerkki on uusimmasta kirjoitelma-aineistosta. Yhden esiintymän todistusvoima on tosin satunnaisen luokkaa.

- 2a) ”Kyllä **meidän pojasta** lääkäri tulee, kunhan vain yrittää.”
(Kirjoitelmat 1976, 647220)
- 2b) *Epäonnistumisen itkulle ei **meidän talossa** ollut tilaa* – –.
(Kirjoitelmat 1996, III4870)
- 2c) Kyllä **meidän äitikin** osaa ajaa, Tony uhosi. (Fiktio)

2d) -- *nollia kuin hänen omisakaan rahoissa.*

(Kirjoitelmat 1971, 468457)

2e) *Loppua kohden hänen ajatukset ovat muuttuneet: --.*

(Kirjoitelmat 1993, 1040062)

MUUTOKSIA TUNNUKSEN VALINNASSA

Tarkastelemme lopuksi vielä muutoksia possessiivisuffiksin tunnuksen tyyppissä oletuksena, että tunnuksen lyheneminen voi helpottaa suffiksi-muodon kiteytymistä. Siten muoto *mielellänsä* tuntuisi henkilöviitteisemmältä kuin muoto *mielellään* ja jälkimmäinen on helpompi yhdistää 1. persoonaan (*tekisin sen mielellään*) kuin edellinen (*tekisin sen ?mielellänsä*). Tiedetään myös, että possessiivisuffiksien tunnusvariaatio on ollut vanhastaan hyvin suurta ja niiden kehityshistoria on pitkä.

Uralilaiskielissä erotetaan yleensä sekä absoluuttinen että possessiivinen deklinaatio, jotka eroavat paitsi sijojen määrässä myös taivutustunnuksissa. Possessiivisen taivutuksen tunnukset ovat olleet yhteydessä persoonataivutukseen (Itkonen 1955), lisäksi possessiivisessä taivutuksessa oletetaan vanhastaan erotetun sekä omistajan että omistetun useus eri tunnussarjoilla (ks. Mark 1925; Itkonen 1955). Suomessa possessiivisen taivutuksen yksinkertaistuminen analogian ja kontaminaation tietä on yhdistänyt tunnuksia ja vähentänyt annettuja merkityksiä. Esimerkiksi Iitin murteen lisäksi vanhassa kirjasuomessa näkyvä possessiivitaivutuksen vahva aste astevaihtelusanoissa liittyi yksikölliseen omistajaan ja heikko aste monikolliseen (Mark 1925, 243–244; Rapola 1965, 103–109). Enää astevaihtelua ei ole. Eri persoonissa tunnuksen valinta on varioinut aiemmin paljon etenkin puhutussa kielessä. Nykykielessä variaatio on pitkälti tasoittunut mutta näkyy edelleen sekä puhutun että kirjoitetun kielen kolmannen persoonan suffiksista, jonka tunnus on joko *nsA* tai vokaalin pidennys ja *n* (*Vn*). Markin (1925, 205) mukaan murteissa on ollut neljä eri 3. persoonan suffiksin tunnusta: a) **-nszk* (eli murteissa mm. *-s ~ -ns ~ -sA ~ -sAk ~ -sA ~ -se*), b) **-nszn* (mm. *-sen ~ -se ~ -sAn ~ -sAAn ~ -nsAn*), c) **-hzn* ja d) **-hzk*. Näistä b ja d ovat levikiltään kapea-alaisia mutta a ja c ovat esiintyneet (ja esiintyvät) (lähes) koko kielialueella; lähinnä (eräissä) lounaisissa murteissa käytössä on vain a-tunnus eli *ns > -s* (ks. Mark 1925, 206).

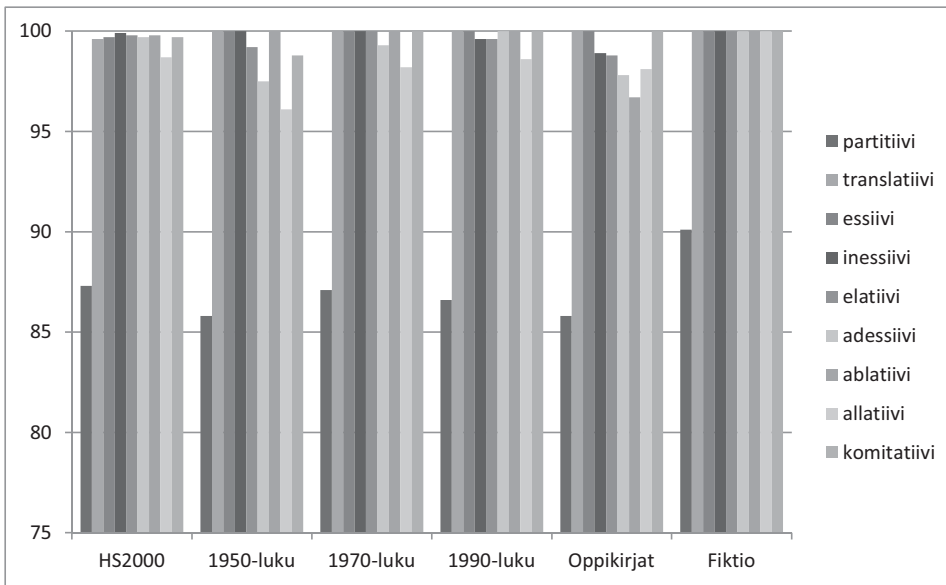
Tunnuksilla ei enää ole merkityseroa. Ne olivat komplementaarises-
sa distribuutiossa sekä 1800-luvulla että myöhemmin siten, että *nsA*
esiintyi nominatiivissa, genetiivissä, akkusatiivissa ja illatiivissa (sekä
aiemmin myös allatiivissa) eli lähinnä *n*-päätteisissä muodoissa, muis-
sa sijoissa molemmat ovat lyhyen vokaalin jälkeen mahdollisia. Tun-
nuksien alkuperä on edelleen jossain määrin tulkinnallinen. Markin
(1925, 31–53) mukaan Ahlquist esitti 1863, että *hän*-pronominiin palau-
tuva *Vn* on alkuperäisempi ja *nsA* palautuu siihen. Budenz sen sijaan
argumentoi 1869 ns. *n*-koaffiksiteorian puolesta, jonka mukaan *nsA* on
monikollinen muoto (monta omistajaa) ja *hAn* (< **sAn*) yksiköllinen
(yksi omistaja). Sittemmin 1890-luvulla sekä Setälä että Paasonen puol-
sivat koaffiksiteoriaa, ja se tuntuu edelleen olevan muodossa tai toisessa
hyväksytty. Szinneyi esitti 1900-luvun alussa, että kaikissa suomalais-
ugrilaisissa kielissä olisi kaksi suffiksisarjaa omistajan määrän mukaan
ja juuri *n*-elementti merkitsisi useutta. Itkonen (1955) oletti saamelais-
kielten perusteella, että *n*-aines palautuu vanhaan duaalin tunnukseen,
toisaalta Rapola (mp.) puolsi *k*-tunnusta monikon merkinä.

Ei ole tiedossa, milloin sarjat olisivat suomessa langenneet yhteen,
mutta niiden variaatio on edelleen olemassa joskin tasoittunut sanavar-
talon ja sijan mukaan. Lauri Hakulinen (1979, 112) katsoo, että vanha
kirjasuomi nojasi yksin läntiseen *nsA*-tunnukseen – tosin huomioimatta,
että tunnukset olivat myös länsimurteissa rinnakkaisia – ja että 1800-
luvun alusta rinnalle olisi noussut muista murteista omaksuttu *Vn* niis-
sä sijoissa, jotka päättyivät lyhyeen vokaaliin. Tämä tunnus olisi 1800-
luvun puolivälin jälkeen yleistynyt. Häkkisen (1994, 221–224) mukaan
vanhassa kirjasuomessa tunnus oli **nsA(k)* ja itämurteissa oli käytössä
sen variantti *sA*. Vhaelin 1700-luvun kieliopissa *Vn* liitetään savolaiseen
hVn-tunnukseen – joka Markin mukaan kuitenkin oli laaja-alainen – ja
Beckerin kieliopissa vuodelta 1824 tyyppi mainitaan rinnan *nsA*-tun-
nuksen kanssa, jota kuitenkin vielä pidetään ensisijaisena. Collanin
kieliopissa 1840-luvulla *Vn* jo todetaan tavalliseksi sekä puhutussa että
kirjoitetussa kielessä (ks. Häkkinen mp.). Nykynäkemyksen mukaan va-
riaatiotilanne olisi ollut jo kauan ohi ja tunnukset olisivat komplemen-
taarisessa distribuutiossa sananlopun äännesuhteiden mukaan.

Lehtikielessä tunnuksien esiintymien jakauma on sekä substantiivis-

sa että verbeissä jonkin verran *nsA*-tunnuksen hyväksi (noin 55:45). Molempia tunnuksia käytetään produktiivisesti, useiden eri lekseemien yhteydessä ja monissa eri funktioissa. Sekä substantiivien että verbi- en osalta tunnuksia ovat osaksi komplementaarissa distribuutiolla, osaksi vapaassa vaihtelussa. Substantiivien osalta *nsA* on pakollinen nominatiivi-, genetiivi- ja illatiivisijoissa sekä partitiivisijassa *aa*-kontekstissa, joka muodollisesti usein lankeaa yhteen vastaavan illatiivimuodon kanssa (*hoitaa tehtävää(nsä)*, *uppoutua tehtävää(n/sä)*) ja jossa *Vn* ei siten ylipäättään ole mahdollinen. Muissa partitiiviesiintymissä tunnuksia ovat vapaassa vaihtelussa (*lentokoneitansa* ~ *lentokoneitaan*). Kaikkien muiden sijojen osalta esimerkiksi Hakulinen, Vilkuna, Korhonen, Koivisto, Heinonen & Alho (2004, 125) katsovat, että *Vn* on ainoa vaihtoehto. Verbi- en osalta referentiaalisen lauseenvastikkeen ainoa mahdollinen tunnus on *nsA*, muissa verbimuodoissa variaatio on mahdollista, joskin epätodennäköistä. Agenttipartisiipin sijamuodot ja niin ikään possessiivisuffiksin tunnuksia vaihtelevat kontekstin mukaan.

Partitiivisijassa tunnus vaihtelee odotuksenmukaisesti kaikissa osakorpuksissa (ks. kaavio 12). Se on *nsA* 10–15 prosentin todennäköisyydellä, mutta näistä vain muutama prosentti on aitoja variaatiotapauksia. Esimerkiksi HS2000-korpuksessa seuraavat esimerkit ovat vapaassa vaihtelussa: *ammattitaitoansa* ~ *ammattitaitoaan*, *ansioitansa*, *asioitansa*, *etujansa*, *hintojansa*, *kaveriansa*, *kohtaloansa*, *kotejansa*, *lastansa*, *nuortansa*, *peukaloansa*, *teitänsä*, *tietänsä* jne. Muissa sijamuodoissa eli essiivissä sekä sisäisissä ja ulkoisissa paikallissijoissa illatiivia lukuun ottamatta vapaa vaihtelu on edelleen mahdollinen mutta partitiivia vielä marginaalisempaa (translatiivi: *osoitteeksensa*; essiivi: *kuolemanansa*; inessiivi: *luolassansa*; elatiivi: *urastansa*, *työtaitoistansa*, *juuristansa*; adessiivi: *tahollansa*, *pihoillansa*; ablatiivi: *maaltansa*; allatiivi: *lainoillensa*, *olallensa*; komitatiivi: *mielipiteinensä*, *pannuinensa*, *tuotteinensa*). Ajallisesti arvioiden ainakin nuorten kirjoitelmissa variaatio on vähentynyt: 1950-luvun tekstien paikallissijoissa on muutaman prosenttiyksikön verran variaatiota, joka 1990-luvulle tultaessa on lähes hävinnyt. Yllättäen vaihtelua on lähes 1950-luvun tapaan alakoulun oppikirjoissa mutta ei lainkaan 2000-luvun fiktiossa. Verbimuodoissa vapaa vaihtelu on satunnaista (*eläessänsä*; *puhdistaaksensa*).

Kaavio 12. 3. persoonan *Vn*-tunnuksen osuus vaihtelusta sijoittain.

Nykyvaihe näyttää siltä, että tunnusten täydennysjakauma on selkiytynyt, mutta etenkin partitiivissa ja paikallissijoissa on jonkin verran tunnusten vapaata vaihtelua. Eniten yleiskuvasta poikkeaa 1950-luvun aineisto, mutta koska lähes yhtä paljon vaihtelua on 2000-luvun oppikirja-aineistossa, ei voi todeta, että vapaa vaihtelu olisi kokonaan hävinnyt. Partitiivi on ainoa sija, jonka yhteydessä on sanamuodoittainen täydennysjakauma. Sananmuotoesiintymien ja sanaesiintymien perusteella laskien *nsA*-tunnus on yleisempi kuin *Vn*-tunnus, vaikka *Vn* esiintyy useammassa sijassa. Verbimuodoissa tunnukset ovat komplementaarisisessa distribuutiossa ja vapaata vaihtelua ei käytännössä enää ole (agenttipartisiippia lukuunottamatta). Täydennysjakauma ylläpitää kahta tunnusta, mutta verbien osalta voi olla, että tunnuksen funktio ennen pitkää käy epäselväksi. Tämä on sikäli epätoivottavaa, että tunnus erottelee sama- ja erisubjektisen referentiaalisen rakenteen (*kuuli sanovansa* / (*heidän*) *sanovan*).

Lopuksi voi todeta, että possessiivisuffiksien tunnusten variaatiota koskeva muutos on yksi harvoista suomen kielessä tapahtuneista muutoksista, jonka kesto voidaan arvioida vuosissa: variaation väheneminen ja komplementaarisen distribuution synty on vienyt yli 200 vuotta.

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Olemme tarkastelleet possessiivisuffiksien käyttöä sekä kehitystä eri aikoina ja eri tekstilajeissa. Tutkimuksemme osoittaa, että possessiivisuffiksin käyttö on tarkasteltavina vuosikymmeninä kirjoitetussa kielessä samankaltaista eikä suuria muutoksia ole nähtävissä. Sen sijaan eri tekstilajien välillä voidaan havaita selkeitä eroja.

Lehtikielessä kolmannen persoonan suffiksi on vallitseva vuosikymmenestä toiseen, kun taas nuorten kirjoitelmissa, oppikirjoissa ja fiktiossa sen osuus on 15–20 prosenttiyksikköä pienempi. Oppikirjoissa korostuu yksikön toisen persoonan tunnus erilaisten tehtävänantojen takia, kirjoitelmissa puolestaan korostuu omakohtaisuus ensimmäisen persoonan muodossa. Sanaluokkajakauma paljastaa, että noin kaksi kolmasosaa kaikista suffiksillisista esiintymistä on substantiiveja, runsaat 10 prosenttia adverbeja ja noin 10 prosenttia verbejä. Sanaluokkien sisällä on havaittavissa pientä laskua substantiiveissa ja vastaavasti pientä nousua adverbeissa. Suffiksilliset verbit puolestaan liittyvät kompleksiseen kielenkäyttöön ja tekstilajien välillä voi havaita vaihtelua siten, että esimerkiksi oppikirjat välttävät kompleksisia verbi-ilmauksia. Sanaluokittainen tarkastelu osoittaa, että substantiiveissa monikon ensimmäisen persoonan käyttö vähenee selvästi. Yksikön toinen persoona on kauttaaltaan harvinainen lukuun ottamatta oppikirjoja. Yksikön kolmas persoona on yleisin 2000-luvun fiktiossa. Sekä verbeissä että adverbeissa yleisjakauma näyttää samantapaiselta ja yksikön kolmannen persoonan suffiksi on jälleen yleisin fiktiossa. Verbiluokkien analyysi funktion mukaan osoittaa, että suffiksia esiintyy eniten finiittiverbin kanssa samanaikaista tekemistä ilmaisevissa rakenteissa. Myös tekstilajierot ovat jälleen esillä: referentiaalirakenne on yleisin sanomalehtikielessä ja temporaalirakenne muissa. Selvää ajallista muutosta ei ole havaittavissa. Kehityksellisesti suffiksit koululaisilla lisääntyvät.

Indeksisanojen analyysi osoittaa, että odotuksenmukaisesti suffiksi on yleisempi eroamattoman omistussuhteen yhteydessä kuin eroavan. Selkeää ajallista muutosta ei ole taaskaan havaittavissa vaan suffiksin yleisyys on vuosikymmenestä toiseen melko samanlainen, sukulaisanoissa voidaan havaita pientä nousua. Sen sijaan ruumiinosaa nimeävien sanojen yhteydessä käyttö on laskenut tasaisesti. Erittäin mielen-

kiintoisia puhutun kielen tutkimusten perusteella tehtyjen ennusteiden kannalta ovat tapaukset, joissa omistussuhteen ilmaisuun riittää pelkkä persoonapronomini, sillä ennusteiden mukaan suffiksi jäisi tällaisissa tapauksissa pois. Täysin ennusteiden vastaisesti 321:n esimerkin joukosta löytyy kuitenkin vain 5 tapausta, joissa suffiksi jää pois, ja vain yksi näistä on niin sanottu aito tapaus. Tämä luonnollisesti tarkoittaa, että melko muodollisessa kontekstissa kirjoittavat ovat vielä pystyneet käyttämään possessiivisuffikseja puhutun kielen konventioista poiketen. Epämuodollisemmissa konteksteissa he hyvinkin toimisivat toisin. Viimeiseksi analysoimme vielä yksikön kolmannen persoonan tunnuksen vaihtelua. Tuloksena on, että tunnusten täydennysjakauma on selkiytynyt. Vapaata vaihtelua esiintyy vain partitiivissa ja paikallissijoissa mutta vähän. Sanamuotoesiintymien perusteella *nsA*-tunnus on yleisempi, vaikka *Vn*-tunnus esiintyykin useammassa sijassa.

Puhutun kielen tutkimusten sekä kirjoitetussa kielessä tehtyjen huomioiden ja esimerkkien pohjalta tehtyjen ennusteiden perusteella possessiivisuffiksien käytössä tulisi näkyä selkeitä vähenemisen merkkejä. Tutkimuksemme ei tue näitä havaintoja. Täten esimerkiksi Ikolan (1992) ennuste suffiksien vähenemisestä lehtikielessä kumoutuu. Erittain mielenkiintoinen tulos on myös se, että indeksisanoissa suffiksin käyttö on täysin ennusteiden vastaista, koska suffiksittomuuden leviämisen yhdeksi syyksi on esitetty sitä, että se vanhastaan puuttuu jo sellaisissa tapauksissa, joissa omistusmuoto ilmaisee perhettä, yhteisöä tai asuinpaikkaa. On siis mahdollista, että puhutussa kielessä havaittu muutostendenssi ei ole vielä ehtinyt levitä (muodolliseen) kirjoitettuun kieleen tai että se on hidastunut. Koska havaintoja suffiksittomuuden lisääntymisestä on jo 1960-luvulta, olisi muutoksen nopeus tässä tapauksessa huomattavasti hitaampi kuin mitä on esitetty puhutun kielen osalta. Toinen vaihtoehto on se, että tehdyt ennusteet perustuvat yksittäisiin esimerkkeihin ja niistä liian pitkälle vedettyihin johtopäätöksiin. On täten mahdollista, että muutos ei tule etenemään kirjoitettuun kieleen ainakaan sellaisenaan.

Tutkimuksemme osoittaa myös sen, että suffiksin käyttöä ja käytön kehitystä ei voi analysoida pelkästään yhden tekstilajin perusteella, sillä suffiksin käyttö vaihtelee sekä teksti- että tyylilajeittain. Suffiksin käyttöön

vaikuttaa myös sen funktio joko omistuksen tai referentiaalisen viittauksen ilmaisimena. Aineiston perusteella voi myös yleistää, että suffiksit ovat yleisempiä kertovassa kuin erittelevässä, arvioivassa tekstityypissä. Tulos antaa aiheita olettaa, että samankaltaisia eroja voi havaita muissakin kielenpiirteissä. Ajallisen muutoksen tutkimuksissa on siis huomioitava niin tekstilajien erot kuin tyylliset erot, ainakin kirjoitetun kielen kohdalla. Tämän havainnon on aiemmin tehnyt mm. Biber (1998) kirjoitetun ja puhutun kielen välistä suhdetta käsittelevässä tutkimuksessaan. Mielenkiintoinen kysymys on, voiko tuloksesta vetää puhuttua kieltä koskevia johtopäätöksiä. Puhutussa kielessä ei voi erottaa tekstilajeja samalla tavalla kuin kirjoitetussa kielessä, mutta kuten Hakulinen (2003) toteaa, puhuttu kielikään ei ole yhtenäinen kielimuoto.

Yhdeksi possessiivisuffiksin käytön vähenemisen syyksi on esitetty sen redundanttisuus tietyissä asemissa, mihin tässäkin tutkimuksessa on viitattu. Toisaalta samassa yhteydessä on yleiskommenttina todettu, että possessiivijärjestelmän kaltaiset kongruenssisysteemit eivät edusta redundanttia tietoa, koska ne nopeuttavat prosessointia. Tätä tulisi ehkä pohtia laajemminkin: ovatko redundantteiksi ajatellut kielenpiirteet todella redundantteja? Ainakin muutoksen tutkimuksen kannalta tämä lienee olennainen kysymys. Esimerkiksi Lindén (1959) tuo esiin selvyden, suhteiden täsmentämisen ja vahvistamisen sekä ilmaisuvoiman selittävinä tekijöinä pohtiessaan esimerkkien keinoin tapauksia, joissa suffiksi epäodotuksenmukaisesti jätetään pois tai liitetään mukaan. Tällaisissa tapauksissa olisi ehkä syytä pohtia myös prosessoinnin vaikutusta.

Lopuksi

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu meneillään olevaa kielenmuutosta kirjoitetussa kielessä yhtäältä selvittämällä kirjoitetun ja puhutun kielen välistä suhdetta ja toisaalta analysoimalla possessiivisuffiksin käyttöä ja kehitystä eri vuosikymmeninä korpusten avulla. Kirjoitetun ja puhutun kielen välisen suhteen teoreettisessa tarkastelussa on korostettu kirjoitetun ja puhutun kielen samanlaisuutta ja argumentoitu sellaisia

näkemyksiä vastaan, jotka ylikorostavat niiden erilaisuutta. Possessiivisuffiksin korpusanalyysi puolestaan tuo esiin kirjoitetun ja puhutun kielen erilaisuuden, joka tosin kietoutuu niiden samanlaisuuden ympärille. Tämä voidaan ilmaista selkeämmin esimerkiksi toteamalla, että sekä kirjoitetussa että puhutussa kielessä käytetään possessiivisuffikseja (= samanlaisuus) mutta että niitä saatetaan käyttää hieman eri tavalla (= erilaisuus).

Tutkimuksemme tulokset eivät tue ennusteita, joiden mukaan possessiivisuffiksi olisi katoamassa suomen kielestä. Ikolan (1992) ennuste suffiksin käytön vähenemisestä ei tutkimuksemme mukaan osu oikeaan. Sen sijaan Paunosen (1995) ennusteeseen suffiksin katoamisesta Helsingin puhekielestä tutkimuksellamme ei voi ottaa suoraan kantaa. On kuitenkin vaikea kuvitella, että jos suffiksia käytetään jatkossa edes suurin piirtein entiseen tapaan esimerkiksi lehtikielessä, se tulisi kokonaan katoamaan puhekielestä, varsinkin kun otetaan huomioon tapaukset, joissa suffiksin asema on vahvempi.

Cameron (1997 [1990]) kritisoi sosiolingvistien tapaa selittää kielenpiirteiden ja kielenulkoisten tekijöiden välisiä korrelaatioita näkemyksellä, jonka mukaan kieli heijastaa yhteiskuntaa. Vaikka Cameronin varsin aiheellinen kritiikki kohdistuuikin ensi sijassa selittämiseen, voidaan myös itse näkemystä siitä, että kieli heijastaa yhteiskuntaa, kritisoida. Voidaan esimerkiksi esittää, että kieli ei todellisuudessa heijasta yhteiskuntaa vaan on pikemminkin osa sitä, minkä seurauksena kieltä ei välttämättä tulisi tai voida erottaa yhteiskunnan rakenteista. On totta, että kieli ei ainoastaan heijasta yhteiskuntaa vaan myös vaikuttaa siihen takaisin, mutta heijastamisen kieltäminen on liioittelua. Otetaan esimerkiksi ilmaisut *kotimaamme* ja *taloutemme*, jotka oman tutkimuksemme mukaan olivat hyvin yleisiä 1950- ja 1970-luvun teksteissä. Tällaisten ilmausten käytön väheneminen johtuu yhteiskunnallisista (eli kielenulkoisista) tekijöistä, mutta nämä tekijät heijastuvat kieleen siten, että possessiivisuffiksien käyttö vähenee monikon ensimmäisessä persoonassa. Kielenulkoiset tekijät vaikuttavat puhujien kielelliseen käyttäytymiseen, minkä seurauksena kielessä tapahtuu muutoksia. Kieli ei ole täten erillään yhteiskunnasta mutta ei myöskään erottamaton osa sitä. Mikäli näin ei olisi, olisi autonominen kielitiede mahdotonta (mitä se ei ole).

Tutkimuksessamme tulee myös esiin kysymys kielenmuutoksen nopeudesta. Yllä on esimerkiksi todettu, että possessiivisuffiksien tunnus-ten osalta komplementaarisen distribuution synty on vienyt yli 200 vuotta. Suffiksien käytön vähenemistä puhutussa kielessä on kuvattu nopeasti tapahtuvaksi muutokseksi, jonka leviämisestä kirjoitettuun kieleen on merkkejä jo 1960-luvulta. Tästä on kuitenkin jo 60 vuotta, ja koska tulostemme perusteella suffiksien käytössä kirjoitetussa kielessä ei näy suurempia vähenemisen merkkejä, kovin nopeasta muutoksesta ei voi olla kysymys. On myös mahdollista, että puhutussa kielessä havaittu muutos ei koskaan tule edes etenemään kirjoitettuun kieleen vaan kyse on pysyvästä vaihtelusta, jossa suffiksin poisjätto kirjoitetussa kielessä on joko tarkoituksellista tai perustuu huolimattomuuteen ja kielenhallinnan puutteeseen.

Muutoksen nopeus on ylipäätään varsin monimutkainen kysymys. Sosiolingvisticissä tutkimuksissa on todettu, että näennäisaikainen tutkimus saattaa aliarvioida muutoksen nopeutta (ks. esimerkiksi Labov 1994, 112; Sankoff 2006; Sankoff & Blondeau 2007). Toisaalta Wagner & Sankoff (2011) ovat havainneet, että näennäisaikainen tutkimus saattaa myös yliarvioida muutoksen nopeuden. Selittäväksi tekijäksi nostetaan yleensä yksilöiden käyttäytyminen: jos yhteisössä on meneillään muutos ja jos yksilöt muuttavat kieltään meneillään olevan muutoksen mukaisesti, on muutos nopeampaa kuin mitä näennäisaika antaisi olettaa. Vastaavasti jos yksilöt muuttavat kieltään yhteisössä meneillään olevan muutoksen vastaisesti, on muutos hitaampaa kuin mitä näennäisaika antaisi olettaa (ks. Paunonen 2005, 16; Laasanen 2016). Luultavasti tulkitoihin vaikuttaa myös se, missä vaiheessa oletettu muutos on (ks. Laasanen 2016). Lisäksi on huomattava, että näennäis- ja myös reaaliaikaisten tutkimusten ajallinen läheisyys muutokseen saattaa hämärtää kuvaa muutoksesta siinä mielessä, että varianttien edustuksissa havaitut muutokset saattavat saada muutoksen näyttämään hitaammalta tai nopeammalta kuin mitä se todellisuudessa on.

Meneillään oleva kielenmuutos puhutusta kielestä kirjoitettuun on monimutkainen ilmiö, sillä siinä sekoittuvat keskenään muutos, kehitykselliset tekijät ja modaaliteettien väliset erot. Nämä tekijät korostuvat tarkasteltaessa nuoria puhujia, joita on jo pitkään pidetty muutoksen

airuina (ks. esimerkiksi Labov 2001; Aitchison 2003, 739; Tagliamonte & D'Arcy 2009). Nuoret puhujat ovat usein muutoksen kärjessä, mutta samanaikaisesti nuorten puhujien kielenkehitys saattaa olla vielä kesken ja he eivät välttämättä vielä hallitse kirjoitetun kielen mallin mukaista kielenkäyttöä yhtä hyvin kuin vanhemmat. Lisäksi aikuistuuksaan he usein muuttavat kielenkäyttöään kohti standardia (ks. Chambers 1995, 177–185) tai kuten Anttila (1989 [1972], 194) kirjoittaa, perinne voittaa. Muutoksen tunnistaminen tästä sekamelskasta saattaa olla varsin haasteellista.

Lähteet

- Abercrombie, D. 1967. *Elements of general phonetics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Agrawala, V. S. 1963 [1953]. *India as known to Pāṇini: As study of the cultural material in the Aṣṭadhyāyī*. Varanasi: Prithvi Kumar.
- Aitchison, J. 2003. Psycholinguistic perspectives on language change. Julkaisussa: B. D. Joseph & R. D. Janda (toim.) *The handbook of historical linguistics*. Malden: Blackwell, 736–743.
- Akinnaso, F. N. 1982. On the differences between spoken and written language. *Language and speech* 25: 2, 97–125.
- Anttila, R. 1989 [1972]. *Historical and comparative linguistics*. Toinen, korjattu painos. Amsterdam: John Benjamins.
- Biber, D. 1988. *Variation across speech and writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloomfield, L. 1951 [1933]. *Language*. New York: Henry Hold & Company.
- Bloomfield, L. 1970 [1929]. Review of Liebich. Julkaisussa: C. F. Hockett (toim.) *A Leonard Bloomfield Anthology*. Bloomington: Indiana University Press, 219–226.
- Boas, F. 1964 [1911]. On grammatical categories. Julkaisussa: D. Hymes (toim.) *Language in culture and society*. New York: Harper & Row Publishers, 121–123.
- Cameron, D. 1997 [1990]. Demythologizing sociolinguistics. Julkaisussa: N. Coupland & A. Jaworski (toim.) *Sociolinguistics: A reader and coursebook*. Houndmills: Macmillan Press Ltd., 55–67.
- Campbell, L. 2013. *Historical linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cardona, G. 1976: *Pāṇini: A survey of research*. The Hague: Mouton.
- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic theory: Linguistic variation and its social significance*. Oxford: Blackwell.
- Coulmas, F. 1989. *The writing systems of the world*. Oxford: Blackwell.
- D'Arcy, A. & Tagliamonte, S. A. 2015. Not always variable: Probing the vernacular grammar. *Language Variation and Change* 27, 255–285.

- Dufva, H. 1998. From "psycholinguistics" to a dialogical psychology of language: Aspects of the inner discourses. Julkaisussa: M. Lähteenmäki & H. Dufva (toim.) *Dialogues on Bakhtin: Interdisciplinary readings*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 87–105.
- Dufva, H. 2000. Kirjoitettu kieli, kognitio ja emergenssi. Julkaisussa: U. Määttä, T. Nieminen & P. Pälli (toim.) *Emergenssin kielelliset kasvot*. Tampere: Tampereen yliopisto, 155–182.
- Ellis, N. 2012. Variable competence. *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2: 3, 264–268.
- Goody, J. 1977. *The domestication of the savage mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakulinen, A. 2003. Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? *Kielikello* 1, 4–7.
- Hakulinen, A., Viikuna, A., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T. R. & Alho, I. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakulinen, L. 1979. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hakanen, Aimo. 2000. Onks teijä heitin? Monikon persoonapronomineiksi luokiteltujen muotojen käytöstä suomen murteissa ja kirjakielessä. *Sananjalka* 42: 7–64.
- Harris, R. 1980. *The language-makers*. Ithaca: Cornell University Press.
- Heikkilä, M. 2017. *Keskiajan suomen kielen dokumentoitu sanasto ensiesiintymävuosineen*. Tampere: Mediapinta.
- Heine, B. 1997. *Possession: Cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hiidenmaa, P. 2005. Näkökulmia yleiskieleen. *Kielikello* 4, 5–11.
- Hockett, C. F. 1958. *A course in modern linguistics*. New York: The Macmillan Company.
- Hurta, H. 1999. Variaationitutkimuksen myytit ja stereotypiat. Julkaisussa: U. Määttä, P. Pälli & M. K. Suojanen (toim.) *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. Tampere: Tampereen yliopisto, 53–101.
- Häkkinen, K. 1994. *Agricolasta nykykieleen: Suomen kirjakielen historia*. Porvoo: WSOY.
- Ikola, O. 1972. Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre. *Sananjalka* 14, 16–25.
- Ikola, O. 1986. Yleispuhekielemme synty. *Kielikello* 2, 5–7.
- Ikola, O. 1992. Omistusliitteiden harvinaistuminen. Julkaisussa: V. Yli-Vakkuri, M. Länsimäki & A. Nyman (toim.) *Yhteiskunta muuttuu, kieli muuttuu: Nykysuomen seuran 10-vuotisjuhlakirja*. Porvoo: WSOY, 176–196.
- Ikola, O. 2001. *Nykysuomen opas*. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, E. E. 1955. Onko itämerensuomessa jälkiä duaalista? *Virittäjä* 59: 2, 161–175.
- Itkonen, E. 2004. Kielitiede tuuliajolla. *Kanava* 4–5, 266–268.
- Itkonen, E. 2005. *Ten non-European languages: An aid to the typologist*. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, E. 2008. Concerning the role of consciousness in linguistics. *Journal of Consciousness Studies* 15: 6, 15–33.
- Itkonen, E. 2010. Maailman kielten erilaisuus ja samuus: Osa III. Turku: Turun yliopisto.
- Jaakola, M. 2004. Peruskoulun 2. ja 3. luokan oppikirjojen sanasto: Dynamiikasta luettavuuteen. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Jackendoff, R. 2002. *Foundations of language: Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford: Oxford University Press.

- Järvinen, R. 2011. *Hämäläismurteiden omistusjärjestelmän muutos näennäis- ja reaaliajassa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Kangasmaa-Minn, E. 1986. Possessiivisuffiksin apologia. *Sananjalka* 28, 7–16.
- Karlsson, F. 1975. Suomen kielen tulevaisuus. *Sananjalka* 17, 51–66.
- Karlsson, F. 1998. *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kiparsky, P. 1994. Pāṇinian linguistics. Julkaisussa: R. E. Asher & J. M. Y. Simpson (toim.) *The encyclopedia of language and linguistics*. Oxford: Pergamon Press, 2918–2923.
- Kiuru, Silva. 1996. Mitä murrenäytteet kertovat omistusliitteistä? *Virittäjä* 100: 82–94.
- Korhonen, Riitta. 2006. Ovatko omistusliitteet kadonneet? Kuukauden kielijuttu 5/2006. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/kuukauden_kielijuttu_%282003_2011%29/ovatko_omistusliitteet_kadonneet. Viitattu 1.2.2021.
- Kravchenko, A. 2011. How Huberto Maturana's biology of cognition can revive the language sciences. *Constructivist Foundations* 6, 352–362.
- Kuparinen, O., Mustanoja, L., Peltonen, J., Santaharju, J. & Leino, U. 2019. Muutosmallit Helsingin puhekielessä. *Sananjalka* 61, 30–56.
- Kurki, T. 2005. *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kurki, T. 2013. Näennäisaikametodi ja muutosmallit. *Sananjalka* 55, 202–212.
- Laasanen, M. 2016. Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua. *Virittäjä* 120: 1, 57–83.
- Laasanen, M., Pajunen, A. & Häikiö, T. [arvioitavana]. Kielen natiivihallinnan variaatio ja sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus.
- Labov, W. 1963. The social motivation of sound change. *Word* 19, 273–309.
- Labov, W. 1966. *The social stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, W. 1994. *Principles of linguistic change, volume 1: Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, W. 2001. *Principles of linguistic change, volume 2: External factors*. Oxford: Blackwell.
- Lappalainen, H., Mustanoja, L., O'Dell. 2019. Miten ja milloin yksilön kieli muuttuu? Helsingiläisidialektien muutos ja muutoksen tutkimuksen menetelmät. *Virittäjä* 123: 4, 550–581.
- Latvala, S. 1899. *Lauseopillisia muistiinpanoja Pohjois-Savon murteesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leino, P. 1992. Ylioppilasaineiden kielivirheet: Mistä ne kertovat? Julkaisussa A. Julin, K. Parko, P. Tiuraniemi & S. Viinamäki (toim.) *Ylioppilasaineita 1992*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 170–188.
- Lindén, Eeva. 1959. Possessiivisuffiksien viittaussuhteista. Julkaisussa: P. Virtaranta, T. Itonen & P. Pulkkinen (toim.) *Verba docent: Juhlakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 294–307.
- Linell, P. 1982. *The written language bias in linguistics*. Linköping: The University of Linköping.
- Makkonen-Craig, H. 1996. Yleispuhekielisyydet lehtikielessä. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

- Mark, J. 1925. *Die Possessivsuffixe in den Uralischen Sprachen: 1. Hälfte*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- McCarthy, M. & Scott, J. 2007. Vocd: A theoretical and empirical evaluation. *Language Testing* 24: 4, 459–488.
- Miestamo, M. 2006. Suomi maailman kielten joukossa eli mikä suomen rakenteessa onkaan erityistä? Julkaisussa: M. Harmanen & M. Siirainen (toim.) *Kielioppi koulussa*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 43–54.
- Mitrunen, H.-M. 2005. *Possessiivikongruenssi ja muut omistusliitelmaukset Tampereen puhekielessä 1970- ja 1990-luvulla*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Nevalainen, T. & Raumolin-Brunberg, H. 2012. Historical sociolinguistics: Origins, motivations, and paradigms. Julkaisussa: J. M. Hernández-Campoy & J. C. Conde-Silvestre (toim.) *The handbook of historical sociolinguistics*. Malden: John Wiley & Sons, 22–40.
- Niemi, Heidi. 2018. Viikon 15 Tiedekysymys: Katoaako possessiivisuffiksi suomen kielestä? *Oulun ylioppilaslehti*. <https://www.oulunylioppilaslehti.fi/viikon-15-tiedekysymys-katoaako-possessiivisuffiksi-suomen-kielesta/>. Viitattu 1.2.2021.
- Nuolijärvi, P. 1986. "Ota minut sinun uniin" (Juice Leskinen): Nykysuomalaisen omistusmuotojärjestelmästä. Julkaisussa: P. Leino & J. Kalliokoski (toim.) *Kieli 1*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 157–183.
- Nuolijärvi, P. & Sorjonen, M.-L. 2010. *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohтия murteenseuruuhankeen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Olson, D. 1996 [1994]. *The world on paper: The conceptual and cognitive implications of writing and reading*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pajunen, A. 2004. Kirjoitelmakorpus. Morfosyntaktisesti analysoitu tietokanta, noin miljoona sanamuotoa.
- Pajunen, A. 2010. Sanojen synteettisyysasteesta suomen kielessä. *Virittäjä* 114: 4, 481–501.
- Pajunen, A. 2016. Unelmakorpus. Peruskoululaisten ja nuorten aikuisten kirjoitelmia aiheesta Unelmieni päivä. Excel-tietokanta.
- Pajunen, A. & Palomäki, U. 1984. *Tilastotietoja suomen kielen rakenteesta 1*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Pajunen, A. & Virtanen, P. 2002a. *Helsingin Sanomat 2000–2001* [= HS2000-korpus]. Morfosyntaktisesti analysoitu tietokanta, 24 miljoonaa sanamuotoa.
- Pajunen, A. & Virtanen, P. 2002b. *Savon Sanomat 2001* [= SS2000-korpus]. Morfosyntaktisesti analysoitu tietokanta, 8 miljoonaa sanamuotoa.
- Pajunen, A., Puranen, M. & Yli-Paavola, A. 2010. Koulukorpus. Alakoululaisten kirjoitelmia aiheesta Unelmieni päivä. Excel-tietokanta.
- Pajunen, A., Itkonen, E. & Vainio, S. 2015. Sanamerkituksen hallinta nuorilla aikuisilla. *Virittäjä* 119: 2, 160–187.
- Paunonen, H. 1995 [1982]. *Suomen kieli Helsingissä: huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Paunonen, H. 1995. Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. *Virittäjä* 99: 4, 162–200.
- Paunonen, H. 2005. Totta vai toiveajattelua: Näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. Julkaisussa: J. Vaattovaara, T. Suutari, H. Lappalainen & R. Grünthal

- (toim.) *Muuttuva muoto: Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 13–53.
- Penttilä, A. 1932. Grafeema- ja foneemasuomen suhteesta. *Virtittäjä* 36, 16–26.
- Ramscar, M., Hendrix, P., Love, B. & Baayen H. 2013. Learning is not decline: The mental lexicon as a window into cognition across the lifespan. *The Mental Lexicon* 8: 3, 450–481.
- Rapola, M. 1965. *Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin 1: Vanhan kirjasuomen kirjoitus- ja äänneäsen kehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Robins, R. H. 1990 [1967]. *A short history of linguistics*. Kolmas painos. Lontoo: Longman.
- Romaine, S. 1982. *Socio-historical linguistics: Its status and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Salonen, I. 2012. *Puhekielen piirteiden esiintyminen alakoululaisten kirjoitelmissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Sankoff, G. 2006. Age: Apparent time and real time. Julkaisussa: K. Brown (toim.) *The encyclopedia of language and linguistics. Volume 1*. Oxford: Elsevier, 110–116.
- Sankoff, G. 2018. Language change across the lifespan. *Annual Review of Linguistics* 4, 297–316.
- Sankoff, G. & Blondeau, H. 2007. Language change across the lifespan: /r/ in Montreal French. *Language* 83: 3, 560–588.
- Saukkonen, P. 1982. *Oulun korpus. 1960-luvun suomen yleiskielen tutkimusmateriaali*. Oulu: Oulun yliopisto.
- de Saussure, F. 1962 [1916]. *Cours de linguistique générale*. Pariisi: Payot.
- Scharfe, Ht. 1977. *Grammatical literature. A history of Indian Literature, volume 5, fasc 2*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Setälä, E. N. 1966 [1880]. *Suomen kielen lauseoppi*. Viidestoista painos. Helsinki: Otava.
- Sturtevant, E. H. 1917. *Linguistic change: An introduction to the historical study of language*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tagliamonte, S. & D'Arcy, A. 2009. Peaks beyond phonology: Adolescence, incrementation, and language change. *Language* 85: 1, 58–108.
- Tannen, D. (toim.) 1982. *Spoken and written language: Exploring orality and literacy*. Norwood: Ablex.
- Tiainen, S. 2008. *Sitten pitkän ajan kuluttua, kun sinusta on tullut jo pappa: Syntaksin ja sanaston vaihtelu opiskelijoiden kirjoitelmissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Tuomi, T. 1986. Murre ja yleiskieli. *Kielikello* 2, 22–23.
- Turunen, P. 1982. Monikon 3. persoonan kirjakielinen ja puhekielinen malli. Julkaisussa: K. Jonninen-Niilekselä (toim.) *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. Tampere: Tampereen yliopisto, 161–189.
- Turunen, U. 2012. Suomi toisena kielenä -oppijoiden possessiivisuffiksin käyttö. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Vainio, S., Hyönä, J. & Pajunen, A. 2008. Processing modifier-head agreement in reading: Evidence for a delayed effect of agreement. *Memory & Cognition* 36: 329–340.
- Viinikka, J. & Voutilainen, E. 2013. Ääniä ilmassa, merkkejä paperilla: Puhutun ja kirjoitetun kielen suhteesta. *Kielikello* 3, 18–21.

- Voutilainen, A. 2002. Conexor FDG [= functional dependency grammar] for Finnish: Linguistic description. Conexor: Natural knowledge. Moniste.
- Wagner, S. E. & Sankoff, G. 2011. Age grading in the Montréal French inflected future. *Language Variation and Change* 23, 275–313.
- WALS=The World Atlas of Language Structures Online. <https://wals.info>. Viitattu 20.2.2018.
- Varjonen, A.-M. 1996. "Meidänkin kannalta paras ratkaisu": Sanomalehtikielen omistusliitteistä. *Kielikello* 1996: 3.
- Virtanen, P. & Pajunen, A. 2001. ContextMill: The easy to use concordancer. Turku: Aurit Software.
- Weinreich, U., Labov, W. & Herzog, M. I. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. Julkaisussa: W. P. Lehmann & Y. Malkiel (toim.) *Directions for historical linguistics*. Austin: University of Texas Press, 95–195.
- Yli-Vakkuri, V. 1993. Suomen kielen omistusliitteen tulevaisuus: Prognoosi vuosien 1991 ja 1992 ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen pohjalta. *Sananjalka* 34, 77–87.

JULKAISU IV

**Kielen natiivihallinnan variaatio ja sosiolingvistinen meneillään olevan
kielenmuutoksen tutkimus**

Laasanen, Mikko – Pajunen, Anneli – Häikiö, Tuomo

Käsikirjoitus, arvioitavana

